

დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის პრობლემა (სამხრეთ საქართველოს მაგალითზე)

ავტორი: მანანა წერეთელი

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია

საქართველოს უნივერსიტეტის

ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლაში

სოციალური და კულტურული ანთროპოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: პროფ. თინა ღუდუშაური

თბილისი

2021

მიმოხილვა

საქართველოდან დეპორტირებული და ქვეყანაში დაბრუნებული მესხების ინტეგრაციის საკითხი წლებია ინარჩუნებს აქტუალობას. რეპატრიანტთა გარკვეული ნაწილი დღემდე ერთგვარად იზოლირებულია ქვეყნის დომინანტური საზოგადოებისგან, ინარჩუნებს სოციალურ და კულტურულ საზღვრებს, ენას და იდენტობის განსხვავებულ ფორმებს. კვლევა ორიენტირებულია დეპორტირებული მესხების იდენტობის თავისებურებების და მათი განმაპირობებელი ფაქტორების განსაზღვრაზე, რამდენადაც სწორედ იდენტობის საკითხს უკავშირდება, ერთი მხრივ, ამ ჯგუფის შიგნით არსებული გარკვეული წინააღმდეგობა/დაპირისპირება და, მეორე მხრივ, ძირითადად აქედან მომდინარეობს საქართველოს მოსახლეობის არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება მათ მიმართ. კვლევის მიზანს წარმოადგენს იმის გარკვევა, თუ რომელი ფაქტორები წარმოადგენენ დეპორტირებულ მესხებში იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნების ან შეცვლის საფუძველს საველე კვლევების მონაცემების მიხედვით. ყურადღება გამახვილებულია კოლექტიური მეხსიერების, ადგილისადმი დამოკიდებულების, გაზიარებული ტრავმის, როგორც ჯგუფის გამაერთიანებელი ფუნქციის მქონე მექანიზმზე. ნაჩვენებია ქალის/დედის როლი იდენტობის ჩამოყალიბება/ შენარჩუნების თვალსაზრისით. დეპორტირებული მესხების იდენტობის შენარჩუნების საფუძვლები განხილულია კონსტრუქტივისტული მიდგომების პერსპექტივიდან. მეთოდოლოგიურად ნაშრომი მოიაზრება თვისებრივი კვლევის კატეგორიაში; იდენტობის ფორმირება/შენარჩუნების მარკერები გაანალიზებულია ადგილისა და სივრცის, კოლექტიური მეხსიერების, გაზიარებული ტრავმის (ქალის/დედის როლთან მიმართებით) კონტექსტში.

საკვანძო/საძიებო სიტყვები: დეპორტირებული მესხები, იდენტობა, მეხსიერება, ტრავმა, ადგილი და სივრცე, რეპატრიაცია, ფერღანა, ფესვები, სოციალური საზღვარი, დეპორტაცია, მიგრაცია

სარჩევი

შესავალი 5

საკვლევი პრობლემის აქტუალობა 5

კვლევის სიახლე 7

კვლევის მიზნები და ამოცანები 8

კვლევის ჰიპოთეზები 9

კვლევის მეთოდოლოგია 10

I თავი. საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებული სამეცნიერო თეორიების და ლიტერატურის მიმოხილვა 17

II თავი. დეპორტირებული მესხების ისტორია 30

2.1. ისტორიული მესხეთი დიდი იმპერიების მმართველობაში... 30

2.2 რეგიონი საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდში.....33

2.3 დეპორტირებული მესხების წარმომავლობა- სამეცნიერო მიდგომები.....35

2.4 ნარატივები დეპორტირებული მესხების ეთნიკურ წარმომავლობასთან დაკავშირებით (ისტორიული მეხსიერება, ისტორიის აღქმა და ინტერპრეტაცია).....37

2.5 დეპორტაცია და დამოკიდებულება რეპატრიაციის პროცესის მიმართ(1944-1990).....53

2.6 ფერღანის ტრაგედია.....58

2.7 რეპატრიაციის პროცესი და დეპორტირებული მესხების სამართლებრივი მდგომარეობა..... 65

III თავი. გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა, როგორც ეთნიკური იდენტობის ფორმირების/შენარჩუნების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი 73

3.1 საზოგადოებრივი გეოგრაფიის განვითარების ძირითადი ეტაპები და ადგილისა და სივრცის თეორიების ჩამოყალიბება.....73

3.2 ადგილთან მიჯაჭვულობა.....85

3.3 ფესვების მნიშვნელობა იდენტობის კონტექსტში.....89

3.4. სივრცისა და ადგილის აღქმა დეპორტირებულ მესხებში.....94

3.5 სახლის სიმბოლური დატვირთვა - ფესვებთან ბმა.....96

3.6 წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები (ემოციები, ადგილის მეხსიერება და წარმოსახვა).....103

IV თავი . დედის როლი დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის ფორმირების პროცესში..... 112

V თავი. სოციალური და კულტურული საზღვრების როლი დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის ფორმირების/ შენარჩუნების პროცესში..... 124

დასკვნა..... 145

ბიბლიოგრაფია..... 150

დანართი (ამონარიდები ინტერვიუებიდან).....155.

შესავალი

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის საგანს წარმოადგენს დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის პრობლემა. კვლევის საგნიდან გამომდინარე, განისაზღვრება საკვლევი პრობლემის აქტუალურობა, კვლევის მიზანი და ამოცანები, საკვლევი კითხვები, სამეცნიერო სიახლე, კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძვლები და ჰიპოთეზები.

საკვლევი პრობლემის აქტუალობა

საკვლევი პრობლემის აქტუალობას, უპირველესად, განაპირობებს დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის საკითხის დღემდე გადაუჭრელობა. საქართველოს სახელმწიფომ, ევროპის საბჭოში გაწევრიანებისას, 1999 წელს აიღო ვალდებულება, ხელი შეეწყო დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციისა და მათი ინტეგრაციისთვის. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული პროცესის სრულფასოვანი განხორციელება განსაზღვრულ ვადებში ვერ მოხერხდა, ხოლო განხორციელებულ პროცესებს თან ახლდა მთელი რიგი სირთულეები და გამოწვევები, მათ შორის - რეპატრირებულთა საზოგადოებაში ინტეგრაციის პრობლემა.

საკითხის აქტუალობას კიდევ უფრო ზრდის ის გარემოება, რომ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში უკვე ცხოვრობენ თვითრეპატრიირებული დეპორტირებული მესხები, რაც მათი იდენტობის, საზოგადოებაში ინტეგრაციისა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან ურთიერთობის საკითხებს არა მხოლოდ ისტორიულ, არამედ თანამედროვე სოციალურ და პოლიტიკურ კონტექსტშიც განიხილავს.

დეპორტირებული მესხების საკითხის შესწავლა კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს, ვინაიდან ეთნიკური იდენტობა ამ შემთხვევაში მხოლოდ თვითიდენტიფიკაციის საკითხი არ არის. იგი დაკავშირებულია ისტორიულ მეხსიერებასთან, ჯგუფის თვითაღქმასთან, სხვა ჯგუფების მიერ მის აღქმასთან, იდენტობის ტრანსფორმაციის პროცესებთან და რეპატრიაციისა და ინტეგრაციის გამოცდილებასთან. შესაბამისად, დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის პრობლემის კვლევა შესაძლებლობას იძლევა, უფრო სრულად გამოიკვეთოს ის ფაქტორები და პროცესები, რომლებიც აღნიშნული ჯგუფის თანამედროვე იდენტობის ფორმირებასა და ტრანსფორმაციაზე ახდენს გავლენას.

ამ თვალსაზრისით, კვლევის შედეგები ხელს შეუწყობს დეპორტირებული მესხების იდენტობასთან დაკავშირებული არსებული დისკუსიის უფრო არგუმენტირებულ და მრავალმხრივ გააზრებას. ამასთანავე, კვლევის შედეგებს შესაძლოა ჰქონდეს პრაქტიკული მნიშვნელობა იმ რეკომენდაციების შემუშავებისთვის, რომლებიც ხელს შეუწყობს დეპორტირებულ მესხებთან დაკავშირებული პრობლემების უკეთ იდენტიფიცირებასა და მათი გადაჭრის გზების განსაზღვრას.

კვლევის მნიშვნელობა

კვლევის სამეცნიერო მნიშვნელობა, უპირველესად, განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით:

1. დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის საკითხი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს როგორც თავად ჯგუფის შიგნით იდენტობის შესახებ არსებული განსხვავებული პოზიციებისა და დისკუსიების ფორმირებაში, ისე საქართველოს საზოგადოების ნაწილის დამოკიდებულებაში დეპორტირებულ მესხთა მიმართ. შესაბამისად, საკითხის შესწავლა საშუალებას იძლევა, გამოიკვეთოს არა მხოლოდ ჯგუფის წევრთა თვითიდენტიფიკაციის თავისებურებები, არამედ ის სოციალური და ისტორიული ფაქტორებიც, რომლებიც ამ იდენტობის აღქმასა და ინტერპრეტაციას განსაზღვრავს.

2. მიუხედავად იმისა, რომ დეპორტირებულ მესხებთან დაკავშირებით საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ არაერთი მნიშვნელოვანი კვლევა განხორციელდა, კვლევის არსებული აკადემიური ლიტერატურა სრულად არ ფარავს ეთნიკური იდენტობის ფორმირების, ტრანსფორმაციისა და თვითაღქმის ყველა ასპექტს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ საკითხების შემდგომი შესწავლა, რომლებიც დაკავშირებულია ჯგუფის შიდა მრავალფეროვნებასთან, იდენტობის შესახებ განსხვავებულ თვითაღქმებთან, ისტორიული მეხსიერების როლთან და რეპატრიაციის/ინტეგრაციის გამოცდილების გავლენასთან ეთნიკურ იდენტობაზე.

3. კვლევის მნიშვნელობას ასევე განსაზღვრავს დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის საკითხის განხილვა კონკრეტულ ისტორიულ და სოციალურ კონტექსტში. ამგვარი მიდგომა საშუალებას იძლევა, იდენტობა განიხილებოდეს არა

როგორც უცვლელი და ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრული მოცემულობა, არამედ როგორც ისტორიული გამოცდილების, სოციალური გარემოს, მეხსიერებისა და თვითიდენტიფიკაციის ურთიერთქმედების შედეგად ჩამოყალიბებული და ტრანსფორმირებადი პროცესი.

ამრიგად, კვლევის აქტუალობა განპირობებულია როგორც დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციისა და ინტეგრაციის პრობლემის პრაქტიკული მნიშვნელობით, ისე მათი ეთნიკური იდენტობის ფორმირების, თვითაღქმისა და ტრანსფორმაციის პროცესების დამატებითი მეცნიერული შესწავლის საჭიროებით.

კვლევის სიახლე

დეპორტირებული მესხების საკითხი არაერთხელ გამხდარა სხვადასხვა სამეცნიერო პერსპექტივიდან შესწავლის ობიექტი. მიუხედავად ამისა, მათი ეთნიკური იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ტრანსფორმაციის პროცესები, განსაკუთრებით იდენტობის განმსაზღვრელი ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორების კომპლექსური შესწავლის თვალსაზრისით, სათანადოდ არ არის გამოკვლეული.

წინამდებარე კვლევის სამეცნიერო სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ დეპორტირებული და რეპატრირებული მესხების იდენტობის პრობლემა გააზრებულია როგორც მრავალგანზომილებიანი და დინამიკური ფენომენი, რომლის ფორმირებასა და ტრანსფორმაციაზე გავლენას ახდენს ერთმანეთთან ურთიერთდაკავშირებული ისტორიული, სოციალური, სივრცითი და ემოციური ფაქტორები.

კვლევის ფარგლებში იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ცვლილების პროცესები შესწავლილია რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული პერსპექტივიდან, კერძოდ:

1. ისტორიული მეხსიერებისა და წარსულის შესახებ არსებული წარმოდგენების, მათ შორის რეალურ და წარმოსახვით მეხსიერებებს შორის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით;

2. ადგილისა და სივრცისადმი დამოკიდებულებისა და მათი მნიშვნელობის მიხედვით იდენტობის კონსტრუირების პროცესში;

3. ემოციების, როგორც იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ტრანსფორმაციის პროცესში მონაწილე ფაქტორის, მნიშვნელობის მიხედვით;
4. ქალის, განსაკუთრებით დედის, როლის მიხედვით იდენტობის თაობიდან თაობაზე გადაცემის, შენარჩუნებისა და ცვლილების პროცესში.

ამგვარი მიდგომა შესაძლებლობას იძლევა, დეპორტირებული მესხების იდენტობა განიხილებოდეს არა როგორც სტატიკური და წინასწარ განსაზღვრული მოცემულობა, არამედ როგორც ისტორიული გამოცდილების, მეხსიერების, სივრცის, ემოციური გამოცდილებისა და სოციალური ურთიერთობების ურთიერთქმედების შედეგად ფორმირებადი და ტრანსფორმირებადი პროცესი.

კვლევის მიზანი და ამოცანები:

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია, ემპირიული მონაცემებისა და შესაბამისი თეორიული მიდგომების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, გამოავლინოს და გააანალიზოს ის ძირითადი ფაქტორები და მარკერები, რომლებიც დეპორტირებულ და რეპატრირებულ მესხებში ეთნიკური იდენტობის ფორმირებას, შენარჩუნებასა და ტრანსფორმაციას განაპირობებს; განსაზღვროს აღნიშნული ფაქტორების ურთიერთმიმართება და მათი ფუნქცია იდენტობის შენარჩუნებისა და ცვლილების პროცესში; და მიღებული შედეგები შესაბამის თეორიულ ჩარჩოში მოაქციოს.

საკვლევი თემის მიზნიდან გამომდინარე დაიგეგმა კვლევის ფორმატში განსახორციელებელი შემდეგი ამოცანები:

საკვლევ საკითხთან დაკავშირებული რელევანტური სამეცნიერო ლიტერატურისა და თანამედროვე სამეცნიერო პოზიციების დამუშავება და განზოგადება კვლევის თეორიული საფუძვლის მოსამზადებლად;

კვლევის თეორიული ჩარჩოს განსაზღვრა და კვლევისთვის რელევანტური და ოპტიმალური მეთოდების შერჩევა;

საველე კვლევისთვის ადგილის/ადგილების შერჩევა და ფოკუს ჯგუფების განსაზღვრა;

კვლევის თემატიკის შესაბამისი კითხვარის მომზადება, საველე კვლევების დაგეგმვა და ჩატარება;
საველე კვლევისას მოპოვებული ემპირიული მასალის ანალიზი, კატეგორიზება და შეჯერება თეორიულ მიდგომებთან;
დეპორტირებული მესხების იდენტობის ფორმირების/ შენარჩუნების პროცესისთვის მნიშვნელოვანი მარკერების(ისტორიული მეხსიერება, ადგილის და სივრცის აღქმა, გაზიარებული ტრავმა, ქალის/დედის როლი) იდენტიფიცირება საველე კვლევების მასალის ანალიზის საფუძველზე და მათი თეორიულ ჩარჩოში მოქცევა საბოლოო დასკვნების ჩამოყალიბების მიზნით.

ნაშრომის მიზნიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე სადისერტაციო ნაშრომის კვლევა აიგო შემდეგი ჰიპოთეზების მიხედვით:

1. პირადი და ჯგუფური ისტორიის შესახებ არსებული წარმოდგენები, მათი რეგიონულ და მსოფლიო ისტორიულ კონტექსტში ინტერპრეტაციის თავისებურებები, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ტრანსფორმაციის პროცესში.

2. დეპორტირებული მესხების მიერ მიღებული და ინტერნალიზებული ისტორიული ნარატივები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მათი ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნებისა და რეპროდუქციის პროცესზე.

3. ისტორიის ინდივიდუალური და ჯგუფური ინტერპრეტაცია გავლენას ახდენს როგორც საკუთარი ეთნიკური მიკუთვნებულობის, ისე ჯგუფის სხვა წევრთა ეთნიკური კუთვნილების აღქმასა და განსაზღვრაზე.

4. დედის როლი წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს დეპორტირებულ მესხებში ეთნიკური იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და თაობიდან თაობაზე გადაცემის პროცესში.

5. ჯგუფის წარსულთან დაკავშირებული ნეგატიური ისტორიული გამოცდილება და მისი ემოციური გააზრება შესაძლოა მოქმედებდეს როგორც ჯგუფური იდენტობის შემაკავშირებელი და მისი შენარჩუნების ხელშემწყობი მექანიზმი.

6. გეოგრაფიული არეალისა და ადგილისადმი დამოკიდებულება, აგრეთვე მასთან დაკავშირებული ემოციური გამოცდილება, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნებაში.

7. დეპორტირებული მესხების სხვადასხვა ჯგუფში ადგილისა და სივრცის შესახებ წარმოდგენები განსხვავებულად არის კონსტრუირებული, რაც დაკავშირებულია როგორც რეალურ, ისე წარმოსახვით მეხსიერებასთან და გავლენას ახდენს კონკრეტულ გეოგრაფიულ სივრცესთან მიკუთვნებულობის განცდის ფორმირებაზე.

8. ადგილობრივ მოსახლეობასთან არსებული სოციალური და/ან კულტურული საზღვრები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დეპორტირებული მესხების ჯგუფური იდენტობის შენარჩუნების პროცესში.

მეთოდოლოგია

სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობისას გამოვიყენე ანთროპოლოგიური მეცნიერების სფეროში აპრობირებული კვლევის თვისებრივი მეთოდი. შესაბამისად, მეთოდოლოგიურად ნაშრომი თვისებრივი კვლევის კატეგორიაში მოიაზრება, ხოლო საბაზისო მეთოდოლოგიურ მიდგომად ვეყრდნობი კონსტრუქტივისტულ პოზიციას. სწორედ კონსტრუქტივისტული მიდგომიდან გამომდინარე, კვლევის პროცესში ჩემთვის მნიშვნელოვანი იყო არა წინასწარ განსაზღვრული ერთი თეორიული მოდელის ფარგლებში ემპირიული მასალის განხილვა, არამედ თავად კვლევის პროცესში გამოვლენილი ძირითადი ფაქტორებისა და მარკერების იდენტიფიცირება, რომლებიც დეპორტირებული მესხების იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ცვლილების პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ასეთ ფაქტორებად, მაგალითად, გამოიკვეთა გეოგრაფიული არეალისა და ადგილის როლი და მნიშვნელობა, სოციალური და კულტურული საზღვრების მიმართება იდენტობასთან, მეხსიერების როლი იდენტობის ფორმირებაში, ემოციების მნიშვნელობა და სხვა.

მხოლოდ აღნიშნული ფაქტორებისა და მარკერების იდენტიფიცირების შემდეგ განვიხილე ისინი შესაბამისი, კონკრეტული ფაქტორისა თუ მარკერისთვის რელევანტური თეორიების კონტექსტში. შესაბამისად, კვლევის პროცესში თეორიული მიდგომები არ წარმოადგენდა წინასწარ განსაზღვრულ ჩარჩოს, რომლის მიხედვითაც უნდა მომხდარიყო მოპოვებული

მასალის ინტერპრეტაცია; პირიქით, ემპირიულმა მასალამ და მასში გამოვლენილმა განმეორებადმა თემებმა განსაზღვრა იმ თეორიული მიდგომების შერჩევა, რომელთა გამოყენებაც შესაძლებელს ხდიდა კონკრეტული ფენომენების უფრო სიღრმისეულად გააზრებას.

მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზის პროცესში გამოვიყენე ტრიანგულაციური მიდგომა, რაც გულისხმობდა საკვლევი პრობლემის სხვადასხვა პერსპექტივიდან შესწავლას და სხვადასხვა მეთოდისა და წყაროს გამოყენებას. აღნიშნული მიდგომა კვლევის მიგნებების სანდოობისა და მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციული საფუძვლის გაძლიერებას ემსახურებოდა. ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის გამოყენებით დავამუშავე და გავაანალიზე შესასწავლ საკითხთან დაკავშირებული ისტორიული წყაროები და სამეცნიერო ლიტერატურა, რათა შემექმნა კვლევის გაგრძელებისთვის აუცილებელი მეცნიერული საფუძველი. ასევე შევისწავლე შესაბამისი სახელმწიფო უწყებებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ოფიციალური დოკუმენტები. შედარებითი მეთოდი გამოვიყენე სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფში დაფიქსირებული მონაცემების ერთმანეთთან შესადარებლად და იმის გამოსაკვლევად, თუ რამდენად უკავშირდებოდა გამოვლენილი განსხვავებები მათ განსხვავებულ ისტორიულ გამოცდილებასა და ისტორიული მეხსიერების თავისებურებებს.

ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებული იქნა მიკროისტორიული მიდგომის ელემენტები, განსაკუთრებით კონკრეტული ადამიანებისა და ოჯახების გამოცდილებების ისტორიულ კონტექსტში განხილვისას. ამასთან, საველე კვლევის ფარგლებში გამოვიყენე ბიოგრაფიულ-ნარატიული ინტერვიუ, ჩაღრმავებული ინტერვიუ და ცხოვრების ისტორიის მეთოდი. ცხოვრების ისტორიის მეთოდის გამოყენებით უშუალოდ დეპორტირებული მესხების სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებთან ვმუშაობდი და განვიხილავდი კონკრეტული ადამიანების ოჯახურ გადმოცემებს, პირად მოგონებებს, ისტორიულ სამშობლოსთან და წინაპრების მიერ ნაცხოვრებ ადგილებთან დაკავშირებულ წარმოდგენებს. აღნიშნული მასალა ჩემთვის მნიშვნელოვანი იყო იმის გასაანალიზებლად, თუ როგორ ხდება პირადი და ოჯახური გამოცდილების დაკავშირება ჯგუფის ისტორიასთან და როგორ მონაწილეობს აღნიშნული პროცესი იდენტობის ფორმირებასა და შენარჩუნებაში.

საკვლევი პრობლემის დაზუსტებისა და კვლევის მეთოდოლოგიის განსაზღვრის შემდეგ განისაზღვრა საველე კვლევის ძირითადი თემატიკა - ნარატივები/თვითნარატივები დეპორტირებული მესხების შესახებ და ჩამოყალიბდა შემდეგი საკვლევი კითხვები:

1. როგორ აღიქვამს დეპორტირებული მოსახლეობა საკუთარ თავს ეთნიკური იდენტობის თვალსაზრისით და როგორია ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან მათი აღქმა?

2. როგორ ესმით მათ საცხოვრებელი ადგილისა და სამშობლოს ცნება და რა მნიშვნელობა ენიჭება ამ ცნებებს მათი იდენტობის კონტექსტში?

3. რომელია ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებმაც განაპირობა მათი იდენტობის ჩამოყალიბება, შენარჩუნება ან ცვლილება?

4. რა გავლენას ახდენს დეპორტირებული მესხების მიერ ინტერპრეტირებული ისტორია მათი ეთნიკური, რელიგიური, ლინგვისტური და გეოგრაფიული კუთვნილების აღქმაზე?

ამ კითხვებზე მიღებული პასუხების და მათი ანალიზის მნიშვნელობას, ჩემი აზრით, განსაზღვრავს ის განსაკუთრებული დატვირთვა, რომელიც ანთროპოლოგიური პერსპექტივიდან გააჩნია იდენტობის ფორმირების პროცესში სახელდებას - რას ეძახი საკუთარ თავს და რას გეძახიან ან როგორ მოგიხსენიებენ სხვები. შესაბამისად, კვლევის პროცესში მნიშვნელოვანი იყო არა მხოლოდ ის, თუ როგორ ახდენდნენ დეპორტირებული მესხები საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას, არამედ ისიც, თუ როგორ ხდებოდა მათი სახელდება სხვა სოციალური ჯგუფების მხრიდან. აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „ჩვენ“ და „ისინი“ გამიჯვნის, სოციალური და კულტურული საზღვრების ფორმირებისა და ჯგუფური იდენტობის შენარჩუნების პროცესის გასაანალიზებლად.

სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობისას ჩავატარე არაერთი საველე კვლევა შერჩეულ გეოგრაფიულ არეალში, კერძოდ, სამხრეთ საქართველოში, ახალციხეში, სოფელ აბასთუმანსა და მუგარეთში მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებთან. კვლევა ჩავატარე როგორც 2011 წლის ივლის-სექტემბერში, ასევე 2019 წლის დეკემბრიდან 2020 წლის იანვრამდე.

2011 წლის ივლის-სექტემბერში განხორციელებულ საველე სამუშაოებს ატარებდა უმცირესობათა კვლევის ევროპული ცენტრი ევროკავშირის დაფინანსებით, სადაც ჩართული ვიყავი მკვლევრის სტატუსით. წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია აღნიშნული საველე კვლევის ფარგლებში მოპოვებული ემპირიული მასალა.

2019 წლის დეკემბრიდან 2020 წლის იანვრამდე განხორციელებულ საველე კვლევაში მონაწილეობას იღებდნენ როგორც ადგილობრივი (დამხვდური) მოსახლეობის წარმომადგენლები, ისე დეპორტირებული მესხები. დეპორტირებულ მესხთა შორის გამოიყო სამი განსხვავებული ასაკობრივი და გამოცდილებითი ჯგუფი:

1. ხანდაზმულები, რომლებმაც ბავშვობის წლები სამცხე-ჯავახეთში გაატარეს, გახდნენ გადასახლების უშუალო მომსწრენი, შემდგომ იცხოვრეს შუა აზიაში, აზერბაიჯანსა და რუსეთში და საბოლოოდ დაბრუნდნენ საქართველოში. მათ ნარატივებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია დეპორტაციის, გადასახლებისა და ისტორიულ სამშობლოსთან დაბრუნების გამოცდილებას;

2. შუახნის რესპონდენტები, რომელთა გამოცდილებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს წინაპრების მიერ ნაცხოვრებ ადგილებთან და საკუთარ ფესვებთან დაკავშირებულ წარმოდგენებსა და ემოციურ კავშირებს;

3. ახალგაზრდები, რომლებიც საქართველოში დაიბადნენ და ამჟამად სამცხე-ჯავახეთში ცხოვრობენ და რომელთა გამოცდილება განსხვავებულია იმ თაობის გამოცდილებისგან, რომელმაც უშუალოდ გადაიტანა დეპორტაცია და გადასახლება.

საველე კვლევებში გამოვიყენე ჩაღრმავებული ინტერვიუ, ასევე მისი ერთ-ერთი სახეობა — ცხოვრების ისტორია. ცხოვრების ისტორიის მეთოდის გამოყენებით ვმუშაობდი უშუალოდ დეპორტირებული მესხების დასახელებულ სამ ჯგუფთან, ხოლო ჩაღრმავებულ ინტერვიუს ვიყენებდი ადგილობრივი (დამხვდური) მოსახლეობის კვლევისას. კითხვარი შედგებოდა სამი ნაწილისაგან: 1. მოთელვითი კითხვები; 2. ძირითადი კითხვები; 3. პირადი ინფორმაციის შემცველი კითხვები.

სულ ჩავიწერე 60 ინტერვიუ, რომელთა ხანგრძლივობა ნახევარი საათიდან სამ საათამდე მერყეობდა. ინტერვიუებს ვიწერდი დიქტოფონის მეშვეობით. ამასთან, ვაწარმოებდი საველე

დღიურს და ვინიშნავდი იმ შთაბეჭდილებებსა და დაკვირვებებს, რომლებიც ინტერვიუს დასრულების შემდეგ მქონდა. კერძოდ, ვაფიქსირებდი ინტერვიუს მიმდინარეობასთან, რესპონდენტის საუბრის მანერასთან, ჟესტიკულაციასთან, ხმის ტემბრსა და მიმიკასთან დაკავშირებულ დაკვირვებებს. ვფიქრობ, რომ საბოლოო ანგარიშის მომზადებასა და ინტერვიუების ანალიზში საველე დღიურში გაკეთებულმა ჩანაწერებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა, ვინაიდან ისინი შესაძლებლობას მაძლევდა, ინტერვიუს მხოლოდ სიტყვიერი შინაარსის გარდა, მისი მიმდინარეობის კონკრეტული კონტექსტიც გამეთვალისწინებინა.

2019 წლის საველე კვლევის დროს რესპონდენტებს წარმოადგენდნენ ქალაქ ახალციხეში მცხოვრები დეპორტირებული მესხების 14 ოჯახი, სოფელ აბასთუმანში - 7 ოჯახი და სოფელ მუგარეთში - 1 ოჯახი. რესპონდენტების ასაკი მერყეობდა 13 წლიდან 84 წლამდე. ინტერვიუს დროს რესპონდენტთა ძირითადი თხოვნა იყო მათი პერსონალური ინფორმაციის არ გამოქვეყნება, რაც გათვალისწინებული იქნა ნაშრომში მოყვანილი მასალის დამუშავებისას.

განხორციელებული საველე კვლევების შედეგებმა გამოკვეთა, იდენტობასა და ეთნიკურობასთან დაკავშირებული რომელი თეორიული მიდგომები იძლევა უფრო სიღრმისეული და კომპლექსური ანალიზის შესაძლებლობას დეპორტირებული მესხების იდენტობის ფორმირების კონტექსტში. სწორედ ამ თეორიების ძირითადი დაშვებების რეალურ ემპირიულ მონაცემებთან შეჯერებით დადგინდა კონკრეტული თეორიული მიდგომების რელევანტურობა დეპორტირებული მესხების იდენტობის ფორმირების, შენარჩუნებისა და ცვლილების პროცესების ახსნის თვალსაზრისით. აღნიშნული მიდგომების გამოყენებით გაანალიზდა ნაშრომში ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზებიც.

კვლევის პროცესში, მიუხედავად წინასწარი მოსამზადებელი სამუშაოებისა, წარმოიქმნა გარკვეული ბუნებრივი პრობლემები და სირთულეები, რომლებიც რამდენიმე კატეგორიად შეიძლება დალაგდეს.

რესპონდენტის ნდობის მოპოვება.

საკითხის სენსიტიურობისა და რესპონდენტთა ნაწილის ნეგატიური გამოცდილების თუ შთაბეჭდილებების გათვალისწინებით, ეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა იყო ინტერვიუირების პროცესში. აღნიშნული პრობლემის მოსახსნელად ვიყენებდი ე.წ.

პრეინტერვიუს - წინასწარ კონტაქტს რესპონდენტთან, კვლევის მიზნის ახსნას და იმის განმარტებას, რომ ინტერვიუში მონაწილეობა მათ სახელმწიფო სტრუქტურებთან ურთიერთობაზე გავლენას არ მოახდენდა. აღნიშნული წინასწარი კონტაქტის შემდეგ შესაძლებელი ხდებოდა უფრო სრულფასოვანი ინტერვიუს ჩატარება.

რესპონდენტის მიერ საკუთარი აზრის თავისუფლად დაფიქსირება.

იყო შემთხვევები, როდესაც რესპონდენტი საკითხთან მიმართებით ნეგატიური აზრის იყო, მაგრამ ერიდებოდა საკუთარი დამოკიდებულების ღიად გამოხატვას. ასევე სირთულეს წარმოადგენდა გაურკვეველი პოზიციის მქონე ან კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული პოზიციის არმქონე რესპონდენტებთან ურთიერთობა. ასეთ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი იყო, არ მომეხდინა რესპონდენტის პასუხის წინასწარ განსაზღვრა და მისთვის საკუთარი პოზიციის გამოხატვის შესაძლებლობა მიმეცა.

მნიშვნელოვან პრობლემას ქმნიდა ენის ბარიერი. დეპორტირებული მესხების ერთმა ნაწილმა, ძირითადად ასაკოვანმა მოსახლეობამ და/ან თვითრეპატრირებულებმა, რომლებიც სულ რამდენიმე წლის წინ ჩამოვიდნენ საქართველოში, არ იცოდნენ ქართული ენა, ხოლო რუსულად და/ან თურქულად საუბარს გარკვეულ შემთხვევებში ერიდებოდნენ. ნდობისა და კეთილგანწყობის მოპოვების შემთხვევაში ისინი იწყებდნენ ნახევრად ქართულად, ნახევრად თურქულად და ნაწილობრივ რუსულად საუბარს, რომელსაც თვითონ „მესხურ ენას“ უწოდებდნენ. აღნიშნული გარემოება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ინტერვიუების ტრანსკრიბირებისა და შემდგომი ინტერპრეტაციის პროცესში.

საკმაოდ შრომატევადი პროცესი იყო ინტერვიუების ტრანსკრიფცია. თითოეული ინტერვიუს მოცულობა 5-იდან 50 გვერდამდე მერყეობდა და, შესაბამისად, მათი დალაგება, კატეგორიზაცია და ტიპოლოგიზაცია საკმაოდ შრომატევადი აღმოჩნდა. კვლევის დასრულების შემდეგ გავაკეთე ინტერვიუების ანალიზი, რომლის ცალკეული მიგნებები გამოვიყენე გამოქვეყნებულ სტატიებში და მაქსიმალურად სრულად ვიყენებ წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის კვლევით ნაწილშიც.

ტერმინოლოგიური არჩევანი

სადისერტაციო ნაშრომში საკვლევ ჯგუფთან მიმართებით ვიყენებ ტერმინს - „დეპორტირებული მესხები“. აღნიშნულ ტერმინში ვგულისხმობ განსხვავებული თვითაღქმის, ისტორიული მეხსიერების, წარსულის ინტერპრეტაციისა და, შესაბამისად, მომავლის განსხვავებული პერსპექტივის მქონე ადამიანთა ჯგუფს.

ტერმინის ამგვარი გამოყენება განპირობებულია ორი ძირითადი მიზეზით.

1. დეპორტირებული მესხები არ წარმოადგენენ ჰომოგენურ ჯგუფს, რომელიც ერთი ზოგადი სახელწოდების ქვეშ შეიძლება ერთგვაროვნად გაერთიანდეს. მათ შორის განსხვავებულია როგორც ისტორიული გამოცდილების ინტერპრეტაცია, ისე ეთნიკური, რელიგიური, ლინგვისტური და გეოგრაფიული თვითაღქმის ფორმები.

2. დეპორტირებული მოსახლეობის ამ ჯგუფის სახელდებასთან დაკავშირებული დამოკიდებულებები არაერთგვაროვანია და ხშირ შემთხვევაში განპირობებულია მკვლევრისა თუ კონკრეტული სოციალური ჯგუფის პოზიციით ჯგუფის წარმომავლობასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, ჯგუფის სახელდებისას არცთუ იშვიათად გამოიყენება მიდგომები, რომლებიც, დეკლარირებული პოზიციის მიუხედავად, არ არის თავისუფალი ნაციონალისტური ან სედენტარისტული პარადიგმის გავლენისგან და არ ითვალისწინებს იმას, რომ ჯგუფის წევრებს შეიძლება ჰქონდეთ არა მხოლოდ განსხვავებული იდენტობა, არამედ წარსულის განსხვავებული ინტერპრეტაციაც.

რესპონდენტებთან მუშაობისას ვიყენებდი სტანდარტულ, მაორიენტირებელ კითხვებს და, კონკრეტული სიტუაციისა თუ კვლევის მიზნის გათვალისწინებით, ვსვამდი დამატებით, შესაბამის კითხვებს. აღნიშნული მიდგომა შესაძლებლობას მაძლევდა, ერთი მხრივ, შემენარჩუნებინა ინტერვიუს ძირითადი სტრუქტურა და, მეორე მხრივ, რესპონდენტის მიერ წამოჭრილი საკითხების შესაბამისად გამეფართოებინა საუბრის მიმართულება.

საველე კვლევისას მოპოვებული მონაცემები შესაბამის თავებში დასახული კონკრეტული საკითხისთვის მათი რელევანტურობის შესაბამისად გამოვიყენე და მათზე მსჯელობა ცალკეულ თავებშია წარმოდგენილი. კვლევითი ნაშრომის ფორმატის გათვალისწინებით, უშუალოდ სადისერტაციო ნაშრომში ჩართულია ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით მეტ-ნაკლებად ტიპური სიტუაციის ამსახველი ინტერვიუების მხოლოდ ნაწილი, ხოლო დანარჩენი ინტერვიუებიდან ამონარიდები დართულია ცალკე დანართის სახით.

სადისერტაციო ნაშრომის ფორმატში განხორციელებული საველე კვლევის მონაცემების რელევანტურ სამეცნიერო თეორიებთან შეჯერების შედეგები წარმოდგენილია ნაშრომის ცალკეულ თავებში ჩამოყალიბებული დასკვნებისა და სადისერტაციო ნაშრომის დასკვნით ნაწილში ფორმულირებული საერთო დასკვნის სახით.

თავი I. საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებული სამეცნიერო თეორიების და ლიტერატურის მიმოხილვა

საკვლევ პრობლემაზე მუშაობის დაწყებისას განისაზღვრა ის თეორიული ჩარჩო, რომლის ფორმატშიც თავსდება საკვლევ საკითხთან დაკავშირებული სამეცნიერო ნაშრომები; გამოიკვეთა მიმართულებები, რომლებიც თანხვედრაშია სადისერტაციო ნაშრომში ჩამოყალიბებულ ჰიპოთეზებთან და, შესაბამისად, სამეცნიერო ლიტერატურის დამუშავებისას სწორედ მათზე გაკეთდა ორიენტაცია. დეპორტირებული მესხების იდენტობის თავისებურებებისა და მისი შენარჩუნების პრობლემატიკის კვლევისთვის, პირველ რიგში, მნიშვნელოვნად მივიჩნიე ზოგადად, ეთნიკურობასა და იდენტობასთან დაკავშირებული თეორიებისა და სამეცნიერო პოზიციების განხილვა. იმან, რომ დისერტაციის კვლევითი ნაწილი რამდენიმე, ერთმანეთისგან განსხვავებული მარკერის იდენტიფიცირებასა და ანალიზზეა ფოკუსირებული, რომლებიც დეპორტირებული მესხების იდენტობის შენარჩუნების კონტექსტში მნიშვნელოვნად ჩავთვალე- გეოგრაფიული არეალი, ადგილისა და სივრცის აღქმა, ისტორიული მეხსიერება (კოლექტიური და ინდივიდუალური), დედის როლი იდენტობის შენარჩუნების პროცესში- განაპირობა კვლევის თეორიული ნაწილში დამუშავებული და გამოყენებული სამეცნიერო ნაშრომებისა და პოზიციების კატეგორიზება საკვლევი პრობლემის შესაბამისად და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა სწორედ ამ პრინციპით დალაგდა.

იდენტობის გაგება და მასთან დაკავშირებული სამეცნიერო მიდგომები

ტერმინები იდენტობა და ეთნიკურობა ძირითადად გამოიყენება მეცნიერების ისეთ დარგებში როგორიცაა სოციალური და კულტურული ანთროპოლოგია, სოციოლოგია, ფსიქოლოგია და ა.შ. რაც ზოგადად გულისხმობს ადამიანის მხრიდან იმის გაცნობიერებას, თუ რომელ ჯგუფს მიეკუთვნება. შესაბამისად, მას ეძლევა იმის შესაძლებლობა რომ განსაზღვროს საკუთარი ადგილი ამა თუ იმ კონკრეტულ სივრცესა და საზოგადოებაში. იდენტობის კვლევა და მისი არსის დაზუსტება თანამედროვე კულტურულ და სოციალურ ანთროპოლოგიაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და აქტუალური პრობლემაა, რომელიც სოციალური მეცნიერებების სხვადასხვა დისციპლინებს ერთმანეთთან აკავშირებს. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ერთმანეთისგან იზოლირებულად განვითარდნენ (Hale / ჰალე , 2004, გვ. 463).

ამ პრობლემით დაინტერესებული მკვლევრების სამეცნიერო პოზიციები და შეხედულებები იდენტობის/ეთნიკურობის გაგებასთან და მახასიათებლებთან დაკავშირებით მრავალფეროვანი და ერთმანეთისგან საკმაოდ განსხვავებულია. მათმა მიმოხილვამ და შეჯერებამ აჩვენა, რომ არ არსებობს ერთსულოვნება ამ ფენომენის განსაზღვრაში, მაგრამ მეცნიერები გამოყოფენ ნიშანთა სტაბილურ ერთობლიობას, რომელიც განსაზღვრავს ეთნიკური იდენტობის ფორმირებას. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს რომ ძირითადად გამოიყოფა ორი ტიპის იდენტობა ესენია ეთნიკური და კულტურული კუთვნილება; ისინი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში არიან და ერთი მეორეს გარეშე ვერ არსებობენ; კულტურული იდენტობა თავის თავში გულისხმობს ადამიანების მიერ კულტურული ნორმების მიღებას. თავის მხრივ კულტურული ნორმების გაზიარება არ გულისხმობს მხოლოდ სოციოკულტურული ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობას ის თავის თავში მოიცავს ეთნიკური ერთობისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობასაც.

ეთნიკურობის ფენომენს შეეხო ე. ჰობსბაუმიც; მისი აზრით, ეთნიკურობა უნივერსსალური და ამასთანავე საყოველთაოა, რაც თავის თავში მოიაზრებს საკუთარი კულტურის მიმართ ლოიალურობას. (Hobsbawm & Ranger/ ჰობსბაუმი & რეინჯერი, 1983, გვ. 10). ჰობსბაუმი ნაშრომში “ერები და ნაციონალიზმი“ (Nations and Nationalism) გამოყოფს სამ პოზიციას : 1. „ჩვენ“ და „ისინი“ ოპოზიცია ისტორიულად ფუნქციონირებდა და უფრო მეტად სოციალური ჯგუფების გამიჯვნას ემსახურებოდა, ვიდრე მთელი თემების. მაგ. ადამიანების ფერების მიხედვით დისკრიმინაცია, სადაც ერთსა და იმავე საზოგადოებაში, უფრო ღია ფერის

ადამიანებს შედარებით მაღალი სოციალური პოზიცია ეკავათ (მაგ.ინდოეთში); 2. მეორე შემთხვევაში უფრო მეტად „ისინი“ ჯგუფის წევრებზე ხდება ყურადღების გამახვილება და უფრო მეტად ჩამოყალიბებულია რასობრივი სტერეოტიპები. როგორიცაა ყვითელი კანი, წვრილი თვალები და ა.შ. 3. მესამე კატეგორიაში ერთიანდება მოსახლეობა, რომელიც თითქმის ან მთლიანად ერთგვაროვანია მაგ. ჩინელები, იაპონელები (Hobsbawm/ ჰობსბაუმი, 1990, გვ. 65-66).

ეთნიკურობის გაგებაში არსებობს მიდგომა, რომელსაც ანთროპოლოგები სიტუაციურ ეთნიკურობას უწოდებენ. ეს მიდგომა აერთიანებს ეთნიკურობის, როგორც კოგნიტიურ ასევე სტრუქტურულ ასპექტებს, სადაც ძირითადი აქცენტი კეთდება ეთნიკურ ატრიბუტებზე, რომელიც მოცემულ სოციალურ სიტუაციებში, სოციალურ ურთიერთობებს ანიჭებს მნიშვნელობას. (Okamura/ოკამურა, 2010, გვ. 463).

ეთნიკური იდენტობა ასრულებს ფსიქოლოგიურ ფუნქციას, მაგრამ სოციალურად მნიშვნელოვანი ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ქმნის წარმოების საშუალებებზე, გაცვლის საშუალებებზე და ა.შ. ხელმისაწვდომობის საფუძველს (Bentley/ბენტლი, 2014, გვ. 27).

როჯერს ბრუბეკერი (Rogers Brubaker) ნაშრომში “ეთნიკურობა ჯგუფების გარეშე“ (ethnicity without groups) მიიჩნევს, რომ მეცნიერებმა ნაცვლად იმისა, რომ შეისწავლონ ეთნიკური ჯგუფები უნდა კონცენტრირდნენ უფრო პრაქტიკულ კატეგორიებზე, კულტურულ იდიომებზე, კოგნიტიურ სქემებზე, საერთო სენსორულ ცოდნაზე, ორგანიზაციულ წყაროებზე, პოლიტიკურ პროექტებზე და ა.შ. (Brubaker / ბრუბეკერი, 2016, გვ. 186)

ეთნიკურობისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია სოციალური მარკერების არსებობა; აღნიშნული მარკერები იქმნება გარეგნობის, რელიგიის, გეოგრაფიული არეალის, ტანსაცმლისა და ა.შ. საფუძველზე.

არსებობს სამი ძირითადი მიდგომა ეთნიკურობის გაგებაში: კონსტრუქტივისტული პრიმორდიალისტური და ინსტრუმენტალისტური.

პრიმორდიალისტური მიდგომის თანახმად, ეთნიკური მიკუთვნებულობა ემყარება კონკრეტულ კულტურასთან ან ჯგუფთან ღრმა კავშირებს; ასევე უნდა ითქვას ისიც, რომ პრიმორდიალიზმის მიხედვით ეთნიკურობას გააჩნია თავისი ობიექტური მახასიათებლები,

როგორიცაა: ეკონომიკა, ენა, რასობრივი კუთვნილება, რელიგია, ტერიტორია, მსოფლმხედველობა და ფსიქიკური წყობაც კი. პრიმორდალიზმი, როგორც თეორია გაზიარებულია ვან დენ ბერგის, კლიფორდ გირცისა და მაქს ვებერის მიერ.

მაქს ვებერმა (Max Weber) ნაშრომში „ ეკონომიკა და საზოგადოება“ (Economy and Society) ჩამოაყალიბა ეთნიკური ჯგუფის ისეთი განმარტება, რომელმაც დღემდე შეინარჩუნა თავისი აქტუალობა; ვებერის აზრით, ეთნიკური ჯგუფის წევრებს გააჩნიათ რწმენა იმისა, რომ აქვთ საერთო წარმომავლობა; ამასთანავე, ის თვლის რომ ეთნიკურ ჯგუფებს შესაძლოა ახასიათებდეთ სუბიექტურობა. (Weber/ ვებერი,1968, გვ. 387-393)

ვან დენ ბერგი (Pierre L. van den Berghe) ნაშრომში “ეთნიკური ფენომენი“ (The Ethnic Phenomenon“) ეთნოსს განიხილავს გაფართოებულ ნათესაურ ჯგუფად, რომელსაც აქვს საერთო ბიოლოგიური წარმოშობა. მისი აზრით, ეთნიე (athny) პირველყოფილი სოციალური ჯგუფია, რომელმაც მილიონობით წლის განმავლობაში ნეპოტიზმის გზით გაზარდა ჯგუფში წევრების რაოდენობა. (van den Berghe / ვან დენ ბერგი, 1981, გვ. 251-252)

პრიმორდიალიზმი გაბანკროტებულ კონცეპტადაა მიჩნეული ჯეკ დევიდ ელერის (Jack David Eller) და რიდ კოუგალის (Reed M. Coughlan) ნაშრომში “პრიმორდიალიზმის სიღარიბე“ (The poverty of Primordializm). მათი აზრით, ეთნოსების გამოცდილება, მათი იდენტობა და ეთნიკური გრძნობები უნდა გადაილახოს ადათებიდან ადათებამდე ყოველგვარი მიკუთვნებულობის გვერდის ავლით. ეს კითხვის ნიშნის ქვეშ არ აყენებს სოციალურ წარმომავლობასა და ეთნიკურ მახასიათებლებს. სოციალურმა მეცნიერებამ, რომელიც აანალიზებს ზოგად კულტურულ მოვლენებს უკვე დაძლია ეს დაბრკოლებები. ელერისა და კაუგალის აზრით, პრიმორდიალიზმის სოციოლოგიური გამოყენება დროთა განმავლობაში შეიკვეცება და ჩანაცვლდება ემპირიული კვლევებით (Eller & Coughlan, 2010, გვ. 198-200).

კონსტრუქტივიზმის მთავარი თეორეტიკოსები არიან ბ. ანდერსონი, ე. გელნერი და ფ.ბარტი, ისინი თვლიან, რომ კულტურული განსხვავებულობის შედეგად წარმოქმნილი ეთნიკური გრძნობები და წარმოდგენები მწერლების, პოლიტოლოგებისა და მეცნიერების ინტელექტუალური კონსტრუქტებია; ამ ყველაფრის ტირაჟირება ფართო მასებში ხორციელდება მასმედიისა და განათლების სისტემის მეშვეობით; შეიძლება ითქვას რომ

ეთნიკურობა ძევს ისეთ სიმბოლოებში რომელიც საზოგადოებამ შექმნა და შესაბამისად, მუდმივად ცვალებადი ხასიათისაა. ასეთ სიმბოლოებად შეიძლება ჩაითვალოს საერთო მითები, ლეგენდები, მოგონებები, ფასეულობები და ა.შ., რომლებიც დროთა განმავლობაში იძენენ ახალ შინაარსს.

ფრედერიკ ბარტი (Frederik Barth) ნაშრომში "ეთნიკური ჯგუფები და საზღვრები"(Ethnic Groups and Boundaries) ეთნიკურ იდენტობას განიხილავს სოციალური ორგანიზაციის ნაწილად და მიაჩნია, რომ იგი დინამიური და არასტაბილურია (Barth / ბარტი, 1998, გვ.10-11)

ბენედიქტ ანდერსონისთვის „ერი ეს არის წარმოსახვითი პოლიტიკური საზოგადოება და ის წარმოისახება, როგორც მისთვის თანმხლები საზღვრებით, ასევე სუვერენულობით. ის წარმოსახვითია, რადგან ყველაზე პატარა ერის წევრებიც კი ვერ გაიცნობენ ამ ერის წევრთა უმრავლესობას, ვერ შეხვდებიან და ვერაფერს გაიგებენ მათ შესახებ; და მაინც ყოველი მათგანის გონებაში შექმნილია მათი ერთობის ხატი" (ანდერსონი, 2003, გვ. 30-34).

ინსტრუმენტალისტური მიდგომა, ეთნიკურობის ფენომენს განიხილავს როგორც პოლიტიკური მითების პროდუქტს; მას ქმნის და იყენებს კულტურული ელიტა, რომელიც მიისწრაფვის უპირატესობისა და ძალაუფლებისაკენ. ხშირად, ინსტრუმენტალურ მიდგომას მოიხსენიებენ როგორც რაციონალური არჩევანის თეორიას, რომლის მიხედვითაც იდენტური მიზნების მქონე ადამიანები, მოქმედებენ ერთნაირად, როდესაც ისინი იდენტურ პირობებში იმყოფებიან (Riker / რიკერი, 1977, გვ.33). აღსანიშნავია ისიც, რომ რაციონალური არჩევანი ხაზს უსვამს , რომ პირადი მოგება და სარგებელზე ორიენტირება გავლენას ახდენს ქცევაზე, ხოლო იდენტობა ეფუძნება ასეთ სარგებელსა და არჩევანს (Bobo, & Kluegel / ბობო & კლუგელი, 1993, გვ. 445 / Sears / სარსი, 1980, გვ. 671 / Lau & Heldman/ ლაუ & ჰელდმანი, 2009, გვ. 513-516).

დეპორტირებული მესხების პრობლემასთან დაკავშირებული მიდგომები საქართველოში

დეპორტირებულ მესხების საკითხით (წარმომავლობა, დეპორტაცია/რეპატრიაცია, იდენტობის შენარჩუნება/ცვლილების საკითხები და სხვა) საქართველოში წლების

განმავლობაში მეცნიერების სხვადასხვა სფეროს: დემოგრაფები, ისტორიკოსები, ეთნოლოგები, ლინგვისტები პოლიტოლოგები, ფსიქოლოგები, სოციოლოგები, იურისტები - წარმომადგენლები ინტერესდებიან. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ მათი ნაწილის მხრიდან დეპორტირებული მესხების იდენტობასთან დაკავშირებული პრობლემის აღქმა, ძირითადად, სედენტარისტული(sedentary- ერთ ადგილზე ხანგრძლივი ცხოვრების პრაქტიკა, რაც რეალურად გარკვეული ჯგუფის მუდმივად ერთ ადგილზე ცხოვრებას ნიშნავს) და ნაციონალისტური პერსპექტივებიდან ხდება, მაშინ როდესაც თანამედროვე ეპოქა უპირატესად მობილურია და ადამიანების თვითაღქმა ნაკლებად მიბმულია ტერიტორიასთან. შესაბამისად, საკითხის ანთროპოლოგიურ პერსპექტივაში ხედვა მეტ თავისუფლებას აძლევს ადამიანებს საკუთარი თავი და საკუთარი იდენტობა მოიაზრონ არა ტერიტორიული ნიშნით, არამედ საკუთარი კულტურებისა თუ წარმოსახვების საფუძველზე. მესხების პრობლემაზე მომუშავე მკვლევარი სოფი ტურნონი (Sophie Turner) ფიქრობს, რომ საქართველოში დეპორტირებული მესხებისადმი ძირითადად ტელეოლოგიური(მოსაზრება, რომ ყოველი განვითარება წინასწარ განსაზღვრული მიზნის განხორციელებას წარმოადგენს) და პოლიტიკურად ორიენტირებული მიდგომა არსებობს. ეს მიდგომა ტერიტორიას, ისტორიას, ეთნოსს-აკავშირებს კულტურა, ენა და რელიგიასთან, რითაც უპირისპირდება იდენტობის უნივერსალისტურ არჩევით კონცეპტს. დეპორტირებული მესხების პრობლემას ქართველი მეცნიერები ტრადიციულად სამი ერთმანეთისგან განსხვავებული პოზიციიდან განიხილავენ: 1. ნეგატიური ესენციალისტები; 2. ასიმილაციის მომხრე ესენციალისტები; 3. კონსტრუქტივისტები.

ნეგატიური ესენციალისტები, რომლებიც დიდწილად უმცირესობაში იმყოფებიან, მესხების პრობლემას არ ცნობენ. ისინი მიიჩნევენ, რომ ამ პროცესში საქართველოს არანაირი დანაშაული არ აქვს, რადგან საქართველო ადრე სსრკ-ს კოლონია იყო და შესაბამისად, არც პოლიტიკური და არც ეკონომიკური კუთხით, პასუხისმგებელი არ არის კომპარტიის შეცდომებზე. ნეგატიური ესენციალისტები თვლიან, რომ ამ დანაშაულზე, პასუხისმგებელია კრემლი და მისი სამართალმემკვიდრე - დღევანდელი რუსეთი.

ასიმილაციის მომხრე ესენციალისტებისთვის რეპატრიაცია დასაშვებია, თუმცა განსაზღვრული და მკაფიოდ დეკლარირებული უნდა იყოს კანდიდატთა იდენტობა. მხოლოდ იმ მესხების დაბრუნებას მიიჩნევენ შესაძლებლად, რომლებიც ქართულ „ფესვებს“

აღიარებენ. ამ საკითხს დეტალურად შევეხები ქვეთავში, რომელიც დეპორტირებული მესხების წარმომავლობის ეხება.

კონსტრუქტივისტული მიდგომა პრინციპულად ეწინააღმდეგება პირველ ორ პოზიციას. ის უფრო ღია და რეალისტურ კონცეფციას ეფუძვნება. კონსტრუქტივისტების აზრით, დეპორტირებულებს აქვთ რეპატრიაციის უფლება, ენის, რელიგიის, იდენტობის დაცვით. ეს მიდგომა სამოქალაქო იდენტობის კონცეფციას ეფუძნება (ტურნონი, 2013, გვ. 136-142).

დეპორტირებული მესხების წარმომავლობასთან დაკავშირებული პოზიციები

დეპორტირებული მესხების წარმომავლობასთან დაკავშირებით არსებობს ორი ძირითადი პოზიცია: მეცნიერთა ერთი ნაწილის (ბერიძე, მ. , ლომსაძე შ. ჯოხაძე ა., და სხვები) პოზიციის შესაბამისად ისინი ქართულ ეთნიკურ ჯგუფს მიეკუთვნებიან, რომლებიც დროთა განმავლობაში გამაჰმადიანდნენ, იმ ისტორიული პროცესების შედეგად, რაც საქართველო ოსმალეთის ომებით და ამ რეგიონზე მათი შედეგების ასახვით იყო განპირობებული.

მეცნიერთა მეორე ნაწილი (ა.აიდინგუნი (Aydıngün) მ. მირხანოვა (Mirkhanova), კ.ტომლინსონი, ა. ოსიპოვი) მიიჩნევს, რომ ჰუნების (Mirkhanova/მირხანოვა, 2006, გვ. 3) და/ან ბუნ-თურქებისა და ყივჩაღების შთამომავლები არიან. (Aydıngün/აიდინგუნი, 2010, გვ.36). ამ საკითხთან დაკავშირებით მსჯელობა სადისერტაციო ნაშრომის პირველი თავის იმ ქვეთავებშია წარმოდგენილი, რომელიც სამცხე-ჯავახეთის ისტორიას ეხება.

ქართველ მკვლევართა მიერ საკითხის შესწავლის მდგომარეობა და ძირითადი მოსაზრებები

დეპორტირებულ მესხებთან დაკავშირებული საკითხები ქართულ სამეცნიერო კვლევებში ძირითადად კონცენტრირებულია რამდენიმე საკითხზე: იდენტობასთან დაკავშირებული კვლევები, დეპორტირებულთა რეგიონიდან გასახლების ისტორია, რეპატრიაციის პროცესი, დეპორტირებულთა სამართლებრივი მდგომარეობა.

ა. ჯოხაძე ნაშრომში " დეპორტირებული მესხების იდენტობა " მიდის დასკვნამდე, რომ "მესხებს ეროვნული იდენტობა შუა საუკუნეებში ჩამოუყალიბდათ და ის იყო ქართული იდენტობა და არა თურქული. (ჯოხაძე, 2013, გვ.18).

მესხების იდენტობასთან მიმართებით მსგავსი პოზიცია აქვს გამოთქმული მერაბ ბერიძეს ნაშრომში „მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელობა“

ლ. ჯანიაშვილის პუბლიკაციაში “საქართველოში თურქთა ინფილტრაციის ისტორია და მესხეთიდან დეპორტირებულთა იდენტობის საკითხი სამეცნიერო ლიტერატურაში“ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზის შედეგად გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ - “....გასახლებულთა უმეტესობა წარმომავლობით(გამუსულმანებულ) ქართველად მიიჩნიეს, რაც ქართულ საზოგადოებაში მათი დაბრუნების და ინტეგრირების პროპაგანდისთვის სათანადო საფუძველს იძლეოდა. (ჯანიაშვილი, 2013, გვ. 58) .

დეპორტირებული მესხების წარმომავლობის საკითხთან მიმართებით მნიშვნელოვანი ინფორმაცია შ. ლომსაძის ნაშრომში „მესხები და მესხეთი“ .

ტ. ფუტკარაძე ნაშრომში „მესხეთიდან დეპორტირებულთა თვითაღქმა“ თვლის, რომ 1. იანეთში მცხოვრები დეპორტირებული მესხების ცხოვრება ისტორიული ბედუკუღმართობის გაგრძელებაა; 2. დეპორტირებულ მესხთა გაუცხოების ხარისხი დიდია;

მარინე ბერიძემ და მანანა კობაიძემ სტატიაში „ეთნიკური ჯგუფის ჩამოყალიბების მცდელობა“ - შეისწავლეს გარდამავალი იდენტობის საფეხურზე მყოფი დეპორტირებული მესხები. მათი გამოკვლევა ეყრდნობა ძირითადად ზეპირ და ისტორიულ წყაროებს, ასევე დეპორტირებულთა პუბლიკაციებსა და მონათხრობში მოძიებულ ცნობებს.

ვ. მოდებაძის სტატიაში “ეთნიკური იდენტობის კრიზისი და მესხური იდენტობის ცვალებადი ხასიათი“ კონსტრუქტივისტული მიდგომის ფორმატში შესწავლილია დეპორტირებული მესხების იდენტობის თავისებურებები და გამოთქმულია მოსაზრება მათი იდენტობის ცვალებადობის შესახებ.

სამხრეთ საქართველოდან მაჰმადიანი მოსახლეობის გასახლების მოტივაციის საკითხებზეა მსჯელობა უ. ბლუაშვილის იგივე სახელწოდების პუბლიკაციაში.

მ. დარჩიაშვილმა სადისერტაციო ნაშრომში “ მესხების ეკონომიკური და კულტურული პრაქტიკები ყოველდღიურობაში.ნასაკირალის მაგალითი“ გამოიკვლია რა გავლენა მოახდინა ეკონომიკური და კულტურული პრაქტიკების შედეგად დაგროვილმა სოციალურმა, ეკონომიკურმა, კულტურულმა და სიმბოლურმა კაპიტალმა მესხების

ცხოვრებაზე. ყურადღება ასევე გაამახვილა ერთი მხრივ არაფორმალობის, ხოლო მეორე მხრივ რელიგიურობის გავლენაზე მესხების სოციალური მობილობის, გენდერული სტერეოტიპების დაძლევაზე.

გ. გოთუას კვლევის ობიექტია მაჰმადიან მესხთა რეპატრიაციის პროცესი ქართველი პოლიტიკოსების აღქმაში.

გიორგი თარხან-მოურავის, ტომ ტრიერისა და ფორესტ კილიმნიკის ნაშრომი "მესხები: გზა შინისკენ", რომელიც 2007 წელს "1930-იან წლებში საქართველოდან დეპორტირებული პირების და მათი შთამომავლების რეპატრიაციის მხარდაჭერის პროგრამის" ფარგლებში მომზადდა და შეიცავს მნიშვნელოვან და მრავალფეროვან ინფორმაციას არა მხოლოდ მესხების ისტორიის, კულტურის, რელიგიისა და ტრადიციების შესახებ, არამედ მათი რეპატრიაციისა და საქართველოში რეინტეგრაციის პრობლემებთან დაკავშირებით. ამდენად, მისი დამუშავება ჩემი კვლევისთვის საინტერესო და ღირებული იყო.

კვლევით ნაშრომში შესაბამის საკითხზე მსჯელობისას დამეხმარა ნ. ღონღაძის ნაშრომი "რეპატრიანტთა სამართლებრივი მდგომარეობა" .

რელიგიური და ეთნიკური ფაქტორების ურთიერთმიმართების კონტექსტის საინტერესო ანალიზია წარმოდგენილი რ. თოფჩიშვილის გამოკვლევაში" რელიგიური და ეთნიკური ფაქტორების ურთიერთმიმართების პრობლემა ისტორიული სამცხის მოსახლეობაში".

საინტერესო მასალა სამცხე-ჯავახეთის სოფლებში დეპორტაციამდე არსებულ ეთნიკურ/რელიგიურ სიტუაციაზე და თვითმხილველის თვალით დანახული დეპორტაციის პროცესის შესახებ თავმოყრილია კლარა ბარათაშვილის რუსულ ენაზე გამოქვეყნებულ მოგონებებში "ჩვენ, მესხები" (Мы, Месхи), რომელიც ავტორის მამის ლატიფშაჰ ბარათაშვილის მიერ მონათხრობ ზოგადად ამ კუთხის, სოფლის და საკუთარი ოჯახის ისტორიას ეფუძნება.

მეხსიერების როლი იდენტობის ფორმირების პროცესში

დეპორტირებული მესხების იდენტობის ფორმირებისა და შენარჩუნების თვალსაზრისით ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტად მივიჩნევ ინდივიდუალურ, კოლექტიურ და

ისტორიულ მეხსიერებას. შესაბამისად, მნიშვნელოვანი ყურადღება დავუთმე მეხსიერების კვლევასთან დაკავშირებულ ნაშრომებს და გამოვყავი რამდენიმე, ჩვენი კვლევისთვის განსაკუთრებით საყურადღებო კონცეპტი.

ნაშრომში ვიზიარებ ისტორიის თანამედროვე, პოსტ-მოდერნულ გაგებას და შესაბამისად ვეყრდნობი მიშელ ფუკოს (Michel Foucault) მოსაზრებებს. დასაშვებად მივიჩნევ სხვადასხვა პერსპექტივიდან ლოგიკურად დალაგებული მესხების წარმომავლობის ისტორიის არსებობის შესაძლებლობას, რომელიც განსხვავებული ნარატივების არსებობის საფუძველს ქმნის. ამ პოზიციას კი ეხმაურება ჟაკ დერიდა (Jacques Derrida). დეპორტირებული მესხების ისტორიის, აღქმისა და ინტერპრეტაციის თეორიული საფუძვლის გაანალიზებისთვის საინტერესოა კულტურის ისტორიკოსის ი. ლოტმანის (J. Lotman/cultural historian) მოსაზრება ე.წ. არარეალიზებული/უარყოფილი სოციოპოლიტიკური მოდელების შესახებ; ისტორიული მეხსიერების და ნარატივების იდენტობასთან კავშირების საინტერესო გამოკვლევას გვთავაზობს რ. ეიერმანი(Eyerman R.) ნაშრომში"მეხსიერება, ტრავმა, იდენტობა" (Memory, Trauma, and Identity). იდენტობისა და მეხსიერების ურთიერთმიმართების ხასიათის შესახებ მსჯელობისას გამოვიყენე ა.კირვალიძის სადისერტაციო ნაშრომში "ინდივიდუალისტურ და კოლექტივისტურ პარადიგმათა ლიმიტაციები მეხსიერების კვლევაში. დეპორტირებული მესხების ინდივიდუალური და კოლექტიური მეხსიერების ანალიზის თვალსაზრისით საინტერესოა ალეიდა ასმანის (Assmann) მოსაზრება, რომელიც ნაშრომში "მეხსიერება,ინდივიდუალური და კოლექტიური" (Memory, Individual and Collective) ერთმანეთისგან მეხსიერების ოთხ ფორმას განასხვავებს: 1. კულტურული მეხსიერება; 2. სოციალური მეხსიერება; 3. ინდივიდუალური მეხსიერება; 4. კოლექტიური მეხსიერება. აქედან, პირველ რიგში, ჩემთვის ყურადსაღები არის ინდივიდუალური მეხსიერება, როგორც მექანიზმი, რომელიც უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ადამიანის ბიოგრაფიასა და იდენტობაში; ამერიკაში კოლექტიური მეხსიერების კვლევის მამამთავრად წოდებული ბარი შვარცი (Barry Schwartz) განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს კოლექტიურ მეხსიერებასა და სოციალურ სტრუქტურას შორის კავშირის კვლევას და აქცენტს აკეთებს აწმყოს მიერ წარსულის ექსპლუატაციაზე, რაშიც დიდ როლს ასრულებენ მომდევნო თაობის წარმომადგენლები. შვარცის ეს პოზიცია გამომადგა დეპორტირებული მესხების მიერ წარსულის გაცოცხლების

მექანიზმებზე მსჯელობისას, რომლებიც ჯგუფის გამაერთიანებლის ფუნქციას ასრულებენ. ამავე თვალსაზრისით საინტერესოა დროზდევსკი, ნარდი, ვატერტონის (Drozdzewski & Nardi & Waterton) გამოკვლევა "მეხსიერების, ადგილის და იდენტობის გეოგრაფია: გადაკვეთები ომისა და კონფლიქტის ხსოვნაში" (Geographies of memory, place and identity: intersections in remembering war and conflict), რომელშიც გაანალიზებულია ის, თუ რამდენად ღრმაა მეხსიერების პრაქტიკები და გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მეხსიერების განთავსების ადამიანური უნარი აჩვენებს იმას, თუ როგორ შეიძლება გამოვაღვიძოთ არარსებული მეხსიერება, შევქმნათ აწმყო და ა.შ. დისერტაციის კვლევით ნაწილში დეპორტირებული მესხების სამშობლოსთან დაკავშირებული ემოციების შესახებ მსჯელობისას გავიზიარე ჯანგ ვანგის (Zheng Wang) მოსაზრება; კოლექტიური მეხსიერების ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილად მოიაზრება ფესვებთან კავშირის კომპონენტი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა სტენფორდის უნივერსიტეტის პროფესორის ლისა მალკის კვლევები.

გეოგრაფიული არეალის მნიშვნელობა

იდენტობის პროცესში გეოგრაფიული არეალის ზეგავლენის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა საკმაოდ დიდი რაოდენობითაა, თუმცა კვლევისას ძირითადად გამოვიყენე ე.წ. "ჰუმანისტ-გეოგრაფების " შრომები, რომლებიც მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში წამყვან მიმართულებად იქცა. ამ მიმართულების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ავტორად ი-ფუ ტუანი (Yi-Fu Tuan

ჩვენი კვლევისთვის საინტერესოა ფენომენოლოგიური მიდგომა, რომელიც კანადელი მეცნიერის, გახმაურებული ნაშრომის "ადგილი და უადგილობა" (Place and Placelessness) ავტორის, ედვარდ რელფის (Edward Relph) . რელფი ფიქრობს, რომ ადგილები არის სამყაროს ჩვენი უშუალო გამოცდილების მნიშვნელოვანი ცენტრები (significant centres of our immediate experiences of the world). თუ გვსურს უფრო ღრმად შევიცნოთ ადგილები, ჩვენ გვჭირდება ენა, რისი მეშვეობითაც ადამიანებს შეუძლიათ განსაზღვრონ თავიანთი განსაკუთრებული გამოცდილება ამ ადგილებში. მისთვის ცოცხალი ინტენსივობის არსი მდგომარეობს ადგილისადმი მიკუთვნებულობაში, რომელსაც ის ინსაიდერის

(ჩართული/მონაწილე) ხარისხის კონცეპტს უწოდებს - მიჯაჭვულობის, ჩართულობისა და შეშფოთების ხარისხს, რაც ადამიანს ან ჯგუფს აქვს კონკრეტული ადგილისადმი. (Relph & Seamon & Sowers/ რელფი & სემონი & სოვერსი, 1976, გვ. 1-8).

დეპორტირებული მესხების დამოკიდებულებას სამცხე-ჯავახეთის მიმართ კარგად ესადაგება რობერტ უილიამ კატესის (Robert William Kates) მენტალური რუკის კონცეპტი, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციისა და ინტერპრეტაციების ერთობლიობას და ასახავს არა მხოლოდ იმას, რაც ინდივიდმა იცის კონკრეტული ადგილების შესახებ, არამედ იმასაც თუ რას გრძნობს ის ამ ადგილის მიმართ.

ადგილისა და სივრცის კონცეფციები

ადგილისა და სივრცის კონცეფციები, რომელიც მნიშვნელოვანი იყო ჩვენი კვლევისთვის, დაკავშირებულია პირველი პოსტმოდერნისტი გეოგრაფების მაიკლ დეარის (Michael J Dear) და ედვარდ სოიას (Edward Soja) სახელებთან. იგივე მიმართულებას წარმოადგენენ გრეგორი დერეკი (Gregory derek) და დევიდ ლეი (David Ley). ედვარდ სოიას ნაშრომი "პოსტმოდერნული გეოგრაფია: სივრცის აღდგენა/დაბრუნება კრიტიკულ სოციალურ თეორიაში" (Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory) მიშელ ფუკოსა და ჰენრი ლეფებვრეს (Hennery Lefebvre) გავლენით შეიქმნა. იგი შეეცადა თავიდან გადაეაზრებინა ზოგადად პოსტმოდერნიზმის იდეა ადამიანურ გეოგრაფიაში, სადაც მან პოზიტივისტური და ჰუმანისტური პარადიგმები გააერთიანა და უწოდა მას კრიტიკული პოსტ მოდერნიზმი.

გარკვეულ ადგილებთან ადამიანის/ადამიანთა ჯგუფის მჭიდრო კავშირის საფუძვლის ახსნის კონტექსტში საინტერესოა არჯუნ აპადურაის (Arjun Appadurai) მოსაზრება ტერმინ ადგილობრივი/მშობლიური (native) აღქმასა და გამოყენებასთან დაკავშირებით.

დეპორტირებული მესხების ისტორიულ სამშობლოსთან სხვადასხვა ტიპის კავშირის არსებობის კონტექსტში განვიხილავ ახილ გუფთას მოსაზრებას წარმოსახვითი ადგილების მნიშვნელობაზე დეტერიტორიაზირებული იდენტობის შემთხვევაში.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ვეყრდნობი ლუის ჩავლას (Louise Chawla) ნაშრომს "Childhood Place Attachments" და ვიზიარებ მის პოზიციას, რომ ბავშვობაში დამახსოვრებულ ადგილებს მარადიული ღირებულება აქვს.

ქალის/დედის როლი იდენტობის კონტექსტში

იდენტობასა და ეთნიკურობასთან ქალის/დედის მიმართების საკითხები და ქალის როლი იდენტობის ფორმირების პროცესში თავსდება ფემინისტური თეორიების ჩარჩოში. ნაციონალიზმის შესახებ ფემინისტური მოძღვრების დასაყრდენს წარმოადგენს მოსაზრება, რომ ნაციონალიზმი სოციალურად კონსტრუირებადი ფენომენია. ერთ-ერთი ნაშრომი, რომელიც ამ თვალსაზრისით გამოვიყენე არის ლინდა რაჩოპის და კატარინა სოლივანის " ერისა და ეროვნული იდენტობის ფორმირება" (Engendering nation and national identity), სადაც ავტორები მსჯელობენ წარმომავლობის მნიშვნელობის შესახებ იდენტობის ფორმირების პროცესში რასაც დიდწილად ოჯახს უკავშირებენ, სადაც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანი ადგილი სქესს უკავია.

თუმცა, დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ქალის/დედის მნიშვნელობისა და ფუნქციის განსაზღვრისა და ანალიზისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ნირა იუვალ დევისის და ფლოია ანთიასის (Floya Anthias and Nira Yuval-Davis) ნაშრომი "ქალი-ერი-სახელმწიფო" (Woman-Nation-State) , სადაც ავტორები ქალების მხრიდან ეთნიკურ და ეროვნულ პროცესში მონაწილეობის 5 ძირითად გზას გამოყოფენ და ახასიათებენ.

დეპორტირებული მესხების ქორწინებითი კავშირების თავისებურებების თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად დამეხმარა ე. ფირცხალავას ნაშრომი "მუსლიმი მესხები-ინტეგრაცია თუ სეპარაცია", რომელშიც განხილულია მუსლიმი მესხების ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები, მათ შორის ქორწინების ტრადიცია. ამ სამეცნიერო ნაშრომებში დადასტურებულმა პოზიციებმა, სამეცნიერო მიდგომებმა და დასკვნებმა შემიქმნა თეორიული საფუძველი დეპორტირებულ მესხებში ჩატარებული კვლევების შედეგების ანალიზის, განზოგადებისა და დასკვნების არგუმენტაციისთვის.

II თავი - დეპორტირებული მესხების ისტორია

2.1 *ისტორიული მესხეთი დიდი იმპერიების მმართველობაში*

ისტორიული მესხეთი მოიცავს საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილს, მტკვრისა და ჭოროხის აუზში მდებარე ტერიტორიებს, კერძოდ: სამცხეს, ჯავახეთს, კოლა-არტაანს, შავშეთს, ერუშეთს, კლარჯეთს, აჭარას, იმერხევს, ტაოს და სპერს (ლომსაძე, 2000, გვ.3). ამ ტერიტორიების მნიშვნელოვანი ნაწილი, დღეს, თურქეთის შემადგენლობაშია. თანამედროვე სამცხე-ჯავახეთის რეგიონს საქართველოს ტერიტორიის 10. 7 % უკავია და ცხოვრობს 213.700 ადამიანი (https://grass.org.ge/) სამხრეთით ესაზღვრება სომხეთისა და თურქეთის რესპუბლიკები. როგორც ყოველთვის, ახლაც, სამცხე-ჯავახეთი მიეკუთვნება მულტი-ეთნიკური და მულტი-რელიგიური რეგიონების რიცხვს. ამჟამად აღნიშნულ ტერიტორიაზე ქართველებთან (43.35%) ერთად ცხოვრობენ სომხები (54.6%), ბერძნები (0.36%); ოსები, უკრაინელები, რუსები, დეპორტირებული მესხები და ა.შ. (1.37%) ეთნიკური უმცირესობები (https://grass.org.ge/), საიდანაც მართლმადიდებელი ქრისტიანები შეადგენენ მოსახლეობის 45.6%, სომხურ სამოციქულოს ეკუთვნის 40.3 %; მუსულმანები 3.8 %. სხვა - 10.3% (https://www.citypopulation.de/).

ამ ეთნიკურ თუ რელიგიურ მრავალფეროვნებას ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს. VI საუკუნის ბოლოს სპარსელების განდევნის შემდეგ, გააქტიურდნენ არაბები, რომელთაც მურვან ყრუს მეთაურობით გააუკაცრიელეს მესხეთის ტერიტორია. არაბების შემდეგ, უკვე XI საუკუნის პირველ მეოთხედში მესხეთს ბიზანტიის კეისარი ბასილი შემოესია. ბასილი კეისართან ბრძოლებმა დიდად დააზიანა მთელი საქართველო და განსაკუთრებით, სამხრეთი პროვინციები. უკვე 1065 წელს სელჩუკებმა არფ-ასლანის მეთაურობით ახალქალაქი აიღეს. XIII საუკუნის 30-იანი წლებიდან საქართველოს მონღოლები შემოესიენ და ქვეყანა დუმნებად დაყვეს, მესხეთი V და VI დუმანში გაერთიანდა. XV საუკუნეში უკვე იწყება თემურ ლენგის შემოსევები. მისი შემოსევები მესხეთისთვის განსაკუთრებულად მძიმე იყო აოხრდა კოლა-არტაანი, სამცხე, ტაო და ჯავახეთი. ამასთანავე XV საუკუნეში აღმოსავლეთით სეფიანთა ირანი გაძლიერდა, ხოლო სამხრეთ-დასავლეთით ოტომანთა იმპერია. საბოლოო ჯამში 1555 წელს, ამასიაში, თურქეთმა და ირანმა ზავი დადეს, რომლის მეშვეობითაც საქართველო ორად გაინაწილეს აღმოსავლეთი ერგო ირანს, ხოლო დასავლეთი ოსმალეთს. ამ დროს, მესხეთი ყველაზე მეტად დაზიანდა, რადგან ზავის მეშვეობით

სამთავრო ორად იყოფოდა. ირანის მბრძანებლის შაჰ-თამაზის გარდაცვალების შემდეგ 1578 წელს მუსტაფა ლალა-ფაშამ ჩილდირის ბრძოლაში დაამარცხა სპარსელები და სამცხის ათაბაგმა მანუჩარ II ჯაყელმა , რომელიც სამცხის საათაბაგოს ყვარყვარე IV ავადმყოფობის გამო განაგებდა, ოსმალებს მორჩილება გამოუცხადა. იგი სტამბოლში გააგზავნეს სადაც გაამაჰმადიანეს, მუსტაფა უწოდეს და 1579 ახალშექმნილი ახალციხის (ჩილდირის) საფაშო უბოძეს. მისი რამდენიმე მცდელობა აღედგინა ათაბაგობა წარუმატებლად დამთავრდა და იძულებული გახდა ირანში გადახვეწილიყო, ხოლო საფაშოს ტერიტორია ოსმალებს დაექვემდებარა. ამის შემდეგ, უკვე ერეკლე მეორე ცდილობდა მესხეთის გათავისუფლებას ოტომანთა იმპერიისგან. 1771 წელის 30 დეკემბერს გაგზავნილ შეტყობინებაში ვკითხულობთ: „კვალად ვედრებით მოვახსენებ თქვენს ყოვლად მოწყალებასა, რათა ამავე გაზაფხულს არ უტევონ დაუპყრობლად ქვეყანა ახალციხისა და უკეთუ შერიგება მოხდეს სულთანისა, მაშინაც გარეთ არ დაერჩეს ქვეყანა ახალციხისა, ვინაიდან საქართველოსა შინა არის და ქართული ენა აქვსთ და მრავალნი ქრისტიანენი არიან იმათში და სხვანიც ახალნი გადაქცეულნი არიან მაჰმადიანობაზედ“. ერეკლე მეფეს, ეკატერინე დედოფლისგან მფარველობის მიღება ამ პირობით სურდა, ამავე პირობით დაიდო 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატიც (ფრონელი, 2018, გვ. 31-32). ოტომანთა იმპერიის მმართველობა 1828 წლამდე გაგრძელდა, 1829 წელს ადრიანოპოლის შეთანხმებით რუსეთმა შეიერთა ადიგენის, ახალციხის, ასპინძის, ახალქალაქის, ნინოწმინდის რაიონები. ამავე მოლაპარაკებით განისაზღვრა გამაჰმადიანებული მოსახლეობის ნებაყოფლობითი გადასახლების 18 თვიანი ვადა, ხოლო მათ ადგილზე ახალმა ადმინისტრაციამ 1830 წელს 35.000 სომეხი ჩამოასახლა არზრუმიდან (ლომსაძე, 2000, გვ. 5-45).

1828 წელს თურქეთთან ბრძოლებში რუსეთის ჯარების წარმატებებმა და ახალციხის საფაშოს დაპყრობამ იმპერიის მმართველობის წინაშე აქტიურად დააყენა სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობის იმპერიისთვის საიმედო ხალხით ჩანაცვლების საკითხი. გადაწყდა ამ ტერიტორიაზე თურქეთიდან ქრისტიანი სომხებისა და ბერძნების ჩამოსახლება. რუსეთის იმპერიამ უცვლელად დატოვა ოტომანთა იმპერიის დროინდელი ადმინისტრაციული დაყოფა და საქართველოს მთავარმართებელმა გენერალმა ივანე პასკევიჩმა, მიგრაციული პროცესების ხელშეწყობის მიზნით, ადგილობრივ ბეგებსა და აღებს თავიანთი უძრავ-მოძრავი ქონების გაყიდვის უფლება მისცა. 1829 წლის 3

დეკემბერს მისივე ხელმძღვანელობით შეიქმნა გადმოსახლების განსაკუთრებული კომიტეტი, რომელსაც სამოქალაქო გუბერნატორი ზავილეისკი თავმჯდომარეობდა და რომელმაც შეიმუშავა გადმოსახლების დებულება. გადაწყდა, რომ ყარსის, ერზრუმისა და ბაიაზეთის ვილაიეთებიდან საქართველოში გადმოსახლდებოდა დაახლოებით 8 000 ოჯახი, თუმცა შემდეგ ეს რიცხვი გაიზარდა. შედეგად, 1928-30 წლებში სამცხე-ჯავახეთის მიწების მეოთხედი გაიყიდა და 30-იან წლებში, გადმოსახლების კომიტეტმა, კავკასიის მიწები „გაათავისუფლა“ თურქეთის მომხრე მაჰმადიანებისგან. ამავე პერიოდში სამცხეში დაბრუნდნენ XVI-XVII საუკუნეებში გაქცეული თავად-აზნაურების შთამომავლები. იმ იმედით, რომ მიწებს და კუთვნილ მამულებს დაიბრუნებდნენ, თუმცა რა თქმა უნდა, მათ დაკარგული მიწების დაბრუნება ვერ შეძლეს, რადგან მესხეთის ტერიტორიაზე ერზრუმიდან გადმოსახლებული სომხები ჩაასახლეს (ლომსაძე, 2000, გვ. 50-56). ნიშანდობლივია ისიც, რომ 30-იან წლებში უკვე ადგილობრივი გლეხი გამაჰმადიანებული მოსახლეობა ოფიციალურ დოკუმენტებში „თათრებად“ და „თურქებად“ მოიხსენიებოდნენ. იმპერიის მიერ ახალციხის საფაშოს შემოერთების შემდეგ მოსალოდნელი იყო, რუსეთის იმპერიას ეფიქრა ამ რეგიონში ქრისტიანული რელიგიის დაბრუნებაზე, მაგრამ ხელისუფლებამ „შარიათი“ დატოვა ძალაში. ქართველი მეცნიერების მნიშვნელოვანი ნაწილი თვლის , რომ რუსეთის იმპერიამ, თავისი უმოქმედობით, თუ მთელი რიგი გამიზნული ნაბიჯებით, ხელი შეუწყო მესხეთში მოსახლეობის გათურქების პროცესს. 40-იან წლებში სამცხის ტერიტორიაზე კიდევ უფრო გამყარდა თურქული ენის პოზიცია რადგან ჩამოსახლებულ მოსახლეობასა (ყარაფაფახები, ქურთები, სომხები) და ადგილობრივებს შორის საკომუნიკაციო ენა სწორედ თურქული იყო. აღსანიშნავია ისიც, რომ ადგილობრივ გამაჰმადიანებულ მოსახლეობას მეფის რუსეთის ადმინისტრაციისთვის ქართული სკოლების გახსნა უთხოვია, თუმცა ხელისუფლება უყურადღებოდ ტოვებდა მათ სურვილს, მეტიც, საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე ძირითადად ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს ნიშნავდნენ (ოსები, აზერბაიჯანელები და სხვა). შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ადგილობრივი ახალგაზრდები განათლებას ძირითადად ბაქოში, ერზრუმსა და სტამბოლში იღებდნენ. სწორედ ამ გარემოებიდან გამომდინარე, მესხეთში გაჩნდნენ პანთურქისტთა ჯგუფები, რომლებმაც 1917 წლის რევოლუციის დროს ისარგებლეს შექმნილი ვითარებით, მოიწვიეს მუსლიმთა ყრილობა, რომელიც მიზნად ისახავდა მესხეთის ტერიტორიაზე მუსლიმანური სახელმწიფოს დაარსებას. 1918 წელს კი, როდესაც საქართველომ მოიპოვა დამოუკიდებლობა

მათ შექმნეს ე.წ. „სამხრეთ ამიერკავკასიის მუსულმანთა ხელისუფლება“ და მოახერხეს საზღვრის დადგენა საქართველოსა და მათ მიერ შექმნილ „მუსლიმანურ სახელმწიფოს“ შორის.. (ლომსაძე, 2000, გვ. 62).

2. 2 *რეგიონი საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდში*

1921 წელს ქართულმა სახელმწიფომ დამოუკიდებლობა დაკარგა და 1922 წელს საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში აღმოჩნდა ჯერ ამიერკავკასიის ფედერაციის სახით (საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი), ხოლო 1936 წლიდან როგორც უკვე ცალკე საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა . საბჭოთა ხელისუფლება განსაკუთრებულ პოლიტიკას ატარებდა, მისი აზრით, საეჭვო ეთნიკური, თუ რელიგიური უმცირესობების მიმართ. მოსახლეობის დასაშინებლად და მორჩილებაში მოსაყვანად საკმაოდ აქტიურად ხორციელდებოდა პოლიტიკურად არასაიმედო, ეთნიკური ან რელიგიური უმცირესობების დიდი ან მცირე ჯგუფების იძულებითი გადასახლება. XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან 50-იან წლებამდე საკუთარი საცხოვრებელი ადგილებიდან გადაასახლეს ასეთი ჯგუფების წარმომადგენელი დაახლოებით 6 მილიონი ადამიანი. მათ შორის: ბალყარელები, ყარაჩაელები, ყალმუხები, ჩეჩნები, ინგუშები, ყირიმელი თათრები და მესხები. აღნიშნული ეთნიკური ჯგუფების გასახლება, გარდა მესხებისა, ძირითადად იმ ბრალდებით ხდებოდა, რომ ისინი ჰიტლერთან თანამშრომლობდნენ, რაც შეეხება მესხებს, სტალინი შიშობდა, რომ თურქეთთან უთანხმოების შემთხვევაში მესხები მათ დაუჭერდნენ მხარს. (ტრიერი, 2011, გვ. 1-2). ასევე, არსებობს მოსაზრება, რომ სტალინი გეგმავდა არდაჰანის ანექსიას და შესაბამისად, მას საზღვრისპირა რეგიონში არ სჭირდებოდა პრო-თურქული ორიენტაციის ხალხი. (Keskin / ქესქინი, 2019, გვ.22)

ტერი მარტინი ნაშრომში „საბჭოთა ეთნიკური წმენდის სათავეები“(The Origins of Soviet Ethnic Cleansing) გამოყოფს საბჭოთა ეთნიკური წმენდის სამ ძირითად მიზეზს:

გადასახლებების პირველი და ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზეზი, ეთნიკური კონსოლიდაცია იყო. ვლადიმერ ლენინი და ვუდრო ვილსონი ერების თვითგამორკვევის

უფლების დიდი პროპაგანდისტები იყვნენ, თუმცა ლენინი და სტალინი რუსი ერების სახელმწიფოს (Russian Nations state) შექმნის იდეასთან მიმართებით ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდნენ(ფედერაცია თუ ცენტრალიზებული მმართველობა ავტონომიის ელემენტებით ცალკეული ხალხებისთვის). საბოლოო ჯამში, შეიქმნა ერი-სახელმწიფოს პრინციპი, რომელიც საერთაშორისო ნაციონალიზმის იდეის ირგვლივ ერთიანდებოდა. მისი ძირითადი მახასიათებლები მოიცავდა ეროვნულ ტერიტორიას, ენასა და კულტურას თითოეული საბჭოთა ეთნიკური უმცირესობისთვის.

ეთნიკური კონსოლიდაციის საბჭოთა /საბჭოური იდეა, რომელიც 1920 -იანი წლებიდან აღმოცენდა და წახალისდა, განსაკუთრებით გააქტიურდა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების თანმდევი საერთაშორისოდ სანქცირებული „ლიბერალური“ ეთნიკური წმენდით (საკუთარი მოსახლეობის გაცვლა პოლონეთსა და ჩეხოსლოვაკიასთან და გერმანელი უმცირესობების გაძევება აღმოსავლეთ ევროპიდან). თუმცა, ეს ქმედებები, რაც უნდა უცნაურად ჟღერდეს, ხორციელდებოდა არა იმდენად რუსიფიკაციის ან რუსული ნაციონალური სახელმწიფოს შექმნის მიზნით, არამედ უფრო ემსახურებოდა მომავალი აღმოსავლეთევროპული მოკავშირეების, განსაკუთრებით პოლონეთისა და ჩეხოსლოვაკიის, ისევე, როგორც საკუთარი რესპუბლიკების (უკრაინა, ბელორუსია, ლიტვა, ლატვია და ესტონეთი) ეთნიკური კონსოლიდაციის ხელშეწყობას.

ეთნიკური მტრობა - ეთნიკური წმენდის მეორე ძირითადი მიზეზი იყო ეთნიკური მტრობა იმ ერებთან ვისთანაც, როგორც საბჭოთა კავშირი ასევე ცარისტული იმპერია ტერიტორიებისა და მიწების გულისთვის იბრძოდა. ასეთ ეთნიკურ უმცირესობებს წარმოადგენდნენ კორეელები, გერმანელები, ფინელები, პოლონელები. ამ დიასპორების წარმომადგენლები ძირითადად კოლექტივიზაციის წინააღმდეგნი იყვნენ, რამაც გამოიწვია მასობრივი ემიგრაციები. ადგილობრივი კომუნისტები კი მუდმივად ახდენდნენ ამ ჯგუფების სტიგმატიზაციას.

საზღვრისპირა რეგიონები და პიემონტის პრინციპი (Piedmont Principle) -მესამე და ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო საბჭოური რწმენა ეთნიკური კუთვნილების მნიშვნელობის შესახებ, რომელიც აისახა მთავრობის პოლიტიკაში ნაციონალური ინსტიტუტების მიმართ და განაპირობა პიემონტის პრინციპის მიღება (ერთგვარპოლიტიკური ცენტრის შექმნა, რომელიც შეასრულებს წამყვან როლს ამა თუ იმ ეთნოსის ან სუპერეთნოსის გაერთიანებაში

და უზრუნველყოფს მის სახელმწიფოებრივ ფორმირებას). ამ პროცესის შემადგენელი ნაწილი იყო ტრანსსასაზღვრო ეთნიკური კავშირების გამოყენების მცდელობა გავლენების გასაძლიერებლად საზღვრებს მიღმა, თუმცა, გადაჭარბებულმა საბჭოთა შიშმა უცხოური კაპიტალის გავლენისა და მისით "მოწამვლის" მიმართ ასეთი ტრანსსასაზღვრო კავშირები პოტენციურად საეჭვო გახადა. როგორც კი საბჭოთა ხელმძღვანელობისთვის ნათელი გახდა, რომ მსგავსი ეთნიკური კავშირების გამოყენება მეზობელი სახელმწიფოების წინააღმდეგ პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო და მეტიც, მათ საპირისპირო პოტენციალი გააჩნდათ, დაიწყო საბჭოთა განაპირა რეგიონების ეთნიკური წმენდა, რამაც საბოლოოდ მთელი საბჭოთა ტერიტორიის ეთნიკური ტერორის სახე მიიღო. იგი სტალინის მმართველობის გვიანი პერიოდის მანძილზე გაგრძელდა და სასაზღვრო რეგიონებიდან მოშორებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობასაც შეეხო. ამიტომ, ასეთი დიასპორების კატეგორიაში დეპორტირებულ მესხებთან ერთად აღმოჩნდნენ ყირიმელი თათრები, ბერძნები, სომხები, ხემშილები, ქურთები, ბულგარელები და ირანელები. აღნიშნული დიასპორები აღიქმებოდნენ არალოიალურებად და, შესაბამისად, ერის შექმნის პროცესის შემაფერხებლებად და ექვემდებარებოდნენ ეთნიკურ წმენდას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა ქსენოფობია უფრო იდეოლოგიურ ხასიათს ატარებდა ვიდრე ეთნიკურს. (Terry/ტერი 1998, გვ. 813-861.)

ჯ. ოტო პოლი (J. Otto Pohl) დასახელებულ სამ მიზეზს უმატებს ეკონომიკურ ფაქტორს. მისი აზრით, გადასახლებულთაგან კორეელებს, ბერძნებს, ყირიმელ თათრებს, სომხებს, ბულგარელებს, უფრო მეტი განათლება და სამუშაო უნარები ჰქონდათ, ვიდრე შუა აზიის მკვიდრ მოსახლეობას. შესაბამისად, საბჭოთა ხელისუფლებამ გამოიყენა მათი შესაძლებლობები/უნარები უფრო ნაკლებად დასახლებულ რეგიონებში და იქ განავითარა, როგორც მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა, ასევე ინფრასტრუქტურა. (Pohl/ პოლი, 1999, გვ. 129-138).

2.3 *დეპორტირებული მესხების წარმომავლობა- სამეცნიერო მიდგომები*

დეპორტირებული მესხების წარმომავლობასთან დაკავშირებით ამ თემატიკით დაინტერესებულ მეცნიერებს შორის აზრთა სხვადასხვაობა და , ზოგჯერ, ერთმანეთის

საპირისპირო პოზიციებია, თუმცა, უნდა გამოიყოს ორი ძირითადი პოზიცია: მეცნიერთა ერთი ნაწილის პოზიციის შესაბამისად ისინი ქართულ ეთნიკურ ჯგუფს მიეკუთვნებიან, რომლებიც დროთა განმავლობაში გამაჰმადიანდნენ, იმ ისტორიული პროცესების შედეგად, რაც საქართველო ოსმალეთის ომებით და ამ რეგიონზე მათი შედეგების ასახვით იყო განპირობებული. ამ მოსაზრების მიხედვით 1578 წელს, როდესაც თურქეთმა რეგიონის დაპყრობა მოახერხა, მასობრივი გათურქებისა და ისლამიზაციის პერიოდი დადგა (ტრიერი, 2011, გვ. 9-10). მერაბ ბერიძე თავის ნაშრომში „მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელობა“ წერს: „მაინც ვინ არიან მესხები? მესხობა და მესხობის საკითხი ლოკალური, ვიწრო ეთნიკური საკითხი არ არის. ეს არის საკითხი ქართველებისა და ქართველობისა. მესხების საკითხი მეტნაკლებად ნიშანდობლივია ყველა კუთხისათვის. მთლად საქართველოსათვის. მესხებიო და გაგვახსენდება მუშქები, მოსხები, უძველესი ქართული ტომები. . .გაგვახსენდება ათონელები, ოპიზრები, ჩახრუხაძეები, რუსთაველები, . . . მაგრამ გვიანდელობით დავიწყოთ, მე-16 საუკუნის ბოლოს ოსმალეთმა საბოლოოდ დაიპყრო მესხეთი. . . აღურიცხავი არ დატოვეს კომლის არცერთი მეთაური. . . მესხეთის მოსახლეობა მთლიანად ქართულია. . . მალე ჩნდებიან, თუ უკვე გამოჩენილან რჯულისა და ქვეყნის შემცვლელნი“ (ბერიძე, 2013, გვ. 16-17). ავთანდილ ჯოხაძის სტატიაში -„დეპორტირებული მესხების იდენტობა“ აღნიშნულია: მიუხედავად იმისა, რომ ოტომანთა იმპერია ქართული იდენტობის აღმოფხვრას ცდილობდა, ქართული ვინაობისა და მესხური საზოგადოების მთლიანობა მაინც ვერ დაარღვიეს „გათურქულენოვანების გზაზე შემდგარ ელიტას, არც თავისი ქართული წარმომავლობა და ვინაობა დაუვიწყებია და არც ისლამზე ყოფილა თავგადაკლული. ისინი თაობიდან თაობაში ინახავდნენ აზნაურული და მაშასადამე ქართული, წარმოშობის მამტკიცებელ სიგელ-გუჯრებს“. იქვე ვკითხულობთ: „თვითონ იდენტობა ატომის, მონადის ბუნებისაა და არ იხლიჩება. მისი სახეცვლის და გაფერმკრთალების მიუხედავად, ძველისძველი მესხური იდენტობა ვერც თურქულ, ვერც ამერიკულ და ვერც ვერანაირ სხვა იდენტობას ორგანულად ვერ შეერწყმება. ის შეიძლება მხოლოდ საერთოქართულ პოლიტიკურ იდენტობას დაემთხვეს“ (ჯოხაძე, 2013, გვ. 25). შოთა ლომსაძე ნაშრომში „მესხები და მესხეთი“ დეპორტირებული მესხების წარმომავლობის საკითხთან მიმართებით ასეთ შეფასებას გვაძლევს: 1944 წელს სამხრეთ საქართველოდან გადასახლებული ჭეშმარიტი ქართველები, დღევანდელი რეალური მდგომარეობის მიხედვით კი დენაციონალიზებული მასა - მესხი ქართველი მაჰმადიანები შეიძლება დღესაც

დაუბრუნდნენ თავიანთ ნორმალურ ცხოვრებას. აღიდგინონ საკუთარი სახე და ნაციონალური ღირსება. ეს კი შეიძლება მოხდეს მხოლოდ ნაციონალური ერთიანობის გააზრებული ცნობიერების საფუძველზე (ლომსაძე, 2000, გვ. 66).

ამისგან განსხვავებულია მეცნიერთა მეორე ნაწილის, მაგ. თურქი მკვლევრის ა.აიდინგუნის (Aydıngün) და რუსი მეცნიერის მ. მირხანოვას (Mirkhanova) მოსაზრება, რომელთაც მიაჩნიათ, რომ მესხეთის მკვიდრნი კავკასიაში ძვ.წ. მე- 2 საუკუნეში გამოჩენილი ჰუნების(მირხანოვა, 2006, გვ. 3) და/ან ბუნ-თურქებისა და ყივჩაღების შთამომავლები არიან. ისინი თვლიან, რომ ყივჩაღებმა დიდი წვლილი შეიტანეს დეპორტირებული მესხების თურქული იდენტობის ფორმირებაში, ხოლო ოსმალეთის იმპერიის გრძელვადიანმა და სტაბილურმა ყოფნამ მესხეთ-ჯავახეთში გააერთიანა ყველა თურქული ელემენტი ახალ ფორმაში, შესაბამისად, " თურქ მესხებს" ამ ახალი ფორმის ერთ ელემენტად განიხილავენ. (აიდინგუნი, 2010, გვ.36), ამ მოსაზრების დამამტკიცებელ არგუმენტად კი ის მოჰყავთ, რომ მესხეთის მუსლიმ მოსახლეობასა და თურქეთის აღმოსავლეთ ანატოლიის მკვიდრ თურქებს შორის მნიშვნელოვანი ეთნოკულტურული განსხვავებები არ არსებობს (ტრიერი, 2011, გვ. 9-10). ეს მოსაზრება გაიზიარეს და კიდევ უფრო განავითარეს კ.ტომლინსონმა და ა. ოსიპოვმა, რომლებიც მთლიანად საქართველოს განიხილავენ თურქთა უწყვეტი მკვიდრობის რეგიონად (ჯანიაშვილი, 2013, გვ. 64).

2.4 *ნარატივები დეპორტირებული მესხების ეთნიკურ წარმომავლობასთან დაკავშირებით (ისტორიული მეხსიერება, ისტორიის აღქმა და ინტერპრეტაცია)*

მიუხედავად იმისა, რომ დეპორტირებული მესხების ისტორია მრავალმხრივ ინტერპრეტირებულია, როგორც სამეცნიერო საზოგადოების, ისე ჯგუფის წევრების მიერ, ამ ისტორიულ ნარატივებში მაინც არსებობს ისეთი კომპონენტები/ მოვლენები, რომელიც დეპორტირებული მესხებისთვის გამაერთიანებლის როლს ასრულებს. შესაბამისად, დეპორტირებული მესხებისთვის, ინდივიდუალური, კოლექტიური და ისტორიული

მეხსიერება წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბებისა და შენარჩუნების პროცესში.

ისტორიის თანამედროვე, მათ შორის პოსტმოდერნისტული და კონსტრუქტივისტული გააზრება, ტრადიციული ისტორიოგრაფიული მიდგომებისგან განსხვავებით, განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ისტორიული ცოდნის ობიექტურობის პრობლემაზე. ამ მიდგომების მიხედვით, წარსულის შესახებ ცოდნა არ არის მხოლოდ წარსულში არსებული მოვლენების პირდაპირი და უცვლელი ასახვა; იგი ყოველთვის დაკავშირებულია იმ სოციალურ, კულტურულ და დისკურსულ გარემოსთან, რომელშიც ხდება წარსულის აღქმა, ინტერპრეტაცია და გადმოცემა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მიშელ ფუკოს (Michel Foucault) მოსაზრებები ცოდნისა და ძალაუფლების ურთიერთმიმართების შესახებ. ფუკოსთვის ცოდნა და ის, რასაც კონკრეტულ საზოგადოებაში „სიმართლედ“ მიიჩნევენ, ძალაუფლების ურთიერთობებისგან დამოუკიდებელი არ არის. შესაბამისად, კონკრეტული ისტორიული მოვლენის შესახებ არსებული ცოდნა შეიძლება სხვადასხვა პერიოდში, სხვადასხვა სოციალური და პოლიტიკური ინტერესების შესაბამისად, განსხვავებულად ჩამოყალიბდეს და გავრცელდეს. სწორედ ამიტომ, ისტორიული ნარატივის ანალიზისას მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმის დადგენა, თუ რას გვიყვება კონკრეტული ნარატივი, არამედ იმის გააზრებაც, თუ რა კონტექსტში, ვის მიერ და რა სოციალური გამოცდილების საფუძველზე იქმნება იგი. დეპორტირებული მესხების ისტორიის შემთხვევაში გარკვეული მოვლენების ფაქტობრივი არსებობა შესაძლებელია დოკუმენტურად დადასტურდეს. მაგალითად, 1944 წელს დეპორტაცია განხორციელდა, 1989 წელს ფერღანის ტრაგედიას ჰქონდა ადგილი, 1999 წელს საქართველომ ევროპის საბჭოს წინაშე რეპატრიაციის ვალდებულება აიღო, ხოლო 2002 წელს ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა დეპორტირებული მესხები ლტოლვილებად მიიღო. თუმცა, როდესაც უკვე ვსვამთ კითხვებს იმის შესახებ, თუ რა იყო კონკრეტული მოვლენის მიზეზი, რა მიზანი ჰქონდა მას, რატომ განვითარდა მოვლენები კონკრეტული მიმართულებით ან რატომ ვერ განხორციელდა კონკრეტული გადაწყვეტილება, პასუხი მხოლოდ ფაქტობრივი მონაცემებიდან აღარ გამომდინარეობს და ინტერპრეტაციის საგანი ხდება. სწორედ ამ შემთხვევაში ჩნდება ერთმანეთისგან განსხვავებული და ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო ისტორიული ნარატივები, რომლებიც სხვადასხვა სოციალურ-

კულტურულ გარემოსა და ისტორიულ პერიოდში არის ჩამოყალიბებული. შესაბამისად, ერთი და იგივე ისტორიული მოვლენა სხვადასხვა ჯგუფის მიერ შეიძლება განსხვავებულად იყოს აღქმული და ინტერპრეტირებული. ეს განსხვავება განსაკუთრებით თვალსაჩინოა დეპორტირებული მესხების ეთნიკური წარმომავლობის შესახებ არსებულ ნარატივებში. ეს ისტორიული ნარატივები, თავად დეპორტირებული მესხების მხრიდანაც არაერთგვაროვნად არის გაგებული, რაც ქმნის იმის საფუძველს, რომ კონკრეტულმა ისტორიულმა მოვლენამ შეასრულოს გამაერთიანებლის ფუნქცია, თუმცა ამ მოვლენის შესახებ არსებულმა ისტორიულმა ნარატივმა განსაზღვროს ჯგუფის წევრების მხრიდან განსხვავებული თვით-აღქმა. პოსტმოდერნისტები ხშირად იყენებენ ტერმინს „ისტორიციზმი“, რომელიც აღწერს იმ აზრს, რომ ყველა კითხვას პასუხი უნდა გაეცეს იმ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტში რომელშიც ის ისმება. ყველა ისტორიულ პერიოდს თავისი ცოდნის სისტემა აქვს და ადამიანები უნებურად ნაწილნი არიან ამ სისტემებისა. ამის გათვალისწინებით , პოსტმოდერნისტებს ზოგჯერ ეჭვი ეპარებათ, რომ წარსულის ზუსტი გადმოცემა საერთოდ შესაძლებელია.

მაგალითად, ფუკოსთვის ცოდნა და ის, რაც საზოგადოებაში „სიმართლედ“ არის აღიარებული, დაკავშირებულია ძალაუფლების ურთიერთობებთან და იმ სოციალურ, ინსტიტუციურ და დისკურსულ მექანიზმებთან, რომლებიც განსაზღვრავენ, რა ჩაითვლება სიმართლედ. ნაშრომში “ ძალაუფლება/ცოდნა, რჩეული ინტერვიუები და სხვა ნაწერები. 1972-1977“ (Power/Knoledge, Selected Interviews and Other Writings ის გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ სულ არ არის საჭირო ცოდნა და სიმართლე შეესაბამებოდეს რეალობას, ჩვენ ვქმნით ჩვენს საკუთარ რეალობას ისე, რომ მოგვცეს ძალა გავლენა მოვახდინოთ სხვებზე. მისი აზრით, შესაძლოა კაცობრიობის ისტორიას არ აქვს რაიმე კონკრეტული დანიშნულება, მაგრამ ისტორიული ანგარიშების წერას აქვს- ასეთი ანგარიშების წერამ ხელი უნდა შეუწყოს კონკრეტული იდეოლოგიების ჩამოყალიბებას. შესაბამისად, ცოდნა შეიძლება განხილულ იქნეს არა ძალაუფლებისგან დამოუკიდებელ, ნეიტრალურ მოცემულობად, არამედ ძალაუფლებრივ ურთიერთობებთან მჭიდროდ დაკავშირებულ სოციალურ პროდუქტად. შესაბამისად, ისტორიის მოყოლა სხვადასხვა რეპრესირებულ ჯგუფებზე ძალაუფლების მოპოვებას ემსახურება (ფუკო, 1980, გვ. 193). ასეთ სიმართლეში დასარწმუნებელ „კონსტრუქციად“ შეიძლება ჩაითვალოს ის ნარატივები, რომელსაც

ისტორიკოსები / საკითხით დაინტერესებული მეცნიერები გვთავაზობენ მესხების წარმომავლობაზე. ვგულისხმობ, ერთი მხრივ მათ მიკუთვნებას ყივჩაღებისა და ბუნ-თურქების, ხოლო მეორე მხრივ მუშქებისა და მოსხების შთამომავლობად. ეს ნარატივები, რომელიც მეცნიერების მიერაა შექმნილი, იმის გათვალისწინებით თუ რომელი პერსპექტივიდან უყურებ საკითხს, შესაძლოა სულ არ შეესაბამებოდეს რეალობას, თუმცა დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ არის გარკვეული ცოდნისა და სიმართლის მატარებელი. თავის მხრივ, სწორედ ამ ცოდნისა და სიმართლის შინაარსმა იქონია მნიშვნელოვანი გავლენა საკითხით დაინტერესებულ ყველა პირსა და თავად ჯგუფის წევრებზე და სხვადასხვა პერსპექტივის გათვალისწინებით ერთგვარად "გაბატონდა " მათზე. აღნიშნულ ისტორიულ ნარატივებს, რა თქმა უნდა საუბრებში უბრალო ხალხი ვერ წარმოაჩენს მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ ან ზუსტად არ ახსოვს როგორია ისტორია და ეშინია არაზუსტი ინფორმაციის მოწოდების ან სიღრმისეულად ამის ცოდნა საერთოდ არ არის მნიშვნელოვანი მისთვის და უფრო მარტივად ამბობს, რომ არის თურქების შთამომავალი ან/და ძირძველი მესხი.

ამ კონტექსტში რელევანტურად და საინტერესოდ მეჩვენება ამერიკელი პოსტმოდერნისტი ნოველისტის თომას პინჩონის (Thomas Pynchon) მოსაზრება, რომ ისტორიკოსები ხშირად ასრულებენ "აქტივისტების" ფუნქციას. მათთვის ისტორიული კვლევა არის არა წარსულის გააზრების მცდელობა, არამედ, პროპაგანდისტული ინსტრუმენტი თანამედროვე პოლიტიკურ და სოციალურ ძალაუფლებათა ბრძოლაში. ის თვლის, რომ ამ შემთხვევაში, ისტორიკოსის მხრიდან მიკერძოება გარდაუვალია. შედეგად, ჩვენ ვხედავთ მზადყოფნას, რომ მოაწესრიგონ და შეცვალონ ფაქტები ისე, რომ გაამყარონ კონკრეტული გზავნილები. დეპორტირებული მესხების ისტორიის გაცნობისას ასეთ ნაშრომებს და ავტორებს მრავლად ვაწყდებით. მაგ. მოწესრიგებულია და სამივე (ქართველი მკვლევრის, თურქი მკვლევრის და "მიუკერძოებელი" უცხოელი მკვლევრის) პერსპექტივიდან დალაგებულია ისტორია მათი წარმომავლობის შესახებ ისე, რომ ლოგიკური ჯაჭვი არ ირღვევა. ერთ შემთხვევაში, მე, როგორც საკითხით დაინტერესებული მკვლევარი (ჩავთვალოთ რომ ობიექტური), რა თქმა უნდა, ვიჯერებ მესხების შესახებ ნარატივს და ჩემდაუნებურად ისტორიას ვავრცელებ იმ პერსპექტივით, რომელიც მე დავიჯერე. ყველა პოზიციას განვიხილავ და ამიტომ მგონია საკუთარი თავი ობიექტური, მაგრამ როგორ ვაყალიბებ აზრს და როგორ ვწერ ტექსტს ეს

განსაზღვრავს ჩემს პოზიციას, რომელსაც ვაწვდი ან/და სამომავლოდ მივაწვდი ჩემს მკითხველს. ჩემთვის, სამცხე-ჯავახეთი გათავისუფლდა დამპყრობლისგან, თურქი მკვლევრისთვის, ოტომანთა იმპერიამ კუთვნილი ტერიტორია დაკარგა, ხოლო „N“ კონკრეტული უცხოელი მკვლევრისთვის არც დამპყრობლისგან გათავისუფლებული და არც დაკარგული ტერიტორია არ არის მნიშვნელოვანი, მისთვის ეს არის საზღვრისპირა რეგიონი, რომელიც პერიოდულად სხვადასხვა ქვეყნის დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა და , შესაბამისად, თურქიც და ქართველიც ამ ტერიტორიის ორგანულ ნაწილად მიაჩნია. ასე ჩამოყალიბდა სამი განსხვავებული შინაარსის ნარატივი, შესაბამისად, ჩვენ აქტივისტების ფუნქციას ვასრულებთ თავისდაუნებურად. ამას ვაკეთებთ იქიდან გამომდინარე, რომ ჩვენამდე მოღწეული ისტორიული ტექსტები აბსოლუტურად ობიექტურად ვერ აღიქმება. როგორც არ უნდა ვეცადო, რომ ვიყო ობიექტური და წარმოვაჩინო ყველა ის პოზიცია, რომელიც არსებობს სამეცნიერო ლიტერატურაში, ჩემი, როგორც კონკრეტული მკვლევრის მიერ, მოცემული პრობლემის ხედვა მაინც ახდენს გარკვეულ გავლენას ჩემ მიერ შექმნილ ტექსტზე. ეს ერთი მხრივ, განიხილება როგორც პრობლემის მულტიპერსპექტიული ხედვა, მაგრამ, მეორე მხრივ, კონკრეტული პრობლემის სპეციფიკის გათვალისიწინებით შეიძლება შეიცავდეს ისტორიის/წარსულის ინსტრუმენტალიზაციის საფრთხეს გარკვეული პოლიტიკური მიზნებისთვის.

ფრანგი ფილოსოფოსი ჟაკ დერიდა (Jacques Derrid) საერთოდ ამტკიცებდა, რომ რაციონალური საშუალებებით დასკვნის გაკეთების ნებისმიერი მცდელობა საბოლოო ჯამში, „დეკონსტრუქციას“ ექვემდებარება, რადგან ნებისმიერი ტექსტის ინტერპრეტაცია შესაძლებელია განუსაზღვრელი რაოდენობით, ტექსტის „სწორი“/“ჭეშმარიტი“/“ნამდვილი“ / “მართალი“ ინტერპრეტაციის გაკეთება კი პრაქტიკულად წარმოუდგენელია, უფრო მეტიც, მას მიაჩნია, რომ სამყაროში ყველაფერი არის „ტექსტი“ და შესაბამისად, შეუძლებელია რაიმე ობიექტურად „ჭეშმარიტი/ნამდვილი/მართალი“იყოს (დერიდა, 1976, გვ. 72-74). ჩვენთვის წარსულის, მოვლენებისა და გამოცდილების შესახებ ცოდნა ყოველთვის ტექსტების, ნიშნების, ენისა და მათი ინტერპრეტაციის საშუალებით არის ხელმისაწვდომი. შესაბამისად, ისტორიული რეალობის შესახებ ჩვენი ცოდნა არასოდეს არის თავად რეალობის პირდაპირი და უცვლელი ასლი; იგი ყოველთვის გარკვეული აღწერის, შერჩევის, კონტექსტუალიზაციისა და ინტერპრეტაციის შედეგია. ამ შემთხვევაში, უფრო ფრთხილად უნდა შევხედოთ ისტორიულ ნარატივს და არ გავაიგივოთ იგი წარსულთან, როგორც

ასეთთან. ისტორიული ნარატივი წარსულის შესახებ შექმნილი ინტერპრეტაციაა, რომელიც გარკვეული წყაროების, ენისა და კონტექსტის საშუალებით გვაწვდის წარსულის კონკრეტულ სურათს. ეს, თავის მხრივ, არ ნიშნავს, რომ ყველა ისტორიული ნარატივი თანაბრად დასაბუთებულია ან რომ ისტორიული ფაქტის არსებობა უარყოფილია; უფრო სწორად, ყურადღება გადადის იმ პროცესზე, რომლის საშუალებითაც ფაქტები გარკვეულ მნიშვნელობას იძენს და კონკრეტულ ნარატიულ მთლიანობაში ერთიანდება. დეპორტირებული მესხების ისტორიის, აღქმისა და ინტერპრეტაციის თეორიული საფუძვლის გაანალიზებისთვის საინტერესოა კულტურის ისტორიკოსის ი. ლოტმანის (J. Lotman/cultural historian) მოსაზრება ე.წ. არარეალიზებული/უარყოფილი სოციოპოლიტიკური მოდელების შესახებ, ლოტმანი განასხვავებს ისტორიული პერიოდის ორ ტიპს : 1. სტაბილური პერიოდი; 2. უსიამოვნებების პერიოდი. მისი აზრით, არეულობის ყოველი პერიოდი წარმოადგენს ერთგვარ სემიოტიკურ აფეთქებას, სადაც ჩნდება ბევრი ევოლუციური შესაძლებლობა. მაგ. როგორიც შეიძლება იყოს 1917 წლის რევოლუცია, საბჭოთა კავშირის დაშლა და ა.შ. არარეალიზებული ან უარყოფილი სოციოპოლიტიკური მოდელები შედარებით ხანმოკლე ან გრძელვადიან პერსპექტივაში ინარჩუნებენ აქტუალურობას. მაგალითად, მისი აზრით რუსეთისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული პრობლემა უკრაინის დამოუკიდებლობაა. 1990-იან წლებში ამიერკავკასიის, ცენტრალური აზიისა და ბალტიის ქვეყნების დამოუკიდებლობა შედარებით უმტკივნეულო იყო რუსეთისთვის, მაგრამ უკრაინის სრულიად მიუღებელი(Lotman/ლოტმანი, 2019, გვ. 258-262). დეპორტირებულ მესხებთან მიმართებით ასეთ არარეალიზებულ სოციოპოლიტიკურ მოდელებად, სადაც აფეთქების“ პერიოდში გაჩენილი ევოლუციური შესაძლებლობები ვერ იქნა სრულად გამოყენებული და სწორედ ამან განაპირობა, რომ დღემდე ინარჩუნებენ აქტუალობას, შეიძლება ჩავთვალოთ როგორც რუსეთის იმპერიის მიერ სამცხის ოტომანთა იმპერიისგან გათავისუფლების, ისე საბჭოთა კავშირის დაშლის პერიოდები. დროისა და კულტურული მოდელების თანამედროვე სწავლებები ეფუძნება არა მხოლოდ წარსულის სხვადასხვა ინტერპრეტაციების შესწავლას, არამედ სხვადასხვა წარსულს. მაგ. როგორიც შეიძლება იყოს კონფლიქტები სომხებსა და აზერბაიჯანელებს შორის, ალბანელებსა და სერბებს შორის და ა.შ თითოეულ ამ ერს აქვს განსხვავებული წარსული და არ შეიძლება ინტეგრირებული იყოს ერთ მონათხრობში და არ შეიძლება შეფასდეს „ჭეშმარიტია“ და „მცდარია“ კატეგორიებით. ალტერნატიული წარსული შეიძლება იყოს ალტერნატიული

აწმყოს საფუძველი.(ლოტმანი, 2019, გვ. 258-262) . დეპორტირებული მესხების შემთხვევაშიც იგივე კონტექსტი იკვეთება. ჩვენ ვახდენთ მათი წარსულის სხვადასხვა ინტერპრეტაციას, მაგრამ გვიჭირს იმისი აღიარება, რომ მათ რეალურად აქვთ სხვადასხვა წარსული. შესაძლოა, მათ აერთიანებდეთ საერთო ტრავმა და გადასახლების დრამატული ისტორია, მაგრამ წინარე ისტორიები განსხვავებულია . აქედან გამომდინარე, ცვალებადობითა და პლურალიზმით ხასიათდება არა მხოლოდ მომავალი, არამედ წარსულიც. წარსული არის რეკონსტრუქცია, სემიოტიკური მოდელი, რომლის მშენებლობაც ეფუძნება გარკვეულ წესებს, რომელიც შესაძლოა, ქვეცნობიერად თავად წარსულის „მშენებლებმა“ გამოიყენონ. ამ შემთხვევაში, შეგვიძლია დავინახოთ გარკვეული სიმეტრია წარსულსა და მომავალს შორის. ლოტმანი წერს მე-19 საუკუნის რუს კონსერვატორებზე, რომელთათვისაც იდეალი იყო წარსულში არსებული რუსეთი და ეს იდეალი უნდა შექმნილიყო მომავალშიც. ამასთანავე, ისინი აცნობიერებდნენ , რომ ეს მართლაც იყო მხოლოდ იდეალი, რომელიც რეალურად არასდროს არსებობდა, თუმცა , მათი ლოგიკით, ძველი დრო შესაძლებელია იყოს გამოგონილი, წარსული უნდა აიგოს იმისთვის რომ იგი მომავალში განხორციელდეს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ერთმანეთისგან განვასხვაოთ წარსულის ის მოდელები, რომლებიც შექმნილია კულტურის მიერ და მეტამოდელები, რომელიც შექმნილია ისტორიკოსებისა და კულტურული სემიოტიკოსების მიერ. ლოტმანის აზრით, სამომავლო გეგმები მჭიდროდ უკავშირდება წარსულის ჩანაწერებს (დრაფტებს)/პროექტებს, აწმყო კი, მათ შორის, შუამავლის როლს ასრულებს. ამ მოსაზრების კონტექსტში დეპორტირებული მესხების პრობლემის განხილვა მაძლევს იმის ვარაუდის უფლებას, რომ შესაძლოა სამომავლო გეგმებზე ორიენტაციამაც ითამაშა გარკვეული როლი მათი მხრიდან განსხვავებული თვით-აღქმის ჩამოყალიბების პროცესში. ამაში ვგულისხმობ იმ მოლოდინებს (სამომავლო გეგმებს) , რომლებიც ლოტმანის მოსაზრების შესაბამისად უკავშირდება წარსულის ჩანაწერებს პროექტებს) და შეიძლება უბიძგოს პოლიტიკოსთა და/ან მეცნიერთა ნაწილს ზოგჯერ შექმნან ხელოვნური(გამოგონილი) წარსული მომავალში მისი პოტენციური განხორციელების პერსპექტივით. მაგ. ეცადონ დეპორტირებული მესხების წარმოჩენას ჰომოგენური წარმოშობის ჯგუფად (მათ მიერ ქართული ან თურქული იდენტობის აღიარების მიხედვით) , რაც შეიძლება იქცეს ქართული ან თურქული ნაციონალისტური პოლიტიკის ნაწილად და გამიზნული იყოს მხოლოდ იმისთვის, რომ შეიქმნას წარსულის ჩანაწერი სამომავლო გეგმისთვის. მაშინ, როდესაც ამ

ჯგუფის წევრების არა მხოლოდ ისტორიული მეხსიერება, არამედ, რეალური ისტორია/წარსულიც შეიძლება განსხვავებული იყოს.

უნდა ითქვას ისიც, რომ ისტორიკოსებისა და მეცნიერების მიერ შექმნილი ნარატივები, გადმოცემების, ზეპირსიტყვიერებისა და ბლოგების სახით ვრცელდება საზოგადოებაში. ჩემ მიერ სამცხე-ჯავახეთში ჩატარებული კვლევა ადასტურებს, რომ როგორც ადგილობრივმა მოსახლეობამ, ასევე უშუალოდ დეპორტირებულმა მესხებმა იციან ის ნარატივები, რომელიც ნებისმიერ ადამიანს წიგნში შეუძლია წაიკითხოს. ინფორმაცია აქვთ ყველა იმ ინტერპრეტაციაზე, რაც არსებობს, თუმცა ამ ინტერპრეტაციებიდან ისინი ირჩევენ ერთს, რისიც სჯერათ, და, შესაბამისად, ჰყვებიან ისტორიას საკუთარი წარმომავლობის თუ გასახლების შესახებ. იგივე შეიძლება ითქვას ადგილობრივ (დამხვდურ მოსახლეობაზეც). ჩემი აზრით, ამ მრავალფეროვანი ნარატივებიდან მხოლოდ ერთი კონკრეტულის ამორჩევას უკვე განსაზღვრავს მეხსიერება, რომელიც კონკრეტულ ინდივიდებსა და კოლექტივებს სთავაზობს შემეცნებით რუკას, რაც აძლევს მათ საშუალებას გაიგონ ვინ არიან ისინი, რატომ არიან ისინი აქ, რა მიმართულებით მიდიან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მეხსიერებას ცენტრალური ადგილი უკავია ინდივიდუალური და კოლექტიური იდენტობის ფორმირების თუ შენარჩუნების პროცესში. კოლექტიური მეხსიერება ჯგუფებს აერთიანებს დროსა და სივრცეში კონკრეტული კოლექტიური ისტორიებისა და ნარატივების მიწოდების გზით, სადაც ჩართულია კონკრეტული ინდივიდების პირადი ბიოგრაფიები. ნარატივებს ახასიათებთ მობილობა, მათ შეუძლიათ იმოგზაურონ ისე, როგორც მოგზაურობენ კონკრეტული ადამიანები. კოლექტიური მეხსიერება გარდაიქმნება კოლექტიურ იდენტობად. მეხსიერებას ახასიათებს ციკლურობა, განსაკუთრებით როდესაც ვსაუბრობთ თაობებზე (ეიერმანი, 2019, გვ. 21-27),

მიუხედავად იმისა, რომ მეხსიერება აბსტრაქტული ბუნებისაა, მას ფაქტებისა და მოვლენების დამახსოვრების უნარი გააჩნია. სანამ ესა თუ ის ფაქტი/მოვლენა მეხსიერების ნაწილად გარდაიქმნება მან უნდა მიიღოს კონკრეტული ფორმა. საგნებსა და მოვლენებს სოციალური ფაქტორის სტატუსი ენიჭება მნიშვნელობის, ღირებულებისა და სიმბოლური დანიშნულების მეშვეობით. იმ შემთხვევაში, თუ ჯგუფის წევრებს გაერთიანების სურვილი გაუჩნდებათ ანუ ჯგუფს პრეტენზია ექნება “მთლიანობაზე“, მაშინ მეხსიერების გააქტიურებას საგნებისა და მოვლენების საშუალებით ახდენენ. მ. ჰალბვაქსი (M. Halbvax) საგნებსა და მოვლენებს “მეხსიერების ფიგურებს” უწოდებს, რომლებიც ერთგვარ სასწავლო

ფუნქციას ასრულებენ. ჯგუფი, რომელიც საერთო სოციალური მეხსიერების მქონე საზოგადოებად ყალიბდება, თვითიდენტიფიკაციას განვლილი დროისა და მომავლის პერსპექტივაში ახდენს.

იდენტობისა და მეხსიერების ურთიერთმიმართების ხასიათის შესახებ საინტერესო მსჯელობაა ა.კირვალიძის სადისერტაციო ნაშრომში "ინდივიდუალისტურ და კოლექტივისტურ პარადიგმათა ლიმიტაციები მეხსიერების კვლევაში ინტეგრაციული მეთოდოლოგიური ალტერნატივა". ის ხაზს უსვამს, რომ ეს ურთიერთმიმართება რომელიც ნაწილობრივ კავშირშია დიქოტომიასთან, რომელიც კოლექტიური მეხსიერების მკვლევრებს ორ ბანაკად ყოფს. საუბარია ერთი მხრივ, „პრეზენტისტების" და მეორე მხრივ,„ესენციალისტების" მიდგომებზე კოლექტიური მეხსიერების კვლევისადმი. "პრეზენტისტების თანახმად, წარსული კონსტრუირდება აწმყოთი, შესაბამისად, კოლექტიურ მეხსიერება მანიფესტირდება აწმყოში არსებული იდენტობის ფორმების შესაბამისად (Olick & Robbins 1998, Schwartz 1989). ამ პარადიგმის უფრო მეტად რადიკალური ფორმა წარსულის რედუცირებას მთლიანად ახდენს პოლიტიკური ელიტის კონკრეტულ მიზნებზე (ჰობსბაუმი, 1983). ამის საპირისპირო პოზიციას იცავენ ესენციალისტები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ წარსული განსაზღვრავს იდენტობის კონსტრუირებას, უსვამენ რა ხაზს წარსულის ისეთ მახასიათებლებს, როგორიცაა სიმყარე და დროში მდგრადობა (Schwartz 1996, Shils 1981, Schudson 1989). კოლექტიური მეხსიერების კვლევებში პრეზენტიზმი მეხსიერების ორ, ინსტრუმენტალურ და ინტერპრეტაციულ ფორმაზე ახდენს აქცენტირებას (Olick & Robbins, 1998:128). ინსტრუმენტალური პრეზენტიზმი წარსულის მანიპულაციის პროცესში ხაზს უსვამს ინდივიდის მიღმა არსებული გარე/ ექსტერნალური მიზნების დომინანტურობას და კოლექტიურ მეხსიერებას განიხილავს, როგორც წარსულის მანიპულაციას განსაზღვრული მიზნებისთვის (Smith 1986, Foucault 1977). ხოლო მეორე, ინტერპრეტაციული პრეზენტიზმი, წარსულის მანიპულაციის პროცესში წამყვან როლს აკისრებს ინდივიდის შინაგან/ ინტერნალურ უნარებს, მოახდინოს წარსულის ინტერპრეტაცია აწმყოში საკუთარი გამოცდილებებისა და არსებული სოციო–კულტურული ჩარჩოების შესაბამისად (Mead 1959, Mannheim 1956, Hobsbawm, 1983)" (კირვალიძე, 2014, გვ. 85-87)

დეპორტირებული მესხების მეხსიერების ანალიზის თვალსაზრისით საინტერესოა ა. ასმანის (Assmann A.) მიდგომა, რომელიც მეხსიერების ინდივიდუალურ, კომუნიკაციურ და კულტურულ დონეებს ერთმანეთისგან განასხვავებს. ინდივიდუალური მეხსიერება დაკავშირებულია პირად გამოცდილებასა და თვითაღქმასთან, კომუნიკაციური მეხსიერება — ყოველდღიურ ურთიერთობასა და თაობებს შორის ზეპირ გადაცემასთან, ხოლო კულტურული მეხსიერება უფრო სტაბილიზებულ სიმბოლოებს, ტექსტებს, რიტუალებსა და კულტურულ ფორმებს უკავშირდება. დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამ დონეების ურთიერთქმედება, რადგან ინტერვიუები გვიჩვენებს, რომ ინდივიდუალური ბიოგრაფია ხშირად იკვეთება ოჯახის მიერ გადაცემულ ისტორიებთან, ხოლო ეს ისტორიები, თავის მხრივ, დაკავშირებულია უფრო ფართოდ გავრცელებულ ისტორიულ და კულტურულ ნარატივებთან.

ჰალბვაქსი (Halbwachs) ავტობიოგრაფიულ მეხსიერებას უწოდებს და განასხვავებს მას ისტორიული მეხსიერებისგან. ავტობიოგრაფიულ მეხსიერებად იგი იმ ცალკეული მოვლენების მეხსიერებას მიიჩნევს, რომელიც პირადად განიცადეს ადამიანებმა. ასეთი მეხსიერება აძლიერებს კავშირებს, თუმცა ავტობიოგრაფიული მეხსიერება შესაძლოა გაქრეს თუ ის პერმანენტულად არ განმტკიცდება იმ ადამიანებთან ურთიერთობით, ვისთანაც წარსულში ურთიერთობით მიღებული გამოცდილება გვაკავშირებს. ამ სახის მეხსიერება მჭიდროდაა დაკავშირებული ჯგუფის სხვა წევრებთან, ვისთანაც გვაკავშირებს ესა თუ ის მეხსიერება და თუ ეს ჯგუფის წევრები დიდი ხნის განმავლობაში არ შეიკრიბებიან, შესაძლოა მეხსიერება დაიკარგოს. (ჰალბვაქსი, 1992, გვ. 23).

თუმცა, მხოლოდ ინდივიდუალური მეხსიერება არ წარმოადგენს განმსაზღვრელ ფაქტორს პერსონალური იდენტობის ფორმაციის პროცესში. იდენტობის თემა ყოველთვის განიხილება ასევე კოლექტიური მეხსიერების კონტექსტშიც, რამდენადაც მიიჩნევა, რომ კოლექტიური მეხსიერება ახდენს პერსონალური მეხსიერების დეტერმინაციას, მაშინ როცა, პერსონალური მეხსიერებები არიან ყოველთვის კოლექტიური განზომილებებით ფორმულირებული. შესაბამისად, დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმის დადგენა, თუ რა ახსოვს კონკრეტულ ადამიანს, არამედ ისიც, თუ ვისგან, რა ფორმით და რა კონტექსტში მიიღო მან ინფორმაცია საკუთარი ოჯახის, ჯგუფისა და წარსულის შესახებ.

3. კოლექტიური მეხსიერება

კოლექტიურ მეხსიერებასა და ინდივიდუალურ მეხსიერებას შორის ნიშანდობლივი განსხვავებაა. კოლექტივი მეხსიერებას სხვადასხვა სიმბოლოების მეშვეობით აყალიბებს. ასეთი სიმბოლოები შეიძლება იყოს სოციალური თანაცხოვრების ისეთი კომპონენტები, როგორიცაა წეს-ჩვეულებები, ტრადიციები, მორალური ხატი, ზეპირმეტყველება, ისტორიული მნიშვნელობის გეოგრაფიული არეალები, მონუმენტები და ა.შ. კოლექტიური მეხსიერების გააქტიურებისთვის მნიშვნელოვანია ისეთი მოვლენები და ფაქტები როგორიცაა: საომარი წარმატებები; აღმშენებლობითი პროცესები; ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა და ა.შ. თუმცა შესაძლებელია ნეგატიური მოვლენები და ფაქტებიც გახდეს კოლექტიური მეხსიერების მაიდენტიფიცირებელი, თუ ის ჯგუფის წევრებს შორის უსამართლობის და/ან დანაშაულის კოლექტიურ განცდას იწვევს. ამის მაგალითად შეგვიძლია განვიხილოთ ნაცისტური გერმანია და ჰორსტ კოლერის სიტყვები- „პასუხისმგებლობა შოას (ებრაელთა მასობრივი ჟლეტა) გამო გერმანელი ერის იდენტობის ნაწილად იქცა. იმ თაობამ, რომელიც ომის შემდეგ დაიბადა, შესანიშნავად იცის, რომ გერმანიაში ნაცისტური რეჟიმის მმართველობის წლები გერმანიის ისტორიის ნაწილია. მართალია, მათ არ ჩაუდენიათ ეს დანაშაული, მაგრამ შესანიშნავად იციან, რომ ვალდებული არიან თავადაც შეინახონ და თაობებსაც გადასცენ მოგონება ამ პერიოდის შესახებ და უკეთესი მომავალი შექმნან." (მ. თანდაშვილი, მეხსიერება და მისი ფორმები). ვფიქრობ, სწორედ ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ რამდენიმე ნეგატიური მოვლენა, რომელიც დეპორტირებული მესხებისთვის კოლექტიური მეხსიერების გამააქტიურებლის ფუნქციას ასრულებს; 1. დეპორტაცია; 2. ფერღანის ტრაგედია; 3. შუალედური მიგრაცია (შუა აზიიდან კრასნოდარის მხარეში) და რომელთა შესახებ უფრო კონკრეტულად ქვემოთ ვმსჯელობ.

ამერიკელი მეცნიერის ჯანგ ვანგის(Wang) აზრით, ტრავმას ან რამე მოვლენის შემდეგ ღრმად განცდილ ემოციას აქვს, როგორც ინდივიდუალური, ასევე კოლექტიური ხასიათი. როდესაც ჯგუფის წევრები განიცდიან რაიმე სახის საშინელ მოვლენას, ეს წარუშლელ კვალს ტოვებს მათ ჯგუფურ ცნობიერებაზე. ის სამუდამოდ აღიბეჭდება მათ მოგონებებზე და ცვლის მათ იდენტობას ფუნდამენტური და შეუქცევადი გზებით. არ არის აუცილებელი რომ კულტურული ტრავმა მიიღოს ან განიცადოს ჯგუფის ყველა წევრმა, თუმცა მნიშვნელოვანია დადგინდეს რაღაც მოვლენა, რომელიც შემდგომში განისაზღვრება სოციალური ტრავმის

მიზეზად და დროის რაღაც მონაკვეთში, ფართოდ გაიზიარებენ ჯგუფის წევრები (ვანგი, 2018, გვ. 57-73).

ამ მოსაზრების საფუძვლიანობის მაგალითად შეიძლება გამოდგეს ჩემი ერთ-ერთი რესპონდენტის (რესპონდენტი მუგარეთიდან /2019 წელი/ ქალი/35 წლის) მონათხრობი თავისი ოჯახის ისტორია. თხრობის პროცესში იგი აშკარად გულწრფელია, ცდილობს გაიხსენოს, როგორც თავისი, ასევე ქმრის ოჯახის ისტორიის ყველა დეტალი..მე მას ვთხოვე მოეთხრო, როგორც ჯგუფის, ასევე თავისი ოჯახის ისტორია. ჯგუფის ისტორიასა და თავისი ქმრის ოჯახის ისტორიას ჰყვება ისე , თითქოს თავად განეცადოს და გამოევლოს ყველაფერი, თუმცა ფაქტობრივი მასალის თვალსაზრისით ბევრს ვერაფერს იხსენებს. მაგ. იცის რომ სტალინის დროს გაასახლეს, მაგრამ აუცილებლად მიიჩნევს, რომ ტანჯვა-წამების შესახებ საქმის კურსში ჩამაყენოს. მითხრას, რომ რაც მოხდა ეს იყო საშინელება, რომ მათ საშინლად მოექცნენ და საცოდავი ისტორია აქვთ, რომ ბევრი ადამიანი დაიხოცა. ის გულწრფელად იტანჯება იმის გამო, რაც თვითონ არ განუცდია, მაგრამ განიცადეს მისი ჯგუფის წევრება, წინაპრებმა. ამ საკითხთან მიმართებით, არსებობს მოსაზრება, რომ ადამიანებს, ძირითადად არ ახსოვთ უშუალოდ ისტორიული მოვლენები, მას სტიმულირება სჭირდება. მისი სტიმულირება კი შესაძლებელია არაპირდაპირი გზით, როგორიცაა: კითხვა, მოსმენა, სხვადასხვა დღესასწაულებზე დასწრება. ჯგუფში წევრების მიზანმიმართული შეკრება იმისთვის რომ გაიხსენონ წარსულის ამბები და ა.შ. (ჰალბვაქსი, 1992, გვ. 24), მაგრამ საქართველოში მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებს მეხსიერების სტიმულირების შესაძლებლობა ნაკლებად აქვთ, სტუმულირების შესაძლებლობა ნაკლებად აქვთ, მაგრამ წარსულის ნეგატიური მოვლენები, რომელზეც ზემოთ უკვე გავამახვილე ყურადღება, კოლექტიური მეხსიერების ნაწილია და შესაბამისად, თავის ფუნქციურ, გამაერთიანებლის როლს უკვე ასრულებს. ჩემი რესპონდენტი შემდეგ უკვე გადადის თავისი ქმრის ოჯახის ისტორიაზე, სადაც დეტალურად მიყვება იმას, თუ როგორ წავიდნენ უზბეკეთში, მერე მობრუნდნენ სოფ. მახარაძეში, იქ რამდენიმე კლასი ისწავლეს მისმა მამამთილმა და მამამთილის ძმამ, შემდეგ ისევ წავიდნენ საქართველოდან აზერბაიჯანში, ბოლოს ისევ მობრუნდნენ და მუგარეთში დასახლდნენ. მისი მეუღლე ამ დროს ორი წლის ყოფილა, მული სამი წლით დიდი. მის მეუღლეს არაფერი ახსოვდა, მულს კი რაღაცები ახსოვდა. მულის მონათხრობს ჩემი რესპონდენტი ასე იხსენებს: „ ღამე მოდიოდნენ (იგულისხმება

ადგილობრივი მოსახლეობა) „ტაპორით“, „ვილკებით“ „თოხებით“ და წადით თათრებო აბრახუნებდნენ კარებზე. ქვებს ესროდნენ „კრიშას“. ეს სახლი რომ იყიდეს იყო ცარიელი „კაროპკა“ , ჰქონდა მარტო კედლები. შუაში მაგიდის ქვეშ ვიმალებოდითო. ძალიან საშინელი, ძალიან სიმწარე პერიოდი იყო“ . ის ამბობს, რომ საქართველოში ახლა მესხების მიღება ისე არ უჭირთ, როგორც საბჭოთა პერიოდში უჭირდათ. ერთ რამეზე წყდება გული, რომ მასაც და მის ბავშვებსაც თათრებს ეძახიან. შემდეგ გადადის უკვე პირადი ისტორიის თხრობაზე, რომელსაც ასევე ისეთი ტრაგიზმით ჰყვება, თითქოს ამ ამბის მოყოლაც მხოლოდ და აუცილებლად ტრაგიკული ფორმითაა შესაძლებელი. რჩება შთაბეჭდილება, რომ უკვე იმდენად აქვს გამჯდარი შინაგანად დრამა/ტრავმა/ტრაგედია, რომ საქართველოში ჩამოსვლაც უკვე ტრაგედიად აღიქვამს: „ვაიმე, რა წამება იყო ჩემი აქ მოსვლააა, ოჯახში ყველა ქართულად ლაპარაკობდნენ, არც ჩვენი წესი, რიგი არაფერი არ იცოდნენ, ყველაფერი დავიწყებული ქონდათ ამათ, ხოდა ჩემ მერე ახლა, მე არც ქართული ვიცოდი, არც წესი, არც რიგი ქართული, ნუ მე ახისკა თურქი, თურქი მესხი ვარ. . „.თუმცა იქვე ამბობს რომ ცუდი არაფერი ხდება და არც არაფერი მომხდარა, მისვლა-მოსვლა და ჩვეულებრივი ურთიერთობები აქვს ადგილობრივებთან. თავისი ოჯახის შესახებ იცის მხოლოდ ის, რომ სოფ. ბერნარიდან არის, რომ მისი დიდი პაპები და ბაბუები იქ არიან დამარხულები. ის ამბობს, რომ ოჯახში ამ თემაზე მისთვის არავის ინფორმაცია არ მიუწოდებია. სწორედ ამიტომ არ იცის თავისი ოჯახის ისტორია. უფროსები ამ თემაზე სახლში არ ლაპარაკობდნენ. ყველაზე მტკივნეულად განიცდის იმას, რომ თათარს ეძახიან. ერთი ინტერვიუს ფარგლებში სამჯერ შევეხეთ ამ საკითხს. „ჯერ მნიშვნელობა არ იციან, თათარი სულ სხვა ერისაა. ეს სახელი დაარქვენ არ ვიცი რამდენიმე წლის წინ, თათრები თათრები და სულ არ ვართ ჩვენ თათრები. ვაფშემ არ არის კავშირი, თათარი სხვა ერისაა, ახისკელი თურქი, თურქი მესხი კი სხვა”. აღნიშნული შემთხვევა გარკვეულწილად გვაძლევს საშუალებას, დავუკავშიროთ რესპონდენტის გამოცდილება მარიანე ჰირშის მიერ შემუშავებულ პოსტმეხსიერების კონცეფციას, რომელიც აღწერს მეორე თაობის ურთიერთობას ძლიერ, ტრავმულ გამოცდილებებთან, რომელიც ხშირ შემთხვევაში, წინ უსწრებდა მათ დაბადებას, მაგრამ მაინც გადაეცათ მათ ისე, თითქოს ეს თავად მათ განეცადოთ. მარიანე ჰირშის (Marianne Hirsch) კვლევაში “პოსტ მეხსიერების თაობა“ (The Generation of Postmemory) ფოტოგრაფია და ფოტოები აღმოჩნდა ამ ტრავმული მეხსიერების ერთ ერთი მთავარი გადამცემი, ხოლო ოჯახი კი არის ის სივრცე, სადაც ხდება შოკისა და მიღებული ტრავმის გაფილტვრა და ამ

გზით თაობიდან თაობაზე გადაცემა. პარადოქსულია, თუმცა ამ გზით ხორციელდება წარსულსა და აწმყოს შორის კავშირი (Hirsch / ჰირში, 2008, გვ. 103; 125). ასეთი გაფილტრული ტრავმის მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს მუგარეთელი რესპონდენტის ოჯახიც, სადაც თავად არ ყოფილა დეპორტაციის უშუალო მონაწილე, თუმცა წინარე თაობების გამოცდილებასთან მისი დამოკიდებულება მხოლოდ ფაქტობრივი ინფორმაციის ცოდნით არ შემოიფარგლება. იგი ამ გამოცდილებას ემოციურად ითვისებს და ჯგუფის ტრაგიკული წარსულის შესახებ ისე საუბრობს, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში წარსულის გამოცდილება მისი საკუთარი გამოცდილების ნაწილადაც წარმოჩნდება. ამასთან, განსხვავებით ჰირშის მიერ განხილული კლასიკური პოსტმეხსიერების შემთხვევებისგან, მოცემულ ინტერვიუში ოჯახური გადაცემის მექანიზმი სრულად გამჭვირვალე არ არის, რადგან თავად რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ უფროსები ოჯახში ამ თემაზე თითქმის არ საუბრობდნენ. ამიტომ ამ შემთხვევას უფრო მართებულად მივიჩნევ პოსტმეხსიერების მსგავს, ან პოსტმეხსიერებასთან დაკავშირებულ მექანიზმად.

ამრიგად დეპორტირებული მესხების მეხსიერების შენარჩუნება არ არის დამოკიდებული მხოლოდ ისტორიული ფაქტების დეტალურ ცოდნაზე. კონკრეტულ შემთხვევებში, ფაქტობრივი ცოდნა შეიძლება ფრაგმენტული იყოს, მაშინ როდესაც წარსულის ემოციური და შეფასებითი მნიშვნელობა ძლიერად არის შენარჩუნებული და იგი მონაწილეობს როგორც ჯგუფის ისტორიის, ისე საკუთარი ეთნიკური იდენტობის განსაზღვრაში.

ჩემი მეორე რესპონდენტი (რესპონდენტი ახალციხიდან / 60 წლის/2019 წელი) თავის ოჯახზე ისტორიის თხრობას იწყებს იმით, რომ ოდესღაც მისი პაპა იყო ქრისტიანი, შემდეგ გამხდარა მუსლიმი და, შესაბამისად, საკუთარ თავზე ამბობს, რომ არის მუსლიმი ქართველი. როდის მოხდა, კონკრეტულად რა მოხდა, სად მოხდა, როგორ და ა.შ. დეტალებში რა თქმა უნდა კარგად ვერ ერკვევა, თუმცა უშუალოდ დეპორტაციას ასე იხსენებს: „ეს არანორმალური ისტორიაა, ეს საქართველოს ტრაგედიაა, ეს ჩვენი ტრაგედიაა, საქართველო ამ ყველაფერში დამნაშავე არ არის, ერთი წვეთი დანაშაული არ აქვს საქართველოს, საქართველოს სახელმწიფოს ნების საწინააღმდეგოდ, ეს იყო მოსკოვური გეგმა, მოსკოვის გეგმა, ეს დიდი თემაა, არა მხოლოდ ჩვენ, არამედ სხვა ხალხიც გაასახლეს აქიდან და ეს ჩვენი ტრაგედიაა ყველასი.“ ის თვლის, რომ სადაც არ უნდა იცხოვრო გინდა რუსეთში, გინდა ინგლისში , გინდა საფრანგეთში - სახელმწიფო ენა აუცილებლად უნდა იცოდე. შესაბამისად, ჩამოვიდა

თუ არა ისწავლა ქართული. თავის თავს „კარენოი ქართველად“ მოიხსენიებს, ასე ასწავლეს და უთხრეს მშობლებმა.

ის საკუთარი ეთნიკური იდენტობის არგუმენტს ოჯახური რელიგიური ტრანსფორმაციის ისტორიიდან იწყებს. ემდეგ დეპორტაციას აღარ ხსნის მხოლოდ როგორც მესხების ტრაგედიას. დეპორტაციის ნარატივი ჩასმულია უფრო ფართო საქართველოს ეროვნულ ისტორიაში. თუ მაგ. პირველ ინტერვიუში წარსული უფრო ტრავმული ჯგუფური გამოცდილების სახით ჩნდება.მეორე ინტერვიუში უკვე იგივე ისტორიული მოვლენა ხდება ეროვნული კუთვნილების დამადასტურებელი ნარატივის ნაწილი.

(რესპონდენტი ახალციხიდან /55 წლის/ 2011 წელი)

„. . . ჩვენ ახლა ვფიქრობთ რომ ვართ მესხები. ხო ადრე გვერეოდა ხოლმე ხანდახან ვინ ვართ. ახლა უკვე დიდი ხანია ვთვლით რომ ვართ ქართველები. ჩემი მშობლები ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე სახლში, როცა ჩვენგან ფარულად რაღაცის თქმა უნდოდათ ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე. ჩვენთან სახლში მაგალითად, როცა მოხუცებთან ვსაუბრობ, განსაკუთრებით ბებიასთან ხანდახან ისეთ რამეს ამბობს ხოლმე. მაგალითად მღეროდა ხოლმე ქართულად ან მაგალითად ავად იყო ვიღაცა შელოცვა ხდებოდა ქართულად. ლოცულობდნენ ქართულად. აი სუფრასთან რომ ვიჯექით ხოლმე მაწონი მომაწოდე იტყოდა, წყალი მომაწოდე და ასე ვისწავლეთ ქართული. ჩემი დედას ენა ქართულია და ცოტა ცოტა ვიცი, მაგრამ ზედაპირული მარტივი ლაპარაკი ვიცი. მაგ. როგორ ბრძანდები, სადაური ხარ? სად მიდიხარ? „უიმეე“ ეს სიტყვა დღემდე გვაქვს. „ნეტავ შენ“ ჩვენ გადავიყვანეთ „ნეტაი სანა“. დღეს რა მოვამზადოთ? ჭადი/წყალი/ღომი - ეს სიტყვები რომ თქვას ადამიანმა ქართული სისხლი უნდა ჰქონდეს. ეს არის გენეტიკა. ეს გენი შენახული გვაქვს. . . „ანკო“ არის ასეთი სიტყვა ეს არის უძველესი მესხური სიტყვა, რომელზეც შოთა რუსთაველი და თამარა დედოფალი ლაპარაკობდნენ. აი მე მაგალითად სადღაც 30 წლის წინ წავიკითხე ჩვენი ისტორია, სადაც ეწერა 300 წლის წინ თურქებმა დაიპყრეს მესხეთი და ძალით მიაღებინეს ხალხს ისლამი და მერე დავიწყეთ აქ თურქულად ლაპარაკი. ჩვენ ასე ვამბობთ აქ რომ ვართ ქართველები. . . . „

რესპონდენტი ქართულ ეთნიკურ კუთვნილებას არა მხოლოდ ენობრივ და კულტურულ პრაქტიკებს, არამედ „სისხლსა“ და „გენეტიკასაც“ უკავშირებს. ამ შემთხვევაში „ქართული

სისხლი“ ბიოლოგიური ფაქტის აღწერად კი არ უნდა განვიხილოთ, არამედ როგორც იდენტობის ლეგიტიმაციის ნარატიულ მექანიზმად, რომლის საშუალებითაც რესპონდენტი საკუთარ ქართველობას ბუნებრივ, უწყვეტ და თაობებს შორის გადაცემულ კუთვნილებად წარმოაჩენს.

ჩემი შემდეგი რესპონდენტი (რესპონდენტი ახალციხიდან/18 წლის/2019 წელი) საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ არის ძალიან ახალგაზრდა და ნათლად ჩანს მეხსიერების მილევადი ხასიათი.

„ჩემი ბაბუა და ბებია აქ დაიბადნენ და 10 წლის რომ იყვნენ სტალინმა გადაასახლა აზერბაიჯანში. მერე 2009 წელს ჩვენ მოვედით აქ საცხოვრებლად, მე პირველი კლასიდან აქ ვსწავლობ. მე საქართველოს პასპორტი არ მაქვს, აზერბაიჯანის მაქვს. ცხოვრება ძალიან კაია, მეზობლებიც ასევე ძალიან კაია, ქართველი მეზობლები მყავს ნინა დეიდა, ლალა დეიდა, სომეხი მეზობლებიც მყავს და მათთანაც ვმეგობრობთ, უნივერსიტეტში სწავლა და ის ცოტა პრობლემაა, პასპორტი არ მაქვს და ატესტატს და რამეს არ მაძლევენ, მე მე-9 კლასიდან გამოვედი, დაოჯახებული არ ვარ, 18 წლის ვარ“. ამ რესპონდენტის ნარატივი განსხვავდება უფროსი თაობის რესპონდენტებისგან და გამოირჩევა წარსულის შესახებ შედარებით ფრაგმენტული ცოდნითა და აწმყოზე ორიენტირებული თხრობით.

ამრიგად, წარმოდგენილი ინტერვიუებიდან კარგად ჩანს, რომ პირადი და კოლექტიური მეხსიერების ურთულეს ურთიერთქმედებას საქართველოს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში მცხოვრები დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის კონსტრუქციების ჩამოყალიბების პროცესში დიდი მნიშვნელობა აქვს.. სიღრმისეულ ბიოგრაფიულ ინტერვიუებზე დაფუძნებული ანალიზი, ძირითადი თეორიული ჩარჩოების გამოყენებით, ნათელს ჰფენს ნარატივის, პოსტმეხსიერებისა და კულტურული ტრავმის კომპლექსურ როლს.

კვლევის შედეგები რამდენიმე მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოაჩენს. პირველ რიგში, მესხი მოსახლეობის მიერ გადატანილმა განმეორებითმა გამოსახლებებმა და გადასახლებებმა შექმნა ერთგვარი „მითიურ-რეალური“ ისტორია, რომელიც ღრმად არის გამჯდარი მათ კოლექტიურ ცნობიერებაში. მეორე მხრივ, დეპორტირებული და/ან რეპატრიირებული მესხების განსხვავებული თვითაღქმები განაპირობებს წარსულის სხვადასხვაგვარ

ინტერპრეტაციებს, რაც მათ ნარატივებში აისახება და, საბოლოო ჯამში, მათი მომავალი მისწრაფებების ფორმირებაზეც ახდენს გავლენას. მესამე, აღნიშნული ინტერპრეტაციები განსხვავებულად აღიქმება აკადემიური და პოლიტიკური წრეების, ადგილობრივი მოსახლეობისა და თავად რეპატრიატების მხრიდან. ბოლოს, ამა თუ იმ ინტერპრეტაციის მიღება და დაჯერება დამოკიდებულია როგორც ინდივიდუალურ, ისე კოლექტიურ და ისტორიულ მეხსიერებაზე.

ეთნოგრაფიული მასალის ანალიზი წარმოაჩენს ისტორიული მოგონებების ჰეტეროგენულობას მესხთა შორის და ცხადყოფს წარსულის კონსტრუირებულ და დინამიკურ ხასიათს. კვლევა ასევე აჩვენებს, იმას რომ წარსულის გადაცემა ყოველთვის ერთნაირად არ ხორციელდება და არც მისი ინტერნალიზაციის ხარისხია ერთგვაროვანი. არსებობს ძლიერი ემოციური ინტერნალიზაცია, მიუხედავად ფაქტობრივი ცოდნის სიმწირისა.ნათელია წარსულის ეროვნული ნარატივის საშუალებით თვითიდენტიფიკაციის გამყარება; ოჯახის ენა, რელიგიური პრაქტიკა, საკვები, ზეპირი მეხსიერება და ისტორიული ტექსტი ერთიანდება ქართველობის ნარატივში.

2.5 *დეპორტაცია და დამოკიდებულება რეპატრიაციის პროცესის მიმართ(1944-1990)*

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში, საბჭოთა სახელმწიფოს მიერ დაწყებული მასობრივი დეპორტაციები სამცხე ჯავახეთსაც შეეხო. რის შედეგად 1944 წელს მესხეთის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი შუა აზიაში გადაასახლეს. 1944 წლის 15 ნოემბერს სამხრეთ საქართველოს 5 ადმინისტრაციული რაიონიდან (ადიგენი, ახალციხე, ასპინძა. ახალქალაქი და ბოგდანოვკა(დღევანდელი ნინოწმინდა) გასახლებული ადამიანების რაოდენობა შეადგენდა 92307, რომელსაც 25-26 ნოემბერს აჭარიდან გასახლებული მუსლიმები დაემატა. 457 ადამიანი გზაში გარდაიცვალა. მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ დეპორტირებულთა რაოდენობა გაიზარდა ფრონტებიდან დაბრუნებული მუსლიმი ჯარისკაცების ხარჯზე (Sumbadze/ სუმბაძე, 2002, გვ. 1) . საბოლოო ჯამში, ყირგიზეთში, ყაზახეთსა და უზბეკეთში მესხეთიდან გადასახლებული 100000 ადამიანზე მეტი აღმოჩნდა. ჯარისკაცებმა მესხეთიდან აყრილი მოსახლეობა სატვირთო ვაგონებში შეყარეს (თითო ვაგონში 90 ადამიანი) და ასე გაუშვეს შუა აზიაში. მოგზაურობას დაახლოებით 22 დღე

დასჭირდა. ამ ხნის განმავლობაში გზაში შიმშილით, სიცივით და სხვადასხვა სახის ავადმყოფობით დაახლოებით 3000 ადამიანი დაიღუპა. თურქი მეცნიერის ჯეთინქაიას (Cetinkaya) ცნობით, გადასახლებისას 20000 ადამიანი გარდაიცვალა, ხოლო პირველი 18 თვის განმავლობში 30.000 (Cetinkaya & Kodan / ჯეთინქაია& კოდანი, 2012, გვ. 399). ის ადამიანები, რომლებმაც შუა აზიას მიაღწიეს, დასახლდნენ მათთვის სპეციალურად განკუთვნილ ზონებში, სადაც ძირითადად, მხოლოდ მიწაზე მუშაობის შესაძლებლობას აძლევდნენ. მათ აკრძალული ჰქონდათ სპეციალური ნებართვის გარეშე საცხოვრებელი ადგილის დატოვება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, 15-20 წელი შეიძლება მიესაჯათ გულაგის ბანაკებში (ტრიერი, 2011, გვ. 34). გარდა ამისა, ვალდებულნი იყვნენ ყველა დეტალი შეეთანხმებინათ და ეცნობებინათ ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის მაგ. დაქორწინების საკითხი, გარდაცვალების, საკუთარი ნათესავების მონახულების, ასეთის არსებობის შემთხვევაში და ა.შ. (ქესქინი,, 2019, გვ.23).

სტალინის გარდაცვალების შემდეგ პოლიტიკური კლიმატი ქვეყანაში შეიცვალა. 1956 წელს ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ სტალინის პიროვნების კულტისა და დანაშაულებრივი პოლიტიკის კრიტიკის ერთ-ერთი პოზიტიური შედეგი იყო1957 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილება ეთნიკური და რელიგიური ნიშნით გადასახლებული უმცირესობების დაბრუნების შესახებ საკუთარ მიწა-წყალზე. ამ უმცირესობებში მესხები არ მოიაზრებოდნენ, თუმცა რამდენიმე თვის შემდეგ ყველა დეპორტირებული, რომელიც ცხოვრობდა შუა აზიაში, მესხების დასახლებებში, გათავისუფლდა სპეციალურად მათთვის განკუთვნილი რეჟიმისგან (ქესქინ, 2019, გვ.24), მიუხედავად გათავისუფლებისა, ოფიციალურად მათ მაინც არ ემლეოდათ უკან დაბრუნების უფლება, მაგრამ არც ეკრძალებოდათ, რადგან დეპორტირებული მესხები (ქესქინის მოსაზრებით ახისკელი თურქები) აღიარეს აზერბაიჯანელებად, შესაბამისად, მიიჩნიეს რომ ისინი შეცდომით გადაასახლეს საქართველოდან შუა აზიაში. სწორედ ამ აღიარების შემდეგ მოახერხეს მათ, როგორც აზერბაიჯანში, ასევე, ნაწილმა საქართველოში გადმოსახლება, საიდანაც იმედოვნებდნენ, რომ სულ მალე თავიანთ ისტორიულ სამშობლოს (ანუ მესხეთს) დაუბრუნდებოდნენ. (ტრიერი, 2011 გვ. 34 / ქესქინ, 2019, გვ. 25). 1960- იანი წლებიდან 80-იან წლებამდე საქართველოში, ძირითადად ქართველი დისიდენტების ლობირებით, დაბრუნდა დაახლოებით 260 ოჯახი, რომელთა დიდი ნაწილი დასახლდა დასავლეთ საქართველოში,

ხოლო ამავე პერიოდში, საბირაბადსა და საათლიში(აზერბაიჯანში) ჩასახლდა 25.000 ახისკელი თურქი/დეპორტირებული მესხი (ქესქინი, 2019, გვ. 25). 80-იანი წლების ბოლოდან საქართველოში ეთნიკური სიტუაცია დაიძაბა და ამან კიდევ დამატებითი პრობლემები შეუქმნა დეპორტირებულ მესხებს.

1990 წლებიდან გაძლიერდა ნაციონალიზმი, როგორც საქართველოში საქართველოში, ისე შუა აზიაში. ამას, რა თქმა უნდა, რბილად რომ ვთქვათ, მოჰყვა ნეგატიური დამოკიდებულება, როგორც დეპორტირებული მესხების, ასევე სხვა უმცირესობების მიმართაც. არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება იყო უზბეკეთიდან, ფერღანას ველიდან გამოქცეული ათასობით მესხის დაბრუნების მიმართაც. 1990-იან წლებში, საქართველოში უკვე ცხოვრობდნენ 1970-იან წლებში დეპორტირებული მესხები, რომელთა მიმართ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერი ზვიად გამსახურდია კეთილგანწყობით გამოირჩეოდა, თუმცა მან ხელისუფლების სათავეში მოსვლის წინ პოზიცია შეიცვალა და დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციის წინააღმდეგი გახდა. ქართული საზოგადოება პრაქტიკულად ორ ნაწილად იყო გაყოფილია დეპორტირებული მესხების ქვეყანაში დაბრუნებასთან მიმართებით. ერთი ნაწილი თვლიდა, რომ დეპორტირებული მოსახლეობა უნდა დაბრუნებულიყო საქართველოში, მეორე ნაწილი კი ამას დაუშვებლად მიიჩნევდა. ომაზე ჩხეიძე წიგნში „ჩვენი მესხები“ დეტალურად იხსენებს იმ პერიოდში არსებულ ზოგად სიტუაციას, ხალხის თუ სახელმწიფოს ოფიციალური პირების დამოკიდებულებას დეპორტირებული მესხების საკითხთან მიმართებით. „1989 წლის ზაფხულში ზვიად გამსახურდია ბორჯომში ჩამოვიდა. . . ბატონო ზვიად - ვუთხარი მომავალ პრეზიდენტს - მე სავსებით მესმის თქვენი მესხებთან დაკავშირებით. ვიცი, რომ პროთურქულად განწყობილთა გეშინიათ, თორემ თქვენსავით ვის მოეხსენება რამდენია მათ შორის საქართველოს პატრიოტი. - რუსებს უნდათ, რომ მათგან მეხუთე კოლონა შეგვიქმნან. - ყველაფერი გასაგებია, მაგრამ მე იმის თქმა მინდა, რომ ხაშურის რაიონის სოფელ ცხრამუხაში ცხოვრობენ რამდენიმე წლის წინ ჩამოსულები. ყველას ქართული ორიენტაცია აქვს და თქვენი უერთგულესი ადამიანები არიან. თქვენი იმედი აქვთ, გვარები აღიდგინეს, მოინათლნენ. შვილებს ქართული სახელები დაარქვეს. . . მიტინგის გახსნის წინ ზვიად გამსახურდიას ქაღალდი მივაწოდე და ჩავჩურჩულე. აქ იმ ცხრამუხელი მაჰმადიანი მესხების სახელები და გვარებია გუშინ რომ გესაუბრეთ. კარგი იქნება, თუ ამ სიას საჯაროდ

წაიკითხავთ და ხალხს მოუწოდებთ მათ არაფერი დაუშავონ. . . " ზვიად გამსახურდიამ ომაზე ჩხეიძის თხოვნა შეასრულა და გადაცემული სახელები და გვარები საჯაროდ ამოიკითხა. მომდევნო შეხვედრა ახალციხეში გამართეს, სადაც მოსახლეობა მკვეთრად უარყოფითად იყო განწყობილი დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციის მიმართ. ომაზე ჩხეიძე თვლის, რომ ამ მიტინგებით ზვიად გამსახურდიამ ბევრი ქულა ჩაიწერა. ამასთანავე დეტალურად აღწერს ადგილობრივების მხრიდან მის მიმართ დამოკიდებულებასაც: „მიტინგის დამთავრების შემდეგ ახალციხის მუზეუმში წავედით. . .უცებ მუზეუმის ერთ ერთმა თანამშრომელმა ჩემ დანახვაზე კივილი ატეხა, გამყიდველი, გადაგვარებული და გადამთიელი თათრების ჩამოსახლების მოსურნე მიწოდა." (ჩხეიძე, 2007, გვ. 68-69). აღსანიშნავია ისიც, რომ მოიპოვება დისიდენტ ზურაბ ჭავჭავაძის ინტერვიუ, რომელიც ამბობს, რომ „თურქი-მესხი" ასეთი ეთნიკური ჯგუფი საერთოდ არ არსებობს. მისი აზრით, 1944 წელს სამცხე-ჯავახეთიდან გასახლებულ ასი ათასზე მეტ მოსახლეს შორის იყვნენ, როგორც უძველესი ქართული ტომის ხალხი ასევე თურქებიც. მას მიაჩნია, რომ მესხების ერთმა ნაწილმა ეროვნული თვითშეგნება დაკარგა „თავს თურქად თვლის, მოითხოვს მშობლიურ მხარეში დაბრუნებას და იქ თურქული ავტონომიის შექმნას. ჩვენ ამის წინააღმდეგნი ვართ, ვინაიდან ეს გამოიწვევს ეროვნებათშორის შეტაკებებს. მესხების მეორე ნაწილმა კი, მიუხედავად არაადამიანური მრავალწლიანი ტანჯვა – წვალებისა, რომელიც შეიძლება შევადაროთ მხოლოდ დიდი ებრაელი ხალხის დევნას, შეინარჩუნა ქართული თვითშეგნება და საქართველოს სიყვარული. მიგვაჩნია, რომ ხელი უნდა შევუწყოთ მათ დაბრუნებას სამშობლოში. ამავე პოზიციაზე დგანან სრპ, სეგო, ედპ და სხვა არაფორმალები. ბევრს აკეთებს ამ პრობლემის გადასაწყვეტად მერაბ კოსტავა. მოწინააღმდეგეები არიან ოფიციალური ხელისუფლება, რუსთაველის საზოგადოება და ზოგიერთი არა ფორმალური ორგანიზაცია, მათ შორის საქართველოს ჰელსინკის ჯგუფი, რაც საერთოდ, პარადოქსად მიმაჩნია." (ჩვენ და დეპორტირებული მესხები (1989 -1990) | lgasite (wordpress.com))

დეპორტირებულ მესხებთან მიმართებით არსებულ დამოკიდებულებას კარგად ასახავს 1990 წლის 25 თებერვალს თბილისში მიტინგზე გაკეთებული მიმართვა, რომელიც წარადგინეს ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტიის, საქართველოს ჰელსინკის კავშირისა და წმინდა ილია მართლის საზოგადოების სახელით. ისინი მკაცრად გმობენ თურქი და გათურქებული მესხების მხრიდან წამოყენებულ პრეტენზიებს მესხეთის, ანუ საქართველოს დღევანდელ

ტერიტორიასთან მიმართებით; თვლიან, რომ აღნიშნული პრეტენზიები უკანონოა და ეწინააღმდეგება საქართველოსა და ქართველი ხალხის ინტერესებს. მათ მიაჩნიათ, რომ დეპორტირებულთა ისტორიული სამშობლო თურქეთია და არა საქართველო. ასევე გმობენ ტერმინებს „თურქი მესხი“ და „საბჭოთა თურქი“, მიაჩნიათ რომ აღნიშნული ტერმინები შეიქმნა რუსული საბჭოთა იმპერიის მიერ და ის ატარებს ანტიქართულ შინაარსს. „თურქი მესხი“ ისევე არ არსებობს, როგორც არ არსებობენ „ჩინელი ბურგუნდიელები“. ამავე მიმართვაში ვკითხულობთ, რომ მესხეთი საქართველოს კუთხეა და არა თურქეთისა, ხოლო მესხი შეიძლება იყოს მხოლოდ ქართველი ვერ იქნება სხვა ეროვნების წარმომადგენელი. შესაბამისად, თურქები, რომლებიც თავიანთ თავს მესხებად აცხადებენ თვითმარქვიებად მიიჩნიეს, რომელთაც აქვთ უკეთური მიზნები სხვისი მიწა-წყლის მისათვისებლად „ხოლო იმათ ვინც, უმეცრების შედეგად ვერ ასხვავებს რელიგიას ეროვნებისგან, უნდა განემარტოთ, რომ მუსულმანობა არ ნიშნავს აუცილებლად თურქობას და რომ არსებობს ცნება მუსულმანი ქართველისა“. მიმართვის ტექსტში ასევე ვკითხულობთ, რომ ქართველები თურქული ეროვნული ცნობიერების მქონე მოქალაქის გადმოსახლებას არ დაუშვებენ და ისინი იბრძოლებენ ეთნიკური თურქების რეპატრიაციისთვის, რომელიც უნდა განხორციელდეს თურქეთში და არა საქართველოში. მათ ასევე მიაჩნიათ, რომ დეპორტირებულთა შორის არიან ისეთი მოქალაქეებიც, რომლებიც ნამდვილად ქართული წარმოშობის არიან, რომელთაც იციან თავიანთი წარმომავლობა, აქვთ ქართული ცნობიერება, იციან ენა, ასევე მათ მნიშვნელოვან ნაწილს პასპორტშიც კი აღდგენილი აქვს ეროვნება და გვარები. მიმართვაში ასევე ვკითხულობთ „როდესაც აღსდგება საქართველოს დამოუკიდებლობა და შემოღებული იქნება საქართველოს მოქალაქეობის სტატუსი, ასეთები მიიღებენ საქართველოს მოქალაქეობას გარკვეული ვადისა და პროცედურის გავლის შემდეგ. მანამდის კი, ვიდრე არ გაგვაჩნია დამოუკიდებელი სახელმწიფო, არ გაგვაჩნია საქართველოს მოქალაქის სტატუსი, ვიდრე ჩვენში არის უმწვავესი დემოგრაფიული სიტუაცია, ვიდრე ესოდენ მწვავედ დგას უსახლკაროდ დარჩენილი ქართული მოსახლეობის: სვანების და აჭარლების დასახლების პრობლემა, ვიდრე არ დაგვიკმაყოფილებია საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხეში გაბნეული ქართველების მოთხოვნა საქართველოში დაბრუნების შესახებ, შეუძლებლად მიგვაჩნია საქართველოში გადმოსახლება თუნდაც ქართული ორიენტაციის მესხებისა (მითუმეტეს რომ უკვე მოხდა დაკმაყოფილება რამდენიმე ასეული ასეთი ოჯახის, რომელნიც დასახლდნენ საქართველოში 1977 წლიდან დღემდე, თუმცა

უმრავლესობა სინამდვილეში არ ავლენს ქართულ ორიენტაციას.) (ჩვენ და დეპორტირებული მესხები (1989 -1990) | lgasite (wordpress.com)

იმავე მიმართვაში ვკითხულობთ, რომ ფერღანის ტრაგედიით ისევე არიან შეძრულები, როგორც მთელი ცივილიზებული სამყარო. მათ მიაჩნიათ რომ აღნიშნული ტრაგედია ინსპირირებულია საქართველოს მტრების მიერ, რომელთაც სურვილი აქვთ, რომ საქართველოში კიდევ უფრო გამწვავდეს ისედაც მწვავე დემოგრაფიული სიტუაცია, რომ საქართველოში დაიღვაროს სისხლი და კვლავ აღდგეს საგანგებო მდგომარეობა. „ფერღანი სხოცვა–ჟლეტის შედეგად დაზარალებულ მოსახლეობას საქართველომ უნდა აღმოუჩინოს ჰუმანიტარული დახმარება, მორალური თანადგომა და ყურადღება, სადაც არ უნდა იყვნენ ისინი და მიიღოს სასწრაფო ზომები ყოველივე ამის განხორციელებისთვის, მაგრამ არცერთი დაზარალებულების ჩამოსახლება არ მოხდება საქართველოში, ვინაიდან ამას მოჰყვება მთელი მასის შემოსვლა.” (ჩვენ და დეპორტირებული მესხები (1989 -1990) | lgasite (wordpress.com))

დეპორტირებული მესხების მიმართ, ამგვარ დამოკიდებულებას მეცნიერი სტივ სვერდლოვი(Swerdlow) ანტი-მესხურ ისტერიკად/შიზოფრენიად აფასებს. მიუხედავად იმისა, რომ დისიდენტებისა და საზოგადო მოღვაწეების მეორე ნაწილი, მათ შორის, მერაბ კოსტავა, თამარ ჩხეიძე და მწერალი ნაირა გელაშვილი, მხარს უჭერდნენ მესხების რეპატრიაციას, 1990-იან წლებში საქართველოში მცხოვრები 2000 მესხი მაინც იძულებული გახადა კვლავ დაეტოვებინა საქართველო. ანალოგიური მდგომარეობა იყო შუა აზიაშიც. (ტრიერი, 2011, გვ.34 / Swerdlow / სვერდლოვი, 2006, გვ. 10-11)

2.6 ფერღანის ტრაგედია

კონფლიქტები და დაპირისპირებები უზბეკეთში 1988 წელს ტაშკენტიდან და ანდიჟანიდან დაიწყო, 1989 წელს კი მოხდა ფერღანის ტრაგედია. ამის შემდეგ, რამდენიმე თვის განმავლობაში 50000 დეპორტირებულმა მესხმა საკუთარი ნებით დატოვა უზბეკეთი და მათი ძირითადი ნაწილი საცხოვრებლად გადავიდა აზერბაიჯანში, უკრაინასა და რუსეთში. არ

არსებობს დაზუსტებული და უტყუარი ინფორმაცია იმის შესახებ, რა მოხდა უზბეკეთში, რამ გამოიწვია ასეთი მასობრივი ჟლეტის პროვოცირება (ტრიერი, 2011, გვ. 34). ამის გათვალისწინებით, შევცდებით თანმიმდევრულად განვიხილოთ XX საუკუნის 90-იან წლებში უზბეკეთში მიმდინარე მოვლენები და წარმოვადგინოთ ამ ფაქტთან დაკავშირებული ძირითადი მოსაზრებები და პოზიციები.

ფერღანის მოვლენები განვითარდა 1989 წლის 3-12 ივნისის შუალედში. ოფიციალური ვერსიით (უკპ ცენტრალური კომიტეტის ოფიციალური მონაცემები გაზეთში Правда Востока. 1989. 24 ივნისი) ამ მოვლენების შედეგად დაიღუპა 103 ადამიანი, მათ შორის 52 "თურქი მესხი" და 36 უზბეკი; სხვადასხვა სახის ტრავმები და დაზიანებები მიიღო 1011 ადამიანმა, დაიჭრა 137 სამხედრო მოსამსახურე და 110 მილიციის თანამშრომელი, რომელთაგან 1 გარდაიცვალა. დარბევის დროს დაიწვა და გაიძარცვა 757 საცხოვრებელი სახლი, 27 სახელმწიფო დაწესებულება. 275 ავტოსატრანსპორტო ერთეული. ივლისის ბოლოსთვის გამოვლენილი იყო 2000-მდე დამნაშავე, მათ შორის 600 " აქტივისტი". ოქტომბრის დასაწყისისთვის დაკავებული იყო 225 ადამიანი, მათ შორის 41 განზრახ მკვლელობის მუხლით. 1991 წლისთვის გასამართლდა 100-მდე ადამიანი და 2 მათგანს მიესაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა. ჯამურად, 5 წლის განმავლობაში აღიძრა 250 სისხლის სამართლის საქმე და დადასტურდა 420 ადამიანის დანაშაული. ხალილ გოზალიშვილის მოსაზრებით ფერღანის ტრაგედიის გამომწვევი მიზეზი იყო ადგილობრივ მოსახლეობაში ცხოვრების დაბალი დონე და ახალგაზრდობის მზარდი უმუშევრობა. სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 90-იან წლებში, უზბეკეთში ყოველწლიურად 22.5 ათასი ადამიანი კარგავდა სამუშაო ადგილს, რაც მათ ყოფას გაუსაძლისს ხდიდა. ამ მოვლენების შესწავლით დაინტერესებულ მკვლევართა ნაწილი ფიქრობს, რომ სწორედ ამგვარი სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, სხვადასხვა სახის დაჯგუფებებმა ისარგებლეს და საკუთარი პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად ბრძოლაში ეკონომიკური მდგომარეობით შეწუხებული ხალხი გამოიყენეს. ეს პოლიტიკური დაჯგუფებები, შეგნებულად ცდილობდნენ უზბეკ მოსახლეობაში გაეღვივებინათ ნაციონალიზმი და შთაეგონებინათ ხალხისთვის, რომ უზბეკეთში არსებული მდგომარეობა გამოსწორდებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მცირე ეთნიკური ჯგუფები აღარ იარსებებდნენ და არ წაართმევდნენ მათ სამუშაო ადგილებს. აქედან გამომდინარე, გაჩნდა უამრავი ნაციონალისტური ლოზუნგი:

„უზბეკეთი უზბეკებისთვის“, „თავიდან მოვიშოროთ ნაგავი!“, „ვახრჩობთ თურქებს, ვახრჩობთ რუსებს“, „გაუმარჯოს ისლამურ ბაირაღს“ და ა.შ. (გოზალიშვილი, 2005, გვ. 200). ასევე აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ თავდაპირველად უზბეკეთში ნაციონალისტური ლოზუნგები რუსების წინააღმდეგ იყო მიმართული იყო, თუმცა მოგვიანებით ამ აგრესიამ „თურქ- მესხებზე“ გადაინაცვლა.)ფერღანის ოლქის პროკურორი ა. ათაჯანოვი, ფერღანის ტრაგედიას საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე მომხდარ შეხლა-შემოხლის შედეგს მიაწერს, სადაც ერთი ახალგაზრდა ტაჯიკი ბიჭი დაიღუპა (გოზალიშვილი, 2005, გვ. 197), თუმცა ეს მოსაზრება იმთავითვე უარყვეს, როგორც ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებმა, ასევე იმ მეცნიერებმა, რომლებიც შემდგომში ამ საკითხებით დაინტერესდნენ. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესხების მისამართით გამოითქმოდა ბრალდებები, რომ ისინი:„დაუშვებლად თავხედურად იქცეოდნენ. კბილებამდე შეიარაღებული თურქები მასხრად იგდებდნენ აღსაყაელებს, აუპატიურებდნენ უზბეკ გოგონებს და რყვნიდნენ უწლოვან ბავშვებს, ფლეთდნენ ბავშვებს და უზბეკების მიწა-წყალზე ყველა სფეროში წამყვანი პოზიციები ეკავათ“ (გოზალიშვილი, 2005, გვ. 197).

ფერღანის მოვლენებზე, ადგილზე არსებულ ვითარებასა და გამომწვევ მიზეზებზე მსჯელობისთვის საინტერესო წყაროს წარმოადგენს ამ მოვლენებისა და მათზე ქვეყნის მმართველი ძალის რეაგირების უშუალო თვითმხილველისა და მონაწილის სუკ-ის გენერალ-მაიორის, მწერალ ჯემალ ფოცხვერიას მოგონებების წიგნი “შავი სათვალე ეკეთა / ჩეკისტის ჩანაწერები“. იგი ერთ-ერთი პირველი ადამიანია, რომელიც ტრაგედიის ადგილზე ჩავიდა და ყველაფერი საკუთარი თვალით იხილა. ამიტომ, ტრაგედიის მეტნაკლებად რეალური სურათის წარმოსადგენად მისი მოგონებებიდან საკმაოდ დიდი მოცულობის ამონარიდები მომყავს.

ფოცხვერია იხსენებს, რომ 1989 წლის სამ ივნისს, საკავშირო უშიშროების კომიტეტის მორიგე გენერალმა, იგი ვნუკოვოს ვიპ-აეროპორტში დაიბარა და აცნობა, რომ სამივლინებო ჯგუფის უფროსის მოადგილედ დანიშნა, ხოლო გენერალმა ფილიპე ბობკოვმა აუხსნა ჯგუფს „რომ დღეს სამ ივნისს უზბეკეთის საოლქო ქალაქ ფერღანაში მასობრივი გამოსვლები დაიწყო უზბეკი მოსახლეობისა, რომელიც მიმართულია იქ მცხოვრები ე.წ. თურქი მესხების წინააღმდეგ (მოსახლეობისა, რომლებიც გადასახლებული იყვნენ 1944 წელს საქართველოდან). არისო მსხვერპლი, მათი რაოდენობა ჯერ კიდევ უცნობიაო, ბრბომ

დაარბია და ცეცხლს მისცა ის მიკრორაიონი, სადაც კომპაქტურად ცხოვრობდნენ თურქი-მესხებიო“. (ფოცხვერია, 2008, გვ. 162-182) როგორც ჯემალ ფოცხვერიას ჩანაწერებიდან ირკვევა, პარტიული მუშაკები რეალობას მოწყვეტილნი იყვნენ და ფერღანაში მიმდინარე მოვლენებს პატარა კრიმინალურ გარჩევად აფასებდნენ. ფერღანაში ჩასულთ კი ასეთი რეალობა დახვდათ: „ ქალაქში დილით დაახლოებით ოთხ საათსა და ოცდაათ წუთზე ჩავფრინდით, თვითმფრინავმა რამდენიმე წრე შემოარტყა აეროპორტს, ჩვენ თითქმის ყველა ილუმინატორებიდან გადავყურებდით. არასოდეს ჩემს ცხოვრებაში არ მენახა ასეთი სურათი. გამახსენდა ომისდროინდელი, ბავშვობაში ნანახი ფილმები, როცა კინოოპერატორები წარმოგვიდგენდნენ ცეცხლის ალში გახვეულ ქალაქის უბნებს. ქვევით დაახლოებით რამდენიმე კილომეტრის დიამეტრით ჩანდა ალმოკიდებული სახლები, აფეთქებული მანქანები, ხალხის ბრბო _ ან გაუბედურებული ხალხისა, ან მაროდიორებისა და ა.შ.“ როგორც ირკვევა, ბრბოს მთელი ქალაქი ტერორიზებული ჰქონდა, მათ განსამუხტად საჭირო გახდა ტყვიამფრქვევების, ყუმბარების, ავტომატებისა და სხვა სამხედრო ამუნიციის გამოყენება. ასეთ მძიმე ვითარებაში, თურქ-მესხებს, ვისაც გადარჩენა მოუხერხებია, ქალაქის გარეუბანში არსებულ სამხედრო ბაზისათვის (სატანკო დივიზიის ტანკოდრომისათვის) შეუფარებია თავი. ბევრმა მათგანმა არ იცოდა, თუ რა ბედი ეწია მათ ახლობლებს, ვინ გადარჩა, ვინ დაიღუპა. სამხედროების მიერ ძალის დემონსტრირების ინსცენირებამ შედეგი გამოიღო. შტაბმა შექმნა ე.წ. ოპერატიულ-სამძებრო ჯგუფები (დაახლოებით რვა-ათი კაცი): ოპერატიული მუშაკები, გამომძიებლები, კრიმინალისტები (ძირითადად მოსკოვიდან მივლინებულები) და ოთხი თუ ხუთი მეომარი _ დამხმარე ძალა. ჯგუფებს დაუსახეს მიზანი, გასულიყვნენ შემთხვევის ადგილზედა იქ თითოეულ სახლში ჩაეტარებინათ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებები. შეიქმნა მეორე სახის ოპერატიულ-სამძებრო ჯგუფები, რომლებსაც ევალებოდათ გასულიყვნენ სამხედრო სატანკო დივიზიის პოლიგონზე ე.წ. ტანკოდრომზე, სადაც განთავსებული იყვნენ დევნილი თურქი-მესხები და ჩაეტარებინათ მათი გამოკითხვა ან, თუ საჭირო შეიქნებოდა, დაკითხვები ეწარმოებინათ ჩადენილი დანაშაულებების სამოწმობო მასალების შესაგროვებლად და, რაც მთავარია, უბრალოდ სიები შეედგინათ, რათა გავრკვეულიყავით, ვინ დაიღუპა და ვინ გადარჩა. ჯემალ ფოცხვერია იხსენებს: „სიტუაცია იმდენად გაურკვეველი გახლდათ, რომ მხოლოდ რვა ივნისს შევძელით ოპერატიული ჯგუფების ჩართვა საქმეში, ე.ი. ამბოხის ხუთი დღის შემდეგ. მე, როგორც შტაბის უფროსის ერთ-ერთ მოადგილეს, მევალებოდა ამ ოპერატიული ჯგუფების

ორგანიზება და მათი მუშაობის ინსპექტირება. დამიჯერეთ, მიჭირს შემდეგი თხრობა... ჩემს მტერს, რაც მე იქ ვნახე: ვერასოდეს წარმოვიდგენდი, რომ ადამიანს შეეძლო თავისივე მსგავსი ადამიანის ასეთი სისასტიკით მოსპობა. შაჰ-აბასის მხეცობები თუ აღა-მაჰმად-ხანის და სხვა, ბავშვობაში წაკითხული ისტორიები თვალნათლივ სახეზე მქონდა: ბევრი გვამი თავწაცლილი, ნაჯახით თუ სხვა «საბრძოლო» იარაღით მოკვდინებული. ცალკეული ეზო გადამწვარი სახლებით ბრძოლის ველს წააგავდა, ალბათ წარმოსადგენია თუ რა ტრაგედიები დატრიალდა თითოეულ ეზოში თავდამსხმელებსა და ოჯახის წევრებს შორის. აქა-იქ მიმოფანტული გვამები: ეზოში ძირითადად მამაკაცებისა და ქალების, სახლის ზღურბლებთან _ მოხუცების, სახლში _ დამწვარი ისე, რომ მამაზეციერიც კი ვერ იცნობდა, გვამები, გვამები და მათ შორის _ მცირე ზომის და ფორმის _ ე.ი. ბავშვებისა. არავითარ იდენტიფიკაციაზე ლაპარაკი არ შეიძლებოდა. არ იყო ამის არავითარი არც ტექნიკური საშუალება და არც სათანადო დრო. დარბევის მსხვერპლნი უკვე ხუთი-ექვსი დღის გარდაცვლილნი იყვნენ, გარეთ 40-45 გრადუსი პაპანაქება იდგა. აირწინაღების გარეშე მუშაობა შეუძლებელი იყო" (ფოცხვერია, 2008, გვ. 162-182)

ჯემალ ფოცხვერიას ფერღანიდან მოსკოვში გამომგზავრების (10 სექტემბერი) შემდეგ ოპერატიულ-საგამომძიებლო ჯგუფები კიდევ განაგრძობდნენ მუშაობას, მათ შეაგროვეს ზღვა მასალა ჩადენილი დანაშაულის შესახებ. გადაიღეს ათასი ფოტო, რამდენიმე ათეული კილომეტრი კინოფირი, ნაწილი უზბეკეთში დატოვეს გამოძიებისათვის, ხოლო მნიშვნელოვანი ნაწილი მოსკოვში წამოიღეს. უშიშროების კომიტეტის დახურულ კინოსტუდიაში შეიქმნა ერთ საათზე მეტი ხანგრძლივობის დოკუმენტური ფილმი, მაგრამ, სავარაუდოდ, შემდეგ მთელი ეს მასალა განადგურდა, რადგან მისი მოძიება დღეისათვის შეუძლებელია. ამასთან მიმართებით ფოცხვერიას მიერ თავის მოგონებებში დასმულ კითხვაში: „ახლა სადაა ეს მასალა, გენოციდის უტყუარი დოკუმენტი?"პირველად და ერთადერთხელ გაჟღერდა სიტყვა- გენოციდი.

ფერღანის სისხლისმღვრელ მოვლენების მიზეზთან დაკავშირებით, გამოძიებით ოფიციალურად დამტკიცდა შემდეგი:

„ფერღანის გარეუბანში ე.წ. «შანხაიში», რომელიც ემეზობლებოდა უზბეკურ დასახლებას, კომპაქტურად ცხოვრობდნენ "თურქი-მესხები". აქაურ ახალგაზრდულ «კაფეში» სადაც, ძირითადად თურქი-მესხი ახალგაზრდები იკრიბებოდნენ 30 თუ 31 მაისს მოხდა

ლოკალური შეტაკება თურქ-მესხ ახალგაზრდებსა და უზბეკებს შორის. ...მეორე დღეს ჩხუბში ჩაერივნენ უზბეკი და თურქ-მესხთა ქურდული ავტორიტეტები, რომლებმაც კაფეში მოაწყვეს მოლაპარაკება. ამ ქურდული გარჩევის დროს .... თურქ-მესხთა "ავტორიტეტები" თავს დაესხნენ უზბეკებს...და არამარტო გალახეს და დაასისხლიანეს, არამედ უკვე სიკვდილის პირას მიყვანილ მსხვერპლს მიაყენეს მორალური და ეთიკური შეურაცხყოფა, ჩაყარეს ტუალეტში და გადააფსეს"(ფოცხვერია, 2008, გვ. 162-182)

იგივე წყაროს მიხედვით "... ადგილობრივმა პარტიულმა და ადმინისტრაციულმა ხელისუფლებამ არავითარი ყურადღება არ მიაქცია ამ ე.წ. «ქურდულ გარჩევას» და არ მოახდინა ადგილობრივი სამართალდამცავი სამსახურების (მილიცია, უშიშროება, პროკურატურა და სხვა) მობილიზაცია, ამიტომაც მოვლენები სტიქიურად განვითარდა. პირველსავე დღეს დაიწყო უზბეკი მოსახლეობის სტიქიური მიტინგები, გაისმა პირველი შემახილები ფერღანიდან და საერთოდ უზბეკეთიდან თურქი-მესხების გასახლების შესახებ, ... ერთი სიტყვით, უყურადღებოდ, სტიქიურად მიტოვებულმა, და ამით «გათავხედებულმა» ბრბომ იხუვლა ... და ხალხის მრავალათასიანი ტალღა დაიძრა თურქი-მესხების საცხოვრებელი უბნისაკენ. თურქი-მესხების კომპაქტურად დასახლებულ უბანს დანარჩენი ფერღანისაგან მდინარეზე გადებული კაპიტალური ხიდი ყოფდა. აგრესიულად განწყობილ უზბეკ მომიტინგეებს ამ ხიდზე მისვლისთვის დაახლოებით 45 წუთი ან ერთი საათი სჭირდებოდა. შეიძლებოდა მდგომარეობის განეიტრალება და სისხლისღვრის თავიდან აცილება, შეიძლებოდა ამ ხიდის ბლოკირება. მაგრამ უბედურება იმაში მდგომარეობდა, რომ ამ ხელისუფლებას (ადგილობრივ უზბეკებს) შეიძლება არც სურდათ ამის გაკეთება, ისევე, როგორც ადგილობრივ მილიციას, რომელიც ვითომდა «ნეიტრალიტეტს» იჩენდა. მომიტინგეებმა ხიდი უვნებლად გადალახეს და მოხდა ის, რაც მოხდა... (ფოცხვერია, 2008, გვ. 162-182)

ეს იყო ის პირველადი ძირითადი მიზეზი, რასაც ხაზი გაესვა თანადროულ ოფიციალურ წყაროებში და/ან ლიტერატურაში ფერღანის ტრაგედიასთან დაკავშირებით, თუმცა, როგორც მ.ოსიპოვი აღნიშნავს გამოკვლევაში (Ферганские события: Коструирование этнического конфликта, 2004) ოფიციალური ვერსიების რაციონალიზაცია, მოგვიანებით, უკვე მომხდარი მოვლენების შემდეგ დაიწყო. მისი ხასიათი განპირობებული იყო მზა და სტანდარტული კლიშეებით და მოვლენების იმგვარ ინტერპრეტაციას ახდენდა, რომ ისინი

შესაბამისობაში ყოფილიყვნენ კონკრეტულ სქემებთან, თუმცა პრაქტიკულად არანაირი კავშირი ჰქონდათ ემპირიულ მონაცემებთან. 1989 წელს გამოყენებული ეს სქემები კარგად იყო ათვისებული და საზოგადოებრივ დისკურსს მორგებული. მთელი ეს ინტერპრეტაციები ოსიპოვის აზრით ორ დიდ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს:"ობიექტივისტური" (ეკონომიკური, ნაციონალისტური და ნაწილობრივ კრიმინალური) ვერსიები და შეთქმულების ვერსიები. "ობიექტივისტური" მიდგომა, რომელიც მომდინარეობდა "რეალური" წინააღმდეგობებიდან და დიდ ჯგუფებს მიაწერდა კორპორატიული პიროვნების თვისებებს, სრულად შეესაბამებოდა სოციალური რეალობის აღქმის პრაქტიკულად ერთადერთ მატერიალისტურ პარადიგმას, რომელიც ნაცნობი იყო საბჭოთა საზოგადოებისთვის. მეორე-შეთქმულების ვერსიის- გამოყენება საბჭოთა საზოგადოებაში ასევე საკმაოდ გავრცელებული მოვლენაა. მ. ოსიპოვი მასობრივ და ელიტარულ ცნობიერებაში მატერიალისტური დეტერმინიზმისა და უკიდურესი ვოლუნტარიზმის შეზავებას, რომლის გამოვლინებას წარმოადგენს ორგანიზებული საიდუმლო ძალებისთვის განსაკუთრებული სიძლიერისა და შესაძლებლობების მიწერა, საბჭოთა საზოგადოებისთვის ზოგადად დამახასიათებელ ფენომენად განიხილავს (Осипов / ოსიპოვი, 2004, გვ. 18) . ერთ-ერთი ვერსიის სახით მუსირებდა სახელმწიფო შეთქმულების ვარიანტი. ოფიციალურ წყაროებში დასრულებული და დასაბუთებული სახით ეს ვერსია არ არსებობს. გამონაკლისის სახით ოსიპოვი ასახელებს შ. ზიამოვის (О межэтническом конфликте 1989 года в Узбекистане) და გ. გოლდენბერგის(О проблемах "турок-месхетинцев"(исторический аспект) სტატიებს. ზიამოვი მიიჩნევს, რომ "ფერღანის მოვლენებში ჩართული იყვნენ საბჭოთა კავშირის სპეცსამსახურები... რომელთაც ისარგებლეს ეროვნებათაშორისი უთანხმოებით და რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის შენელებული რეაგირებით და ხელი შეუწყვეს მასობრივი უწესრიგობის გაჩაღებას რათა უფრო მჭიდროდ "მიებათ " უზბეკეთი ცენტრზე. ამის დადასტურებად მიიჩნევს იმას, რომ შინაგანი ძალებს და ოპერატიულ-საგამოძიებო ბრიგადას არ ჰქონდათ სურვილი დამორჩილებოდნენ რესპუბლიკის ხელმძღვანელობას და უარყოფდნენ უწესრიგობის "აშკარად" ორგანიზებულ ხასიათს(Ферганские события: Коструирование этнического конфликта, გვ. 27). გოლდენბერგსაც მიაჩნია, რომ ფერღანაში "თურქული ბანქო /კარტი " აშკარად საბჭოთა სპეცსამსახურებმა გაათამაშეს, ოღონდ საქართველოს წინააღმდეგ. რა მიზეზითაც უნდა ყოფილიყო გამოწვეული ეს მოვლენა ყველა თანხმდება იმაზე, რომ იქ მოხდა მასობრივი ჟლეტა და ამას ადგილობრივმა

ხელისუფლებამ ხელი არ შეუშალა. ფერღანის მოვლენების შემდეგ ისევ დაიწყო დეპორტირებული მესხების მასობრივი გაფანტვა, მათი ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილი დასახლდა რუსეთში კრასნოდარისა და სტავროპოლის მხარეში, მეორე ნაწილი კი აზერბაიჯანში. იზრდებოდა მიგრაცია და იზრდებოდა ანტი-თურქული განწყობაც. 1994 წლის მარტში ვარენიკოვსკაიაში მოხდა "პოგრომი", ამის შემდეგ დეპორტირებული მესხების ოცმა ოჯახმა დატოვა კრასნოდარის მხარე. 1994-1996 წლებში ჩეჩნეთის ომის დროს ისინი იძულებულები გახდნენ სტავროპოლის მხარის სასაზღვრო ზოლში ჩასახლებულიყვნენ. 1995 წლის მარტში აქ განხორციელდა დეპორტირებული მესხების წინააღმდეგ კაზაკების პირველი რეიდი, რომელიც შემდეგ კიდევ რამდენჯერმე განმეორდა და საბოლოო ჯამში, 1995 წელს 250 ოჯახი იძულებული გახდა დაეტოვებინა კრასნოდარის მხარე. 2004 წელს IOM-ისა (International Organization for Migration) და რუსეთში აშშ-ს საკონსულოს ერთობლივი მუშაობით დაიწყო დეპორტირებული მესხების აშშ-ში გადასახლება. ჯამში 3528 ოჯახი გადასახლდა ამერიკაში (Kuznetsov / კუზნეცოვი, 2007, გვ.199).

2.*7 რეპატრიაციის პროცესი და დეპორტირებული მესხების სამართლებრივი მდგომარეობა*

1990-იან წლებში,დეპორტირებულმა მესხებმა, რომელთაც ქართული საზოგადოების და პოლიტიკოსების მნიშვნელოვან ნაწილში გაძლიერებული ნაციონალისტური ტენდენციების მიუხედავად, მაინც ჰქონდათ საქართველოში დაბრუნების დიდი სურვილი, ამ მიზნის რეალიზაციის ხელშესაწყობად შექმნეს ორგანიზაციები „ვათანი" და „ხსნა". ამ ორგანიზაციებს უნდა ეზრუნათ ისტორიული სამართლიანობის აღდგენაზე და რეპატრიანტების უსაფრთხოების დაცვაზე. მოგვიანებით დეპორტირებული მესხების მხარდაჭერის მოტივით კიდევ ერთი ორგანიზაცია „დათუბი"შეიქმნა.

„ვათანი"(სამშობლო) ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ორგანიზაციაა, რომელიც 1990 წელს შეიქმნა. მისი სათავო ოფისი მდებარეობს მოსკოვში, ხოლო წარმომადგენლები ჰყავს, როგორც აზერბაიჯანში, ასევე საქართველოსა და უკრაინაში. „ვათანის" წევრები მესხებს ეთნიკურად თურქებად თვლიან. მათი ძირითადი მოთხოვნაა ოფიციალური რეაბილიტაცია 1944 წლის დეპორტაციის გამო. ასევე მოითხოვენ, თანხმობას იმის შესახებ, რომ მომავალში

რეპატრირებული მოსახლეობა თავიანთ ისტორიულ სამშობლოს (სამხრეთ საქართველო) დაუბრუნდეს.

მეორე ორგანიზაციაა „ხსნა“, რომელიც 1992 შეიქმნა წელს. ორგანიზაცია დეპორტირებულ მესხებს ეთნიკურად ქართველებად მიიჩნევს, რომლებიც დროთა განმავლობაში გამაჰმადიანდნენ. მათი წარმომადგენლებიც, რა თქმა უნდა ხელს უწყობენ რეპატრიაციის პროგრამას, თუმცა მათი მოთხოვნა არ არის რეპატრირებულების მაინცდამაინც სამხრეთ საქართველოში დასახლება. ორგანიზაცია ცდილობს სხვადასხვა სახის დახმარება აღმოუჩინოს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრებ რეპატრიანტებს. ეს ორი ორგანიზაცია გარკვეულ საკითხებში ვერ თანხმდება და ამით დამატებით პრობლემებს უქმნის დეპორტირებული მესხების საქართველოში დაბრუნების პროცესს.

მესამე ორგანიზაცია-„დათუბი“(DÜNYA AHISKA TÜRKLERİ BİRLİ) - ახისკელი თურქების მსოფლიო ორგანიზაცია - შეიქმნა 2014 წელს, სათავო ოფისი მდებარეობს სტამბულში. ორგანიზაციები გახსნილი აქვთ საფრანგეთში, რუსეთში, აზერბაიჯანში, უკრაინაში, უზბეკეთში, ყირგიზეთში, ყაზახეთში, ამერიკასა და საქართველოში, მათ ოფიციალურ ვებგვერდზე რაიმე სახის კონკრეტული მოთხოვნები გაწერილი არ არის თუმცა მუშაობენ ოთხი ძირითადი მიმართულებით: პოლიტიკური, განათლების, კულტურისა და სპორტის. ორგანიზებას უწევენ სხვადასხვა აქტივობებს, რომელიც უშუალოდ ახისკელი თურქებისთვის არის განკუთვნილი. ასევე მოქალაქეებს ეხმარებიან საბუთების მოწესრიგებაში, რათა მათ ჰქონდეთ სამუშაო ნებართვა, მოქალაქეობისა და საპენსიო უფლება

რაც შეეხება უშუალოდ რეპატრიაციის პროცესს და მასთან დაკავშირებულ ვალდებულებებს რაც საქართველომ ევროპის საბჭოს წინაშე აიღო და რომელთა ანალიზის გარეშე შეუძლებელია ამ საკითხთან დაკავშირებული რეალური სიტუაციისა და პრობლემების აღქმა, აქ ასეთი სურათი გვაქვს:

1992 წელს საქართველოს პრეზიდენტის პოსტზე მოსული ედუარდ შევარდნაძის გადაწყვეტილებით ქვეყანა შეუერთდა საერთაშორისო თანამეგობრობას, რომელიც დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციისა და ინტეგრაციის პროცესის დაწყებას გულისხმობდა. სწორედ ამ მიზნით, მან 1993 წლის 18 მაისს გამოსცა განკარგულება „თბილისში , დეპორტირებული მესხების შთამომავლებისათვის, შეიქმნას ქართული ენისა

და საქართველოს ისტორიის ადაპტაციის ცენტრი“, 1994 წელს დაარსდა რეპატრიაციის სამსახური, როგორც სახელმწიფო სტრუქტურა, ხოლო 1996 წელს

გამოიცა პრეზიდენტის ბრძანებულება „დეპორტირებული და საქართველოში რეპატრიირებული მესხების სამართლებრივ და სოციალურ პრობლემათა გადაჭრის სახელმწიფო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“, რომელშიც საუბარია სამცხე-ჯავახეთიდან გასახლებული ქართველების ეთნოციდზე, რომელიც განხორციელდა მათი დეპორტაციის გზით სსრკ-ში მაშინ არსებული რეჟიმის მიერ, რადგან საქართველოს სსრ-ს არ ჰქონდა რეალური სუვერენიტეტი. დამოუკიდებელი დემოკრატიული საქართველო მიზნად ისახავს დასახელებული მოსახლეობის გათელილი უფლებების რეაბილიტაციას მათი

რეპატრიაციისა და ეთნოციდის შედეგების თანდათანობითი აღმოფხვრას (როგორ ვიცხოვრეთ ერთად XX საუკუნეში საქართველოში, 2011, გვ. 71).

ამავდროულად, 1994 გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია 49/173, რომლითაც მოუწოდა გაეროს ლტოლვილთა საქმეების უმაღლეს კომისარიატს სხვა დაინტერესებულ ორგანიზაციებსა და ქვეყნებთან ერთად ხელი შეეწყოთ რეგიონული კონფერენციის მოსამზადებელი პროცესისთვის, რომელსაც უნდა მოეხდინა ლტოლვილებისა და იძულებით გადაადგილებულ და/ან სხვა არა ნებაყოფლობით გადაადგილებულ პირთა პრობლემების იდენტიფიცირება და მოგვარების გზების განხილვა. კონფერენციის მოსამზადებელ ეტაპზე 1995 წელს ჟენევაში მოწვეული იქნა ექსპერტთა სხდომა, რომელზეც განისაზღვრა საკითხები, რომელიც გადაჭრას მოითხოვდა და მათი განხილვის მეთოდოლოგია. შემდეგ ჩატარდა მთელი რიგი სუბრეგიონული სხდომები, სადაც განიხილეს არსებული პრობლემები და მათი გადაჭრის შესაძლო გზები. ამ განხილვების საფუძველზე დსთ-ს ქვეყნების კონფერენციის სამდივნომ მოამზადა ერთიანი დოკუმენტი“სამოქმედო პროგრამა“. დოკუმენტი განიხილა და მიიღო ხოლო 1996 წლის 30-31 მაისს ჩატარებულმა კონფერენციამ, რომელიც ორგანიზებული იყო გაეროს ლტოლვითა საქმეების უმაღლესი კომისრის, ადამიანის უფლებებისა და დემოკრატიული ინსტიტუტების ბიუროს, ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციისა და მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ. კონფერენციაში მონაწილეობდნენ დსთ-ს ქვეყნებისა და იმ მეზობელი ქვეყნების წარმომადგენლები, რომლებიც დაინტერესებული იყვნენ რეგიონული და საერთაშორისო სტაბილურობით,

ასევე, სხვადასხვა საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები. კონფერენციის მიერ მიღებული დოკუმენტით გაცხადებული იყო, რომ „პირებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან უწინ გადასახლებულ ხალხებს აქვთ ნებაყოფლობით უკან დაბრუნების უფლება, რაშიც იგულისხმება სატრანზიტო მგზავრობის, მათი კუთვნილი ქონების დაუბრკოლებლად ტრანსპორტირების და ისტორიულ სამშობლოში ინტეგრაციისათვის დახმარების უზრუნველყოფა“. მიუხედავად კონფერენციაზე დეკლარირებული ამ განაცხადისა, დეპორტირებული მოსახლეობის პრობლემების გადაჭრის თვალსაზრისით მას რეალურად არანაირი ცვლილებები მოჰყოლია, შესაბამისად ეს საკითხი საერთაშორისო თანამეგობრობის ყურადღების ცენტრში კიდევ ერთხელ მოექცა1998 წელს, როდესაც ეროვნულ უმცირესობათა უმაღლესი კომისრის მაქს ფონ დერ შტოელის ორგანიზებით მოეწყო მრგვალი მაგიდის ტიპის შეხვედრა დეპორტირებული მესხების საკითხთან დაკავშირებით, რომელსაც ესწრებოდნენ საქართველოს, აზერბაიჯანისა და რუსეთის მთავრობათა წარმომადგენლები და ორგანიზაცია „ვათანის“ ლიდერები. შეხვედრის მთავარი მიზანი იყო დისკუსიების გამართვა, ძირითადი პრობლემების განსაზღვრა და არა პრაქტიკული და გრძელვადიანი გადაწყვეტილებების მიღება. მიუხედავად იმისა, რომ არანაირი ხელშესახები პროგრესი არ ყოფილა, განიხილეს რამდენიმე საკითხი, რომლებშიც ხაზგასმული იყო მოქალაქეობის არმქონე პირთა რაოდენობის შემცირებისა და მათი პოლიტიკური რეაბილიტაციის, ასევე, მესხებით დასახლებულ რეგიონებში ადამიანის უფლებების დაცვისა და ეთნიკური ტოლერანტობის პროგრამების განხორციელების საჭიროება. (ტრიერი, 2011, გვ. 46)

დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციის საკითხი პრაქტიკულად პირდაპირ იყო დაკავშირებული საქართველოს ევროპის საბჭოში გაწევრიანების სურვილთან. 1999 წელს საქართველო გახდა ევროპის საბჭოს 41-ე წევრი, რის შემდეგაც დეპორტირებული მესხების რეპატრიაციის საკითხი მთავრობის ოფიციალური ვალდებულება გახდა, შესაბამისად, საქართველო ვალდებული გახდა შეექმნა სამართლებრივი ჩარჩო, რისი მეშვეობითაც დეპორტირებული მესხები საქართველოში დაბრუნებას შეძლებდნენ, ხოლო შემდეგ მთავრობა იზრუნებდა მათ ინტეგრაციასა და მოქალაქეობის მიღებაზე. აქედან გამომდინარე, საქართველომ აიღო ვალდებულება ორი წლის განმავლობაში მიეღო კანონი, სამ წელიწადში დაეწყო და 12 წელიწადში დაესრულებინა დეპორტირებულ მესხთა რეპატრიაციის

პროგრამა. პროგრამის განსახორციელებლად ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს რჩევით, მომზადდა ორი კანონპროექტი, რომლებიც ითვალისწინებდა 425 000 ადამიანის საქართველოში დაბრუნებას, თუმცა საქართველოში არსებული მძიმე ეკონომიკური, სოციალური და ეთნიკური პრობლემების გამო ამ კანონპროექტების განხორციელება ვერ მოხერხდა. რეპატრიაციასთან დაკავშირებული საკითხები კვლავ აქტიურად დადგა ქვეყნის წინაშე 2003 წლის შემდეგ, როდესაც ხელისუფლებაში მოვიდა მიხეილ სააკაშვილი. ამ პერიოდში განახლდა ურთიერთობები როგორც ევროატლანტიკურ ორგანიზაციებთან, ასევე ევროპის საბჭოსთან. შედეგად ევროპის საბჭომ კონსულტაციები გამართა საქართველოს მთავრობასთან და განისაზღვრა ახალი ვადები აღებული ვალდებულებების შესასრულებლად

ევროპის საბჭოს მხრიდან დეპორტირებულ მესხებთან დაკავშირებული მოთხოვნა იყო: „დაუყოვნებლივ შეიქმნას სამართლებრივი, ადმინისტრაციული და პოლიტიკური პირობები მათი რეპატრიაციის პროცესის დასაწყებად, ისე რომ ეს პროცესი 2011 წელს დასრულდეს“. მიუხედავად იმისა, რომ პროცესის განხორციელების დასაჩქარებლად მიღებული იქნა რამდენიმე რეზოლუცია, ოფიციალური კანონი რეპატრიაციის შესახებ საქართველოს მთავრობამ მხოლოდ 2007 წელს მიიღო და იგი შეეხო არა მხოლოდ დეპორტირებულ მესხ მოსახლეობას, არამედ სხვა ეთნიკურ ჯგუფებსაც, რომელიც გადაასახლეს აჭარიდან და სამცხე-ჯავახეთიდან. ასეთი ჯგუფებია: ჰემშინები, ყარაფაფახები, თარაქამები, ქურთები, თურქები და ბოშები. კანონის თანახმად რეპატრიანტის სტატუსის მოპოვების უფლება აქვს: „იძულებით გადასახლებულ პირს და მის შთამომავლებს, ასევე ამ პირის მეუღლეს და არასრულწლოვან შვილებს. მათ აქვთ უფლება რეპატრიანტის სტატუსის მოსაპოვებლად განაცხადი დატოვონ საქართველოს საელჩოში/ საკონსულოში ან საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროში“ (მოდებაძე, 2010, გვ. 123).
რეპატრიაციის მსურველთა აპლიკაციების მიღება საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროში 2010 წლის 1 იანვარს დასრულდა. სულ დაფიქსირდა 5841 განაცხადი. სამინისტროს 2015 წლის ანგარიშში ასახული ინფორმაციის თანახმად 1533 დეპორტირებულმა მიიღო რეპატრიანტის სტატუსი, ხოლო მათგან 479 საქართველოს პირობადებული მოქალაქეობა, 4 აპლიკაცია არ დაკმაყოფილდა. ამ მონაცემების განახლება

2015 წლის შემდეგ ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს ოფიციალურ გვერდზე ან სამინისტროს ანგარიშებში არ მომხდარა და, შესაბამისად, ინფორმაცია არ იძებნება.
2011 წელს შეიქმნა მთავრობათაშორისი კომისია, რომლის მიზანი იყო, პირველ რიგში, 1940-იან წლებში დეპორტირებულთა რეპატრიაციის პროცესისათვის მხარდაჭერა და სოციალური დახმარების პროგრამების განვითარება და, ასევე, რეპატრიაციის საკითხებზე მომუშავე ინსტიტუტების კოორდინაცია.
2014 წელს საქართველოს მთავრობამ მუსლიმი მესხების რეპატრიაციის შესახებ სახელმწიფო სტრატეგია დაამტკიცა. აღნიშნული სტრატეგიის შექმნა, ეს არის ქართული მხარის კეთილი ნება და არა 1999 წელს ევროსაბჭოში გაწევრიანებისას აღებული ვალდებულება. როგორც სტრატეგიაშია ნათქვამი, რეპატრიანტთა ღირსეული დაბრუნება გულისხმობს რეპატრიანტების მაქსიმალურ ინფორმირებულობას და მათ ახალ სამართლებრივ გარემოში ადაპტირებას. ამ მიზნით, განსაზღვრულია რეპატრიანტთა საჭიროებების შესწავლა, რეგიონებში არსებული რესურსების იდენტიფიცირება, რეპატრიანტთა ინფორმირებულობა აუცილებელი სამართლებრივი თუ საყოფაცხოვრებო საკითხების შესახებ, ინფორმაციის მათთვის გასაგებ ენაზე მიწოდება. სრულფასოვანი სამოქალაქო ინტეგრაციისთვის აუცილებელია, რეპატრიანტთა მიერ სახელმწიფო ენის ცოდნა. შესაბამისად, მთავრობა გეგმავს მათთვის ქართული ენის შემსწავლელი პროგრამების ორგანიზებასა და სახელმწიფოში არსებული ყველა საგანმანათლებლო რესურსის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას(საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს 2015 წლის ანგარიში, გვ.37)
რაც შეეხება საქართველოში ჩამოსახლებული უკვე რეპატრირებული და თვით-რეპატრირებული მოსახლეობის სამართლებრივ მდგომარეობას, აქ დღემდე არსებობს ბევრი პრობლემური საკითხი: პირველ რიგში, ეს არის თვითრეპატრირებული მოსახლეობის დოკუმენტების მოწესრიგების საკითხი. კერძოდ, ზოგ შემთხვევაში მათ ექმნებათ ხელოვნური ბარიერები ბინადრობის მოწმობის აღების თვალსაზრისით; შესაბამისი ფინანსების არქონის გამო ვერ ახერხებენ ამ საკითხის სასამართლოს დონეზე განხილვას; გარკვეულ პრობლემას წარმოადგენს ორმაგი მოქალაქეობის მიღების საკითხი და სხვა. ეს, თავის მხრივ, ქმნის თვითრეპატრირებულებისთვის არასახარბიელო მდგომარეობას განათლების მიღების კუთხითაც, რადგან მათ საბუთების უქონლობის გამო, ხშირ შემთხვევაში, უჩერდებათ მოსწავლის სტატუსი და შესაბამისად, ვეღარ აგრძელებენ სწავლას

უმაღლეს სასწავლებელში ან მიდიან სასწავლებლად ისეთ ქვეყანაში, სადაც ამ მიმართულებით პრობლემა არ ექმნებათ თურქეთი/აზერბაიჯანი და ა.შ. გარკვეული პრობლემები არსებობს სამედიცინო მომსახურების, სოციალური უზრუნველყოფის, დასაქმებისა და ქონების გაფორმების თვალსაზრისით. ასევე მეტად გართულებულია გვარების აღდგენის პროცედურაც. მასთან დაკავშირებული ხარჯები დეპორტირებული მესხების ეკონომიკურ შესაძლებლობებს აღემატება (ღონღაძე, 2013, გვ. 311-322).
პირველ თავში განხილული ძირითადი თეორიული მიდგომები იდენტობის ფორმირება/შენარჩუნება/ტრანსფორმაციის ცალკეულ პრობლემებთან დაკავშირებით შეჯერდა რელევანტური ემპირიული საველე მასალის მონაცემებთან, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა თავის შემაჯამებელი რამდენიმე დასკვნა:

1. იმ ფაქტმა, რომ სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას არაერთხელ მოუწია საკუთარი საცხოვრებელი ადგილებიდან აყრა და გადასახლება, რის შედეგადაც ხშირად წარმოადგენდნენ დევნისა თუ ჩაგვრის ობიექტს, შექმნა მათი "მითურ-რეალური" ისტორია ;

2. საველე კვლევის შედეგების მიხედვით სწორედ ეს "მითურ-რეალური" ისტორია ასრულებს ჯგუფის წევრებს შორის ძირითადი გამაერთიანებლის ფუნქციას;

3. დეპორტირებულ/რეპატრირებულ მესხებს, განსხვავებული თვითაღქმიდან გამომდინარე, აქვთ რეალურად განსხვავებული წარსული, რომელიც იძლევა სხვადასხვა ინტერპრეტაციის საშუალებას. ეს ინტერპრეტაციები აისახება ნარატივებში, ხოლო თავის მხრივ, ნარატივების ტექსტები, განსხვავებული ხასიათიდან გამომდინარე გაჟღენთილია მომავლის განსხვავებულ გეგმებზე ორიენტირებული ინტერპრეტაციებით;

4. მომავალი და მასთან დაკავშირებული ინტერპრეტაციები სხვადასხვა პერსპექტივიდან აღიქმება სამეცნიერო და/ან პოლიტიკური წრეების, ადგილობრივი მოსახლეობისა და რეპატრიანტების მიერ;

5. წარსულისა და , შესაბამისად, მომავლის განსხვავებული ინტერპრეტაციებიდან რომელიმეს შერჩევა/დაჯერება დამოკიდებულია როგორც ინდივიდუალურ, ისე კოლექტიურ და ისტორიულ მეხსიერებაზე.

6. დეპორტირებული მესხებისთვის კოლექტიური მეხსიერების გამააქტიურებლის ფუნქციას ასრულებს რამდენიმე ნეგატიური მოვლენა,; 1. დეპორტაცია; 2. ფერღანის ტრაგედია; 3. შუალედური მიგრაცია (შუა აზიიდან კრასნოდარის მხარეში).

III თავი: გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ეთნიკური იდენტობის ფორმირების/შენარჩუნების პროცესში

იდენტობის ცალკეულ მარკერებზე კვლევის მიზნობრივი ორიენტაციის მიზნით მოცემული თავისთვისაც ჩამოვაყალიბე რამდენიმე ჰიპოთეზა და შევეცადე მათ დასაბუთებას საველე კვლევის მონაცემების სამეცნიერო პოზიციებთან შეჯერების საფუძველზე.

1. დეპორტირებული მესხების დამოკიდებულება ისტორიული სამშობლოსადმი თავსდება ადგილისა და სივრცის თეორიების ჩარჩოში და არგუმენტირებული ანალიზისთვის რელევანტურად ისახება ირვინ ალტმანის ადგილთან მიჯაჭვულობის კონცეფცია;
2. დეპორტირებული მესხები სივრცეს გამოცდიან ყოველდღიურ ცხოვრებაში, თუმცა ინტენსივობის სხვადასხვა ხარისხით;
3. სივრცე/ადგილი, რეალური ან წარმოსახვითი მეხსიერების შესაბამისად, განსხვავებულია სხვადასხვა ასაკისა და გამოცდილების ჯგუფებისთვის და შესაძლებელია მისი კატეგორიზება;
4. შეიძლება გამოიყოს ცალკეული მარკერები, რომლებიც განსაზღვრავენ გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობას დეპორტირებული მესხებთან;
5. სავარაუდოა, რომ მეხსიერების პრაქტიკებთან დაკავშირებული მონაცემები, განსაკუთრებით, ტრავმის დამახსოვრების და მასთან დაკავშირებული ადგილის მონახულების ტენდენცია, მნიშვნელოვანი აღმოჩნდეს დეპორტირებული მესხების იდენტობის შენარჩუნების პროცესში.

3.1 საზოგადოებრივი გეოგრაფიის განვითარების ძირითადი ეტაპები და ადგილისა და სივრცის თეორიების ჩამოყალიბება

იმ ძირითადი თეორიული ჩარჩოს განსაზღვრის მიზნით (სივრცისა და ადგილის მნიშვნელობა და ფუნქციური მიმართება იდენტობასთან), რომლის კონტექსტში უნდა მომხდარიყო საველე კვლევების შედეგად მოპოვებული იდენტობის მარკერების გააზრება და იდენტიფიცირება, მიზანშეწონილად ჩავთვალე საზოგადოებრივი გეოგრაფიის დარგში

ჩამოყალიბებული კვლევითი მიმართულებების განხილვის მიმოხილვა, რომლის შედეგადაც ჩამოყალიბდა ადამიანის გეოგრაფია (human geography), რომელიც იკვლევს ადამიანთა საზოგადოებებს, საქმიანობასა და სოციალურ პროცესებს სივრცით განზომილებაში; სოციალური გეოგრაფია (social geography), რომელიც ყურადღებას ამახვილებს საზოგადოებრივი ურთიერთობების სივრცით ორგანიზებასა და სივრცესა და საზოგადოებას შორის კავშირებზე და ჰუმანისტური გეოგრაფია (humanistic geography), რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ადამიანის გამოცდილებას, აღქმას, ემოციებსა და ადგილის მნიშვნელობას.

გეოგრაფიული გარემოს ზემოქმედების ხასიათს და თავისებურებებს ადამიანთა ცხოვრებაზე ჯერ კიდევ ანტიკურ საბერძნეთში მიაქციეს ყურადღება და შეიმუშავეს ე.წ. გეოგრაფიული დეტერმინიზმის პირველი დებულებები. გეოგრაფი-დეტერმინისტები მიიჩნევდნენ, რომ გეოგრაფიულ გარემოს(რელიეფი, ჰავა და სხვა) გადამწყვეტი ზეგავლენა გააჩნია ადამიანებზე. XIX ს.-ის პირველ ნახევარში ეს მიმართულება გააქტიურდა ალექსანდრე ჰუმბოლდტისა და კარლ რიტერის დამსახურებით, რომელთა აზრითაც სხვადასხვა კლიმატურ სარტყელში მცხოვრებ ხალხებს განსხვავებული ხასიათი აქვთ. ამავე სკოლას მიეკუთვნებიან იოჰან გოტფრიდ ჰერდერი (ტერმინ "ნაციონალიზმის"ავტორი) და ინგლისელი მეცნიერი ტომას ბოკლი. სწორედ მის ნაშრომში -"ინგლისის ცივილიზაციის ისტორია" - ჩამოყალიბებული იდეები იქცა შემდგომში ანთროპოგეოგრაფიის ჩამოყალიბების საფუძვლად.

ანთროპოგეოგრაფია გეოგრაფიულ კვლევებში XX ს.-ის დასაწყისში გაბატონდა. მის დამაარსებლად გერმანელ მეცნიერ ფრიდრიხ რატცელს მიიჩნევენ, რომელიც ემხრობოდა იდეას, რომ ხალხების განვითარებაზე გადამწყვეტ როლს გეოგრაფიული გარემო თამაშობდა და ამტკიცებდა, რომ ადამიანების ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ასპექტები: შრომა, ქორწინება, გადაადგილება და სხვა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმ კლიმატურ-გეოგრაფიულ გარემოზე, სადაც ისინი ცხოვრობენ. ადამიანის ცხოვრების წესის განმსაზღვრელ მეორე მნიშვნელოვან ფაქტორად რატცელი კულტურას ასახელებდა და თვლიდა, რომ იქ, სადაც უფრო მაღალია საზოგადოებრივი წარმოების კულტურა, მით უფრო იზრდება მოსახლეობის რაოდენობა და სიმჭიდროვე. კულტურა, ხაზს უსვამდა იგი, უფრო თავისუფალს ხდის ადამიანს, ერს.

უკვე მე-19 საუკუნის ბოლოს და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ანთროპოგეოგრაფიის

ერთგვარ საპირწონედ ჩამოყალიბდა “ადამიანის გეოგრაფიის” (“La Geographie Humaine”) ფრანგული სკოლა, რომლის დამფუძნებელი ვიდალ დე ლა ბლაში იყო. ადამიანის გეოგრაფიამ თანდათანობით დიდი პოპულარობა მოიპოვა და მოგვიანებით მის საფუძველზე საზოგადოებრივი გეოგრაფიის ანგლო-საქსონური სკოლა ჩამოყალიბდა. ამჟამად საზოგადოებრივი გეოგრაფია (“Human Geography“) დასავლეთ ევროპასა და აშშ-ში გეოგრაფიის წამყვანი დისციპლინაა. გეოგრაფიის ამ მიმართულების კვლევის მთავარი ობიექტი არის საზოგადოება (ხალხი), ხოლო მისი მთავარი ამოცანაა შეისწავლოს, ერთი მხრივ საზოგადოების და მისი ზოგიერთი ატრიბუტის (სტრუქტურის და ბუნებრივი მოძრაობის) განვითარების სივრცობრივი ასპექტები, ხოლო, მეორე მხრივ, საზოგადოების ურთიერთკავშირი ბუნებასთან და ამ პროცესში ადამიანების ქცევის (საქმიანობის ჩათვლით) თავისებურებები.

საზოგადოებრივი გეოგრაფია იყოფა რამდენიმე მნიშვნელოვან ქვემიმართულებად:

1. ადამიანის გეოგრაფია; 2. ქცევითი გეოგრაფია; 3. დროისა და სივრცის გეოგრაფია; 3. კეთილდღეობის გეოგრაფია; 4. რადიკალური გეოგრაფია და ა.შ.

ზოგიერთი მეცნიერის აზრით ისტორიული და გეოგრაფიული კვლევები ერთად უნდა მიმდინარეობდეს. მაგ. ანე ბატიმერი (Anne Buttimer) თვლის, რომ თითოეული რეგიონი და მისი მოსახლეობა „შიგნიდან“გამოვიკვლიოთ ადგილობრივი ლოკალური პერსპექტივის გათვალისწინებით(Buttimer A., Grasping the dynamism of lifeworld, 281).

ადამიანის გეოგრაფიაში რამდენიმე ნიშანდობლივი მიდგომაა: 1. იდეალისტური მიდგომა; 2. ჰერმენევტიკული; 3. ფენომენოლოგიური;

ლეონარდ გულკეს (Leonard Guelke) მიხედვით, იდეალისტური მიდგომა ორ ძირითად პოზიციას აერთიანებს: პირველი - მეტაფიზიკური; მეორე - ეპისტემოლოგიური.

მეტაფიზიკური პოზიციის თანახმად - გონებრივ ქმედებებს(აქტიურობას) თავისი საკუთარი ცხოვრება გააჩნია, რომელიც მატერიალური საგნებითა და პროცესებით ვერ კონტროლდება. ხოლო ეპისტემოლოგიური პოზიციის თანახმად - სამყარო შეიცნობა არაპირდაპირი გზით, იდეების მეშვეობით, ყოველგვარი ცოდნა დაფუძნებულია ინდივიდების სუბიექტურ გამოცდილებაზე; არ არსებობს “ რეალური“ სამყარო, რომელიც გონებისგან დამოუკიდებლად შეიცნობა. იდეალისტური მიდგომის სისუსტედ ითვლება ის, რომ იგნორირებულია არაცნობიერი და ქვეცნობიერი ქცევის შესაძლებლობა.

ჰერმენევტიკას ბევრი რამის შეთავაზება შეუძლია რეგიონული გეოგრაფიისთვის. განსაკუთრებით დედამიწის, სივრცისა და ადგილის, კულტურისა და ენის მახასიათებლებთან დაკავშირებით, რამაც შეიძლება მოგვცეს რეგიონული გეოგრაფიის რეკონსტრუქციის საშუალება.

რაც შეეხება ფენომენოლოგიურ მიდგომას, ცნობილი კანადელი მეცნიერი გეოგრაფის, გახმაურებული ნაშრომის "ადგილი და უადგილობა"(Place and Placelessness) ავტორის, ედვარდ რელფის (Edward Relph) მოსაზრებით ეს არის ადამიანის გამოცდილების ინტერპრეტაციული შესწავლა, რომლის მიზანია შეისწავლოს სიტუაციები, მოვლენები, მნიშვნელობები ყოველდღიურ ცხოვრებაში, განცდილი გაცნობიერებული გამოცდილება. ფენომენოლოგიის ძლიერი მხარე იმის შესწავლაა რაც აშკარაა, უეჭველია და სწორედ ამის გამო დგება ის კითხვის ნიშნის ქვეშ. იმისთვის რომ აღმოვაჩინოთ „აშკარა" ყოველგვარი წინასწარი ვარაუდების, კონცეპტუალური პერსპექტივებისაგან უკან უნდა დავიხიოთ. ფენომენოლოგიური მიდგომის თანახმად ყურადღება ექცევა ადგილზე ცხოვრების გამოცდილებას. ამ მიდგომის მომხრეები იდეალისტური მიდგომის საპირისპიროდ, რომელიც აღიარებს ინდივიდუალური ცნობიერების მიღმა არსებულ სამყაროს, ამტკიცებენ,რომ ადამიანის არსებობისგან დამოუკიდებელი სამყარო არ არსებობს და ყველა ცოდნა გამომდინარეობს გამოცდილებიდან. ადამიანის გეოგრაფიაში ეს მიდგომა ყურადღებას ამახვილებს ისეთ გარემოზე, რომელიც უნიკალურია თითოეული ინდივიდისთვის, გარემოში თითოეულ ელემენტს მნიშვნელობას კონკრეტული ინდივიდები სძენენ. როგორც ვხედავთ, ჰუმანისტური გეოგრაფია ძირითადად კონცენტრირებულია ან ადამიანებისა და მათ მიერ შექმნილი გარემოს შესწავლაზე, ან ლანდშაფტების , როგორც ადამიანთა სამყოფლის /"საცავის"ანალიზზე. ედვარდ რელფი სიღრმისეულად იკვლევს ადგილის ფენომენს, ის კონცენტრირებულია, როგორც ზოგადად ადგილის იდენტობაზე ასევე ადამიანთა მხრიდან კონკრეტული ადგილის მიმართ საკუთარი თავის მიკუთვნებულობის გრძნობაზე. ასეთი სახის იდენტობები შესაძლებელს ხდის ადგილები განვასხვაოთ ერთმანეთისგან. ის იდენტობის სამ ძირითად კომპონენტს გამოყოფს: 1. ადგილების ფიზიკური განლაგება; 2. მოვლენები, აქტივობები, სიტუაციები; 3. ჯგუფური და ინდივიდუალური მნიშვნელობები, რომელიც იქმნება კონკრეტულ ადგილებზე /ში ადამიანების გამოცდილებით.

რელფი ფიქრობს, რომ ადგილები არის სამყაროს ჩვენი უშუალო გამოცდილების მნიშვნელოვანი ცენტრები. თუ გვსურს უფრო ღრმად შევიცნოთ ადგილები, ჩვენ გვჭირდება ენა, რისი მეშვეობითაც ადამიანებს შეუძლიათ განსაზღვრონ თავიანთი განსაკუთრებული გამოცდილება ამ ადგილებში. მისთვის ცოცხალი ინტენსივობის არსი მდგომარეობს ადგილისადმი მიკუთვნებულობაში, რომელსაც ის ჩართული/მონაწილე/ ინსაიდერის ხარისხის კონცეპტს უწოდებს - მიჯაჭვულობის, ჩართულობისა და შეშფოთების ხარისხს, რაც ადამიანს ან ჯგუფს აქვს კონკრეტული ადგილისადმი. (რელფი & სემონი & სოვერსი, 1976, გვ. 1-8).

მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში წამყვან მიმართულებად სწორედ ადამიანის გეოგრაფია იქცა, რომელსაც "ჰუმანისტური" გეოგრაფიის სახელითაც მოიხსენიებენ. მიმართულება ძირითადად კონცენტრირებული იყო ადამიანის მიერ გეოგრაფიული სივრცის აღქმისა და გაცნობიერების თავისებურებების კვლევაზე. შესაბამისად, ცდილობდნენ გაერკვიათ თუ რამდენად განსაზღვრავს ამა თუ იმ კულტურული, სოციალური ან ეთნიკური ჯგუფისადმი კუთვნილება, ცხოვრებისეული გამოცდილება ან ადამიანის ცოდნა და ემოციური მდგომარეობა მის დამოკიდებულებას გარემომცველი სივრცისადმი. კონკრეტული ტერიტორიის მნიშვნელობის შეფასება გეოგრაფი ჰუმანისტებისთვის ხდება არა გეოგრაფიულ სივრცეში მისი რეალური მდებარეობის, არამედ ადამიანის მიერ მისი აღქმის თვალსაზრისით. ამით ისინი დაუპირისპირდნენ მანამდე გეოგრაფიულ მეცნიერებაში გავრცელებულ რაოდენობრივი კვლევის მეთოდებს და სივრცის მოდელებს, რომელშიც ადამიანი ძირითადად პოზიტივისტური ფილოსოფიის პოზიციიდან განიხილებოდა და ეს ფილოსოფიური პოზიცია ფენომენოლოგით და ჰერმენევტიკით ჩაანაცვლეს (Замятина & Митин / ზამიატინა & მიტინი, 2007, გვ. 151)

ამ მიმართულების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან წარმომადგენლად მიიჩნევა ჩინური წარმოშობის ამერიკელი მეცნიერი ი-ფუ ტუანი (Yi-Fu Tuan). იგი ტოპოფილიის (ადგილის გამძაფრებული განცდა, რომელიც ადამიანთა გარკვეულ ჯგუფებში ხშირად შერეულია კულტურული იდენტობის და მსგავსი ადგილების სიყვარულის განცდასთან) კონცეფციის ავტორი და ვოტრენ ლიუდის (Vautrin Lud- ნობელის პრემიის ანალოგი უმაღლესი ჯილდო გეოგრაფიაში) პრემიის ლაურეატია. მისთვის სივრცე და ადგილი

ურთიერთდამოკიდებული ცნებებია, რადგან ერთი ადგილიდან მეორეში გადაადგილება მხოლოდ სივრცეში არის შესაძლებელი, შესაბამისად ადგილი მხოლოდ სივრცეში შეიძლება არსებობდეს. სამყაროში ადამიანის გამოცდილება ყალიბდება სივრცისა და ადგილის მეშვეობით. გამოცდილება არის ის, რაც განიცადეს, გამოცადეს და ამ განცდილიდან და გამოცდილიდან ისწავლეს ადამიანებმა . ტუანის მიერ შემუშავებული სივრცის კონცეფციაში გამოიყოფა სამი ძირითადი მიმართულება: 1. ადამიანის სხეულსა და სივრცეს შორის ურთიერთკავშირი 2. სივრცესა და ადგილს შორის კავშირი; 3. ადამიანის გამოცდილება/ ან ადგილისა და სივრცის ცოდნა. ტუანი ავითარებს ჰუმანისტურ მიდგომას ადგილის აბსტრაქტული კონცეფციის წინააღმდეგ. ის ეყრდნობა ჰუმანისტურ პერსპექტივას და აერთიანებს სხეულსა და გონებას. ის ერთმანეთისგან განასხვავებს სივრცის შესახებ წარმოდგენასა და სივრცის გამოცდილებას. ფიქრობს, რომ გარემო განსაზღვრავს სოციალურ როლებსა და ურთიერთობებს. ტუანი ადგილს განსაზღვრავს, როგორც წარსული მოქმედებების, გამოცდილებისა და მეხსიერების ფიქსირებულ და სტატიკურ მდებარეობას. (ტუანი, 2001, გვ. 149-161). "ჰუმანისტური გეოგრაფიის" მიმდევრები ამტკიცებენ, რომ ადამიანის დამოკიდებულება ადგილისადმი ყალიბდება უფრო ემოციური, ვიდრე პრაგმატული გრძნობების საფუძველზე. ადამიანს ადგილის მიმართ გამოუმუშავდება საკმაოდ პოზიტიური, უფრო მეტიც, თბილი დამოკიდებულება. ამის გამო, ადამიანის ტერიტორიული თვითიდენტიფიკაციის გრძნობა საკმაოდ ძლიერი და სტაბილურია. ამ მიმართულების მიდგომები ხელს უწყობს ისეთი რთული საკითხების შესწავლას, როგორიცაა ადამიანი და გარემო, კულტურული ლანდშაფტი, იდენტობა, ცივილიზაცია.(გოგსაძე გ. სივრცე, პოლიტიკა, იდენტობა, 12).

ქცევითი გეოგრაფია ადამიანს განიხილავს, როგორც რაღაც კონკრეტულ სტიმულებზე რეაგირების მომხდენ არსებას და ცდილობს განსაზღვროს როგორ რეაგირებენ ადამიანები კონკრეტულ სტიმულებზე, ასევე, აინტერესებს, როგორ უპასუხებს ერთი და იგივე ინდივიდი ერთსა და იმავე სტიმულს სხვადასხვა სიტუაციებში. თ. ბუნტინგისა და ლ. გულკეს მიხედვით მიხედვით, ქცევითი გეოგრაფიის სქემა ეყრდნობა ოთხ არგუმენტს: 1. ადამიანი რაციონალურია გადაწყვეტილების მიღებისას; (გადაწყვეტილებებს იღებენ რაციონალურ საფუძველზე, მაგრამ გარემოსთან მიმართებით, ისე როგორც ეს აღიქმება გადაწყვეტილების მიმღების მიერ, რომელიც შეიძლება საკმაოდ განსხვავდებოდეს როგორც

„ობიექტური რეალობისგან“, ისე მკვლევრის მიერ დანახული სამყაროსგან) 2. ადამიანები აკეთებენ არჩევანს; 3. ადამიანები არჩევანს აკეთებენ ცოდნის საფუძველზე; 4. ინფორმაციის შეფასება ხდება წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმების საფუძველზე. მაგ. საკითხის შესწავლისას თუ რატომ ირჩევენ ადამიანები საცხოვრებლად ისეთ ადგილებს, სადაც ხშირია წყალდიდობა, იგი მიდის დასკვნამდე, რომ ადამიანები ასეთ გადაწყვეტილებებს საკუთარი ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე, თავიანთი წარმოდგენების გათვალისწინებით იღებენ და ეს წარმოდგენები ხშირად ემთხვევა ხოლმე რეალობას. ასეთ არჩევანს ისინი აკეთებდნენ რაციონალურად, შეგნებულად გარკვეული მიზნების მისაღწევად (Bunting T. E., Guelke L. “ქცევითი და აღქმის გეოგრაფია: კრიტიკული შეფასება“ Behavioral and perception geography: A critical appraisal // Annals of the Association of American Geographers. 1979. Vol. 69. № 3). ქცევითი გეოგრაფიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია მენტალური რუკის კონცეპტი, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციისა და ინტერპრეტაციების ერთობლიობას და ასახავს არა მხოლოდ იმას, რაც ინდივიდმა იცის კონკრეტული ადგილების შესახებ, არამედ იმასაც თუ რას გრძნობს ის ამ ადგილთან მიმართებით.

დროისა და სივრცის გეოგრაფია გარკვეულ კავშირშია, როგორც ქცევით ასევე ადამიანის გეოგრაფიასთან. ის ხაზს უსვამს უწყვეტობის მნიშვნელობას მოვლენათა თანმიმდევრობის დროს, რომელიც აუცილებლად ხდება დროსა და სივრცეში, შემოსაზღვრულ სიტუაციებში. მისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია ის, რომ დრო და სივრცე განიხილება, როგორც რესურსი, რომელმაც შეიძლება შეზღუდოს საქმიანობა. ნებისმიერი ქცევა, რომელიც მოითხოვს მოძრაობას, მოიცავს ინდივიდუალურ ან ჯგუფურ მოგზაურობას დროსა და სივრცეში. მეოცე საუკუნის მიწურულიდან მსოფლიოში მომხდარმა გლობალურმა ცვლილებებმა(ორპოლუსიანი პოლიტიკური სისტემების- სოციალისტური ბანაკი-კაპიტალისტური ქვეყნები ნგრევა, საბჭოთა კავშირის დაშლა, იუგოსლავიის დაშლა და სხვა) . დადებითი როლი შეასრულეს პოლიტიკური გეოგრაფიის აღორძინებასა და არსებული თეორიების და კონცეფციების კრიტიკულ გააზრებას. ამან განაპირობა ახალი მიდგომების და თეორიების ჩამოყალიბება, რომელთა საფუძველს პოსტმოდერნული და პოსტსტრუქტურალისტური ფილოსოფია წარმოადგენს. პოსტსტრუქტურალისტებისთვის არსებული, სხვის მიერ უკვე შექმნილი ტექსტი მხოლოდ სუბიექტის საკუთარი განსჯის/გააზრების საბაბია, რომლის ძირითადი მიზანი საკუთარი ცნობიერების

რეალიზაცია," გარეთ გამოტანაა". ამიტომ პოსტსტრუქტურალისტური კვლევები , ერთი მხრივ, ამა თუ იმ საკვლევი ობიექტის(ვერბალური ან არავერბალური ტექსტი, სოციალური ფენომენი და სხვა) თავისებური ანალიზია, ხოლო, მეორე მხრივ, არა იმდენად საკუთრივ ანალიზი, რამდენადაც მასალა შემდგომი ანალიზისთვის. რაც შეეხება პოსტმოდერნისტულ ეპისტემოლოგიას, მისი ტიპური მაგალითებია ჟ. დერიდას და მ.ფუკოს მოსაზრებები. მათი პოზიცია ახლოს დგას აგნოსტიციზმთან და სკეპტიკურად არიან განწყობილი ჭეშმარიტების არსი შეცნობის შესაძლებლობის მიმართ. პოსტმოდერნისტები თვლიან, რომ მეცნიერება ძალაუფლებისა და იდეოლოგიის თავისებური ინსტრუმენტია, რომელიც ობიექტური საფუძვლით არ არის გამყარებული. ამერიკელმა გეოგრაფმა სტიუარტ აითქენმა და ბრიტანელმა მეცნიერმა ჯილ ვალენტინემ (Aitken and Valentine) მიმოქცევაში შემოიტანეს ახალი ინტელექტუალური მიმართულება, რომელიც სოციალურ მეცნიერებებში ცნობილია როგორც "კულტურული შემობრუნება/ცვლილება (cultural turn) და პრაქტიკულად მოიცვა საზოგადოებრივი გეოგრაფიის ყველა დარგი. "კულტურული შემობრუნების" არსი მდგომარეობდა კულტურის დებატების საგნად გადაქცევაში რა დროსაც ძირითადი აქცენტი შინაარსთან ერთად ეპისტემოლოგიაზე კეთდებოდა. კულტურა ამ კონტექსტში გულისხმობს სოციალურ პროცესს, რომელშიც ადამიანები ქმნიან საკუთარ იდენტობას, განსაზღვრავენ საკუთარ ფასეულობებს და რწმენებს და გაიაზრებენ საკუთარ სამყაროს.

გეოგრაფებისთვის უკვე ცხადი იყო, რომ მიზეზ-შედეგობრივი კავშირს არ შეუძლია ყველაფრის ახსნა რაც ჩვენს გარემოში ხდება. ჩვენ ვცხოვრობთ სამყაროში, რომელიც ადამიანურ გადაწყვეტილებებზეა აგებული. ადამიანები არ იღებენ საკუთარ ცხოვრებას ისეთს, როგორც არის, არამედ სურთ იგი საკუთარი მისწრაფებების შესაბამისად შექმნან. კულტურა ერთდროულად შედგება მემკვიდრეობით მიღებული პრაქტიკების, ნოუ ჰაუსა და სამომავლო ცოდნისა და გეგმებისგან (Clava, Alberti & Scaivi, 2003). შედეგად, ოცდამეერთე საუკუნის დამდეგიდან შეიქმნა ახალი კონცეფციები და შეიცვალა არსებული პარადიგმები. რაოდენობრივმა და ბიჰევიორისტულმა მიდგომებმა უკანა პლანზე გადაიწია და პრიორიტეტი მიეცა სივრცითი პროცესების ისტორიულ და კულტურულ კონტექსტში შესწავლას. პოსტმოდერნიზმმა საზოგადოებრივ გეოგრაფიაში სხვა საკითხებთან ერთად შემოიტანა დისკურსის ცნება, რომლის შესწავლაში ცენტრალური ადგილი უკავია ფრანგი

ფილოსოფოსის, ისტორიკოსის და კულტუროლოგის მიშელ ფუკოს (Michel Foucault) ნაშრომებს. ფუკოს აზრით დისკურსი არის ურთიერთობა, რომელიც განიხილება როგორც გარკვეული დისკურსული ,,პრაქტიკების"განხორციელება, რომლებიც ფუკოს აზრით, მოქმედებენ კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში და კონკრეტულ ლინგვისტურ, სოციალურ, ეკონომიკურ და გეოგრაფიულ სივრცეში. დროთა განმავლობაში სოციალური ჯგუფების, საზოგადოების აზროვნების სტრუქტურა იცვლება და, შესაბამისად, იქმნება დისკურსის ახალი ფორმები. დისკურსულ პრაქტიკაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება როგორც ისტორიულ-გეოგრაფიულ, ასევე კულტურულ სიმბოლოებს. მათ დიდი ზეგავლენა აქვთ ადამიანების აღქმის ჩამოყალიბებაზე, რაც საბოლოო ჯამში აისახება ინდივიდთა დამოკიდებულებაზე ამა თუ იმ მოვლენისა თუ გეოგრაფიულ ადგილის მიმართ (ფუკო," ძალაუფლება/ცოდნა, რჩეული ინტერვიუები და სხვა ნაწერები1972-1977" Power/Knoledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977).

პირველი პოსტმოდერნისტი გეოგრაფები იყვნენ მაიკლ დეარი (Michael J Dear) და ედვარდ სოია (Edward Soja)-ვოტრენ ლუდის (Vautrin Lud) პრემიის ლაურეატი, რომელთაც შეიმუშავეს სივრცისა და ადგილის კონცეფცია. იგივე მიმართულებას წარმოადგენენ გრეგორი დერეკი (Gregory derek-Human agency and human geography) და დევიდ ლეი (David Ley). ედვარდ სოიას ნაშრომი "პოსტმოდერნული გეოგრაფია: სივრცის აღდგენა/დაბრუნება კრიტიკულ სოციალურ თეორიაში"(Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory) მიშელ ფუკოსა და ჰენრი ლეფებვრეს (Hennery Lefebvre)გავლენით შეიქმნა. ლეფებვრმა , მარქსისტული მიმართულების ჰუმანისტ გეოგრაფმა , თავისი კვლევების მნიშვნელოვანი ნაწილი საზოგადოებრივი საწარმოო საშუალებების კვლავწარმოების პროცესში სივრცის (წარმოების) მნიშვნელობის განსაზღვრას მიუძღვნა. მიღწეული შედეგები ძირითადად აისახა მის ნაშრომში "სივრცის წარმოება"(The Production of Space (1974) და სწორედ ამ ნაშრომმა და მეცნიერის პოზიციამ "სივრცითი სამართლიანობის" იდეის

გააზრებაში მოახდინა დიდი გავლენა თანამედროვე ურბანისტული თეორიისა და ადამიანის გეოგრაფიის მიმართულების ისეთ წარმომადგენლებზე როგორიცაა დევიდ ჰარვეი და ედუარდ სოია.

ლეფებვრეს თეორიის ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია მოსაზრება, რომ სივრცის წარმოება შეიძლება დაიყოს სამ დიალექტიკურად დაკავშირებულ განზომილებად ან პროცესად. ლეფებვრე მათ სივრცის შექმნის მომენტებსაც უწოდებს. მათ ორმაგი განსაზღვრება აქვთ, შესაბამისად, აქვთ ორმაგი დანიშნულებაც. ერთი მხრივ, ისინი ეხება „სივრცითი პრაქტიკის“, „სივრცის წარმომადგენლობის“ და „წარმომადგენლობის სივრცის“ სამეულს. მეორე მხრივ, ეხება „აღქმულ“, „ჩაფიქრებულ“ და „საცხოვრებელ“ ფართს. ეს პარალელური რიგი აღნიშნავს სივრცის მიმართ ორმაგ მიდგომას: პირველი - ფენომენოლოგიური, და მეორე - ლინგვისტური ან სემიოტიკური. (კაჭკაჭიშვილი, 2014, გვ. 23)

ლეფებვრეს სოციალური სივრცის საფუძველს წარმოადგენს ბუნება - ბუნებრივი ან ფიზიკური სივრცე. ფიზიკურ სივრცეში არსებობს გზები, რომელიც ცვლის ან თუნდაც ანადგურებს ბუნებას. სივრცე თავისი ფორმით ყოველთვის მატერიალურია. მაგ როგორც არსებობს გზატკეცილები, ბილიკები, სატელეფონო კავშირები და ა.შ. ის ამტკიცებს, რომ არც ერთი სივრცე არ ქრება მთლიანად მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლოა ამოვარდნილი იყოს ყოველგვარი სოციალური განვითარების პროცესიდან. არის „რაღაც“ რაც ყოველთვის ცოცხლობს და უძლებს დროს. თითოეულ ამ მატერიას სივრცეში აქვს თავისი ადგილი, ფორმა, სტრუქტურა, ფუნქცია და.შ. რომელიც მნიშვნელოვანია თუმცა მისი განსაზღვრისთვის არ არის საკმარისი, რადგან ამ მატერიებს სივრცის მიღმა არანაირი მნიშვნელობა არ გააჩნია. ყველანაირი სივრცე, საბოლოო ჯამში, ექვემდებარება კონკრეტული გზებით მის გამოყენებას. ლეფებვრე ეყრდნობა პლანეტარული სივრცის კონცეფციას, სადაც ის აერთიანებს მსოფლიო ბაზარს, შრომის დანაწილებას, კომპიუტერული მეცნიერებების სივრცეს, ურბანიზმს, არქიტექტურასა და სივრცით განაწილებას. მას მიაჩნია, რომ მსოფლიო ბაზარი ქმნის ელემენტებს და აღწერს ცვალებად სივრცეს დედამიწის ზედაპირზე. ხოლო ამ სივრცეებს მართავს კონფლიქტები/წინააღმდეგობები. მისი აზრით, მოდერნიზებულ საზოგადოებებში განუზომელია სივრცის როლი არა მხოლოდ მიკრო და მაკრო დონეზე, არამედ, მისი გავლენა ფიქსირდება ყველა სიბრტყეზე და ყველა ურთიერთკავშირზე. (Lefebvre /ლეფებვრე, 1991, გვ. 401-423).

ფუკოს გავლენით შეიქმნა დროისა და სივრცის კიდევ ერთი კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც ადამიანის (ადამიანთა ჯგუფების) მიერ სივრცის აღქმა და მისადმი დამოკიდებულება ცვალებადია დროსა და სივრცეში და ამ აღქმაზე გადამწყვეტ გავლენას

ახდენს საზოგადოებრივი (სოციალური) პრაქტიკა. ეს უკანასკნელი მოიცავს არა მარტო ქმედებებს, არამედ, ასევე ცოდნას (გამოცდილებას) და სიმბოლოებსაც კი. ამ კონცეფციის ავტორი დევიდ ჰარვეის (Devid Harvey) აზრით, დროისა და სივრცის ობიექტური კონცეფცია მატერიალური პრაქტიკის მეშვეობით იქმნება. ჰარვეისთვის შესაძლებელია დროისა და სივრცის მატერიალიზებულ გაგებას ახალი მნიშვნელობები მოეძებნოს. ის სივრცის უძველეს გაგებას იყენებს უახლესი/მოდერნული გზით. მიიჩნევს, რომ დრო და ისტორია კი არ უნდა მივიღოთ ისეთი როგორიც არის არამედ, უნდა შევქმნათ. ანალოგიური დამოკიდებულება აქვს საზოგადოების მიმართაც, რომელიც როგორც სოციალური ერთეული შეიქმნა სივრცეში დროთა განმავლობაში (ჰარვეი, 1990, გვ. 201-211).

მოგვიანებით, 1998 წელს გამოცემულ ნაშრომში "მესამე სივრცე: მოგზაურობა ლოს ანჯელესში და სხვა რეალურ და წარმოსახვით ადგილებში" (hirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places) ედ. სოიამ მოგვცა სივრცის პოსტ მოდერნისტული გაგება და გამოყო სამი სივრცე: პირველი - არის ფიზიკური სივრცე, რისი დანახვა და გაზომვა შეიძლება, სადაც შეიმუშავებენ კანონებს და იღებენ პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს. მეორე - არის კონცეპტუალური სივრცე, რომელიც წარმოიქმნება ადამიანის გონებაში, ახასიათებს წარმოსახვითობა. გონებაში ყალიბდება სოციალური ნორმები, რომელიც განსაზღვრავს იმას, თუ როგორ უნდა მოიქცეს ადამიანი ამ სივრცეში. მესამე - არის რეალური და წარმოსახვითი ერთდროულად, სადაც ადამიანი ცხოვრობს, იღებს გარკვეულ გამოცდილებას და განიცდის ურბანულ სივრცეს. მესამე სივრცეში ერთიანდება ყველაფერი, სუბიექტურობა და ობიექტურობა, აბსტრაქტული და კონკრეტული, გონება და სხეული და ა.შ. იგი შეეცადა თავიდან გადაეაზრებინა ზოგადად პოსტმოდერნიზმის იდეა ადამიანურ გეოგრაფიაში, სადაც მან პოზიტივისტური და ჰუმანისტური პარადიგმები გააერთიანა და უწოდა მას კრიტიკული პოსტ მოდერნიზმი. საბოლოოდ გამოიკვეთა პოსტმოდერნული საზოგადოებრივი გეოგრაფიის კვლევის ძირითადი მიმართულებები: სახელმწიფოს როლისა და ფუნქციების კრიტიკული გააზრება; მსოფლიო-სისტემათა თეორია და სივრცე; დისკურსის ზეგავლენა ტერიტორიის ფორმირებაზე; ადგილი და იდენტობა; ცალკეული სოციალური თუ კულტურული ჯგუფების მზარდი როლი და სხვა.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ადგილისა და სივრცის მნიშვნელობის შესწავლა საზოგადოებრივ გეოგრაფიაში თანდათან ჩამოყალიბდა მიმართულებად, რომლისთვისაც მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ადამიანის ფიზიკური გარემო, არამედ ამ გარემოსთან მისი ურთიერთობის თავისებურებებიც. აღნიშნული მიდგომა საშუალებას იძლევა, გეოგრაფიული სივრცე განვიხილოთ არა მხოლოდ როგორც ტერიტორია, სადაც ადამიანები ცხოვრობენ, არამედ როგორც გარემო, რომელსაც ისინი საკუთარი გამოცდილების, ცოდნის, ემოციებისა და სოციალური ურთიერთობების საფუძველზე მნიშვნელობას ანიჭებენ.

ამ თვალსაზრისით, ადგილისა და სივრცის თეორიები დეპორტირებული მესხების კვლევისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. იძულებითი გადაადგილების შედეგად ადამიანის საცხოვრებელი გარემო შეიძლება შეიცვალოს, თუმცა ეს ყოველთვის არ გულისხმობს ისტორიულ სამშობლოსთან კავშირის გაქრობას. ამასთან, ისტორიულ სამშობლოსთან კავშირი თავისთავად არ ნიშნავს, რომ ყველა ადამიანი მას ერთნაირად აღიქვამს ან საკუთარი იდენტობის ერთსა და იმავე საფუძვლად მიიჩნევს.

ადგილის მნიშვნელობის გასააზრებლად საჭიროა განვასხვაოთ ფიზიკური სივრცე და ის მნიშვნელობები, რომლებსაც ადამიანი მას უკავშირებს. კონკრეტული სახლი ან სოფელი გეოგრაფიულად განსაზღვრული ადგილია, მაგრამ მისი მნიშვნელობა შეიძლება შეიცავდეს ოჯახის ისტორიას, უსაფრთხოების განცდას, დანაკარგის გამოცდილებასა და დაბრუნების სურვილს. შესაბამისად, ადგილისადმი დამოკიდებულების შესწავლა საშუალებას გვაძლევს, დავინახოთ, როგორ უკავშირდება ადამიანის პირადი გამოცდილება უფრო ფართო ისტორიულ და სოციალურ კონტექსტს.

ამრიგად, ადგილისა და სივრცის თეორიები კვლევისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ხსნის ადამიანის გარემოსთან ურთიერთობას, არამედ იმიტომაც, რომ საშუალებას იძლევა, გაანალიზდეს, როგორ გარდაიქმნება გეოგრაფიული სივრცე პიროვნული და ჯგუფური კუთვნილების მნიშვნელობის მატარებელ გარემოდ. სწორედ ამ პერსპექტივიდან განვიხილავ ქვემოთ დეპორტირებული მესხების საველე კვლევის მასალას.

3.2 ადგილთან მიჯაჭვულობა

გარკვეულ ადგილთან, ნივთთან ან მოვლენასთან ერთგვარი მიჯაჭვულობის განცდა ადამიანის თვისებებიდან ერთ-ერთი საკმაოდ გავრცელებული მახასიათებელია და გულისხმობს, რომ სუბიექტი დაკავშირებულია ობიექტთან სხვადასხვა სახის ურთიერთკავშირით: სენსორული ცნობიერება, კონცეპტუალური აზროვნება, გრძნობა, ემოცია, მოქმედება და ა.შ. (Jaspers/ იასპერსი, 1971, გვ. 19) . მიჯაჭვულობის თეორიებიც საკმაოდ მრავალფეროვანია. მაგ. რასელ ბელკის (Russell W. Belk) ქონებასთან მიჯაჭვულობის თეორია, რომლის მიხედვითაც ადამიანები ემოციურად მიჯაჭვულნი არიან ნივთებზე.

ბუნებრივია, ჩემი კვლევის სფეროდან გამომდინარე კვლევისთვის მნიშვნელოვანი და რელევანტურია თეორიები, რომლებიც ადგილთან/ ლანდშაფტთან მიჯაჭვულობის განცდას უკავშირდება. ლანდშაფტს ადამიანი ძირითადად განიხილავს, როგორც ზოგადად მიწას და/ან საცხოვრებელ ადგილს, თუმცა, ცნობილი კანადელი ანთროპოლოგის ანჯელა სმიტის (Angèle Smith) აზრით, რომლის საველე კვლევები და სამეცნიერო ნაშრომები ფოკუსირებულია კულტურის, იდენტობის და სოციალური ურთიერთობების გადაკვეთის/თანხვედრის შესწავლაზე ადგილთან, სივრცესა და ლანდშაფტთან, ლანდშაფტი უნდა გავიგოთ როგორც უფრო სოციალური ან იდეოლოგიური ელემენტი, ვიდრე უბრალოდ ფიზიკური ადგილი. ლანდშაფტი კავშირშია სოციალურ ურთიერთობებთან, ძალაუფლებასთან, იდენტობასთან და სწორედ ამ კავშირების გამო, ხშირად დავის საგანია. ადამიანების ცხოვრებისეულ გამოცდილებას რომ აზრი შევძინოთ, ისტორიის/მეხსიერებისა და ფესვების (იგულისხმება წარმომავლობა) საშუალებით, ადგილისა და სივრცის კონცეპტები ლანდშაფტთან უნდა დავაკავშიროთ. ამრიგად, ლანდშაფტი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ კონკრეტული ინდივიდებისთვის, არამედ კოლექტივებისთვისაც. (Smith & Gazin-Schwartz / სმიტი & შვარცი, 2008, გვ. 15-19; Yalçin-Heckmann / იალჩინ-ჰეკმანი, 2011, გვ 357).

ლანდშაფტი შეიძლება გაიწმინდოს ადამიანებისა და სახლებისგან, მაგრამ ასევე შესაძლებელია განხორციელდეს მისი ინტელექტუალური წმენდა, რაც გულისხმობს

ადგილთან საგვარეულო კავშირების უარყოფას. ლანდშაფტის ფიზიკური წმენდა კი ხშირ შემთხვევაში, დრამატული და ტრავმულია იქ მცხოვრები ხალხისთვის. (სმიტი & შვარცი, 2008, გვ. 15-19; გვ.206).

კონკრეტული ადგილისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა ჩვეულებრივი ადამიანური ემოციაა. ასეთი ადამიანური ემოციების სიმძლავრე განსხვავებულია სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდებში და კულტურებში. რაც უფრო მეტია კავშირები, მით უფრო ძლიერია ემოციური კავშირი. ხალხი მძლავრად მიჯაჭვულია კონკრეტულ ადგილებზე რამდენიმე მიზეზის გამო: პირველი პრაქტიკული მიზეზის გამო; მეორე ადგილი არის სენტიმენტების ობიექტი; ადგილი შესაძლოა იყოს წმინდა; (ტუანი, 2001, გვ. 149-161).

სამშობლოსადმი მიჯაჭვულობა მსოფლიო ფენომენია. არცერთი კულტურა და ეკონომიკა არ ზღუდავს მას. ის ცნობილია ადამიანთა ყველა ჯგუფისთვის როგორიცაა: წიგნიერი და უწიგნური; მონადირე-შემგროვებლები; ფერმერები; ქალაქის მცხოვრებლები და ა.შ. ისინი ადგილებს, როგორიცაა ქალაქები და /ან ლანდშაფტები აღიქვამენ/ შეიგრძნობენ როგორც დედას (ტუანი, 2001, გვ. 149-161).

ჩემი კვლევის თვალსაზრისით ძალიან საინტერესოდ მიმაჩნია სოციალური შეღწევის თეორის (The social penetration theory) ავტორის, ცნობილი მეცნიერის ირვინ ალტმანის(Irwin Altman) ადგილისადმი მიჯაჭვულობის კონცეფცია, რომელიც ემყარება სამ ძირითად მოსაზრებას: 1. ადგილთან მიჯაჭვულობა არის კონცეფცია, რომელიც მოიცავს ერთმანეთთან ურთიერთდაკავშირებულ და განუყოფელ ასპექტებს; 2. ადგილისადმი მიჯაჭვულობის წარმოშობა მრავალფეროვანი და კომპლექსურია; 3. ადგილისადმი მიჯაჭვულობა ხელს უწყობს ინდივიდუალურ, ჯგუფურ და კულტურულ თვითგამორკვევას (Altman & Low / ალტმანი და ლო, 1992 გვ. 1-12). ვფიქრობ, სწორედ ალტმანის კონცეფცია გამომადგება იდენტობის კონტექსტში ისტორიული საცხოვრისის(სამცხე ჯავახეთის ტერიტორია) მიმართ დეპორტირებული მესხების დამოკიდებულების ანალიზისა და ახსნისთვის.

ადგილთან მიჯაჭვულობის კონცეფციის ძირითადი მახასიათებლებია: 1. გრძნობა და ემოცია, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს კონკრეტული ინდივიდის ადგილთან მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბების პროცესში. ასევე მნიშვნელოვანია, შემეცნების პროცესი -

ფიქრები, რწმენა, გარკვეული ცოდნა. მნიშვნელოვანია გარკვეული პრაქტიკები მაგ. გარემოში ქცევა. (იქვე)

მიჯაჭვულობის კონცეფციას აქვს თავისი ასპექტები, სადაც ადგილები განსხვავდებიან მასშტაბის(1. დიდი - დედამიწა,სამყარო, ერი; 2. საშუალო- ქალაქები, საზოგადოებები, სამეზობლოები; 3. პატარა - სახლები, ოთახები და ძალიან პატარა- სხვადასხვა სახის ნივთები/ობიექტები), ზომისა და მოცულობის მიხედვით მაგ. სიმბოლური და აღქმადი; ნაცნობი, განცდილი გამოცდილი და განუცდელი, გამოუცდელი, უცნობი და ა.შ.

ადგილთან მიჯაჭვულობა შესაძლოა მოიცავდეს სოციალურ ურთიერთობებს, რაც გულისხმობს ადამიანის ემოციურ კავშირს საკუთარი გარემოს მიმართ. ერთი მხრივ, ეს შეიძლება იყოს გარემო, სადაც ადამიანი თავს უსაფრთხოდ და მშვიდად გრძნობს, ხოლო მეორე მხრივ, გულისხმობს ადამიანების ურთიერთობებს ოჯახის წევრებთან, მეგობრებთან და საზოგადოებასთან. (იქვე)

ადგილთან მიჯაჭვულობას შესაძლებელია ახასიათებდეს დროებითობა. აქ მოიაზრება კროს-კულტურული პერსპექტივა, სადაც ერთმანეთისგან განასხვავებენ სწორხაზოვან (წარსული აწმყო, მომავალი), ციკლურ ან განმეორებად აქტივობებს საცხოვრებელ სახლთან მიმართებით. სწორხაზოვანი პერსპექტივის გათვალისწინებით ძირითადად იკვლევენ ბავშვობისდროინდელ საცხოვრებლებთან და ლანდშაფტთან მიჯაჭვულობის საკითხებს, ხოლო ციკლური პერსპექტივის გათვალისწინებით იკვლევენ განმეორებად, ყოველწლიურ რიტუალებს ადგილთან მიჯაჭვულობის თვალსაზრისით. (იქვე)

განვითარების თვალსაზრისით - ადგილთან მიჯაჭვულობა დაკავშირებულია ოთხ ძირითად პროცესთან : 1. ბიოლოგიური- მოიცავს ევოლუციურ და ფიზიოლოგიურ ადაპტაციას კონკრეტულ გარემოში; 2. გარემოსდაცვითი - კონკრეტული გარემო აყალიბებს ხალხსა და გარემოს შორის ურთიერთობებს სხვადასხვა რესურსებისა და ტექნოლოგიების ურთიერთქმედების საფუძველზე. 3. ფსიქოლოგიური - სადაც განიხილება განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი მოვლენები ადამიანის ცხოვრებაში; 4. სოციოკულტურული- სადაც სოციალური ნორმები და იდეოლოგიები გავლენას ახდენს ადგილისადმი მიჯაჭვულობაზე მაგ. ქალი სახლში და ა.შ.(იქვე)

ადგილთან მიჯაჭვულობის როლი ადამიანთა ცხოვრებაში საკმაოდ მნიშვნელოვანია და მრავალ ფუნქციას ასრულებს როგორც ინდივიდებისათვის ისე ჯგუფებისა და კულტურებისათვის. მაგ. ადგილთან მიჯაჭვულობამ შესაძლოა ხალხი დააკავშიროს კონკრეტულ რელიგიასთან, ასევე შესაძლოა ინდივიდუალურ თუ ჯგუფურ დონეზე დაეხმაროს ხალხს ღირსებისა და სიამაყის ამაღლებაში. (ალტმანი და ლო, 1992 გვ. 1-12)

ლანდშაფტის ცნობილი მკვლევრის რობერტ რაილის (R. B. Riley) მოსაზრებით ლანდშაფტისადმი მიჯაჭვულობა, როგორც კულტურულად განსაზღვრული ფენომენი ქრონოლოგიურად და ევოლუციურად ადამიანური კულტურის მიერაა შექმნილი. მისი კონცეფცია ეყრდნობა სამ ძირითად მოცემულობას : 1. კულტურულად გამორჩეული საზოგადოებები დაფუძნებულია გეომორფოლოგიურად გამორჩეულ რეგიონებზე; 2. თავად ლანდშაფტი არის კულტურული არტეფაქტი, რომელიც ჩამოყალიბდა ან გარდაიქმნა კონკრეტული ჯგუფის კულტურით; 3. ლანდშაფტისადმი აბსტრაქტული თვითაღქმით მიჯაჭვულობა გზას უხსნის სიმბოლოებს გარკვეული მანიპულაციებისთვის მაგ. იმპერიის მიერ ფსევდო ბრიტანული ლანდშაფტის შექმნა, სადაც გამოიყენეს გარკვეული სიმბოლოები არა მხოლოდ საკუთარი ღირებულებების წარმოსაჩენად არამედ სხვებზე თავს მოსახვევადაც (რაილი, 1992, გვ. 15-18).

ადგილისადმი მიჯაჭვულობის შესწავლისას მნიშვნელოვანია, ყურადღება გამახვილდეს არა მხოლოდ ადამიანის ემოციურ დამოკიდებულებაზე კონკრეტული ტერიტორიის მიმართ, არამედ იმ გამოცდილებასა და ურთიერთობებზეც, რომლებიც ამ კავშირს განაპირობებს. ირვინ ალტმანისა და სეთას ლოუს მიდგომა ადგილისადმი მიჯაჭვულობის შესწავლის საშუალებას იძლევა, რადგან ამ საკითხს მხოლოდ ემოციურ განცდამდე არ დაიყვანს და მის სოციალურ და კულტურულ განზომილებებსაც ითვალისწინებს.

დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ისტორიულ სამშობლოსთან მიჯაჭვულობა რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებულ ფორმაში შეიძლება გამოვლინდეს. ერთი მხრივ, იგი გამოიხატება სამცხე-ჯავახეთის მიმართ სიყვარულში, მონატრებასა და დაბრუნების სურვილში. მეორე მხრივ, კავშირი შეიძლება შენარჩუნდეს ოჯახის ისტორიების, წინაპრების შესახებ ცოდნისა და კონკრეტული ადგილების მონახულების გზით. ამდენად, ადგილისადმი მიჯაჭვულობა შეიძლება არსებობდეს როგორც პირადი გამოცდილების საფუძველზე, ისე ოჯახური მეხსიერების მეშვეობით.

მაგალითად, ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნების სურვილი ერთდროულად შეიძლება უკავშირდებოდეს ემოციას, ოჯახის ისტორიას, კონკრეტული ადგილის შესახებ ცოდნასა და ადამიანის ცხოვრებისეულ გამოცდილებას. ამასთან, ადგილის მონახულება ყოველთვის არ ნიშნავს იქ მუდმივად ცხოვრების შესაძლებლობას, ხოლო ძლიერი ემოციური კავშირი არ გამორიცხავს, რომ ადამიანი ამჟამინდელ საცხოვრებელ გარემოსაც საკუთარ სახლად აღიქვამდეს.

შესაბამისად, დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ადგილისადმი მიჯაჭვულობის შესწავლა საშუალებას იძლევა, განვასხვაოთ გეოგრაფიულ სივრცესთან ემოციური კავშირი, ამ სივრცეში ცხოვრების სურვილი და იქ ცხოვრების რეალური შესაძლებლობა. ეს განსხვავება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იძულებითი გადაადგილებისა და რეპატრიაციის გამოცდილების გააზრებისას.

3.3 ფესვების როლი იდენტობის კონტექსტში

ფესვებთან კავშირს განსაზღვრავს წინაპრების სახლი, განსაკუთრებული ადგილი, სადაც ყველა ლეგენდა და მითი დაფიქსირებულია გარემოში/კონკრეტულ ადგილთან ბუნებასთან კავშირში. აქ მნიშვნელოვანია ხეები, ბორცვები, კლდეები, მთები, ამ ყველაფერს შეუძლიათ გამოაცოცხლონ თაობები (ტუანი, 2001,გვ. 149-161 / Altman&low /ალტმანი & ლოუ, 1992, 1-12). დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ფესვებთან კავშირის გააზრება მოითხოვს განსხვავების დანახვას პირად გამოცდილებასა და ოჯახური მეხსიერების გზით მიღებულ ცოდნას შორის. იმ ადამიანებისთვის, რომლებმაც სამცხე-ჯავახეთში იცხოვრეს, წინაპრების ადგილები შესაძლოა პირად მოგონებებსა და განცდილ გამოცდილებას უკავშირდებოდეს. სხვა ადამიანებისთვის კი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ისინი ისტორიული სამშობლოს დატოვების შემდეგ დაიბადნენ, ამ ადგილების მნიშვნელობა შესაძლოა მშობლებისა და სხვა ნათესავების მონათხრობებით ჩამოყალიბდეს.

ამ განსხვავების გათვალისწინება მნიშვნელოვანია, რადგან ფესვებთან კავშირი ყოველთვის არ გულისხმობს კონკრეტული ადგილის პირადად დამახსოვრებას. ადამიანი შეიძლება საკუთარ წარმომავლობას ისეთ სოფელს უკავშირებდეს, სადაც არასდროს უცხოვრია, მაგრამ რომლის შესახებაც ოჯახში საუბრობდნენ ან სადაც მისი წინაპრები არიან დაკრძალული. ასეთ შემთხვევაში ფესვები უშუალო გამოცდილებასთან ერთად ოჯახური მეხსიერების მეშვეობითაც შენარჩუნდება.

მეცნიერთა მიერ ეს საკითხები საკმაოდ აქტიურად და სხვადასხვა პერსპექტივით არის შესწავლილი, თუმცა, თანამედროვე სამყაროში მშობლიურობისა და მშობლიური ადგილების შესწავლა ბევრად უფრო რთული, მაგრამ, იმავდროულად, კიდევ უფრო საინტერესოა და კვლევის ახალ პერსპექტივებს აჩენს. ეს, პირველ რიგში, იმით არის განპირობებული, რომ თანამედროვე მსოფლიოში სულ უფრო მეტი ადამიანი არის ან საკუთარ თავს აიგივებს დეტერიტორიალიზებულთა კატეგორიაში. ჩამოყალიბდა ახლებური ხედვები იმასთან მიმართებით, რომ დღეს, ისე როგორც არასდროს , ადამიანები ქრონიკულად გადაადგილდებიან. ისინი ტერიტორიის არ არსებობის შემთხვევაშიც კი იგონებენ სახლებსა და სამშობლოებს და ამ ყველაფერს ახერხებენ მეხსიერების საშუალებით. ამასთან, გადასახლება და გადაადგილების სხვა ფორმები არ არის მხოლოდ პოსტმოდერნული ფენომენი. ხალხი ყოველთვის გადაადგილდებოდა რიგ შემთხვევაში, თავისი სურვილით, რიგ შემთხვევაში ძალდატანებით.

ერთ-ერთი საინტერესო მკვლევარი, რომელიც საჭიროდ მიიჩნევს თავიდან გაიაზროს „ფესვების“ საკითხი თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით არის სტენფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი, ანთროპოლოგი ლისა მალკი (Liisa Malkki), რომელიც თვლის, რომ თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით “ფესვების“ საკითხი თავიდან უნდა იქნეს გააზრებული. კერძოდ, ნაშრომში “ ნაციონალური გეოგრაფია: ხალხების დაფესვიანება და ეროვნული იდენტობის ტერიტორიალიზაცია მეცნიერთა და ლტოლვილებს შორის“ (National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees) იგი აღნიშნავს, რომ დევნილთა კვლევებზე არსებულ თანამედროვე ლიტერატურაში დამოკიდებულებების მნიშვნელოვანი ცვლილების მიუხედავად, ისინი მაინც წარმოჩენილნი არიან, როგორც „პრობლემა“, საჭიროებენ „კორექტივებს და თერაპიას“ (Malkki, 2009, 33), შესაბამისად აკრიტიკებს დევნილთა შესახებ იმგვარ წარმოდგენებსა და

კატეგორიებს, რომლებიც მათ პრობლემად წარმოაჩენს და მათ გამოცდილებას წინასწარ განსაზღვრულ ჩარჩოებში აქცევს. ამის ძირითად მიზეზს კი ხედავს იდენტობის ნაციონალისიტურ გაგებაში, რომლის მიხედვითაც იდენტობა დაკავშირებულია ტერიტორიასთან და, შესაბამისად, პრობლემურია დეპორტირებული/ გადაადგილებული მოსახლეობისთვის. მალკმა ერთწლიანი საველე კვლევა ჩაატარა დასავლეთ ტანზანიაში, სადაც ცხოვრობენ 1972 წელს ბურუნდიდან გამოქცეული ჰუტუს ლტოლვილები მისი საკვლევი პრობლემა იყო როგორ აყალიბებს გადასახლებაში ცხოვრების გამოცდილება ნაციონალურ იდენტობას. ამისთვის მან ერთმანეთს შეადარა ჰუტუს ლტოლვილების ორი ჯგუფი, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავებულ ადგილზე ცხოვრობენ. ერთი ჯგუფი დასახლდა იზოლირებულ ლტოლვილთა ბანაკში, ხოლო მეორე - ქალაქ კიგომაში. თავის მხრივ, ეს უკანასკნელნი ე.წ. „ქალაქელი ლტოლვილები“ საცხოვრებლად გაიფანტნენ ისეთ უბნებში, სადაც ლტოლვილები არ სახლობდნენ. მაშინ, როდესაც, პირველი ჯგუფი ბანაკში კომპაქტურად ცხოვრობდა. ბანაკსა და ქალაქში მცხოვრები ლტოლვილების შედარებამ ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული შედეგები წარმოაჩინა, ნაციონალური იდენტობის, სამშობლოს, გადასახლებისა და ლტოლვილობის გაგების / მიკუთვნებული მნიშვნელობების თვალსაზრისით. ბანაკის შესახებ ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური ფაქტი იყო ის, რომ მისი მოსახლეობა გამუდმებით ჩართული იყო თავიანთი ისტორიის ემოციური მშენებლობისა და აღმშენებლობის პროცესში. ჰუტუელი ლტოლვილების ნარატივებმა ჩამოაყალიბა ისტორიული ტრაექტორია, რომელიც ამავდროულად იყო ბურუნდის „კანონიერ მკვიდრთა“ ეროვნული ორიენტაცია/ტრაექტორია. გადასახლებაში მყოფი ერი გადასახლებას განსაზღვრავს, როგორც განსაცდელისა და გასაჭირის მორალურ ტრაექტორიას, რომელიც საბოლოოდ მათ უფლებას მისცემთ დაიბრუნონ ან შექმნან ახალი სამშობლო ბურუნდიში. მათ ნარატივებში ლტოლვილობას ცენტრალური ადგილი ეკავა. ლტოლვილის სტატუსი იყო ღირებული და დაცული, როგორც ნიშანი გადასახლების დროებითობისა. მათთვის იქ ჩასახლება გახდა ღირსების ნიშანი. ლტოლვილობა ნიშნავდა იმას, რომ ის აღარ იყო ბურუნდის მოქალაქე, მაგრამ ჯერ კიდევ არ იყო ემიგრანტი. ამრიგად, ლტოლვილის სტატუსმა ჰუტუ უფრო გააძლიერა.

მათ „ჭეშმარიტი ერი“ წარმოედგინათ როგორც „მორალური საზოგადოება“, რომელსაც აყალიბებენ გადასახლებაში მცხოვრები „ადგილობრივები“. ტერიტორია ბურუნდი კი იყო

უბრალოდ სახელმწიფო. ბანაკის ლტოლვილების ნარატივები უფრო მეტად ჰგავდა დეტერიტორიალიზებულ ერს, ფესვების გარეშე. თუმცა მათი გაგებით, ტერიტორია ჯერ კიდევ არ არის ეროვნული ნიადაგი, რადგან ტერიტორია ჯერ კიდევ არ დაუბრუნებია მის „ნამდვილ/ ჭეშმარიტ წევრებს“ და მას მართავენ “თვითმარქვიები“, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჰუტუს ხალხმა თავიანთი დაკარგული ტერიტორია სწორედ ლტოლვილთა ბანაკში დაიცვეს. აქ სამშობლო არ არის ტერიტორიული ან ტოპოგრაფიული ერთეული. ის უფრო მორალური დანიშნულების ადგილია.

ამრიგად შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფო და ტერიტორია არ არის საკმარისი ერის შესაქმნელად. ხოლო მოქალაქეობა არ განსაზღვრავს ჭეშმარიტ მშობლიურობას. შესაბამისად, დღევანდელი ბურუნდი არის “თვითმარქვია“ (impostr) „ერების ოჯახში“

ამის საპირისპიროდ ქალაქში მცხოვრებ ლტოლვილებს არ ჰქონდათ ასე მკაფიოდ ჩამოყალიბებული კოლექტიური იდენტობა. ნაცვლად იმისა, რომ საკუთარი თავი განესაზღვრათ როგორც ჰუტუს ლტოლვილები, ისინი თავიანთი კონტექსტიდან გამომდინარე მუდმივად ეძებდნენ ასიმილაციისა და მრავალმხრივი იდენტობისკენ მიმავალ გზას. ქალაქში მცხოვრები პირები არ იყვნენ არც ჰუტუები, არც ლტოლვილები, არც ტანზანიელები და არც ბურუნდელები. მათი იდენტობა უფრო ცვალებადი და სიტუაციური იყო , ვიდრე არსებითი და მორალური. ქალაქის ლტოლვილების ასეთმა ცვალებადმა იდენტობამ განაპირობა ის, რომ ბანაკის ლტოლვილებმა ისინი (ქალაქელი ლტოლვილები) უღირს და პრობლემურ ელემენტებად მიიჩნიეს. ქალაქში მცხოვრებლებისთვის სამშობლოში გამგზავრება ნიშნავდა მოგზაურობას ბურუნდიში. მათთვის გადასახლება არ იყო მორალური ტრაექტორია და სამშობლო მორალური დანიშნულების ადგილი. ის იყო უბრალოდ ადგილი. მართლაც, ხშირად შეუსაბამოდ ჩანდა ქალაქში მცხოვრები ლტოლვილების გადასახლებულთა კატეგორიაში ჩათვლა. მათ შორის, ბევრი დარწმუნებულიც კი არ იყო რომ ოდესმე ბურუნდიში დაბრუნდებოდა. მიუხედავად იმისა შეიცვლებოდა თუ არა პოლიტიკური სიტუაცია და მისცემდნენ მათ უკან დაბრუნების საშუალებას. მათ უმნიშვნელო გახადეს რადიკალური ნაციონალიზმით ცხოვრება და ყველანაირად მოერგნენ არსებულ სიტუაციას. (მალკი, 2004, გვ. 1-21). ამრიგად, ბანაკსა და ქალაქში მცხოვრები ლტოლვილებისთვის განსხვავდებოდა მათი ყოველდღიური ურთიერთობები, სოციალური გარემო, კოლექტიური ისტორიის გადმოცემის პირობები და

ის, თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საკუთარ ლტოლვილობას. სამცხე-ჯავახეთში ჩატარებული კვლევები ნათლად აჩვენებს, რომ დეპორტირებული მესხებისთვისაც სამცხე-ჯავახეთი შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს არა მხოლოდ მათთვის, ვისაც იქ თავად უცხოვრია, არამედ მათთვისაც, ვისი კავშირიც ამ ტერიტორიასთან მშობლებისა და ბებია-ბაბუების მონათხრობებით, ოჯახური ისტორიებითა და წინაპრების ადგილების შესახებ წარმოდგენებით ყალიბდება. სამშობლოს მნიშვნელობა შეიძლება შენარჩუნდეს მაშინაც, როცა ადამიანი ფიზიკურად მის გარეთ ცხოვრობს. დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში განსხვავდება პირადი მეხსიერება, როდესაც მას ტავად უცხოვრია ამ ადგილზე; ოჯახური მეხსიერება, როდესაც ადგილის შესახებ ინფორმაციას ოჯახის წევრებისგან იღებს და კოლექტიური ნარატივი, როდესაც ჯგუფის წარსულისა და საერთო ბედის შესახებ წარმოდგენებით ყალიბდება. ამასთანავე აღსანიშნავია ისიც რომ მალკის ბანაკის ლტოლვილებისთვის სამშობლო მორალურ დანიშნულების ადგილად იქცა, რადგან დაბრუნება დაკავშირებული იყო ისტორიული სამართლიანობისა და ეროვნული კუთვნილების აღდგენასთან, დეპორტირებული მესხების შემთხვევში კი შეიძლება სამცხე-ჯავახეთი აღიქმებოდეს მორალური დანიშნულების ადგილად, წინაპრების საცხოვრებელ ადგილად, ოჯახის ისტორიის ნაწილად ან იმ სივრცედ, სადაც მისი ჯგუფის კუთვნილება უნდა იყოს აღიარებული.

გარკვეულ ადგილებთან ადამიანის/ადამიანთა ჯგუფის მჭიდრო კავშირის საფუძვლის ახსნის კონტექსტში საინტერესოა პენსილვანიის უნივერსიტეტის პროფესორის, ცნობილი ანთროპოლოგის და გლობალიზაციის კვლევების აღიარებული თეორეტიკოსის არჯუნ აპადურაის (Arjun Appadurai) მოსაზრება ტერმინ ადგილობრივი/მშობლიური (native) აღქმასა და გამოყენებასთან დაკავშირებით. ეს ტერმინი უმეტესად პოზიტიური გაგებით გამოიყენება დასავლურ სამყაროში, თუმცა ხანდახან იგი შეიძლება გამოყენებული იქნას არასწორად(მისიონერები, ადმინისტრაციული სტრუქტურები და სხვა) , მაგ. "პრიმიტიულის" მნიშვნელობით, მიუხედავად იმისა, რომ ეს მიდგომა კატეგორიულად უარყოფილია ანთროპოლოგების მიერ და მეცნიერში (აპადურაი) დიდ უხერხულობას იწვევს. თუმცა, იგი თვლის, რომ ზოგადად ამ ტერმინს ახასიათებს გარკვეული ორაზროვნება/გაურკვევლობა. მისი აზრით, ზოგადად , ადგილობრივი არის ადამიანი, რომელიც დაიბადა იმ ადგილზე, სადაც ანთროპოლოგი აკვირდება მას ან რომლის შესახებაც

ის წერს, მაგრამ ეს საკმაოდ ვიწრო გაგებაა და უკავშირდება ლათინურ ეტიმოლოგიას. ანთროპოლოგები ტერმინს „ადგილობრივი“ ძირითადად იყენებენ იმ ადამიანებისა და /ან ადამიანთა ჯგუფების აღსანიშნავად, რომლებიც მოშორებული იყვნენ და არიან დასავლური მეტროპოლიებისგან. უფრო მოქნილი განმარტებით ეს უფრო ეკოლოგიური ფენომენია ვიდრე ფიზიკური და გულისხმობს, რომ ადგილობრივები მხოლოდ ის ადამიანები კი არ არიან, რომლებიც გარკვეულ ტერიტორიას მიეკუთვნებიან, არამედ ადამიანები ვინც შემოფარგლული არიან მხოლოდ ამ ადგილის შესაძლებლობებით: ენა, სამეურნეო უნარები, საკვები, ნელა განვითარებადი ტექნოლოგიები და სხვა. და, შესაბამისად, პრაქტიკულად პატიმრებივით არიან მიჯაჭვული არიან ადგილს. ეს მიჯაჭვულობა არა მხოლოდ ადამიანის იდუმალი, მეტიც, თითქმის მეტაფიზიკური კავშირის ფუნქციის მქონეა ფიზიკურ ადგილთან, არამედ გარემოსთან ადაპტაციის ფუნქციაც გააჩნია. ადამიანთა ჯგუფის მხრიდან ადგილობრივობის განცდას აქვს მორალური და ინტელექტუალური განზომილება. ისინი იფარგლებიან იმით, რისიც სჯერათ, რაც იციან და რასაც გრძნობენ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ისინი აზროვნების სისტემის ტყვეები არიან, რისი საშუალებითაც მიბმულები/ მიმაგრებულები არიან კონკრეტულ ადგილზე (აპადურაი,1988, 36). დეპორტირებული მესხების ისტორიულ ტერიტორიასთან კავშირი შეიძლება ჩამოყალიბდეს პირადი გამოცდილების, ოჯახური მეხსიერებისა და ჯგუფური კუთვნილების სხვადასხვა კომბინაციით.

3.4 სივრცისა და ადგილის აღქმა დეპორტირებულ მესხებში

სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები დეპორტირებული მესხებისთვის, გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ეთნიკური იდენტობის ფორმირებისა და შენარჩუნების პროცესში. ჩემი კვლევისთვის მნიშვნელოვანი იყო გამომეკვლია თუ რომელი კონკრეტული მარკერები განსაზღვრავს გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობას დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში. ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოიკვეთა ოთხი ძირითადი მახასიათებელი, ესენია: კონკრეტული ემოციები, რომელიც დაკავშირებულია სამცხე-ჯავახეთთან, წარმოსახვა, მეხსიერება, ფესვები.

დეპორტირებული მესხების მხრიდან აღქმულ/განცდილ და გამოცდილი სივრცეს კონკრეტულ ადგილთან ურთიერთკავშირში განვიხილავ და, კერძოდ, მაინტერესებს როგორ გამოცდიან მას დეპორტირებული მესხები. ამ მიზნით ერთმანეთისგან გავმიჯნავ აბსტრაქტულ და პრაგმატულ სივრცეებს, რაშიც ვგულისხმობ, რომ პრაგმატული სივრცე არის ეგზისტენციალური, რომელიც სხეულებრივად გამოიცდება, ხოლო აბსტრაქტული სივრცე უფრო არამატერიალური და შემეცნებითია.

ამ მოსაზრების დადასტურების მიზნით 2019 წელს საველე კვლევები ჩავატარე დეპორტირებულ მესხებთან სოფელ მუგარეთში(მდებარეობს ახალციხიდან 12 კილომეტრში, მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე), ქალაქ ახალციხეში და აბასთუმანში (მდებარეობს ახალციხიდან 20 კილომეტრში, მდინარე ოცხეს მარცხენა ნაპირზე). როგორც ქალაქ ახალციხეში, ასევე სოფ. მუგარეთსა და სოფ აბასთუმანში ადგილიც და სივრცეც გაზიარებულია დეპორტირებულ მესხებს, ადგილობრივ დამხვდურ მოსახლეობასა და ადგილობრივ ეთნიკურ, თუ რელიგიურ უმცირესობებს შორის. ჩავიწერე 22 ინტერვიუ(ინტერვიუს ტიპი "ცხოვრების ისტორია").

ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ დეპორტირებული მესხებისთვის ადგილი სამი სხვადასხვა კატეგორიის სივრცესთან ასოცირდება:

1. სახლი, სადაც ოჯახის წევრებთან ერთად ცხოვრობენ;
2. წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები;
3. სამშობლო - სამცხე-ჯავახეთი- ულამაზესი ადგილი, მდიდარი ბუნებითა და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით.

სახლს მიღმა სივრცე განიხილება მეზობლებთან და ნათესავებთან ურთიერთკავშირის თვალსაზრისით. გეოგრაფიული არეალის (სამცხე-ჯავახეთი) განცდა, გამოცდა და აღქმა, სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფში განსხვავებულია. აქაც გამოიყოფა სამი ერთმანეთისგან განსხვავებული კატეგორია:

1. ხანდაზმულები, რომლებმაც ბავშვობის წლები სამცხე-ჯავახეთში გაატარეს და მომსწრენი გახდნენ გადასახლებისა, იცხოვრეს შუა აზიაში, აზერბაიჯანსა და რუსეთში და ბოლოს დაბრუნდნენ საქართველოში; შესაბამისად, ხასიათდებიან განსაკუთრებული ემოციურობით (4 რესპონდენტი);

2. შუახნის ადამიანები , ვინც მაინც გარკვეულ ემოციურ კავშირში იმყოფება ფესვებთან /წინაპრების მიერ ნაცხოვრებ ადგილებთან (9 რესპონდენტი);

3. ახალგაზრდები, რომლებიც საქართველოში დაიბადნენ და ამჟამად სამცხე-ჯავახეთში ცხოვრობენ (9 რესპონდენტი) .

აღმოჩნდა, რომ პირველ ორ კატეგორიაში შემავალი ჯგუფის წევრებისთვის სამცხე-ჯავახეთი აღიქმება სამშობლოდ, რომლის მიმართაც აქვთ/ჰქონდათ ემოციური დამოკიდებულება, წლების განმავლობაში იყო მათი მეხსიერებისა და წარმოსახვის ნაწილი და, შესაბამისად, ყველაფერი გააკეთეს იმისთვის, რომ ჩამოსულიყვნენ და სამცხე-ჯავახეთში ეცხოვრათ. ეს კონკრეტული ტერიტორია, დეპორტირებული მესხებისთვის, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამაერთიანებელი ფაქტორია, თუმცა ჯგუფისადმი საკუთარი თავის მიკუთვნებულობის მიუხედავად, შეინიშნება განსხვავებული თვითაღქმა. (ამ განსხვავებული თვითაღქმის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი კი, ჩემი მოსაზრებით, დედა და ოჯახში მისი როლია, რაზეც ცალკე თავში მექნება მსჯელობა). სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ ამ ჯგუფებში შემავალი ადამიანები თავს მიიჩნევენ:

1. თურქული იდენტობის მატარებელ დეპორტირებულ მესხებად(9 რესპონდენტი);
2. ქართული იდენტობის მატარებელ მესხებად (7 რესპონდენტი);
3. უბრალოდ მესხებად - 6 რესპონდენტი (ამ კატეგორიაში უფრო პრაგმატულად მოაზროვნე ადამიანები შედიან, რომლებიც საკუთარი ინტერესების გათვალისიწინებით და/ან მეტი სარგებლის მოლოდინში ახდენენ შესაბამის თვითიდენტიფიცირებას).

ამ კონტექსტშიც ცალკე უნდა გამოიყონ მოზარდები და ახალგაზრდები, რომელთაც არ ახასიათებთ არც წარმოსახვები, არც ილუზიები და არც მოჭარბებული ემოციები. მათთვის სამცხე-ჯავახეთში ცხოვრება პირადი გამოცდილებაა, რასაც განიცდიან და გამოცდიან ისე, როგორც ყველა ბავშვი დედასთან კავშირში. მათ იციან, რომ უნდა დააფასონ ის რომ სამშობლოში არიან. მათი იდენტიფიცირების თავისებურების შესახებ ქვემოთ ვიმსჯელებ.

3.5 სახლის მნიშვნელობა - ფესვებთან ბმა

დეპორტირებული მესხებისთვის სახლი განსაკუთრებული დატვირთვის მატარებელია. პირველი, რასაც აკეთებენ რეპატრიაციის შემდეგ, ყიდულობენ სახლებს, აწყობენ თავიანთ

უსაფრთხო საცხოვრისს მამა-პაპისეულ მიწაზე. ტუანის (Yi-Fu Tuan) აზრით, სახლი არის განსაკუთრებული მნიშვნელობის ადგილი, რომელსაც ადამიანების ცხოვრებაში სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს. ადამიანთა ჯგუფები, თითქმის ყველგან სახლს აღიქვამენ როგორც სამყაროს ცენტრს. მისი აზრით: სახლი მდებარეობს ასტრონომიულად განსაზღვრული სივრცითი სისტემის ცენტრში. ეს არის ვერტიკალური ღერძი, რომლის გავლითაც ზეცა ქვესკნელს უკავშირდება; სახლი არის კოსმოსური სტრუქტურის ცენტრი. ადგილის ასეთი წარმოდგენა აძლევს მას უზარმაზარ მნიშვნელობას. მისი დატოვება თითქმის შეუძლებელია. თუ ნადგურდება სახლი, ადამიანები ხდებიან დემორალიზებულნი. სახლის განადგურება და ნგრევა გულისხმობს მათი კოსმოსის დანგრევას, თუმცა ამასთანავე ადამიანებს შეუძლიათ ახალ პირობებთან შეგუება და სხვა ადგილას ახალი „სამყაროს ცენტრის“ შექმნა (ტუანი, 2001, გვ. 149-161).

სახლის ეს მნიშვნელობა და სიმბოლური დატვირთვა არა მხოლოდ ქართულ ეთნოგრაფიულ ან ფოლკლორულ მასალაში დასტურდება, არამედ მკაფიოდ იკითხება ტრადიციული ქართული საცხოვრებლის - დარბაზული ნაგებობის- იმ ტიპში, რომელიც ფართოდ გავრცელებული იყო სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე. ამ ტიპის საცხოვრებლის ერთ-ერთი დამახასიათებელი დეტალია დედაბოძი და ე.წ. “გვირგვინიანი“ გადახურვა, რომლის უძველესი შემორჩენილი ვარიანტი, ქვის გვირგვინიანი მიწური საცხოვრებლის სახით, სწორედ ამ რეგიონში არის დადასტურებული. ამ ტიპის საცხოვრებელი მკვლევართა (ი.სურგულაძე, ზ.კიკნაძე, ნ.აბაკელია, თ.ღუდუშაური, და სხვები) აზრით, სამყაროს მიკროკოსმოსურ მოდელს განასახიერებდა სადაც “გვირგვინი“ ზეცასთან ასოცირდებოდა, ხოლო დედაბოძი არა მხოლოდ საცხოვრებლის კონსტრუქციული საყრდენი იყო, არამედ წარმოადგენდა ქართული კოსმოსური მსოფლაღქმით სამი სკნელის-ზესკნელი, შუასკნელი და ქვესკნელი- დამაკავშირებელ ღერძს, იგივე სიცოცხლის(მსოფლიო) ხეს. ამ სიმბოლურ წარმოდგენებს შორის შესაძლებელია ფუნქციური პარალელის გავლება: როგორც ტუანის მიერ განხილულ კოსმოლოგიურ მოდელში, ისე ქართული ტრადიციული საცხოვრებლის ზოგიერთ ინტერპრეტაციაში სახლი სამყაროს ორგანიზებულ მოდელად წარმოჩნდება. თუმცა ეს პარალელი არ ნიშნავს, რომ ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივე კულტურული წარმოდგენა გვაქვს.

დეპორტირებული მესხების სახლ-კარისა და სამშობლოსადმი დამოკიდებულების გასაანალიზებლად შესაძლებელია შედარებითი პერსპექტივის გამოყენება, კერძოდ, გენოციდს გადარჩენილი სომხებისა და დეპორტირებული ყირიმელი თათრების გამოცდილების გათვალისწინება. აღნიშნული ჯგუფების შესახებ არსებული კვლევები საშუალებას გვაძლევს, დავაკვირდეთ, როგორ უკავშირდება ერთმანეთს სახლის დაკარგვა, ისტორიული სამშობლოს მეხსიერება და წინაპართა საცხოვრებელ ადგილებთან კუთვნილების განცდა. აღნიშნული საკითხი კარგად არის შესწავლილი მეცნიერთა მიერ. მაგალითად გერმანელი ანთროპოლოგი დევიდ ლეუპოლდი (David Leupold) , რომელიც ისტორიული მეხსიერების საკითხებს იკვლევს, ნაშრომში "მებრძოლი ოცნების/საოცნებო ქვეყნები. სომხური, ქურთული და თურქული მეხსიერების სადავო პოლიტიკა" (Embattled Dreamlands. The Politics of Contesting Armenian, Kurdish and Turkish Memory) აღნიშნავს, რომ სომხები, ხშირად იყენებენ ტერმინს „ერგირ", როდესაც ისინი ეხებიან დაკარგულ სამშობლოს(იგულისხმება ვანის ტბის დასავლეთი ნაწილი თანამედროვე თურქეთის ტერიტორიაზე). „ერგირ" ნიშნავს სამყაროს/მიწას. სომხურ მეხსიერებით ნარატივებში ტერმინი „ერგირ" (Ergir), რომელიც შეიძლება ითარგმნოს როგორც „ძველი ქვეყანა", აღნიშნავს წინაპართა ისტორიულ სამშობლოს. ამ კონტექსტში იგი არა მხოლოდ გეოგრაფიულ სივრცეს, არამედ ოჯახურ წარმომავლობასთან, წარსულთან და დაკარგულ სამშობლოსთან ემოციურ კავშირსაც გამოხატავს. ის რესპონდენტები, რომლებიც 1915 წლის შემდეგ არასდროს ყოფილან დაკარგულ სამშობლოში, ხშირად ხაზს უსვამენ მის ბუნებრივ სილამაზეს, მატერიალურ სიმდიდრეს და აყვავებულ ცხოვრებას. მათ წარმოსახვაში, ვანი და მისი შემოგარენი იდეალიზებულია, როგორც სამოთხის მსგავსი ადგილი. სომხურ კონტექსტში, ლეუპოლდის მსჯელობაში, სახლისა და სამშობლოს მეხსიერება მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს. ინდივიდუალური და ოჯახური დანაკარგი შეიძლება ეროვნული დანაკარგის აღმნიშვნელად იქცეს, რის შედეგადაც კონკრეტული საცხოვრებელი ადგილისა და ისტორიული სამშობლოს მნიშვნელობებს შორის საზღვარი ბუნდოვანი ხდება (Leupold /ლეუპოლდი, 2020, გვ. 156). ლეუპოლდი ასევე ესაუბრა იმ სომხებსაც, ვინც იმოგზაურა ვანის რეგიონში. მისი რესპონდენტების უმეტესობამ დაადასტურა „უწყვეტობის" შთაბეჭდილება, თითქოს 1915 წლის შემდეგ არც არაფერი შეცვლილა. თუმცა ბევრისთვის ეს ილუზიური, იდეალიზებული სამშობლო დიდად არ განსხვავდებოდა რეგიონის სხვა ადგილებისგან. ის სომხები, რომლებიც ურბანულ სივრცეებში ცხოვრობდნენ

იმედგაცრუებულები აღმოჩნდნენ, რადგან სოფლებისგან განსხვავებით, ომმა რადიკალურად შეცვალა მისი იერსახე. ამრიგად, სომხებმა ვანის ტბის რეგიონში იმოგზაურეს ძირითადად დაკარგული სამშობლოს ძიების მოტივით, თუმცა იქ ჩასული სომხები იმედგაცრუებულნი დარჩნენ იმ რეალობის გათვალისწინებით, რაც იქ დახვდათ. აღმოაჩინეს, რომ მოსახლეობის უმრავლესობას უკვე საუკუნეა ქურთები შეადგენენ. სომხების მხრიდან სამშობლოში ვიზიტებმა, გამოავლინა ადგილობრივი სივრცის ურთიერთსაწინააღმდეგო ბუნება, რომელიც შეგვიძლია გავიხილოთ, ერთი მხრივ, როგორც წარმოსახვითი სამშობლო, ხოლო მეორე მხრივ ფიზიკურად არსებული უცხო მიწა (ქურთისტანი). ამის საფუძველზე მეცნიერი ახდენს სივრცისა და მეხსიერების კონცეპტუალიზაციას შემდეგი სახით: 1. ვინც ვანში ცხოვრობს, მათთვის ეს არის წარმოშობის ადგილი; 2. მათი შთამომავლებისთვის, ვინც იქიდან განდევნეს ეს ხშირად ნოსტალგიური და ილუზორული ადგილია. 3. ხოლო ისინი ვინც გრძელვადიან მოგზაურობას შეუდგა ვანის რეგიონში მათთვის ეს იმედგაცრუების ადგილია. (ლეუპოლდი, გვ. 160). ეს განსხვავება მნიშვნელოვანია დეპორტირებული მესხების შემთხვევის გასაანალიზებლადაც, რადგან მათ შორისაც შეიძლება არსებობდეს განსხვავება იმ ადამიანების გამოცდილებას შორის, რომლებსაც სამცხე-ჯავახეთში ცხოვრების პირადი მოგონებები აქვთ, და იმ ადამიანების წარმოდგენებს შორის, რომელთა კავშირიც ამ სივრცესთან უმთავრესად ოჯახური მონათხრობისა და წინაპართა მეხსიერების მეშვეობით ყალიბდება.

ყირიმელი თათრების დეპორტაციისა და ისტორიული მეხსიერების მკვლევარი, ამერიკელი ანთროპოლოგი გრეტა ლინ უეჰლინგი (Greta Lynn Uehling) ნაშრომში "ყირიმელი თათრების დეპორტაცია და უკან დაბრუნება" (The Crimean Tatars' Deportation and Return) დეტალურად აანალიზებს ყირიმელი თათრების სამშობლოსადმი მიკუთვნებულობის გრძნობას. მას მიაჩნია, რომ ყირიმელ თათრებს, დაკარგული სამშობლოს კოლექტიურად გახსენების პრაქტიკაში, სხვა იძულებით გადაადგილებულ თუ ლტოლვილ მოსახლეობასთან ბევრი რამ აქვს საერთო. მისი აზრით ეროვნული კატეგორიები აზრიანია არა აბსტრაქტულ, პოლიტიკურ დონეზე, არამედ, როგორც ცოცხალი, ადგილობრივი რეალობა. ამ პროცესში კი სახლები მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს. უეჰლინგის მიხედვით, სახლის აშენება ან წინაპართა საცხოვრებელ ადგილზე დამკვიდრება ყირიმელი თათრებისთვის დაბრუნების პრაქტიკული და სიმბოლური მნიშვნელობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოხატულებაა.

სახლი ამ პროცესში ისტორიულ სამშობლოსთან კავშირის მატერიალურ ფორმად იქცევა. დაბრუნებისას მათ მთავარ მიზანს წარმოადგენდა ის, რომ აეშენებინათ სახლი იმ ადგილზე, სადაც ცხოვრობდნენ თვითონ ან მათი მშობლები. უეჰლინგი თვლის, რომ ჩვენი მოგონებების მიღმა არსებობს სხეულის „მგზნებარე კავშირი“ იმ ადგილთან სადაც დავიბადეთ. უეჰლინგი ყურადღებას ამახვილებს სხეულებრივ და სენსორულ გამოცდილებასა და კონკრეტულ ადგილთან მიჯაჭვულობას შორის კავშირზე. ამგვარი მიდგომით, ადგილის ხელახლა მონახულებამ შეიძლება გაააქტიუროს მოგონებები და ემოციები, რომლებიც მხოლოდ სიტყვიერად გადმოცემულ გამოცდილებას არ ეფუძნება.. სახლების მონახულება იწვევს სენსორული ტიპის მოგონებების მოზღვავებას. სახლისა და ოთახების სივრცითი მახასიათებლები, მათში არსებული საგნები და სენსორული ნიშნები შეიძლება წარსული გამოცდილების გახსენების ხელშემწყობ ფაქტორებად იქცეს. ამ თვალსაზრისით, სახლი არა მხოლოდ მოგონებების შინაარსია, არამედ გარემოცაა, რომელთან ურთიერთობამაც შეიძლება გახსენების პროცესი გაააქტიუროს. შესაბამისად განსაკუთრებული კავშირი არსებობს ოთახებსა და მეხსიერებას შორის. (Uehling /უეჰლინგი, 2004, გვ. 223-229).

ლეუპოლდისა და უეჰლინგის კვლევების შედარება საშუალებას გვაძლევს, ერთმანეთისგან განვასხვაოთ ორი ურთიერთდაკავშირებული, მაგრამ განსხვავებული პროცესი: ერთი მხრივ, ისტორიული სამშობლოს შესახებ მეხსიერებითა და წარმოსახვით ჩამოყალიბებული წარმოდგენა და, მეორე მხრივ, კონკრეტულ სახლთან და ადგილთან უშუალო ან სენსორული გამოცდილებით ჩამოყალიბებული კავშირი. დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ამ მიდგომების გამოყენება შესაძლებელს ხდის, გამოვიკვლიოთ, რა მნიშვნელობა აქვს მათთვის სამცხე-ჯავახეთს, როგორ მონაწილეობს ამ წარმოდგენის ჩამოყალიბებაში ოჯახური მეხსიერება და როგორ უკავშირდება ერთმანეთს წინაპართა სახლი, ისტორიული სამშობლო და დაბრუნების სურვილი. ამასთან, აღნიშნული ჯგუფების გამოცდილებები ერთმანეთის იდენტურად არ უნდა მივიჩნიოთ: მათი შედარება მნიშვნელოვანია არა ისტორიული განსხვავებების გასაქრობად, არამედ სამშობლოსთან კავშირის ჩამოყალიბების შესაძლო მექანიზმების გამოსავლენად.

ჩემ მიერ ჩატარებული საველე კვლევის მასალაში იკვეთება შემთხვევები, როდესაც დაკარგული სახლი და ისტორიული სამშობლო ერთმანეთთან მჭიდროდ არის

დაკავშირებული. ზოგიერთი რესპონდენტის მონათხრობში წინაპართა საცხოვრებელი ადგილი არა მხოლოდ ოჯახის წარსულის მატარებელია, არამედ სამცხე-ჯავახეთთან კუთვნილების განცდის სიმბოლოდაც გვევლინება. მათი წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები ძირითადად ნასახლარადაა ქცეული, თუმცა აყვავებული სახლ-კარის შესახებ მითები მათ გონებასა და წარმოსახვებში დღემდე ცოცხლობს. სამცხე -ჯავახეთში შექმნილი საცხოვრებელი სახლი ნამდვილად განიხილება მათი გრძელვადიანი მოგზაურობის დასასრულის საბოლოო ადგილად. მიუხედავად იმისა, რომ მათ ვერ მოახერხეს ზუსტად იმ ადგილებზე დაბრუნება, სადაც მამა-პაპა ცხოვრობდა, სამცხე ჯავახეთი მაინც ითვლება დეპორტირებული მესხების მხრიდან ამ კონკრეტული გეოგრაფიული არეალის მიმართ საკუთარი თავის მიკუთვნებულობის ადგილად.

დეპორტირებული მესხების შემთხვევაშიც, მოქალაქეობა, საკუთრების უფლება დიდ როლს ასრულებს. დეპორტირებული მესხები, რომლებმაც ჯერ კიდევ ვერ მოახერხეს საბუთების წესრიგში მოყვანა, მაინც ვერ გრძნობენ თავს მშვიდად თავიანთ სამშობლოში. განცდა და შიში იმისა, რომ შესაძლოა კიდევ ერთხელ დაკარგონ სახლი ძალიან დიდია. შესაბამისად, ის დეპორტირებულები, ვისაც საკუთრების უფლება არ აქვთ საუბრის დროს, პრაქტიკულად გამუდმებით საბუთებზე არიან კონცენტრირებული და ძალიან რთულდება სხვა საკითხებზე მათთან საუბარი. ჩემი ერთ-ერთი 50 წლის რესპონდენტი (2019 წელი/ახალციხე) ჰყვება : . . . საბოლოო ჯამში 2009 წელს აქ ჩამოვედი, ამის შემდეგ სახლს არ მიფორმებდნენ, ეს სახლი ჩემით ვიყიდე, სახელმწიფო საერთოდ არ დამეხმარა, 15 ათას დოლარად ვიყიდე, შემდეგ გავაფორმე, ერთი წელი ვიტანჯე, 8 წელი ვმუშაობდი გზებზე მთავარ ოსტატად, ავტობანზე, ახლა ჩემი შვილებიც ასე მუშაობენ. აქ ისწავლეს სკოლაში 11 კლასი დაამთავრეს მაგრამ ატესტატი არ მისცეს, არ აქვთ მოქალაქეობა და მაგიტომ ვერ იღებენ ატესტატს, მინდოდა ინსტიტუტში ჩაებარებინათ მაგრამ ვერ ჩააბარეს, და ახლა ორივე ფირმებში მუშაობენ , ერთი აბასთუმანში მეორე სვანეთში, მე თბილისში ავიღე მოქალაქეობა და ჩემი შვილებისთვისაც მინდოდა მაგრამ ვერ ავიღე, აქედან კიდე თბილისში დარეკეს რატომ მიეცით მათ მოქალაქეობაო და შემდეგ დამირეკეს და მითხრეს რომ პასპორტი უკან მოიტანეო, მე არ წავიღე და შემდეგ დამაშინეს და მითხრეს თუ არ მოიტან პოლიცია მოვა და წაგართმევსო, აქ ჩვენთვის ძალიან რთულია ცხოვრება რადგან მოქალაქეობა არ გვაქვს“.

ვისაც საბუთები უკვე წესრიგში აქვთ ისინი მძლავრად მიჯაჭვულნი არიან, როგორც საკუთარ საცხოვრებელ სახლს ისე მიწას და ზოგადად სამცხე-ჯავახეთს. ამისი ნათელი მაგალითია 84 წლის ალიხან ყურაძე (პირველი მაჰმადიანი მესხი, რომელიც გადასახლების შემდეგ თავისი დაბადების ადგილზე, სოფ . აბასთუმანში დაბრუნდა 1988 წელს, სადაც თავის ოჯახთან ერთად კარავს, როგორც თვითონ ეძახის „პალატკას“ აფარებდა თავს. ზეწოლის შედეგად იძულებული გახდა გურიაში გადასახლებულიყო, საიდანაც სოფ აბასთუმანში უკვე 2011 წელს შეძლო დაბრუნება. ის იყო ორგანიზაცია „ხსნის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი და იდეის ავტორი. მას ასევე დიდი წვლილი მიუძღვის დასავლეთ საქართველოში მცხოვრები დეპორტირებული მესხებისთვის სახლებით უზრუნველყოფის პრობლემის მოგვარების საქმეში. ამჟამად ალიხანი უკვე გარდაცვლილია და მისივე ოჯახის ნებართვით დაუფარავად ვწერ მის სახელსა და გვარს), რომელმაც ყველაფერი გააკეთა იმისთვის, რომ სახლი ეყიდა აბასთუმანში, მოეწესრიგებინა საცხოვრებელი სახლის პრობლემა და მშვიდად ეცხოვრა ზუსტად იმ სოფელში საიდანაც ის 7 წლის ასაკში გაასახლეს. ამონარიდი ალიხანის 2019 წლის ინტერვიუდან: „როგორც მოგეხსენებათ, მათ გაგვასახლეს შუა აზიაში და ჩვენ დავსახლდით უზბეკეთში. შემდეგ წავედით რუსეთში. რამდენიმე წლის შემდეგ კი ჩამოვედით ნასაკირალში(გურია, დასავლეთ საქართველო). იქაც რამდენიმე წელი ვიცხოვრეთ და საბოლოო ჯამში, როგორც იქნა, ჩამოვედით ჩვენს სამშობლოში (იგულისხმება აბასთუმანი). როდესაც ეს სახლი შევიძინეთ აქ არაფერი არ იყო. ერთი კედლისთვის რომ შეგეხედათ მეორე მხარეს მთვარეს დაინახავდით. ძალიან რთული იყო ყველაფერი. არავინ მოგვხმარებია. ჩვენ ძალიან ვიტანჯებოდით. მაგრამ ჩვენ მაინც ჩამოვედით აქ. და იცით რატომ? იმიტომ რომ ჩვენ გვინდოდა სამშობლოში გვეცხოვრა. ჩვენ ძალიან ბევრი ვიბრძოლეთ ჩვენი სამშობლოსთვის. აქ საუბარში ჩაერთო ალიხანის შვილი. ჰო, არ მინდოდა რომ საცხა იქ იჯდეს (გულისხმობს ნასაკირალს). აქ ჰაერიც კი განსხვავებულია. უფრო მშრალი ჰავაა და უკეთესად ვგრძნობთ თავს“.

პრაქტიკულად იგივე დამოკიდებულება სახლის მიმართ იკვეთება შესაბამისი ასაკის ნებისმიერ რესპონდენტთან საუბარში, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ტუანის მოსაზრებას სახლის სასიცოცხლო მნიშვნელობის შესახებ ადამიანის ცხოვრებაში არა მხოლოდ მისი, როგორც საცხოვრებელი სივრცის, არამედ, უფრო მეტად მათი სამყაროს განსხეულებული ცენტრის კონტექსტში. (იხ. ინტერვიუ # 14; #15)

3.6 წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები (ემოციები, ადგილის მეხსიერება და წარმოსახვა)

ადამიანები თავიანთ მოგონებებს განალაგებენ კონკრეტული ადგილებსა და დროში. მეხსიერება ადამიანებს აკავშირებს თავიანთ ინდივიდუალურ წარსულთან. ასევე უახლოესი ნათესავების წარსულთან და ეს ხდება ოჯახური ისტორიების თხრობის გზით. ამ პროცესში ადამიანები ერთმანეთს უზიარებენ ფოტოსურათებს, სხვადასხვა ნივთებს, ოჯახურ გვარებს, სიმღერებს, საჭმელს და ა.შ ადგილისადმი მეხსიერება/ადგილის მეხსიერება ამგვარ მოცემულობაზე დგას. ამ პროცესში ყველაზე მნიშვნელოვანი არის ის თუ რამდენად ღრმაა მეხსიერების პრაქტიკები. მეხსიერების განთავსების ადამიანური უნარი აჩვენებს იმას, თუ როგორ შეიძლება გამოვაღვიძოთ მეხსიერება, შევქმნათ აწმყო და ა.შ. მეხსიერებას ასევე გააჩნია ტრავმის დამახსოვრების უნარი. იმ საზოგადოებებში, რომლებმაც განიცადეს ძალადობა, ინდივიდები ბრუნდებიან კონკრეტულ ადგილებზე, რათა თავიდან შეიგრძნონ დანაკარგის მძიმე გრძნობა, მწუხარება, რისხვა, რადგან ძალადობასთან შეხება ღრმა პირადი გრძნობაა, რომელიც პირდაპირ კავშირშია ადამიანის თვით იდენტიფიკაციასთან და პიროვნების პოლიტიკასთან (დროზდევსკი & ნარდი & ვატერტონი, 2016, გვ. 447-456).

მეხსიერების პრაქტიკებთან დაკავშირებული მონაცემები, განსაკუთრებით, ტრავმის დამახსოვრების და მასთან დაკავშირებული ადგილის მონახულების ტენდენცია დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ასახულია ამ თემასთან დაკავშირებულ გარკვეულ სამეცნიერო მასალაშიც და დადასტურდა ჩემი საველე კვლევის მონაცემებითაც (4 ხანდაზმული და 6 საშუალო ასაკის რესპონდენტი). (იხ. ინტერვიუ # 14; # 15)

მეხსიერების პრაქტიკების ეს ტენდენცია სწორედ ადამიანის მიერ მრისხანებასა და/ან მწუხარებასთან დაკავშირებული ემოციების გაცოცხლების ანუ ამ ემოციებთან დაკავშირებული ადგილების მონახულების გზით თვითიდენტიფიკაციის გააქტიურების (ზოგჯერ გაუცნობიერებლად) ერთ-ერთ მექანიზმად განიხილება. ომაზე ჩხეიძე თავის წიგნში „ჩვენი მესხები“ იხსენებს: „. . . ირაკლი, ვუთხარი მოსვლისთანავე -შენ მაჰმადიან მესხებს თუ იცნობ? - როგორ არა, ძალიან ბევრს. . . თუ ძალიან გაინტერესებს, რამდენსაც გინდა იმდენს გაჩვენებ. - საიდან, როგორ მაჩვენებ? -საღამოს პარკში გავიდეთ, დიდი ქვის ლოდები რომ არის ზურაბ წერეთლის მოზაიკურ პანოსთან, იქ იკრიბებიან ხოლმე. - იქ რას

აკეთებენ ხოლმე? - ახალციხისკენ უნდათ გასვლა და ბორჯომში ჩამოსულები იქ იყრიან ხოლმე თავს. . . პარკისკენ გავემართეთ. იმ დროს ცხოვრება ჩქეფდა და დუღდა, უამრავი დამსვენებელი ჩამოდიოდა კურორტზე და პარკი გადავსებული იყო. ზღვა ხალხი ირეოდა. სანატორიუმ „ფირუზას“ რომ მივაღწიეთ, ირაკლიმ ორი კაცი შეაჩერა. შავგვრემანები იყვნენ. ერთს უზბეკური ქუდი, მეორეს კი ცილინდრი ეხურა. - გამარჯობა, მირხან! - მიესალმა რუსულად. - გაგიმარჯოს, ირაკლი! - ჩამოართვეს ხელი ერთმანეთს. ირაკლისაც და იმ ორ კაცსაც დიდი სითბო შევნიშნე ერთმანეთის მიმართ. მე ხომ ცოტა უცნაური სახელი - ომაზი - მქვია, ამიტომ ურთიერთობის გასაადვილებლად ომარის სახელით გავეცანი მათ (მაჰმადიანი მესხები დღესაც ასე მეძახიან, ბევრჯერ უთქვამთ, ჩვენებური სახელი გქვიაო). ვთხოვე, კაფეში შევიდეთ მეთქი. სიამოვნებით დამთანხმდნენ და სუფრა შევუკვეთე. პირველად ხართ ბორჯომში? - ვკითხე რუსულად. - თითქმის ყოველ წელს ჩამოვდივართ. ქართული იცით? - არა. . . “ (ჩხეიძე, 2007, გვ. 13-14).

სველე კვლევებისას რესპონდენტებთან ამ საკითხზე საუბრისასაც (ინტერვიუ #14. #15) დადასტურდა, რომ მათი ერთი ნაწილი (6 რესპონდენტი) საქართველოში საცხოვრებლად გადმოსვლამდე არა ერთხელ იმყოფებოდა სამცხე-ჯავახეთში და ნახულობდა იმ ადგილებს, საიდანაც ისინი გაასახლეს. მაგალითად 73 წლის რესპონდენტი #7 (ქალაქი ახალციხე), რომელთანაც ინტერვიუ 2019 წლის დეკემბერში ჩავწერე ჰყვება: „თავდაპირველად სამარყანდში გაგვასახლეს. შემდეგ მოხდა ფერღანის ტრაგედია და ჩვენ საქართველოში დავბრუნდით, მაგრამ დავსახლდით ქარელში. კგბ-ე ჩვენს წინააღმდეგ იყო და საშიშ ინფორმაციას ავრცელებდნენ ახისკელი თურქების შესახებ. ამიტომ ადგილობრივებმა დაიწყეს ჩვენი შევიწროება. საბოლოო ჯამში, ქარელში მცხოვრები ახისკელი თურქები იძულებული გახდნენ ქარელი დაეტოვებინათ. ჩვენც საცხოვრებლად აზერბაიჯანში გადავედით. სულ ვოცნებობდი ჩემს სამშობლოზე. ბევრჯერ ვიყავი ჩემს სამშობლოში და ამ ადგილებში, რადგან მინდოდა მეცხოვრა ჩემს სამშობლოში (იგულისხმება ახალციხე). მე მხოლოდ ერთი პრობლემა მაქვს. არ მაქვს პასპორტი. მე ყველას ვუყვები ამ პრობლემის შესახებ, ვინ იცის, იქნებ, ვინმე დამეხმაროს. . . „

კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორი, ანთროპოლოგი ახილ გუფთა ჯეიმს ფერგიუსონთან ერთობლივ ნაშრომში “Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference“ მსჯელობს წარმოსახვითი ადგილების მნიშვნელობაზე იმ ადამიანთა

შემთხვევაში, როდესაც იდენტობა დეტერიტორიალიზებულია. ამ კატეგორიაში შედიან: მიგრანტები, იძულებით გადასახლებული პირები, ლტოლვილები, მოქალაქეობის არმქონე პირები და ა.შ. ასეთი ხალხისთვის ტერმინები „აქ“ და „იქ“ ბუნდოვანია. ისინი იმყოფებიან წარმოსახვით/ ილუზორულ კავშირში იმ ადგილებთან და კულტურებთან, რომელთანაც გაწყვეტილი აქვთ კავშირი. გუფთასთვის თვალნათელია ის, თუ როგორ შეიძლება ხალხი მიჯაჭვული იყოს წარმოსახვით ადგილებთან. ადამიანები იმახსოვრებენ ან წარმოსახვაში აცოცხლებენ ადგილებს, საზოგადოებებს, სამშობლოს. დამახსოვრებული ადგილები ძლიერი სიმბოლოა გაფანტულად მცხოვრები ადამიანებისთვის. ასე მაგალითად: მიგრანტები უკვე დამახსოვრებული ადგილების მეშვეობით ქმნიან თავიანთ ახალ წარმოსახვით ცოცხალ სამყაროს. ამ დროს, გადაადგილებული პირებისთვის სამშობლო ყველაზე ძლიერი გამაერთიანებელი სიმბოლოა (გუფთა & ფერგიუნსონი, 1992, გვ. 6-13). სწორედ ამ პოზიციის კონტექსტში განვიხილავ დეპორტირებული მესხების ერთი ნაწილის, ვგულისხმობ ხანდაზმულებსა და საშუალო ასაკის ხალხს, კავშირს და ემოციებს სამშობლოსთან . დეპორტირებულები მუდმივად ოცნებობდნენ იმ დღეზე, როდესაც დაბრუნდებოდნენ სამშობლოში და სწორედ წარმოსახვების მეშვეობით შეძლეს თავიანთი ბავშვობაში ნაცხოვრებ ადგილებთან ემოციური ბმის შენარჩუნება.

ხანდაზმული რესპონდენტები განსაკუთრებული ემოციურობით გამოირჩევიან; მათთვის ყველა დეტალი, რომელიც დაკავშირებულია მათ ბავშვობასთან და სამცხე-ჯავახეთში გატარებულ წლებთან ძვირფასია, ამავდროულად მათში პრაქტიკულად ერთნაირად თანაარსებობს ზიზღი, ბრაზი და სიყვარული, საუბრის დროს უჭირთ თავიანთი ემოციების დაფარვა. ეზიზღებათ ყველა, ვინც ამ ადგილიდან გაასახლა. მუდმივად აქვთ ერთი მარტივი კითხვა, რატომ გაყარეს სამშობლოდან?, რომელსაც პასუხს ვერასდროს სცემენ, რადგან ლოგიკური და არგუმენტირებული პასუხი არ მოეპოვებათ. განსაკუთრებით მათ, ვინც საკუთარ თავს, ძირძველ ქართველად აღიარებს. ყველა დეპორტირებული მესხის მიმართ სოლიდარულები არიან, განურჩევლად იდენტობისა. თვლიან, რომ სამშობლოდან გაგდებას არავინ იმსახურებს. ახსოვთ, მაგ. ხმები - მანქანების ხმაური. ჯარისკაცების ფეხის ხმა. საუბრის დროს ვერც ერთი მათგანი ცრემლებს ვერ იკავებს. ბრაზდებიან ყველაზე, ვინც მათ ამ სივრცის ორგანულ ნაწილად არ თვლის - „ვინმე ჩემზე მეტი ქართველია? რა უფლება აქვს თათარს რომ მეძახის? აქაც მარტივი კითხვა აქვს: რატომ მეძახის თათარს? რა შუაშია

თათარი?“(ალიხანი 84 წლის) და უყვართ ყველაფერი, რაც იმ წლებს ახსენებს, როცა ისინი თავის სამშობლოში ადგილობრივებად გრძნობდნენ თავს. ვფიქრობ, ამჟამად იმედგაცრუებულები არიან, მაგრამ სამშობლოში არიან და სიმშვიდეს გრძნობენ. ხანდაზმულებს არ გააჩნიათ სინანულის გრძნობა მიღებული გადაწყვეტილების მიმართ, რადგან წლების განმავლობაში ცხოვრობდნენ ოცნებებში, იტანჯებოდნენ ნოსტალგიით და წარმოშობის ადგილებს აცოცხლებდნენ თავიანთ წარმოსახვებში. დაბრუნება კი ღირსების საკითხად მიაჩნდათ. საბოლოო ჯამში, დაბრუნდნენ და მიღწეული შედეგით ამაყები არიან. ამ საკითხთან დაკავშირებით ვეყრდნობი ლუის ჩავლას (Louise Chawla) ნაშრომს “Childhood Place Attachments” და ვიზიარებ მის პოზიციას, რომ ბავშვობაში დამახსოვრებულ ადგილებს მარადიული ღირებულება აქვს. ამ საკითხის შესწავლისას მკვლევრები იყენებენ ავტობიოგრაფიებსა და პირადი ისტორიებს, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება კონკრეტული ადგილის მიმართ ზრდასრულთა დამოკიდებულების კვლევა. მაგ. ნოსტალგიის განცდა მეტყველებს იმაზე, რომ პიროვნებას ჩამოუყალიბდა მუდმივი მიჯაჭვულობა კონკრეტულ ადგილთან მიმართებით. რასაც შესაძლოა ცენტრალური ადგილი ეკავოს თვით-იდენტიფიკაციის პროცესში. ამასთანავე, მიჯაჭვულობა არის ემოცია, რომელიც რთულია აღსაწერად, თუმცა ზრდასრულ ადამიანებს აქვთ საკმარისი სიტყვების მარაგი იმისთვის, რომ გადმოსცენ და გამოხატონ ის ემოციები, რაც ბავშვობაში უთქმელი რჩებოდა. ჩავლას აზრით, არსებობს მიჯაჭვულობის ოთხი ყველაზე გავრცელებულო ფორმა: 1. სიყვარული -ეს არის უბრალოდ სიყვარული იმ ადგილის მიმართ, რომელიც დაკავშირებულია ოჯახის სიყვარულთან და უსაფრთხოებასთან. ადამიანებისთვის მისი ღირებულება განისაზღვრება კულტურული ფესვებითა და ოჯახური კავშირებით. ამ შემთხვევაში, ადამიანის ძირითადი კრედოა „"this is my place in the world“(ეს არის ჩემი ადგილი მსოფლიოში); 2. ტრანსცენდენტურობა - ბუნებასთან და გარემოსთან კავშირის ღრმა გრძნობა; 3. ამბივალენტურობა - დადებითი და უარყოფითი ემოციები ერთად, ადგილი რომელიც ტკივილსაც უკავშირდება. 3. სტიგმატიზებული ადგილები(ღარიბთა ან “რასობრივად არასრულფასოვანი მოსახლეობის“ გეტოები) ; 4. იდეალიზება - არა კონკრეტულად საცხოვრებელ ადგილთან, არამედ აბსტრაქტულ გარემოსთან თვითიდენტიფიკაცია. ეს შეიძლება იყოს პატრიოტულად აღქმული გეოგრაფიული რეგიონი ან წარმოსახვის სფერო. მიჯაჭვულობის ეს ოთხივე ფორმა მწვავედ რეაგირებს პოლიტიკურ და სოციო-ეკონომიკურ კონტექსტებზე. (ჩავლა, 1992, გვ. 69-73). ჩემი ხანდაზმული

რესპონდენტების გამოკითხვის შედეგების მიხედვით მიჯაჭვულობის ამ ოთხი ფორმიდან პრაქტიკულად გამოკვეთილია პირველ (სიყვარული ადგილის მიმართ-„"this is my place in the world“) და მესამე-ამბივალენტურობა ფორმებთან თანხვედრა. რაც შეეხება საშუალო ასაკის რესპონდენტებს, მათთან ამ ორ ფორმასთან ერთად აშკარად გამოხატულია იდეალიზება- იდენტიფიკაცია აბსტრაქტულ გარემოსთან. მამაკაცი (60 წლის/ქალაქი ახალციხე/ 2019 წელი)„. . . . ჩვენ მესხები ისეთი ხალხი ვართ რომ სხვის მიწაზე ვცხოვრობდით, ყირგიზეთში, აზერბაიჯანში, თურქეთში, რუსეთში, და სულ ყოველთვის პატივს ვცემთ ჩვენს სამშობლოს, დროშას, ატრიბუტებს, ეს ჩვენს სისხლზე წერია . . . ეს სამყარო ღმერთს იმიტომ არ შეუქმნია რომ ადამიანებმა ერთმანეთს აწყენინონ, შექმნა იმიტომ რომ ძმურად ვიცხოვროთ, ეს ღმერთის მიწაა, არც ჩემია და არც შენი!! ჩვენ კარგი პასლოვიცა გვაქვს ორი ძმა მიდის და ჩხუბობენ არა ეს ჩემი მიწაა არა ჩემი, ხანდაზმული ბრძენი ადამიანი მოდის და ეუბნება მათ გაიწიეთ აქედან, მე უკვე მოვისმინე ვისია ეს მიწა, ეს არც შენია და არც შენი, ეს მიწა ღმერთისაა, და ახლა ხალხი ღვთის მიწას ვერ იყოფენ, ყველაფერი უჭკუო, ბოროტი და გაუნათლებელი ხელმძღვანელებისგან მოდის, თვითონ ყოველთვის კარგად არის, ომია თვითონ არ მიდიან, თვითონ მიდიან საზღვარგარეთ საცხოვრებლად სასწავლებლად ვინ მიდის ომში უბრალო ხალხი. უბრალო ხალხი იტანჯება. ეს მიწა შექმნა ყოვლისშემძლე ღმერთმა, ჩვენ ისე უნდა ვიცხოვროთ რომ ჩვენი საქართველო გაბრწყინდეს რომ პრობლემები არ იყოს. . .“

ჩემი რესპონდენტების მესამე ჯგუფს წარმოადგენდნენ ძირითადად 13 -იდან 19 წლამდე ახალგაზრდები. 2019 წელს საველე კვლევებისას ინტერვიუ ჩავწერე ამ ჯგუფის 5 რესპონდენტთან. სოფ. მუგარეთში-2 რესპონდენტი; სოფ.აბასთუმანში- 1 რესპოდენტი და ქალაქ ახალციხეში- 2 რესპონდენტი. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოში დაიბადა, თუმცა იყვნენ ისეთებიც ვინც 2-5 წლის ასაკში ჩამოიყვანეს სამცხე-ჯავახეთში. ამ ჯგუფში შესამჩნევი იყო, რომ შესუსტებულია გეოგრაფიული არეალისადმი ემოციური დამოკიდებულება. მათი ემოციები უფრო ოჯახურ ისტორიებში ცოცხლობენ. იციან, რომ ტრაგიკულია მათი ისტორია და მათ ემოციებს უფრო ეს საკითხი ეხება, თუმცა აფასებენ იმას, რომ მათ უწევთ თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში ცხოვრება. ძალიან კარგად აცნობიერებენ იმ გეოგრაფიული არეალის მნიშვნელობას, სადაც ცხოვრობენ. არც ერთ მათგანს ამ ადგილის დატოვების სურვილი არ აქვს.(რესპონდენტი #9 / 13 წლის /2019 წელი): “ მე აქ დავდივარ

ხოლმე მეზობლებთან. კარგი მეგობრები მყავს. მიყვარს სკოლაში სიარული ვერთობი ხოლმე კარგად. დედას ვეხმარები ხოლმე. ძმებთან ერთადაც ვერთობი ხოლმე სახლში. ტელევიზორს ვუყურებთ, ვთამაშობთ და ასე. . . ჩემი ბაბუა გადაასახლეს. მძიმე ისტორია აქვს ძალიან. ბებიამ არ მიატოვა ერთად გაასახლეს, მაგრამ მერე აქ ჩამოვიდნენ. მეც აქ ვარ. მიყვარს აქაურობა. კარგია, კარგად ვსწავლობ, სკოლა მიყვარს, მასწავლებლები. - რა გინდა რომ გამოხვიდე? - მასწავლებელი. რისი მასწავლებელი? რომელი საგანი გიყვარს ყველაზე ძალიან? - ყველა მიყვარს. ყველას კარგად ვსწავლობ . . . გინდა საზღვარგარეთ წასვლა სასწავლებლად?- არა საზღვარგარეთ არა, თბილისში მინდა, მაგრამ მერე ისევ ჩამოვალ. აქ ვასწავლი. და საზღვარგარეთ რატომ არ გინდა ? - რავი, ბევრი იწვალა ჩემმა ბაბუამ აქ ჩამოსასვლელად, სად უნდა წავიდე მე.. .ცოტა ხნით შეიძლება.“

მოზარდებს აქვთ თავიანთი კონკრეტული საყვარელი ადგილები, სადაც ხვდებიან მეგობრებს და მათთან ერთად ატარებენ სასიამოვნო დროს: სკოლა, სტადიონი, რაბათი და ა.შ . ამ შემთხვევაშიც, იმის ასახსნელად თუ როგორ მუშაობს ბავშვებსა და მოზარდებში ადგილთან მიჯაჭვულობა რელევანტურია ლუის ჩავლას (Louise Chawla) ნაშრომი, სადაც ავტორის მიერ გაანალიზებულია ყველა თეორია, რომელიც არსებობს ბავშვების ადგილთან მიჯაჭვულობის საკითხთან მიმართებით. მაგ. ფსიქოანალიტიკური თეორია, რომლის მიხედვითაც კონკრეტული ადგილები და საგნები სოციალური კონტექსტის გათვალისწინებით განიხილება; ავტობიოგრაფიული გარემოს თეორია, რომელიც იკვლევს ბავშვობაში დამახსოვრებულ ადგილებს; ქცევითი რუკების თეორია, რომელიც მიხედვითაც მეცნიერები აკვირდებიან და შეისწავლიან იმას, თუ სად იკრიბებიან ბავშვები და მოზარდები და საყვარელი ადგილების თეორია, რომლის მიხედვითაც მეცნიერები აანალიზებენ ბავშვების საყვარელ ადგილებს. ნაშრომის ავტორისთვის ინსპირაციის წყაროს წარმოადგენდა ფსიქოანალიტიკური თეორია, რომელიც ჩემი კვლევის ამ კონკრეტული ნაწილის კონტექსტში -ახალგაზრდების ემოციური კავშირი ადგილთან- ყველაზე რელევანტურად მიმაჩნია. ეს თეორია ორიენტირებულია „ობიექტებთან“ ურთიერთობის საკითხებზე სადაც „ობიექტში“ ხშირ შემთხვევაში მოიაზრება „დედა“.

ამ თეორიის თანახმად, სუბიექტის მიჯაჭვულობა დამოკიდებულია ობიექტთან ურთიერთობაზე, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ვითარდება დედასთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, რაც გულისხმობს იმას, რომ თუ ჩვილი, დედის გვერდით თავს დაცულად

გრძნობს, გარემოში ნებისმიერი სიახლე მისაღებია მისთვის. ლუის ჩავლას აზრით, ბავშვები ადგილთან მიჯაჭვულნი არიან მაშინ, როდესაც ბედნიერებას გამოხატავენ კონკრეტულ ადგილზე ყოფნისას ან განიცდიან ამ ადგილის დატოვებას. რაც ავითარებს ბავშვის შინაგან, გარეგან და წარმოსახვით ურთიერთობებს მნიშვნელოვან ადამიანებსა და საგნებთან. ამ შემთხვევაში, ობიექტი ხდება მნიშვნელოვანი, რადგან ის კმაყოფილების გრძნობას იწვევს. ამ თეორიის მიხედვით, გამოიყოფა მიჯაჭვულობის ორი განსხვავებული ტიპი (ეყრდნობა ერნეს შახტელის იდეებს) 1. ავტოცენტრული (autocentric)- ადგილის ეგოცენტრული აღქმა, სადაც კომფორტისა და დისკომფორტის ემოციები ერთმანეთს ერწყმის და 2. ალოცენტრული (allocentric) -სხვაზე ორიენტირებული აღქმა (იგულისხმება გარე-გარეშე ობიექტიდან მომდინარე აღქმა. ამ შემთხვევაში სუბიექტი თვითონ "იხსნება" ობიექტისთვის, ცდილობს გამოამჟღავნოს/აჩვენოს თვისებები, რომლებიც განსაზღვრავენ მის ზოგად ფორმას და უნიკალურ თვითმყოფადობას და ამით იღებს ინტელექტუალური კმაყოფილებას). (ჩავლა, 1992, გვ. 69-73).

ამრიგად, ანალიზი აჩვენებს, რომ დეპორტირებულ მესხთა შემთხვევაში სივრცესთან და ადგილთან კავშირი ერთდროულად მოიცავს მატერიალურ, ემოციურ და სიმბოლურ განზომილებებს. სახლი რესპონდენტებისთვის შეიძლება იყოს ყოველდღიური ცხოვრების, ოჯახური უსაფრთხოებისა და საკუთრების სივრცე, ხოლო წინაპართა საცხოვრებელი ადგილები — ოჯახური მეხსიერებისა და ისტორიულ სამშობლოსთან კუთვნილების სიმბოლო. სამცხე-ჯავახეთთან კავშირი ზოგიერთ რესპონდენტში უშუალო მოგონებებს ეფუძნება, ზოგიერთში კი მშობლებისა და წინაპრების მონათხრობის, ადგილის მონახულებისა და იქ ცხოვრების სურვილის მეშვეობით ყალიბდება.

ამასთან, სივრცესთან კავშირი არ არის უცვლელი ან ყველა რესპონდენტისთვის ერთნაირი. მასზე გავლენას ახდენს პირადი ბიოგრაფია, თაობა, ოჯახური მეხსიერება, საცხოვრებელი პირობები, საკუთრებისა და მოქალაქეობის საკითხები და ამჟამინდელ გარემოში ჩამოყალიბებული სოციალური ურთიერთობები. შესაბამისად, ისტორიულ სამშობლოსთან მიჯაჭვულობა არ უნდა გავაიგივოთ ეთნიკური თვითიდენტიფიკაციის ერთ კონკრეტულ ფორმასთან. უფრო ზუსტად, იგი წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფუძველს, რომლის მეშვეობითაც რესპონდენტები განმარტავენ საკუთარ წარმომავლობას, წარსულთან კავშირსა და ჯგუფურ კუთვნილებას.

ჩატარებული საველე კვლევების ანალიზის შედეგად მიღებული მონაცემები ადასტურებს:

1. დეპორტირებული მესხების დამოკიდებულება ისტორიული სამშობლოსადმი რეალურად თავსდება ადგილისა და სივრცის თეორიების ჩარჩოში და შეიძლება ალტმანის ადგილთან მიჯაჭვულობის კონცეფციის საფუძველზე აიხსნას. კერძოდ, დეპორტირებულ და საქართველოში რეპატრირებულ მესხებს, მიუხედავად თვითიდენტიფიცირების თვალსაზრისით არსებული აშკარა სხვაობებისა, აერთიანებთ ერთი მნიშვნელოვანი საერთო მახასიათებელი- ეს არის მიჯაჭვულობის გრძნობა ისტორიულ სამშობლოსთან და მკაფიოდ გამოხატული ~ ემოციური დამოკიდებულება სამცხე-ჯავახეთის მიმართ. საველე კვლევის მასალაში ჩანს, რომ რეპატრირებული მოსახლეობის ყველა ჯგუფში (დეპორტირებული მესხები/ახისკელი თურქები) სამცხე- ჯავახეთი იდენტიფიცირდება მთელ სამყაროსთან, რითაც დასტურდება სარტრის მოსაზრება რომ "ემოციები არის სამყაროს აღქმის გზა" (Sartre, 1962).

2/3 დეპორტირებული მესხები სივრცეს გამოცდიან ყოველდღიურ ცხოვრებაში, თუმცა ინტენსივობის სხვადასხვა ხარისხით; სივრცე/ადგილი რეალური ან წარმოსახვითი მეხსიერების შესაბამისად განსხვავებულია სხვადასხვა ასაკისა და გამოცდილების ჯგუფებისთვის და შესაძლებელია მისი კატეგორიზება: სახლი, სადაც ოჯახის წევრებთან ერთად ცხოვრობენ; წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები; სამშობლო - სამცხე-ჯავახეთი- ულამაზესი ადგილი, მდიდარი ბუნებითა და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით. იდენტიფიცირებულია მასთან დაკავშირებული ემოციებიც. ხანდაზმული რესპონდენტების ჯგუფში უფრო გამოკვეთილია სიყვარული ადგილის მიმართ, განცდა, რომ ეს ჩემი ადგილია სამყაროში და ამბივალენტურობა- დადებითი და უარყოფითი (ტკივილიანი) ემოციების თანხვედრა; საშუალო ასაკის ჯგუფში ამ ორ ფორმასთან ერთად აშკარად გამოხატულია იდეალიზება- იდენტიფიკაცია აბსტრაქტულ , წარმოსახვით გარემოსთან ; ახალგაზრდების ჯგუფში შესუსტებულია გეოგრაფიული არეალისადმი ემოციური დამოკიდებულება შესამჩნევად შესუსტებულია და მათი ემოციები უფრო ოჯახურ ისტორიებში ცოცხლობენ.

4. დეპორტირებულ/რეპატრირებულ მესხებთან ჩატარებული საველე კვლევების კვლევის შედეგად დადასტურდა ჩემი ჰიპოთეზა, რომ შეიძლება გამოიყოს ცალკეული მარკერები, რომლებიც განსაზღვრავენ გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის

გრძნობას. კვლევის შედეგებმა გამოავლინა ოთხი ძირითადი მახასიათებელი: კონკრეტული ემოციები, რომელიც დაკავშირებულია სამცხე-ჯავახეთთან, წარმოსახვა, მეხსიერება, ფესვები. თითოეული მათგანი რეალურად მუშაობს გეოგრაფიულ არეალთან დეპორტირებულები მესხების კავშირების და, შესაბამისად, ამ ადგილთან საკუთარი თავის იდენტიფიცირების შესანარჩუნებლად და/ან გასაძლიერებლად. სწორედ ამასთან კავშირში და ამ გრძნობით განპირობებულად შეიძლება განვიხილოთ წარმოსახვები, მეხსიერება და სენტიმენტალური გრძნობები, როგორც ფესვებისადმი, ასევე, ზოგადად , მამა-პაპისეული სახლ-კარის მიმართ ანუ ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც, საბოლოოდ ქმნიან საფუძველს გეოგრაფიულ არეალთან მიჯაჭვულობის მყარი განცდის ჩამოსაყალიბებლად, გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა კი, თავის მხრივ, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ეთნიკური იდენტობის ფორმირებისა და შენარჩუნების პროცესში;

5. ვარაუდი , რომ მეხსიერების პრაქტიკებთან დაკავშირებული მონაცემები, განსაკუთრებით, ტრავმის დამახსოვრების და მასთან დაკავშირებული ადგილის მონახულების ტენდენცია, მნიშვნელოვანი უნდა იყოს დეპორტირებული მესხების იდენტობის შენარჩუნების პროცესში შესაბამის ლიტერატურაში ასახულ მონაცემებთან ერთად დადასტურდა საველე კვლევების შედეგად მოპოვებული მასალით;

IV თავი. ქალის/ დედის როლი ეთნიკური იდენტობის ფორმირების პროცესში

საკვალიფიკაციო ნაშრომის მეორე თავში, გეოგრაფიული არეალის და მასთან დაკავშირებული ემოციების, წარმოსახვისა თუ მეხსიერების შესახებ მსჯელობისას უკვე აღვნიშნე, რომ დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში, ინდივიდუალური, კოლექტიური და ისტორიული მეხსიერება, სამცხე- ჯავახეთისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობაა აღვივებს და ჯგუფის წევრებს შორის ერთგვარი გამაერთიანებლის ფუნქციას ასრულებს. ამ კონკრეტულ თავში, ჩემი მიზანია შესაბამისი სამეცნიერო პოზიციებისა და დეპორტირებულ მოსახლეობაში ჩატარებული კვლევების შედეგების საფუძველზე წარმოვაჩინო ქალის/დედის როლი ამ პროცესში. ჰიპოთეზა, რომლის დადასტურებაზეა ორიენტირებული მსჯელობა, ასე მაქვს ფორმულირებული: *ის, რომ დეპორტირებულმა მესხებმა ათწლეულების განმავლობაში შეძლეს თავიანთი მეხსიერების, წარმოსახვებისა და ემოციების საშუალებით ფესვებთან კავშირის შენარჩუნება, სხვა კომპონენტებთან ერთად ქალის/დედის დამსახურებაა. სწორედ დედა არის ის ადამიანი, რომელიც ერთ-ერთ გადამწყვეტ როლს ასრულებს ეთნიკური მიკუთვნებულობის ჩამოყალიბება/ შენარჩუნების თვალსაზრისით. სხვა სიტყვებით, დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის ფორმირებისა და შენარჩუნების პროცესში მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება ქალებს, განსაკუთრებით დედებსა და ბებიებს, რომლებიც ოჯახური მეხსიერების, ენის, რიტუალებისა და ეთნიკური კუთვნილების შესახებ წარმოდგენების გადაცემაში მონაწილეობენ. ამასთან, მათი გავლენა არ არის ერთგვაროვანი ან წინასწარ განსაზღვრული: ის დამოკიდებულია ოჯახურ ურთიერთობებზე, ქორწინების წესებზე, სოციალურ გარემოსა და თავად ინდივიდების მიერ საკუთარი წარსულის ინტერპრეტაციაზე.*

სამეცნიერო თვალსაზრისით აღნიშნული საკითხი თავსდება ფემინისტური თეორიების ჩარჩოში. ზოგადად, გენდერთან დაკავშირებული საკითხების მეცნიერული კვლევები განსაკუთრებით გააქტიურდა "ცივი ომის" შემდგომ პერიოდში მსოფლიოში დაწყებული ნაციონალიზმის აღორძინების კვალდაკვალ. ამ პერიოდში ძველი პოლიტიკური ჩარჩოების დაშლასა და გლობალური ეკონომიკური ძალაუფლების რეკონსტრუქციას მოჰყვა „ერის" განმეორებითი განსაზღვრის საჭიროება და, შესაბამისად, მისი მრავალჯერადი მნიშვნელობების კონფიგურაცია. აღნიშნულ მნიშვნელობებსა და მეტაფორებში დიდი ადგილი დაიკავა გენდერულმა პრობლემატიკამ. ამერიკის შეერთებულ შტატებში წლების

განმავლობაში მიმდინარეობდა კულტურული „ომები“ „ერის “ თანამედროვე მნიშვნელობის დასადგენად, სადაც ძალიან დიდ ყურადღებას უთმობდნენ ეროვნული საზღვრების თემატიკას სქესის, რასისა და ეთნიკური ნიშნის გათვალისწინებით. ქალთა მიმართ სექსუალურმა და ეკონომიკურმა ძალადობამ ასევე მასკულინურ ლიტერატურაში გენდერული საკითხების უგულებელყოფამ განაპირობა ფემინისტი მეცნიერების მხრიდან სრულიად „ახალი“ მიდგომების ჩამოყალიბება როგორც „ერის“, ასევე, ნაციონალური იდენტობის საკითხებთან მიმართებით ((Nilsson & Tétreault/ ნილსონი & ტეტრაულტი, 2000, გვ. 13). იმის გათვალისწინებით, რომ ფემინისტი თეორეტიკოსები ბევრ, ერთმანეთისგან განსხვავებულ, თუმცა გენდერთან დაკავშირებულ საკითხებს იკვლევენ, ამ სფეროში განხორციელებული სამეცნიერო კვლევები, ნაშრომები და თეორიები მრავალფეროვანია. კვლევითი საკითხის სპეციფიკის შესაბამისად ყურადღება ძირითადად გავამახვილე ნაციონალიზმის თანამედროვე ფემინისტურ მოძღვრებაზე, რომელიც ფოკუსირებულია, ერთი მხრივ, იდენტობის ფორმირებაზე ხოლო, მეორე მხრივ, სოციალური კატეგორიების კონცეპტუალიზაციაზე.

ნაციონალიზმის შესახებ ფემინისტური მოძღვრების დასაყრდენს წარმოადგენს მოსაზრება, რომ ნაციონალიზმი სოციალურად კონსტრუირებადი ფენომენია. ლინდა რაჩოპი და კატარინა ო’სოლივანი (Linda Racioppi and Katherine O’Sullivan) თავიანთ ნაშრომში „Engendering nation and national identity“ (ერისა და ეროვნული იდენტობის წარმოშობა/გააზრება) ავითარებენ იმ აზრს, რომ ეთნიკური იდენტობა და ეთნიკური ჯგუფის ფორმირება ეფუძნება წარმომავლობას, რომელიც დიდწილად უკავშირდება ოჯახს და ამ პროცესში უმნიშვნელოვანესი ადგილი სქესს უკავია. (Racioppi & O’Sullivan/რაჩოპისა & ო’სოლივანი, 2000, გვ. 26-31). უფრო მარტივად რომ ვთქვათ ოჯახური ურთიერთობები და გენდერულად ორგანიზებული სოციალური პრაქტიკები ეთნიკური კუთვნილების კონსტრუირებისა და გადაცემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სივრცეა

გენდერული საკითხების მკვლევარი თრინ თ. მინ- ჰა (Trinh T. Minh-ha) ნაშრომში “ქალი, მშობლიური, უცხო“ (Woman, Native, Other) წერს, რომ მსოფლიოს ყველაზე ადრეული არქივები და ბიბლიოთეკები ქალების მოგონებები იყო, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემოდა. ის თვლის, რომ ამ გადაცემის ჯაჭვში ყველა ქალი მონაწილეობს. მაგ. ფრაზა - მე ეს მაქვს დედაჩემისგან / მე ეს ვიცი დედაჩემისგან - გულისხმობს: მომიყევი და ნება

მომეცი, რომ მოვუყვე ჩემს მსმენელებს, რაც მე გავიგე შენგან, რომელმაც მოისმინე დედაშენისგან და ბებიაშენისგან, რათა ნათქვამი უცვლელად გადაეცეს ქალებს, რომლებიც იქნებიან ჩვენი შვილები და შვილიშვილები ხვალ. (მინ -ჰა, 1989, გვ.121-123). აღნიშნული ავტორი გვეხმარება მეხსიერებისა და ზეპირი გადაცემის გააზრებაში.

ჯორჯ მოსი (George L. Mosse) ნაშრომში "ნაციონალიზმი და სექსუალობა" (Nationalism and Sexuality) განიხილავს მარიანას, გერმანიასა და ბრიტანიას, ხელოვნების ნიმუშებს, როგორც ეროვნულ სიმბოლოებს საფრანგეთის, გერმანიისა და ბრიტანეთის ისტორიაში. ამ სამი სიმბოლოდან მარიანა და გერმანია ანუ მე-19 საუკუნის ბურჟუაზიული საფრანგეთისა და გერმანიის ეროვნული სიმბოლოები, ასხივებდნენ წესრიგსა და სიმშვიდეს. სადაც ქალი იყო პატივისცემის ობიექტი. ქალი განასახიერებდა ერის მფარველ და დამცველ არსებას, სადაც მისი როლი ტრადიციების დაცვაში გამოიხატებოდა. ბრიტანია, ამ თვალსაზრისით, შედარებით ნაკლებ მნიშვნელოვანი პერსონა იყო , ის უფრო განასახიერებდა თავისუფლების სიმბოლოს, რომელიც ნაპოლეონის მსგავსი ტირანების მტერი იყო. (Mosse/მოსი, 1985, გვ 97-98). მოსე საშუალებას იძლევა გააანალიზდეს ქალის სიმბოლური როლი ეროვნულ დისკურსში.

ელიზაბეთ სპელმანი (Elizabeth V.Spelman) გამოკვლევაში " არა არსებითი/უმნიშვნელო ქალი"იზიარებს ფემინისტი სოციოლოგისა და ფსიქოანალიტიკოსის, ნენსი ჩოდოროვის მოსაზრებას, რომ ოჯახების ერთ-ერთი მთავარი ფუნქცია არის ცოცხალი არსებების/ადამიანების შექმნა, რომლებიც"მიიღებენ სიამოვნებას ან კმაყოფილებას საქმიანობის იმ ტიპიდან, რომელიც აუცილებელია უფრო ფართო სოციალური სტრუქტურის შესაქმნელად". ამ სოციალურ სტრუქტურაში ეთნიკური კუთვნილების, რასისა და კლასის გამოკვლევებმა შეიძლება დაგვაფიქროს შესაძლებლობაზე, რომ, ის რასაც ადამიანი იგებს თავისი გენდერული კუთვნილების გაცნობიერების დროს, წარმოადგენს მისი ეთნიკური, კლასობრივი, ეროვნული(ნაციონალური) იდენტობის შესაბამის გენდერულ იდენტობას. სქესის აღქმა/გაგება მოიცავს "იდეოლოგიის, მნიშვნელობების და მოლოდინების გაგებას, რომელიც საფუძვლად უდებს ჩვენი საზოგადოების გენდერულ წევრად ქცევას" (Spelman / სპელმანი, 1988, გვ. 88). სპელმანთან დედის როლი გენდერულ, სოციალურ და ოჯახურ ურთიერთობებშია წარმოდგენილი შესაბამისად გენდერის, სოციალური განსხვავებებისა და ოჯახის როლის უფრო რთულად გააზრებაში გვეხმარება.

დეპორტირებული მესხების შემთხვევაში ქალის/დედის მნიშვნელობისა და ფუნქციის განსაზღვრისა და ანალიზისთვის ჩემთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ნირა იუვალ დევისის და ფლოია ანთიასის (Floya Anthias and Nira Yuval-Davis) სამეცნიერო ნაშრომი " ქალი-ერი-სახელმწიფო" (Woman-Nation-State) სადაც ავტორები ქალების მხრიდან ეთნიკურ და ეროვნულ პროცესში მონაწილეობის 5 ძირითად გზას გამოყოფენ:

1. ქალები არიან ეთნიკური კოლექტივების წევრების ბიოლოგიური რეპროდუქტორები;
2. ქალები არიან ეთნიკურ/ეროვნულ ჯგუფებს შორის საზღვრების რეპროდუქტორები;
3. ქალები მონაწილეობას იღებენ კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის რეპროდუქციაში, როგორც კულტურის გადამცემები;
4. ქალები არიან ეთნიკური/ეროვნული განსხვავების აღმნიშვნელები ან სიმბოლური განმასახიერებლები;
5. ქალები არიან ეროვნული, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო ბრძოლის მონაწილეები.

მოსახლეობის კონტროლის სხვადასხვა ფორმები ყველაზე თვალსაჩინო პოლიტიკური მექანიზმია, რომელიც ეხება ქალებს, როგორც ბიოლოგიურ რეპროდუქტორებს. სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფებისა და რასების მხრიდან „ჩაყლაპვის" , "ჩაძირვის/ჩათრევის"('swamped) შიშმა წარმოშვა ცალკეულ შემთხვევებში ერთგვარი სახელმწიფოებრივი და/ან სახელმწიფოთაშორისი პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს ჯგუფის წევრების ფიზიკური რაოდენობის შეზღუდვას. ამის ერთ-ერთი მაგალითია საიმიგრაციო კონტროლი. უფრო მკაცრი ზომების ნუსხას კი განეკუთვნება ცალკეული ჯგუფების ფიზიკური განადგურება და /ან ქვეყნიდან გაძევება (მაგ. ებრაელები და ბოშები ნაცისტურ გერმანიაში).

მსგავსი სტრატეგია გულისხმობს აგრეთვე კონკრეტულ ეთნიკურ ჯგუფებში შობადობის შემცირებას ქალების რეპროდუქციულობისა და აქტიურობის კონტროლის გზით და მერყეობს იძულებითი სტერილიზაციიდან ჩასახვის საწინააღმდეგო მასობრივ მობილიზაციამდე. თუმცა, არსებობს საპირისპირო ტენდენციებიც. ამის მაგალითია დომინანტი ეთნიკური ჯგუფის მოსახლეობის ზრდის აქტიური წახალისება. მაგალითად, მოწოდება „თეთრი ავსტრალია", საიმიგრაციო პოლიტიკა ან ებრაელების „დაბრუნება"ისრაელში და მოწოდება, რომ ქალებმა გააჩინონ ბავშვები, რომ არავითარი „დემოგრაფიული ჰოლოკოსტი" არ მოხდება. ეს წახალისება ხშირად ეხება ეროვნული და

რელიგიური დისკურსების გამოყენებას ქალების მოვალეობის შესახებ, რომ მათ მეტი შვილი გააჩინონ. თუმცა, ხშირ შემთხვევაში, ნაცვლად იმისა, რომ იდეოლოგიურ მობილიზაციას დაეყრდნონ, სახელმწიფო აყალიბებს ბავშვის შემწეობის სისტემებს და სხვა დედობრივ შეღავათებს, როგორიც არის სესხები და ა.შ. ასეთი შემწეობები არსებობს მაგ. დიდ ბრიტანეთში.

ქალები კონტროლდებიან არა მხოლოდ ბავშვების გაჩენის წახალისებით ან პირიქით, არამედ ხანდახან ისინი იძულებულები არიან, რომ გააჩინონ ბავშვები. მაგ. სამხრეთ აფრიკაში ქალებს არ აქვთ სხვა ჯგუფის წევრ მამაკაცთან სექსუალური ურთიერთობის დამყარების უფლება. ოფიციალური ქორწინება განსაზღვრავს ბავშვი იქნება თუ არა აღიარებული ჯგუფის წევრად. შესაბამისად, სოციალური და რელიგიური ტრადიციები კარნახობს ვის ვისზე შეუძლია დაქორწინება. ამ გზით ხდება სხვადასხვა ჯგუფის წევრებს შორის საზღვრების დადგენა და შენარჩუნება, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემა და ქალი გვევლინება ეთნიკურ/ეროვნულ ჯგუფებს შორის საზღვრების რეპროდუქტორის როლში. ცნობილია, რომ ისრაელში სწორედ დედა განსაზღვრავს ჩაითვლება თუ არა ბავშვი ებრაელად ანუ ებრაელია ბავშვი, რომელსაც დედა ჰყავს ებრაელი. მეორე მხრივ,

ეგვიპტეში მუსლიმი დედისა და ქრისტიანი კოპტი მამის ოჯახში დაბადებულ ბავშვს არ აქვს იურიდიული სტატუსი(მუსლიმი).

ქალის, როგორც იდეოლოგიური რეპროდუქტორის როლი ხშირად დაკავშირებულია მასთან, როგორც ეთნიკური ჯგუფის კულტურის მატარებელთან. ქალები ახდენენ პატარა ბავშვების სოციალიზაციას, მაგრამ ეთნიკური უმცირესობები ხშირ შემთხვევაში არ არიან ლინგვისტურად და სოციალურად ასიმილირებულნი დომინანტურ ეთნიკურ ჯგუფთან. ქალებს შესაძლოა მოეთხოვოთ ეთნიკური სიმბოლოებისა და ცხოვრების წესის გადაცემა ჯგუფის სხვა წევრებზე, განსაკუთრებით ახალგაზრდებზე და ამ გზით ანუ როგორც კულტურის გადამცემები არიან ჩართული კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის რეპროდუქციაში. მეტიც, ქალები ჯგუფის წევრებს არა მხოლოდ ასწავლიან და გადასცემენ კულტურულ და იდეოლოგიურ ტრადიციებს, არამედ, ძალიან ხშირად, თვითონ ხდებიან სიმბოლური ფიგურები. მაგ. დედები, რომელთაც სხვადასხვა ბრძოლებში დაკარგეს შვილები(ვაჟები) არიან ნაციონალური დისკურსის მნიშვნელოვანი ნაწილი. ასევე ეროვნული

კონფლიქტების დროს ხშირად მეომრებს მოუწოდებენ იბრძოლონ ქალებისა და ბავშვების დასაცავად, ქალების ღირსების დასაცავად, და ა.შ.

და ბოლო, მეხუთე კატეგორიაში შედიან ქალები, რომლებიც მამაკაცების მხარდამხარ იბრძვიან. ისინი დიდ როლს ასრულებენ ეროვნული და ეთნიკური კონფლიქტების დროს, ჩართულები არიან ეროვნულ განმათავისუფლებელ ომებში, ხშირად აწარმოებენ. პარტიზანულ ბრძოლებს (Yuval-Davis / Floya Anthias იუვალ-დევის, ფლოა ანთიას, 1989, გვ. 7-10) ქალების მონაწილეობით ეთნიკური საზღვრებისა და კოლექტიური იდეოლოგიის რეპროდუქციის გაანალიზებაში გვეხმერაბა აღნიშნულ ავტორთა მოსაზრებები.

სწორედ ამ მარკერებზე ორიენტაციით განვიხილე ქალის/დედის ფუნქცია იდენტობის ფორმირების/შენარჩუნების პროცესში დეპორტირებულ მესხებში. ეთნიკურ პროცესებში ქალის მონაწილეობის ხუთი შესაძლო გზიდან, დეპორტირებულ მესხებისთვის რელევანტურად ჩავთვალე სამი მარკერი:
ქალი- ეთნიკურ/ეროვნულ ჯგუფებს შორის საზღვრების რეპროდუქტორი - საველე კვლევის მასალის საფუძველზზე დადასტურდა შიდაეთნიკური ქორწინების ნორმა და პარტნიორის ჯგუფური კუთვნილების მნიშვნელობა;
ქალი- კულტურის გადამცემი და კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის რეპროდუქციაში მონაწილე (დედისგან მიღებული თვითიდენტიფიკაცია, ოჯახში ენისა და რიტუალების გადაცემა)
ქალი- ეთნიკური/ეროვნული კატეგორიების გარდამქმნელი და რეპროდუქტორი(ქალის, როგორც ოჯახური ტრადიციის ან ჯგუფის საზღვრის განმასახიერებლის როლი)
2019 წელს დეპორტირებულ მესხებში ჩატარებული საველე კვლევების დროს ჩემი ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი სწორედ იმის გარკვევა იყო რამდენად მნიშვნელოვნად ისახებოდა ქალის/ დედის ფუნქცია იდენტობის ფორმირების და/ან შენარჩუნების პროცესში და რამდენად ესადაგებოდა აღნიშნული მარკერების ფორმატს.
ინტერვიუებმა დედის მნიშვნელობა ამ თვალსაზრისით მკაფიოდ გამოკვეთა ორი ძირითადი მიმართულებით:

1. ეს როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა საქართველოს ტერიტორიიდან მესხების დეპორტაციის პერიოდში, როდესაც ჯგუფის მამაკაცი წევრების მნიშვნელოვანი

ნაწილი მეორე მსოფლიო ომის ფრონტებზე იმყოფებოდა (საიდანაც მათი დიდი ნაწილი უკან ვერ დაბრუნდა) და ადგილზე ძირითადად იყვნენ ქალები, ბავშვები და მოხუცები;

ქესქინი ნაშრომში " ახისკელი თურქების რეპატრიაციის პროცესი მათ სამშობლო საქართველოში: გამოწვევები და პერსპექტივები" (The repatriation process of Meskhetian/Ahiska Turks to their homeland in Georgia: challenges and prospects) აღნიშნავს, რომ ოფიციალური მონაცემებით მეორე მსოფლიო ომში დაღუპულ 28 მილიონ საბჭოთა მოქალაქეს მესხების/ახისკელი თურქების რაოდენობა 15000-იდან 50000- მდე მერყეობს (ქესქინ, 2019, 23). ის, რომ სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მოსახლე მამაკაცების მნიშვნელოვანი რაოდენობა იბრძოდა მეორე მსოფლიო ომის ფრონტებზე, მაშინ, როდესაც მათი ოჯახის დარჩენილი წევრების დეპორტაცია მოხდა, ამ თემასთან დაკავშირებულ ლიტერატურასა თუ მოგონებებშიც დასტურდება. მაგ. ნაზირა ვაჩნაძე წიგნში „დეპორტირებული მესხი ქალის ნაზირას წიგნი" წერს: - „ერთ ამბავს მოგიყვებით იქ ყოფნისას ალიკ ორბელიანმა რომ მომითხრო. 1956 წელს, როცა მათი ოჯახი საქართველოში არ შემოუშვეს. ისინი კიროვაბადში დასახლებულან, კერძო სახლი უყიდიათ და იმ იმედით ცხოვრობდნენ, რომ ოდესმე სამშობლოში დაბრუნდებოდნენ. ალიკ ორბელიანის მშობლები წარმოშობით ასპინძელები ყოფილან. როცა მამამისი ომში წაუყვანიათ დედამისი თურმე ბავშვს ელოდებოდა. გარკვეული ხნის შემდეგ უცნობებიათ, თქვენი ქმარი მძიმედ არის დაჭრილი და ჰოსპიტალში წევსო. ცოლიც მასთან წასულა. მაშინ ჩვენებური ქალები ასეთი ცნობის მიღებისას ჰოსპიტლებში მიდიოდნენ და თვითონ უვლიდნენ ქმრებს. დედამისსაც მოუვლია ქმრისთვის. კაცი ის ის იყო ფეხზე წამოუყენებია და თვითონ მშობიაროაბაც დასწყებია. ჰოსპიტლიდან იმავე ქალაქის სამშობიაროში გადაუყვანიათ. ვაჟი შესძენია - სწორედ ჩვენი ალიკ ორბელიანი. სამშობიაროდან გამოწერის შემდეგ ქმრისთვის ჰოსპიტალში მიუკითხავს, სადაც უთქვამთ - შენი ქმარი გაწერეს და ისევ ფრონტზე გააგზავნესო. ჩვილი ბავშვით ხელში ასპინძაში დაბრუნებულა. გასულა დრო და ცნობა მიუღია. გულაღა ორბელიანს სიკვდილის შემდეგ საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭაო. 1944 წელს ბავშვთან ერთად ყაზახეთში გადაუსახლებიათ, სადაც 1956 წლამდე ცხოვრობდნენ."(ვაჩნაძე, 2005, გვ. 142-143). „ერთხელ იუსუფ რზაევიც ჩამოვიდა. ისინი ადიგენის რაიონიდან გაასახლეს. თავისი ისტორია გვიამბო. მიუხედავად იმისა, რომ დედამისი ქმრის გარეშე ორ მცირეწლოვან შვილთან ერთად დარჩა. შვილების ფეხზე

დაყენება მაინც შეძლო. ქმარი ფრონტიდან არ დაბრუნებულა. უგზო-უკვლოდ დაკარგულად ითვლებოდა. . . „ (ვაჩნაძე, 2005, გვ.90).

ჩემი ერთ-ერთი რესპონდენტი # 11 / 50 წლის/ აბასთუმანი 2019 წელი/ საუბარში აღნიშნავს: - „დაეპატიმრებინათ ერთი, ორი, სამი, ათი, ვინმე ვინც დამნაშავე იყო. დაუცველი ხალხი მოხუცები, ქალები და ბავშვები დატოვეს, დანარჩენები ომში წიყვანეს და ესენიც (იგულისხმება საქართველოში დარჩენილი ხალხი) ასე გაასახლეს აქედან“

როგორც ცნობილია, სამცხე-ჯავახეთიდან დაახლოებით 100 000 მესხი გაასახლეს. ქესქინის მონაცემების გათვალისწინებით თუ დავუშვებთ, რომ საშუალოდ 32 ათასი მამაკაცი უკან ვეღარ დაბრუნდა ან მძიმე ფიზიკური და/ან ფსიქოლოგიური ტრავმებით დაბრუნდა, აშკარაა, რომ რომ გადასახლების მთელ სიმძიმეს ძირითადად ქალები გაუმკლავდნენ და გასაკვირიც არ უნდა იყოს, რომ ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნების პროცესში დიდი როლი სწორედ დეპორტირებულ მესხ ქალებს ეკუთვნით. ეს დასტურდება დეპორტირებულ მესხებთან ჩატარებული საველე კვლევის მასალითაც (ინტერვიუ #4, #11, #13). მაგ. ერთ-ერთი ჩემი რესპონდენტი 84 წლის ალიხანი ამბობს: „ სკოლაში რომ ვსწავლობდი, აუცილებლად უნდა მცოდნოდა ჩემი ეროვნება. ვკითხე დედაჩემს: ვინ ვართ ეროვნებით? მან მიპასუხა; ჩვენ ვართ ქართველი მუსულმანები“. საილუსტრაციოდ მოვიყვან კიდევ რამდენიმე ინტერვიუს: #4. ინტერვიუ ჩაწერილია ახალციხეში 2011 წელს, საუბარი მიდის ორ მამაკაცს შორის, ვინმე ხახოვსკისა და ლაზიშვილს შორის. სახელები არ ისმის

. . . ხახოვსკი: რა მნიშვნელობა აქვს უზბეკი, თურქი თუ ვინ ფესვები ხომ აქედან გვაქვს.

ლაზიშვილი: პრობლემა არ გვქონია არაფერი

ხახოვსკი: როგორ არ გვქონია, ჩამოვედით თათრებს გვეძახდნენ. აჭარლებს რატომ არ ეძახიან თათრებს? თათარი რა არის? შენ ახლა ხარ ლაზიშვილი ამბობ ვარ ქართველი. ჩემი გვარია ხახოვსკი. მე ხომ ვერ ვიტყვი ხახოვი ვარ არა? ეგ ხომ შეუძლებელია. დედა ცოცხალია, რა გითხრა დედაშენმა, ვინ ხარო? ქართველი?

ლაზიშვილი: კი ქართველი

ხახოვსკი: რა გვარია დედაშენი?

ლაზიშვილი: ისიც ლაზიშვილი

(ელოდებოდა რომ სხვა გვარი იქნებოდა და გააგრძელებდა თავის მსჯელობას მაგრამ ვეღარ გააგრძელა და გაჩუმდა)

ხახოვსკი: ოჯახში როცა საიდუმლოს ამბობდნენ ისინი ქართულად ლაპარაკობდნენ, შაკიკზე ლოცვებს ქართულად კითხულობდნენ . . .

#11. კაცი /55 წლის/ ახალციხე / 2011 წელი„. . . ჩვენ ახლა ვფიქრობთ რომ ვართ მესხები. ხო ადრე გვერეოდა ხოლმე ხანდახან ვინ ვართ. ახლა უკვე დიდი ხანია ვთვლით რომ ვართ ქართველები. ჩემი მშობლები ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე სახლში, როცა ჩვენგან ფარულად რაღაცის თქმა უნდოდათ ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე. ჩვენთან სახლში მაგალითად, როცა მოხუცებთან ვსაუბრობ, განსაკუთრებით ბებიასთან ხანდახან ისეთ რამეს ამბობს ხოლმე. მაგალითად მღეროდა ხოლმე ქართულად ან მაგალითად ავად იყო ვიღაცა შელოცვა ხდებოდა ქართულად. ლოცულობდნენ ქართულად. აი სუფრასთან რომ ვიჯექით ხოლმე მაწონი მომაწოდე იტყოდა, წყალი მომაწოდე და ასე ვისწავლეთ ქართული. ჩემი დედას ენა ქართულია და ცოტა ცოტა ვიცი, მაგრამ ზედაპირული მარტივი ლაპარაკი ვიცი.

#13. კაცი / 53 წლის/ აბასთუმანი / 2019 წელი

„რაც მსმენია, არის ის რომ გაგვასახლეს შუა აზიაში. 1958 წელს დედაჩემი გადმოვიდა აზერბაიჯანში. ჩვენ აზერბაიჯანში გადმოვედით. მერე 1985 წლამდე დედასთან ერთად ვცხოვრობდი აზერბაიჯანში. მერე ყაბარდო-ბალყარეთში გადავედი. როცა თვალი გავახილე და დავიბადე დედაჩემი ყოველთვის ამბობდა „როდინა“ „როდინა“ „როდინა“.

აღნშნული ინტერვიუებიდან ნათლად ჩანს, ეთნიკური თვითგამორკვევის პროცესში ქალის როლი. დედის გამეორებადი სიტყვა აქ მეხსიერების გადაცემის შესაძლო მექანიზმია.

2. მეორე სფერო, სადაც ქალის როლის მნიშვნელობა იდენტობის ფორმირებაში აშკარად დასტურდება, ქორწინებითი კავშირები და ოჯახია. კერძოდ, დეპორტირებული მესხები ქორწინდებიან ტრადიციების გათვალისწინებით და მთავარ მნიშვნელობას ანიჭებენ იმას, რომ ქალი/მამაკაცი იყოს დეპორტირებული მესხი, თუმცა მის თვითაღქმას არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს. ამან კი, თავის მხრივ, შესაძლოა დროთა განმავლობაში ოჯახის წევრებში კონკრეტული იდენტობის შესუსტების/გაძლიერების საფუძველი შექმნას, რაშიც ოჯახის რძლის ანუ დედის როლი(მისი იდენტობა) მნიშვნელოვანი დატვირთვის მქონეა.

დეპორტირებული მესხების ქორწინებითი კავშირების თავისებურებების გასაცნობად დავეყრდენი ე. ფირცხალავას ნაშრომს “მუსლიმი მესხები-ინტეგრაცია თუ სეპარაცია“, რომელშიც განხილულია მუსლიმი მესხების ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები, მათ შორის ქორწინების ტრადიცია. ფირცხალავა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მუსლიმი მესხები

ტრადიციული ხალხია და ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების დიდი ნაწილი ერთნაირად შენარჩუნებული აქვთ ყველა ქვეყანაში, სადაც კი მათ მოუწიათ ცხოვრება. ასეთ ტრადიციებში ის, პირველ რიგში, გულისხმობს ქორწინებასა და დაკრძალვის რიტუალს. აღნიშნავს, რომ დეპორტირებულ მესხებს ახასიათებთ გაფართოებულ ოჯახად ცხოვრება, რაც გულისხმობს იმას, რომ რამდენიმე თაობა ცხოვრობს ერთ ოჯახად. კვლევის შედეგების საფუძველზე აკეთებს დასკვნას, რომ ოჯახში ფუნქციები პარსონსის ფუნქციონალური მიდგომის მიხედვითაა განაწილებული, რაც გულისხმობს მამაკაცის ინსტრუმენტულ ფუნქციას, ხოლო ქალს ძირითადად ევალება ოჯახის მოვლა და შვილების აღზრდა. დეპორტირებული მესხების მიერ ოჯახის შექმნის პროცესში, დედამთილი მთავარი ფიგურაა შვილებისთვის მეორე ნახევრის შერჩევისას, ხოლო შვილების დამოკიდებულება აღნიშნული საკითხისადმი შემწყნარებლურია. დეპორტირებული მესხების საზოგადოებაში ითვლება, რომ ტრადიციების გათვალისწინებით, ეს ასე უნდა იყოს. ასევე მნიშვნელოვანი და გასათვალისწინებელი ტრადიციაა ისიც, რომ ოჯახი მხოლოდ დეპორტირებულ მესხთან უნდა შეიქმნას (ფირცხალავა, 2013, გვ. 190-191). მესხურ საზოგადოებაში შიდაეთნიკური ქორწინების ტრადიცია ასახულია მარინე ბერიძის დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიული ხასიათის ნაშრომში (პირდაპირი რეპორტაჟები წარსულიდან) წარმოდგენილი მასალაშიც (ბერიძე,მ., (2005), გვ.454). და დასტურდება დეპორტირებულ მესხებში ჩემ მიერ ჩაწერილ ინტერვიუებშიც (იხ. ინტერვიუ #1 #2,#3). #3. ქალი / 17 წლის / 2011 წელი

. . . სკოლაში ვართ მესხები და აჭარლები. ჩვენი გოგოები სულ გათხოვდნენ იქ იანეთში. . . ჩვენ მარტო მესხებზე ვთხოვდებით.

-აჭარელს თუ გაყვებოდი?

- არა, მესხი უნდა შემიყვარდეს, არც იმერელს არც რაჭველს. მხოლოდ მესხს. ხდება ხოლმე ხანდახან, მაგრამ ძალიან იშვიათად, მაგრამ ჩემთვის ძალიან მიუღებელია. მესხი მესხს უნდა გაყვეს

მიუხედავად იმისა, რომ დეპორტირებული მესხების ჯგუფი არაჰომოგენურია იდენტობის თვალსაზრისით და არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება არსებობს საკუთარი თავის ამა თუ იმ ეთნოსთან მიკუთვნებულობის მხრივ, ქალის, როგორც კულტურული ტრადიციების, მათ შორის იდენტობის განცდის, გადამცემის როლი აშკარად იკვეთება. იმის

საილუსტრაციოდ თუ როგორ შეიძლება ქალის/დედის გავლენით დროთა განმავლობაში შეიცვალოს და/ან ჩამოყალიბდეს მიკუთვნებულობა, განვიხილავ სოფ. მუგარეთში (მდებარეობს ახალციხიდან 12 კილომეტრში, მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე) მცხოვრებ დეპორტირებული მესხის ოჯახს, რომელთანაც სხვადასხვა დროს (2011 და 2019 წლები) მაქვს ჩაწერილი ინტერვიუ და დროის ამ მონაკვეთში სწორედ ქალის გავლენით მოხდა ეთნიკური კუთვნილების განცდის ცვლილება.

პირველად ინტერვიუ სოფ. მუგარეთში მცხოვრებ ოჯახში 2011 წელს ჩავწერე. მაშინ ოჯახში შემოსული ახალი რძალი სულ რაღაც 4 წლის გადმოსული იყო საქართველოში საცხოვრებლად, ჯერ მხოლოდ ერთი შვილი ჰყავდა, ოჯახში აზერბაიჯანიდან მოვიდა ისე, რომ თავის მომავალ ქმარს საერთოდ არ იცნობდა. იცოდა, რომ ისიც დეპორტირებული მესხი იყო და ეს ფაქტი სრულიად საკმარისი აღმოჩნდა იმისთვის, რომ გადაწყვეტილება მიეღო და ოჯახი შეექმნა. არსად სწავლობდა, სწავლის უფლებას არ აძლევდნენ და, შესაბამისად, თავის მოვალეობად ოჯახის შექმნა მიაჩნდა. მიუხედავად იმისა, რომ სწავლის გაგრძელება და უნივერსიტეტში ჩაბარება ძალიან უნდოდა, ტრადიციებს „დაჰყაბულდა“ და ადრეულ ასაკში დაოჯახდა. მუგარეთში, შერეულ ოჯახში მოხვდა ანუ მის ქმარს დედა ქართველი ჰყავდა, 2 წლის ასაკიდან მუგარეთში ცხოვრობდა და შესაბამისად ადგილობრივ წეს-ჩვეულებებს მთელ თავის ოჯახთან ერთად კარგად იყო მორგებული. თვითონ რძალი მუგარეთში საცხოვრებლად გადმოსვლის პირველ წლებს ძალიან მტკივნეულად იხსენებს. მისი დიდი დედამთილი (როგორც თავად უწოდებს) ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. სახლში, აზერბაიჯანულად ლაპარაკს, თავსაფრის ტარებას, ლოცვას და ა.შ. უკრძალავდა. მეუღლე, მიუხედავად იმისა, რომ თავად მუსულმანი იყო. იმდენად ქართული წეს-ჩვეულებებით იყო აღზრდილი, რომ „უცხო“ კულტურის მიღება ძალიან გაუჭირდა. მე მუსულმანი კი ვარ, მაგრამ ქართველი ვარო ასე ამბობდა.

2019 წელს იმავე ქალბატონთან ჩაწერილმა ინტერვიუმ უკვე სხვა სურათი აჩვენა. გაირკვა, რომ მისი „დიდი დედამთილი”გარდაიცვალა. თვითონ ქმარს პატივს სცემს და ამიტომ რაღაცებს ქართული წესის გათვალისწინებით აკეთებს, მაგ. დედამთილის საფლავზე მიდის აღდგომა დღეს და ა.შ. მაგრამ, ქმრისთვის ტერმინი “თურქი მესხი“ უცხო აღარ არის, აქტიურად ურთიერთობენ იმ ორგანიზაციებთან, რომლებსაც “თურქი მესხების“ ხელშემწყობი პროგრამები აქვთ. შვილებმა ძალიან კარგად იციან, როგორც თურქული, ასევე

ქართული , თუმცა თავს “თურქ მესხებად“ თვლიან. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ 2011 წელს აღნიშნულ ოჯახს ადგილობრივი მოსახლეობა თათრებად არ მოიხსენიებდა, 2019 წლის ინტერვიუში კი თავადვე გულდაწყვეტით ამბობს, რომ ჩემ შვილებს თათრებს ეძახიან ადგილობრივებიო. მუგარეთის ოჯახის შესახებ სხვადასხვა დროს ჩაწერილი ინტერვიუების შედარება აჩვენებს, რომ რვა წლის განმავლობაში შეიცვალა ოჯახის წევრების ეთნიკური თვითიდენტიფიკაციისა და კულტურული კუთვნილების გამოხატვის ფორმები. ეს ცვლილება მხოლოდ დედის გავლენით ვერ აიხსნება, თუმცა შემთხვევა აჩვენებს, რომ ქალის პოზიცია, ოჯახური ურთიერთობები და შვილებისთვის კულტურული წარმოდგენების გადაცემა იდენტობის ფორმირების პროცესის მნიშვნელოვანი კომპონენტებია. ამავე დროს, ოჯახის გამოცდილება მიუთითებს სოციალურ გარემოსა და ჯგუფურ ორგანიზაციებთან ურთიერთობის შესაძლო მნიშვნელობაზეც. მუგარეთის ოჯახის შემთხვევა არ იძლევა დეპორტირებული მესხების ყველა ოჯახის შესახებ განზოგადების საშუალებას, თუმცა გვთავაზობს მნიშვნელოვან მაგალითს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ოჯახური ურთიერთობების, ქალის როლისა და სოციალური გარემოს გავლენის ანალიზი ეთნიკური თვითიდენტიფიკაციის ცვლილების პროცესში. დეპორტირებულ მესხებში ჩატარებული საველე კვლევების მასალის შეჯერება შერჩეულ თეორიულ ჩარჩოსთან ადასტურებს, რომ ეს მონაცემები ერგება იმ სამ ძირითად მარკერს, რომელიც დევისის და ანთიასის მიერ შემოთავაზებული ქალის ეთნიკურ და ეროვნულ პროცესში მონაწილეობის 5 ძირითადი გზის ფორმატში შევარჩიე:

ქალი- ეთნიკურ/ეროვნულ ჯგუფებს შორის საზღვრების რეპროდუქტორი; დასტურდება დეპორტირებულ მესხებში არსებული და დღემდე შენარჩუნებული ქორწინების ტრადიციით. მესხი მამაკაცები მესხ ქალებზე ქორწინდებიან და ამ გზით ხდება არა მხოლოდ ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებული საზღვრების რეპროდუქცია, არამედ სწორედ დედის ეთნიკური პოზიცია, ხშირად გადამწყვეტი ხდება ოჯახის წევრების იდენტობის ფორმირებისთვის. შესაბამისად, ქალი ზოგჯერ შიდა ჯგუფურ დონეზეც ქმნის გარკვეულ საზღვარს. ამას ადასტურებს შიდაეთნიკური ქორწინების ნორმა (ინტერვიუ #3; ფირცხალავა, 2013), რომელიც ჯგუფის საზღვრის შენარჩუნების მექანიზმად შეიძლება განვიხილოთ.

ქალი- კულტურის გადამცემი და კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის რეპროდუქციაში მონაწილე; საველე კვლევებით მოპოვებული მასალის მნიშვნელოვან ნაწილში დასტურდება ქალის/ დედის/ ბებიის იდენტობის განცდის მნიშვნელობა

შვილების ეთნიკური ორიენტაციის ფორმირების პროცესში , რაც, თავის მხრივ, კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის ფორმირების საფუძველს ქმნის;
ქალი- ეთნიკური/ეროვნული კატეგორიების გარდამქმნელი და რეპროდუქტორი;
დასტურდება თუნდაც, დეპორტირებული მესხების ერთი ოჯახის ისტორიის მაგალითზე, რომლის ახალგაზრდა თაობის ეთნიკური იდენტიფიკაციის ცვლილება სწორედ ქალის/დედის გავლენით მოხდა. *ამის დადასტურებას* ის ეპიზოდები უჭერს მხარს, სადაც ოჯახში ქართულის ან მშობლიური ენის გამოყენება, ლოცვები და „როდინას“ გამეორება დედისა და ბებიის სიტყვებს უკავშირდება (ინტერვიუ #4, #11, #13), ასევე ალიხანის მონათხრობი, რომელშიც დედა ეროვნების შესახებ კითხვაზე „ქართველ მუსულმანებად“ განსაზღვრავს ოჯახს

V თავი. სოციალური და კულტურული საზღვრების როლი დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის ფორმირების/ შენარჩუნების პროცესში (სამხრეთი საქართველოს მაგალითი)

სოციალური, კულტურული და ეთნიკური საზღვრები განსაზღვრავს ადამიანებისა და კონკრეტული ჯგუფების ერთმანეთისადმი დამოკიდებულებას, ურთიერთობებს, აღქმას, რაც თავის მხრივ, დიდ გავლენას ახდენს თვითაღქმაზეც. ასეთი საზღვრების როლი შესაძლოა შეასრულოს კონკრეტულმა მარკერებმა, წარმოდგენებმა, მახასიათებლებმა, მოვლენებმა და ა.შ. სამხრეთ საქართველოში მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებში, საკუთარი ეთნიკური კუთვნილების აღქმის თვალსაზრისით, განსხვავებები შეიმჩნევა. ასევე განსხვავებულია როგორც ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება მათ მიმართ, ისე მათი ეთნიკური კუთვნილების აღქმა. ნაშრომის პირველ სამ თავში გამოვყავი და განვიხილე ის ძირითადი ფაქტორები(ინდივიდუალური, კოლექტიური და ისტორიული მეხსიერება, გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის განცდა, დედის როლი), რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დეპორტირებული მესხების მიერ საკუთარი იდენტობის განსაზღვრაში. ამ თავის ფარგლებში, ძირითად ყურადღებას ვამახვილებ სოციალური და კულტურული საზღვრების საკითხზე, როგორც შიდა ჯგუფურ (მხოლოდ დეპორტირებულ მესხებში) დონეზე, ასევე დეპორტირებულ მესხებსა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის არსებულ საზღვრებზე. თავის ძირითადი ჰიპოთეზები ასე ჩამოყალიბდა:

ა. დეპორტირებული მესხების სოციალური და კულტურული საზღვრები კონსტრუირდება და იცვლება ჯგუფის წევრებისა და სხვა სოციალური აქტორების მიერ გამოყენებული კუთვნილების კრიტერიუმების შესაბამისად

ბ. დეპორტირებული მესხების იდენტობის შენარჩუნებაში პრიმორდიალური მახასიათებლების მნიშვნელობასთან ერთად დასტურდება სოციალური და კულტურული საზღვრების ფუნქციური დატვირთვა. რომლებიც განსაზღვრავს ჯგუფის წევრობის აღქმას, შიდა სოლიდარობასა და სხვა ჯგუფებთან გამიჯვნის ფორმებს.

ამ თავის მიზანი არის კულტურული და სოციალური საზღვრების როლის გაანალიზება დეპორტირებული მესხების ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნებისა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან მათი ურთიერთობის პროცესში. დიდი ყურადღება ეთმობა იმას, თუ რა ნიშნებს იყენებენ თავად დეპორტირებული მესხები ჯგუფური კუთვნილების განსაზღვრისას და რა კრიტერიუმებით აფასებს მათ ადგილობრივი მოსახლეობა. საველე მასალა იძლევა საშუალებას გამოიკვეთოს ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება - კონკრეტული ოჯახის მიღება და მისი ქართველად აღიარება ყოველთვის არ გულისხმობს დეპორტირებული მესხების უფრო ფართო ჯგუფის მიღებისთვის მზადყოფნას. ამგვარად, სოციალური და კულტურული საზღვრები განიხილება არა მხოლოდ განსხვავებების გამოხატულებად, არამედ მექანიზმადაც, რომლის მეშვეობითაც განისაზღვრება ჯგუფის წევრობა, სოციალური მიღება და გამიჯვნა.

დეპორტირებულ მესხების იდენტობის განსაზღვრაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ისეთმა მარკერებმა, როგორებიცაა: ტერიტორია და მასთან დაკავშირებული ემოციები, ისტორიული მეხსიერება და სხვა. თუმცა, აშკარაა, რომ ამ მარკერებთან ერთად, იდენტობის შენარჩუნების პროცესში მნიშვნელოვანი დატვირთა გააჩნია სოციალური და კულტურული საზღვრების არსებობას, რომლითაც ნარჩუნდება ერთი მხრივ, ჯგუფის წევრების ლოიალურობა ჯგუფის იდენტობის შემადგენელი კომპონენტების(ენა, რელიგია, ტრადიციები) მიმართ და, მეორე მხრივ, სწორედ ეს საზღვრები ქმნიან სხვა ჯგუფებთან ურთიერთობის ან მათგან განსხვავების ჩარჩოებს. მესხები, როგორც ჯგუფი/ ეთნიკური გაერთიანება, ჩამოყალიბდნენ დროთა განმავლობაში, გარკვეული სოციალური და კულტურული პროცესების შედეგად და რომ არა ის სოციალური პროცესები, რაც მათ გარშემო წლების (შესაძლოა საუკუნეების) განმავლობაში მიმდინარეობდა არ გვექნებოდა ასეთი მრავალფეროვანი თვითაღქმა და, შესაძლოა საერთოდ არ ყოფილიყო -

დეპორტირებული მესხი/ახისკელი თურქი - ამ სახელწოდების ჯგუფური გაერთიანება. ერნესტ გელნერი (Ernest Gellner) თავის ნაშრომში „ერები და ეროვნულობა“ (Nations and Nationalism) წერს: „ეჭვგარეშეა, რომ დიდი და მცირე ჯგუფების ფორმირების პროცესში, მნიშვნელოვანი ფაქტორია ნება-სურვილი და თანხმობა. კაცობრიობა ყოველთვის შედგებოდა სხვადასხვა სიდიდის და ფორმის ჯგუფებისგან. ისინი ზოგ შემთხვევაში იყვნენ მკვეთრად განსაზღვრულნი, ზოგ შემთხვევაში კი პირიქით. ჯგუფის ფორმირების პროცესში ყველაზე მნიშვნელოვანია: ერთი მხრივ, ნებაყოფლობითი ერთგულება, იდენტიფიკაცია, ლოიალურობა, სოლიდარობა და მეორე მხრივ, შიში და იძულება. სწორედ ამ ორი უკიდურესი პოლუსების სპექტრს ეფუძნება საზოგადოების ფორმირება.“ (Gellner / გელნერი, 1983, გვ.53)“ ვფიქრობ, სწორედ გელნერის მიერ შემოთავაზებული საზოგადოების ფორმირების უკიდურესი პოლუსების სპექტრის ფორმატში შეიძლება მოთავსდეს დეპორტირებული მესხების , როგორც საზოგადოების/ჯგუფის ჩამოყალიბების და შენარჩუნების საფუძვლები. ერთი მხრივ, დეპორტირებული მესხების ჯგუფური გაერთიანების მახასიათებლები(ნებაყოფლობით ერთგულება, იდენტიფიკაცია, ლოიალურობა) და მეორე მხრივ, საუკუნეების წინ მათი წინაპრების ნაწილის გამაჰმადიანების ისტორია(შიში, იძულება). მათი ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილი ლოიალური იყო მაჰმადიანობის მიმართ, ხოლო მეორე ნაწილმა, ზოგ შემთხვევაში, შიშითა და იძულებით ზოგ შემთხვევაში კი ეკონომიკური სარგებლისთვის მიიღო ისლამი, რაც დროთა განმავლობაში, მათი კულტურის ნაწილად და ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამაერთიანებელ ფაქტორად იქცა. გელნერის მიერ შემოთავაზებული იძულებისა და ნებაყოფლობითი ერთგულების ურთიერთმიმართება შესაძლებელია გამოვიყენოთ დეპორტირებული მესხების ჯგუფური იდენტობის შენარჩუნებისა და ჩამოყალიბების გასაანალიზებლად. ერნესტ გელნერის ნაშრომში „თავისუფლების პირობები: სამოქალაქო საზოგადოება და მისი კონკურენტები/გამოწვევები“ (Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals) მითითებულია:“ სოციალური ტრანსფორმაციის დასაწყისში, სამყარო სავსე იყო ყველა სიდიდის (რიცხოვნობის) პოლიტიკური გაერთიანებებით, რომლებიც ადამიანებისგან ძირითადად მობილურობას მოითხოვდნენ, რაც გულისხმობდა იმას, რომ თუ ადამიანის კულტურული საზღვრები არ ემთხვეოდა ეროვნულ საზღვრებს, მათ უნდა შეეცვალათ კულტურული იდენტიფიკაცია. (Gellner / გელნერი, 1994, გვ.108 / Walicki/ვალიცკი, 2012, გვ. 614) კონსტრუქტივისტული მიდგომის თანახმად, ჯგუფის წევრობის კრიტერიუმები და თავად

ჯგუფის წევრობა, როგორც წესი, დროთა განმავლობაში, როდესაც ადამიანები მიდიან და მოდიან, იცვლება; ვითარდება ახალი ტრადიციები და ცხოვრების წესი. მაგრამ , ამის მიუხედავად, თვითონ ჯგუფი, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების სტრუქტურირების საშუალება, ნარჩუნდება (ჰალე, 2004, გვ. 461).

ითვლება, რომ ეთნიკური ჯგუფები, როგორც კულტურის მატარებელი ელემენტები, კავშირს ავლენენ ეკოლოგიასთან, რაც გულისხმობს, რომ მათ გააჩნიათ გარემოსთან, რომელსაც ჯგუფის წვერები უნდა მოერგონ, ადაპტაციის უნარი. ფრედერიკ ბარტის აზრით, "..მნიშვნელოვანია იმის აღიარება, რომ მართალია ეთნიკური კატეგორიები ითვალისწინებს კულტურულ სხვაობებს, მაინც არ უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეთნიკურ ერთეულებსა და კულტურულ მსგავსებებს ან სხვაობებს შორის პირდაპირი და მარტივი კავშირია. გათვალისწინებული თავისებურებები არის არა ობიექტურად არსებული სხვაობების ჯამი, არამედ მხოლოდ ის, რასაც თვითონ აქტორები(ჯგუფის წევრები) მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ....ერთი და იგივე ჯგუფი, უცვლელი/მყარი ღირებულებებითა და იდეებით, აუცილებლად შეითვისებს ცხოვრების განსხვავებულ მოდელებს, განახორციელებს ქცევის განსხვავებულ ფორმებს თუ აღმოჩნდება განსხვავებულ გარემოში. ეთნიკური დიქოტომიის კულტურული შინაარსი ორი კომპონენტისგან შედგება: 1. გარეგნული სიგნალები და ნიშნები, რომლებსაც ადამიანები ეძებენ და იყენებენ იდენტობის საჩვენებლად. მაგ, ჩაცმულობა, ენა, საცხოვრებლის ფორმა ან ცხოვრების სტილი და 2. ძირითადი ღირებულებითი ორიენტირები: მორალური სტანდარტები და საწარმოო მიღწევები. რამდენადაც ეთნიკური კატეგორიისადმი კუთვნილება გულისხმობს ადამიანთა გარკვეული ტიპისადმი კუთვნილებას, რომელთაც ეს საბაზისო იდენტობა გააჩნიათ, ამაში იგულისხმება იმის მისწრაფებაც, რომ შეფასდე ან საკუთარი თავი შეაფასო იმ სტანდარტებით, რომლებიც ამ იდენტობასთან არის დაკავშირებული"(ბარტი, 1969, გვ. 12). ამ მიდგომის გამოყენება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დეპორტირებული მესხების შემთხვევის შესწავლისას, რადგან საველე მასალაში ეთნიკური კუთვნილების შეფასება მხოლოდ წარმოშობას არ უკავშირდება. ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილისთვის მნიშვნელობა ენიჭება ენას, რელიგიას, ყოველდღიურ პრაქტიკებს, სოფლის ცხოვრებაში მონაწილეობასა და საქართველოსადმი დამოკიდებულებას. ამ ნიშნების ანალიზი საშუალებას იძლევა გაირკვეს, რომელი მახასიათებლები იქცევა კონკრეტულ სოციალურ გარემოში ჯგუფის წევრობის ან მისგან გამიჯვნის კრიტერიუმად.

საზღვრების მნიშვნელობა და მათი აღქმა საზღვრების სხვადასხვა ტიპისა და დატვირთვის გათვალისწინებით ოთხ ძირითად კატეგორიაში თავსდება:

1. საზღვრების პოლიტიკური მნიშვნელობა/ღირებულება (The Political Salience of Boundaries):

ა) ეთნიკური საზღვრები რიგ შემთხვევაში გარკვეული პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონეა, რიგ შემთხვევებში კი არა.

სიტუაციონალისტები (ფსიქოლოგიური თეორია, რომლის თანახმად სუბიექტები პასიურები არიან და რეაგირებენ კონკრეტულ სიტუაციებზე ანუ სიტუაციური ცვლადები არის ის, რაც გავლენას ახდენს ადამიანის ქცევაზე) თვლიან, რომ პოლიტიკური მნიშვნელოვნება დამოკიდებულია სიტუაციის ლოგიკასა და პიროვნულ მახასიათებლებზე.

ბ) პოლიტიკური მნიშვნელოვნება შესაძლოა განსაზღვროს ეკონომიკურმა ფაქტორებმა.

გ) პოლიტიკურ მნიშვნელოვნებას განსაზღვრავს ეთნიკური მარკერების ხილვადობა.

2. სოციალური საზღვრები/ სოციალური ჩაკეტილობა და “ჯგუფურობა (Social Closure and “Groupness“)

ზოგ შემთხვევაში, არსებობს ჩაკეტილი / დახურული ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც კატეგორიულად არ იღებენ გარეშეს, თუმცა არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც მარტივად ხდება ორ ეთნიკურ ჯგუფს შორის ურთიერთობა. ხანდახან ეთნიკური საზღვრები ასოცირდება დისკრიმინაციის მაღალ დონესთან. ჩემი კვლევის ფარგლებში დეპორტირებული მესხების ჩამოსახლების საკითხი განიხილება აღიქმება როგორც კულტურული განსხვავებულობის ისე ტერიტორიული კუთვნილების, ქონებისა და სამომავლო პოლიტიკური საფრთხის საკითხთან კავშირში. შესაბამისად, პოლიტიკურ მნიშვნელობაში იგულისხმება ის თუ როგორ უკავშირდება ეთნიკური კუთვნილების შესახებ წარმოდგენები რესპონდენტების შიშებსა და მოლოდინებს. დეპორტირებული მესხების საკითხის კვლევისას სოციალური ჩაკეტილობა გამოიხატა ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან კონკრეტული ოჯახების მიღების ან ჩამოსახლების შეზღუდვის მზაობაში. ხოლო რაც შეეხება ჯგუფურობას საინტერესოა ადგილობრივი მოსახელობუს მხრიდან როგორ აღიქმებიან დეპორტირებული მესხები როგორც ერთიანი ჯგუფი, რომლის წევრებსაც მიაწერენ ერთნაირ თვისებებს და სამომავლო განზრახვებს. ამ საკითხის ასეთი ფორმით

გაგება საშუალებას იძლევა ავხსნათ ის თუ რატომ შეიძლება კონკრეტული ოჯახის მიმართ დადებითი დამოკიდებულება თანაარსებობდეს ჯგუფის მიმართ უნდობლობასთან.

3. კულტურული საზღვრები - იმ შემთხვევაში, თუ კულტურული და ეთნიკური განსხვავებულობა ერთმანეთს ემთხვევა, ძლიერდება ორ ჯგუფს შორის წარმოქმნილი საზღვრები. ასევე კულტურულმა განსხვავებულობამ შესაძლოა შექმნას კვაზი ბუნებრივი საზღვრები, რაც გულისხმობს იმას, რომ ეთნიკურმა ჯგუფმა შესაძლოა გამოიგონოს ახალი კულტურული მახასიათებლები. (მაგ. იამაიკაში მცხოვრებმა ჩინელმა ვაჭრებმა დანარჩენი მოსახლეობისგან გამიჯვნისა და მათთან საზღვრების სტაბილიზაციის მიზნით კათოლიკობა მიიღეს). შესაძლებელია ეთნიკური საზღვრები კულტურული ხაზებით კი არ ყოფდეს მოსახლეობას ერთმანეთისგან არამედ აერთიანებდეს. ასეთი ერთიანობა ახასიათებს მულტიეთნიკურ და მულტირელიგიურ საზოგადოებებს მაგ. როგორიც არიან შვეიცარიელები, რომლებიც მკვეთრად განასხვავებენ საკუთარ თავს მეზობელი ქვეყნების იმიგრანტებისგან. ასევე შესაძლებელია დროთა განმავლობაში ეს საზღვრები მთლიანად გაქრეს და კონკრეტულმა ჯგუფებმა ასიმილაცია განიცადონ. ამ კვლევაში კულტურული საზღვრები გაანალიზებულია იმ ნიშნების მიხედვით, რომლებსაც რესპონდენტები ეთნიკური კუთვნილების შეფასებისას მნიშვნელობას ანიჭებენ. ასეთ ნიშნებად ინტერვიუებში გვხვდება ენა, რელიგია, ყოველდღიური ქცევა, სოფლის ცხოვრებაში მონაწილეობა, სუფრისა და სადღეგრძელოს ტრადიცია. კვლევის მიზანი არ არის ამ ნიშნების უნივერსალურ ან აუცილებელ კრიტერიუმებად გამოცხადება; მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ როგორ იქცევა ისინი კონკრეტული რესპონდენტების წარმოდგენებში ჯგუფის წევრობის ან მისგან განსხვავების მაჩვენებლად.

4. სტაბილურობა/სიმყარე

ზოგიერთ ჯგუფს ახასიათებს საზღვრების სიმყარე/ მდგრადობა, რაც გულისხმობს იმას, რომ დიდი ხნის განმავლობაში, თაობების მანძილზე ინარჩუნებენ საზღვრებს, თუმცა. ცალკეულმა ჯგუფმა შესაძლოა ერთ თაობაში განიცადოს ცვლილება. თავის მხრივ, სტაბილურობის ხარისხი დამოკიდებულია სხვადასხვა რეჟიმებზე, როგორიცაა წევრობის კრიტერიუმები ანუ ჯგუფები რომელ კრიტერიუმებს უფრო მეტ ყურადღებას აქცევენ. უფრო მეტი სტაბილურობით ხასიათდებიან ჯგუფები, რომლებიც წევრების იდენტიფიცირებას რამდენიმე თაობის ერთხაზოვანი წარმოშობის საფუძველზე ახდენენ ანუ გენეალოგიას აქცევენ დიდ ყურადღებას, ხოლო შედარებით ნაკლები სტაბილურობა ახასიათებს ჯგუფებს

რომელთა წევრობის კრიტერიუმიც ეფუძნება არა გენეალოგიურ არამედ ქცევით პრინციპებს (Wimmer / ვიმერი, 2008, გვ. 976-984). საზღვრების სტაბილურობის საკითხი უკავშირდება იმას, რამდენად მდგრადია ეთნიკური კუთვნილების შეფასების კრიტერიუმები და რა პირობებში ხდება მათი გადახედვა. კლდისა და მუგარეთის შემთხვევები საშუალებას იძლევა განვიხილოთ, იცვლება თუ არა ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება უშუალო ურთიერთობის, ენის ცოდნის, სოფლის ცხოვრებაში მონაწილეობისა და ყოველდღიური პრაქტიკების გათვალისწინებით. ამასთან, კონკრეტული ოჯახის მიმართ დამოკიდებულების ცვლილება ავტომატურად არ ნიშნავს, რომ შეიცვალა მთელი ჯგუფის მიმართ არსებული საზღვარი.

სოციალური და/ან კულტურული საზღვრების არსებობის და მათი საფუძვლის დასადგენად დეპორტირებულ მესხებში და სამხრეთ საქართველოში მათი განსახლების ტერიტორიაზე მცხოვრებ ადგილობრივ მოსახლეობაში ჩავატარე საველე კვლევები. კვლევების დროს გამოიკითხა ახალციხის, აბასთუმნის, მუგარეთის, კლდის, უდესა და არალის, როგორც დეპორტირებული მესხები ასევე ადგილობრივი მოსახლეობა, ჩავწერე 38 ინტერვიუ. პირველ ინტერვიუს, საწყისი ოჯახის შერჩევის პრინციპით, ვიწერდი სოფლის პირველივე ოჯახში (მაგ. სოფლის მოედნის სიახლოვეს ან გზის დასაწყისში მცხოვრები პირველი ოჯახი) ხოლო შემდეგ ინტერვიუსთვის ვირჩევდი ყოველ მეხუთე ოჯახს.

ინტერვიუების კატეგორიზაცია გარკვეული პრინციპით მოხდა:

ა. მკვიდრი ადგილობრივი მოსახლეობა(10 რესპონდენტი);

ბ. ადგილობრივი მოსახლეობის ის ნაწილი, რომლებიც ამ ადგილებში მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში ჩასახლდა(10 რესპონდენტი);

გ. ადგილობრივი ეთნიკური უმცირესობები-სომხები (8 რესპონდენტი).

დ. უშუალოდ დეპორტირებული მესხები (10)

ასაკობრივ კატეგორიას არ ვითვალისწინებდი, თუმცა მაქსიმალურად ვიცავდი გენდერულ ბალანსს. ძირითადი კვლევა EMC(უმცირესობათა კვლევის ევროპული ცენტრი)-ის რეპატრიაციის მხარდამჭერი პროგრამის ფარგლებში ჩავატარე 2011 წელს. 2020 წლის გაზაფხულისთვის დაგეგმილი ხელახალი კვლევის ჩატარება ვეღარ მოხერხდა პანდემიის გამო. თუმცა, 2019 წლის საველე კვლევების დროს ახალციხეში ვცხოვრობდი ავტოსადგურის მიმდებარე ტერიტორიაზე, სადაც თავმოყრილია სავაჭრო ობიექტები, აქვე მდებარეობს იუსტიციის სახლი და, შესაბამისად, მუდმივად ხალხმრავლობაა. აქ მომუშავე პირები

(მძღოლები, მოვაჭრეები და სხვა) ადვილად ამჩნევდნენ უცხო ადამიანს და ხშირად ინტერესდებოდნენ ჩემი ვინაობით და ახალციხეში ჩასვლის მიზეზით, რაც მიქმნიდა მათთან ბუნებრივი კომუნიკაციის შესაძლებლობას. ასეთ არაფორმალურ საუბრებში კარგად ჩანდა, რომ მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს ეშინია თურქების სამომავლო გეგმების, მათი რაოდენობის, სწრაფი გამრავლების ტენდენციის და ა.შ. დეპორტირებულ მესხებს უმეტესად ეძახდნენ "თათრებს" და რელიგიას მათი მიღება/არმიღებისთვის ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად მიიჩნევდნენ. ასევე, არა კონკრეტული ინტერვიუების, არამედ ზოგადი საუბრების ფორმით ადგილობრივ დეპორტირებულ მოსახლეობასთან (ტრანსპორტის მოლოდინში, ტრანსპორტით გადაადგილების პროცესში და ნებისმიერ შესაძლებელ შემთხვევაში), ვცდილობდი გამერკვია მოხდა თუ არა რამე შესამჩნევი ცვლილებები სოციალური და კულტურულ საზღვრების თვალსაზრისით მათი პოზიციიდან. ამ საუბრებმა მაჩვენა, რომ ამ მხრივ პრაქტიკულად ცვლილებები არ დასტურდება. შესამჩნევი სხვაობა ძირითადად გამოიხატება დეპორტირებული მესხების ახალგაზრდა თაობის მიერ ქართული ენის ფლობაში, ისინი კარგად საუბრობენ ქართულად, თუმცა ეს კულტურულ თუ სოციალურ საზღვრებს ადგილობრივ მოსახლეობასთან, ყოველ შემთხვევაში, ჯერ-ჯეროობით ვერ ამცირებს.

დეპორტირებულ მესხებში სოციალური საზღვრების იდენტიფიცირების მიზნით ვეყრდნობოდი ფ. ბარტის მოსაზრებას, რომელიც ეთნიკურ ჯგუფს განიხილავს როგორც ორგანიზაციულ ტიპს, სადაც მნიშვნელოვანია ის, თუ როგორ აღიქვამს ჯგუფი საკუთარ თავს და როგორ აღიქვამენ მათ სხვები. ამ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია ის თუ რომელი მარკერებია უშუალოდ ჯგუფის წევრებისთვის მნიშვნელოვანი (ბარტი, 1969, გვ 14). კვლევამ აჩვენა, რომ შიდა ჯგუფურ დონეზე სოციალური საზღვრების საფუძველს ქმნის იმის ცოდნა, თუ ვინ იყო ეთნიკური წარმომავლობით მისი (ერთი კონკრეტული ადამიანის) წინაპარი, თუმცა გადატანილი ტრაგედია და მიღებული ტრავმა უფრო დიდ სოლიდარობის გრძნობას იწვევს. აქედან გამომდინარე, მათთვის ჯგუფის წევრობა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ეთნიკური კუთვნილება, შესაბამისად, შიდა ჯგუფურ დონეზე , კონკრეტული ოჯახის ეთნიკური წარმომავლობის ნარატივი არ წარმოადგენს უფრო მძლავრი გამაერთიანებელი ფაქტორების(ისტორიული მეხსიერება, საერთო ტრავმა...) რეალურ საპირწონეს და მხოლოდ სუსტ, პირობით საზღვარს ქმნის ჯგუფის შიგნით.

ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება დეპორტირებული მესხებისადმი არაერთგვაროვანია; განსხვავებები შეიმჩნევა ცალკეულ სოფლებში მაცხოვრებელი ინდივიდების აღქმაშიც. რაშიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როგორც ადგილობრივების მეხსიერება და მოსახლეობაში გავრცელებული ცალკეული ნარატივები, ისე ლოკაცია (რამდენად შორს ან ახლოს ცხოვრობენ დეპორტირებულ მესხებთან) და პირადი ურთიერთობის შესაძლებლობა. ამ თვალსაზრისით შეგვიძლია გამოვყოთ ადგილობრივების სამი ძირითადი ჯგუფი (მკვიდრი ადგილობრივი მოსახლეობა; მეოცე საუკუნის შუა წლებში ჩამოსახლებული მოსახლეობა; სხვა ეთნიკური ჯგუფები).

განსხვავებული დამოკიდებულებების საფუძველს ქმნის, პირველ რიგში, ადგილობრივი მოსახლეობის ამ ტერიტორიასთან კავშირის ისტორია (არიან თუ არა ისინი მკვიდრი ადგილობრივები) და, შესაბამისად, გააჩნიათ თუ არა ამასთან დაკავშირებული ისტორიული მეხსიერება და/ან ნარატივი. ადგილობრივი მოსახლეობის იმ ნაწილის უფროს თაობას, რომელიც მუდმივად ამ ტერიტორიაზე ცხოვრობდა, ახსოვს მეოცე საუკუნის შუა წლებში აქ მიმდინარე პროცესები, ხოლო იმავე მოსახლეობის ახალგაზრდა თაობამ გადმოცემით იცის ამის შესახებ და ამის გათვალისწინებით გამოკვეთილად ნეგატიურად აღიქვამს დეპორტირებულ მესხებს. ეთნიკურად ქართული მოსახლეობის მეორე ნაწილი, ვინც დეპორტაციების შედეგად ჩასახლდა ამ ტერიტორიაზე (იმერლები, რაჭველები) შედარებით პოზიტიურად არიან განწყობილნი დეპორტირებული მესხების მიმართ. გარკვეულ როლს ასრულებს დეპორტირებული მოსახლეობის განსახლების ტიპი და, აქედან გამომდინარე, მათთან თუნდაც რამე სახის ურთიერთობის გამოცდილება ან მისი არარსებობა, ადამიანებში,რომელთაც დეპორტირებულებთან ურთიერთობა არა აქვთ, მათი ხსენებაც კი ხანდახან გაღიზიანებას იწვევდა, თუმცა მათთან ურთიერთობის თუნდაც მცირე გამოცდილების მქონე ადამიანებში ნეგატიურობის ხარისხი მცირდებოდა. ამასთან, კვლევაში გამოჩნდა, რომ მოგვიანებით ჩამოსახლებული მოსახლეობაში დეპორტირებული მესხებისადმი ნეგატიურ განწყობას განაპირობებდა მათი სამომავლო გეგმებისადმი გარკვეული შიში(იხ. ქვემოთ ინტერვიუ).

ადგილობრივი მოსახლეობის მესამე კატეგორიას წარმოადგენენ სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვადასხვა რელიგიური აღმსარებლობის ეთნიკური უმცირესობები (გამოკითხულია ეთნიკურად სომხური ჯგუფის რესპონდენტები). მათ

მესხების რელიგიასა და ეთნიკუროზასთან მიმართებით პრობლემა პრაქტიკულად არ გააჩნიათ (თუმცა ამასაც ვერ იტყვი ერთმნიშვნელოვნად, რადგან იყვნენ ისეთი რესპონდენტებიც., რომლებიც გადამწყვეტ მნიშვნელობას სწორედ რელიგიას ანიჭებენ) და საზღვრების არსებობის საფუძველს ქმნის უპირატესად სამომავლო გეგმების შიში. საველე კვლევით დადასტურდა, რომ პრაქტიკულად ყველა ადგილობრივ მცხოვრებს ინდივიდუალურად აქვს განსაზღვრული ის მახასიათებლები, რასაც ესა თუ ის კონკრეტული პიროვნება უნდა აკმაყოფილებდეს იმისთვის, რომ ის თავის სოფელში საცხოვრებლად მიიღოს ან/და ქართველად ჩათვალოს ან სულ ცოტა სოციალური საზღვარი საკუთარ ოჯახსა და დეპორტირებულ ოჯახს შორის შეამციროს. ნიშანდობლივია, რომ პრაქტიკულად ყველა რესპონდენტი დეპორტირებული მესხების შესახებ დასმული ნებისმიერი კითხვის პასუხს იწყებდა იმ გადმოცემების მოყოლით, რაც სმენია მათ შესახებ ან თვითონ (ხანდაზმული ასაკის რესპონდენტები) მოსწრებია. ინტერვიუებში საკმაოდ ნათლად იკვეთება ერთი მხრივ, დეპორტირებულების მიმართ მოსახლეობაში არსებული გარკვეული სტერეოტიპები და, მეორე მხრივ, განსხვავებული პოზიციები ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა და მოგვიანებით აქ ჩამოსახლებულ ეთნიკურ ქართველთა შორის. სწორედ ამ სხვაობების წარმოსაჩენად რამდენიმე ამ თვალსაზრისით ტიპური დამოკიდებულების ამსახველი ინტერვიუ ჩავრთე სადისერტაციო ნაშრომში. *ყველა ინტერვიუში რესპოდენტის თხრობის სტილი შენარჩუნებულია.*

ა) მკვიდრი ადგილობრივი მოსახლეობა:

(73 წლის კაცი/ უდე/2011 წელი)

„. . . 44 წელში ორ ღამეში გაასახლა. შემოიყვანა სტუდაბეკერები ერთ მანქანაზე 3-4-5 ოჯახი დასხეს ერთ მანქანაში და ახალციხეში ჩაიყვანეს. ჩასვეს ვაგონებში და შუა აზიაში გაასახლეს. მუსულმანები იყვნენ. მხოლოდ ზაზალოელები იყვნენ გამუსლიმანებული ქართველები. მთელი წყისე, ზედა წყისე და ქვედა წყისე იყვნენ ქურთები, რომლებიც თათრებმა გადმოასახლეს. მუსულმანობა მიიღეს ზაზალოელმა ლორთქიფანიძეებმა. . . ვის აქვს ქართული ორიენტაცია, ვინ იყო ქართველი იმას შემოვიყვან, ვინც ქართველი იყო და იძულებით მიიღეს მუსულმანობა. ეგ იყო 8-9 ოჯახი. ის იყო ვინც ზაზალოში ცხოვრობდა. სადღა არიან ეხლა. . . ყველა მუსულმანს მოკიდეს ხელი და გაასახლეს აქედან. არ დაუწყიათ გარჩევა გამუსლიმანებული ქართველები იყვნენ, თუ თათრები. . .ძირითადად ძალიან

ცუდად იქცეოდნენ. ქალს და ბავშვს გარეთ ვერ გაუშვებდი და სულ შიშის ქვეშ ვიყავით. ჩემი მეზობლები კი ძალიან კარგი ხალხი იყო, მაგრამ ეგეთი ერთეულები იყვნენ. შეფარებითაც კი შეგვიფარებდნენ ხოლმე. ქურდობდნენ მამაძაღლობდნენ, ქალებს აუპატურებდნენ, ბავშვებს ჭამდნენ და ა.შ. . . თუ დაამტკიცებენ, რომ ქართველები არიან კი, მაგრამ ვერ დაამტკიცებენ. დაამტკიცონ რომ ქართველია და მაშინ მამა-პაპური ადგილი აქ აქვთ. შეიძლება აქედან გადაასახლეს, მაგრამ მამა-პაპური ადგილი იქ აქვთ თურქეთში. აქ არ იყო მაგათი სამშობლო. აქ საქართველო იყო. ქართველები ცხოვრობდნენ რათ უნდათ და, სად თურქეთში წახვიდე და სად აქ მესხეთში იცხოვრო. საქართველოში ცხოვრება ბევრად უკეთესია ვიდრე თურქეთში. მოვა შვილო და გეტყვის მეჩეთი ამიშენე, თურქულის სკოლის კლასი გამიხსენი. არ გვინდა შვილო. ისინი ქართველები არასოდეს ყოფილან და ნურც მოვლენ, არ მოვიდნენ აქ ვერ დამკვიდრდებიან. ერთ რამეს გეტყვი, შეიძლება ეგეთი რამის გაკეთება ვისაც ქართული ორიენტაცია აქვს, მე მინდა ვიყო ქართველი და არავითარი პრეტენზია არ მექნება სხვა. ვისაც ქართული წარმომავლობა აქვს, ან არ აქვს მაგრამ უნდა იყოს ქართველი, ჩვენ შვილო სომხებიც გვყავს, აზრებაიჯანელებიც უკრაინელებიც, რატომ არ შეიძლება იყვნენ თურქებიც, ვისაც ქართული ორიენტაცია აქვს იყოს. აი იმას დავრთავ ნებას, თუ ქართულად ასწავლის ბავშვებს, ქართულად ლაპარაკობს, სარწმუნოებას შეიცვლის, მიიღოს ქრისტიანობა თუ ქართველობა უნდა“

მოცემული ინტერვიუ აჩვენებს, რომ რესპონდენტის წარმოდგენაში ქართველად აღიარება მხოლოდ წარმოშობას არ ეფუძნება. იგი კუთვნილებას უკავშირებს ენას, რელიგიასა და საქართველოსადმი დამოკიდებულებას. ამასთან, დეპორტირებული მესხების შესახებ გადმოცემული ნეგატიური ისტორიები ჯგუფის შეფასების დამატებით საფუძველს ქმნის. ამ მასალაში მნიშვნელოვანია არა ამ ისტორიების ისტორიულ ფაქტებად მიჩნევა, არამედ იმის გაანალიზება, თუ როგორ გამოიყენება ისინი ჯგუფისგან გამიჯვნის გასამართლებლად. ასევე, ვფიქრობ, ზემოთ მოყვანილი ინტერვიუ კარგად წარმოაჩენს იმ ადგილობრივი მესხების დამოკიდებულებას დეპორტირებული მესხებისადმი , რომლებიც ოდითგანვე სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ. ინტერვიუს ჩაწერის მომენტში, უდესა და არალში დეპორტირებული მესხები არ ცხოვრობდნენ შესაბამისად, ადგილობრივებს სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებთან ურთიერთობის არანაირი გამოცდილება არ აქვთ. ხოლო რასაც მათ შესახებ გვიყვებიან მთლიანად წინაპრების მონათხრობიდან

იციან. ჩემ მიერ გამოკითხული მამაკაცის ინტერვიუდან ნათლად ჩანს ის თუ რა შემთხვევაში მიიღებს დეპორტირებულ მესხს საკუთარ სოფელში საცხოვრებლად. მისთვის გადამწყვეტია ქართველობის სურვილი, ენა და რელიგია. ასეთი დეპორტირებული მესხის არსებობის დიდად არ სჯერა. ჩემი აზრით, მისი ნეგატიური დამოკიდებულება გამოწვეული იმით, რომ ისტორიული მეხსიერების მატარებელია გამჯდარი აქვს ის სტერეოტიპები რაც „თათრებისა“ თუ „თურქი მესხების“ მიმართ ჩამოყალიბდა დროთა განმავლობაში სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე. დეპორტირებულების მხრიდან გარყვნილებასა და კაციჭამიობაზე მიანიშნებდა თითქმის ჩემი ყველა რესპონდენტი, თუმცა ამავდროულად, იმასაც აღნიშნავდნენ რომ მათ მეზობლად მცხოვრები გამაჰმადიანებულები ძალიან კარგი ხალხი იყო და ხშირ შემთხვევაში ძნელბედობის ჟამს დახმარების ხელსაც უწვდიდნენ. არ გამოვრიცხავ დაშვებას, რომ დეპორტირებულ მესხებთან დაკავშირებულმა ნარატივებმა აირეკლა ზოგადად, თურქებთან ასოცირებული ქმედებების თუ დანაშაულების გარკვეული ნაწილი, რომელიც დროთა განმავლობაში დაილექა მეხსიერებაში, შექმნა გამაჰმადიანებული მესხების მიმართ ნეგატიური განწყობა, რომელიც შენარჩუნდა ადგილობრივი მოსახლეობის ისტორიულ მეხსიერებაში და მთლიანად დაუკავშირდა დეპორტირებულ მესხებს. ინტერვიუში ჩანს რელიგიის მნიშვნელობა სოციალური საზღვრების შემცირების ან შენარჩუნების თვალსაზრისით. სოციალური საზღვრების ფორმირების პროცესში რელიგიის მნიშვნელობაზე მსჯელობისას ჯესიკა იაკობსონმა (Jessica Jacobson) ნაშრომში“რელიგია და ეთნიკურობა: იდენტობის ორმაგი და ალტერნატიული რესურსები ახალგაზრდა ბრიტანელ პაკისტანელებში“ (Religion and ethnicity: dual and alternative sources of identity among young British Pakistanis) გამოთქვა მოსაზრება, რომ ამ ახალგაზრდებში რელიგია სოციალური საზღვრების უფრო მნიშვნელოვანი წყაროა ვიდრე ეთნიკურობა, რადგან რელიგია სოციალურ გარემოში ბუნდოვანებისა და წინააღმდეგობების გამკლავების საშუალებას წარმოადგენს. (Jacobson / იაკობსონი, 1997, გვ. 18). პენი ეჯელის (Peny Edgell) აზრითაც, ამერიკულ საზოგადოებაში, რელიგიურ და ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებული განხეთქილებების შემცირების მიუხედავად, მორწმუნეებსა და ათეისტებს შორის საზღვარი მაინც ძალიან მყარია. მისმა კვლევამ აჩვენა, რომ ათეისტები, როგორც საჯაროდ ისე პიროვნულ დონეზე უფრო ნაკლებად მიღებულნი არიან საზოგადოებისთვის ვიდრე, რომელიმე სხვა ეთნიკური თუ რელიგიური უმცირესობების წარმომადგენლები. ამ უნდობლობის მიზეზად ასახელებს სოციალურ ლოკაციასა და უფრო ფართო ღირებულებით

ორიენტირებს. მეცნიერს მიაჩნია, რომ მიუღებლობას უფრო მორალური და სიმბოლური საფუძვლები აქვს, ვიდრე ეთნიკური და მატერიალური (Edgell & Gerteis & Hartmann / ეჯელი & გერთისი & ჰართმანი , 2006, გვ.214).

ბ) მე–20 საუკუნის 50-იან წლებში, საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსახლებული მოსახლეობა:

(რესპონდენტი #12 / 60 წლის/ კლდე / 2011 წელი)

„აქ თურქი მესხები, თუ ცხოვრობენ არ ვიცი ამჟამად. ჩემ ბებია-ბაბუას მაგათზე არაფერი მოუყოლიათ და ოჯახში ამ თემაზე საუბარი არ გვქონია, თუმცა მეზობლებისგან გადმოცემით ვიცი, რომ შემოგვესეოდნენ და გვაწიოკებდნენ. ქალებს აუპატიურებდნენ და ცხენით ათრევდნენ. ბავშვები გარეთ ვერ გამოდიოდნენ. . .სტალინმა გაასახლა მუსულმანები და შემდეგ ჩვენ ჩამოვიდეთ აქ. სხვა არ ვიცი არაფერი. მე პირადად ახლა რო მკითხოთ ნაკლებად ვიცი რაღაცეები, მაგრამ ამბობენ, რო ჩამოსვლა უნდათო და სახელმწიფოსაც აწყობს მაგათი აქ ჩამოყვანაო. მე წინააღმდეგი ვარ იმიტომ რომ აქ რო ჩამოვიდნენ მერე მოითხოვენ იმ სახლებს, სადაც ჩვენები შესახლდნენ და წაგვართმევენ მიწებს. . . . და კიდე ჩემთვის პირადად მთავარია ქართველები იყვნენ

რას ნიშნავს მთავარია ქართველები იყვნენ?

რას ნიშნავს და აი აქ ამბობენ რო ეგენი რო გაასახლეს აქედან ძირითადად სულ თურქები იყვნენო და თურქებს რა უნდათ აქ რო ჩამოვიდნენ. თუ მაინცდამაინც მესხეთი უნდათ საზღვრის იქითაც მესხეთია იქ დასახლდნენ. 2 კილომეტრი გინდ იქით გინდ აქეთ, რა მნიშვნელობა აქვს .

მთავარია ქართველები იყვნენო თქვით და შეგიძლიათ მითხრათ რას გულისხმობდით?

აქ ამბობენ, რომ ძალიან ცოტა იყო ისეთი ვინც აქაური იყო და სარწმუნოება შეიცვალაო და ის გააგდესო, ძირითადად სულ თურქები იყვნენო. აი, მაგალითად თუ ექნებათ ქართული გენები და ქართული გვარები და მე არაფერს წამართმევენ მაგ შემთხვევაში თანახმა ვიქნები, კი ბატონო ჩამოვიდნენ. ქართველი უნდა იყოს და მაშინ მოვიდეს. ისე, იმასაც ამბობენ რომ

მაგ ხალხს აქ ოქროები და დიდი ქონება აქვს მიწაში დამალული და მაგის მოსაძებნად მოდიანო და რა ვიცი აბა. “

ამ ინტერვიუში დეპორტირებული მესხების მიმართ დამოკიდებულება პირობით ხასიათს ატარებს. რესპონდენტი არ გამორიცხავს მათ მიღებას, თუმცა ამ შესაძლებლობას უკავშირებს საკუთარი ქონების უსაფრთხოებას. შესაბამისად, სოციალური საზღვარი აქ მხოლოდ ეთნიკურ ან რელიგიურ განსხვავებას არ ეფუძნება; მას მატერიალური ინტერესიც აყალიბებს. ამასთან, საკუთრების დაკარგვის შიში რესპონდენტის აღქმას გამოხატავს და არა თავისთავად დეპორტირებული მესხების სამომავლო განზრახვების შესახებ დადასტურებულ ფაქტს.

მე-20 საუკუნის შუა ხანებში საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსახლებული რესპონდენტების ძირითად ნაწილს (3, 4 რესპონდენტი) მსგავსი დამოკიდებულება აქვს აღნიშნული საკითხის მიმართ. ძირითადი ფაქტორი, რაც მოსახლეობის ამ კატეგორიაში იკვეთება არის დეპორტირებული მესხების სამომავლო გეგმების შიში, თუმცა განსხვავებული სხვა ეთნიკური(სომხური) ჯგუფის წარმომადგენელთა შიშის სპეციფიკისგან. ეთნიკურად ქართველ ჩამოსახლებულ მოსახლეობას ეშინია იმ ფაქტის, რომ დეპორტირებული მესხი მოვა და მიწასა და სახლ-კარს წაართმევს. ძირითადად სწორედ ამის გამო აქვთ ნეგატიური დამოკიდებულება მათ მიმართ. სხვა შემთხვევაში, ვერავითარ პრობლემას ვერ ხედავენ. რაც შეეხება კრიტერიუმებს, რასაც ადამიანი უნდა აკმაყოფილებდეს, ამ შემთხვევაში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. ზოგისთვის ენაა განმსაზღვრელი, ნაწილისთვის კი, ზოგადად „ქართველობა“ და/ან რელიგია, თუმცა ძირითადი ნაწილი მაინც თანახმაა მათ დასახლებაზე სოფელში იმ შემთხვევაში, თუ მათ ქონებას არ შეეხებიან. ჩემი აზრით, მახასიათებლების მსგავსი ნაირგვაროვნება სწორედ იმით არის გამოწვეული, რომ მესხეთის ტერიტორია პოლიეთნიკურია, კონფესიური თვალსაზრისითაც სხვადასხვა აღმსარებლობის ჯგუფები ცხოვრობენ და ისინი თანაცხოვრებას შეჩვეულნი არიან. გარდა ამისა მათი სოფელში მიღების მიმართ ასეთი ტოლერანტული დამოკიდებულება სავარაუდოდ იმითაა განპირობებული, რომ ამ მოსახლეობის უშუალო წინაპრებს არავითარი შეხება არ ჰქონიათ~ თათრებთან~ ან დეპორტირებულ მესხებთან.

გ) სხვა ეთნიკური ჯგუფები:

რაც შეეხება სხვა ეთნიკური ჯგუფის წევრების დამოკიდებულებას, ამ შემთხვევაში, ძირითადად ყურადღებას ვამახვილებ სომხური ეთნიკური ჯგუფის მოსაზრებებზე. ამ მიმართულებით გამოიკვეთა ორი სახის დამოკიდებულება. ნაწილისთვის (მათი განცხადების თანახმად) არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს დასახლდებიან თუ არა მათ გვერდით დეპორტირებული მესხები, არავისთან არასდროს არანაირი პრობლემა არ ჰქონიათ და არც ექნებათ და, საერთოდ, მთავრობაში რა გადაწყვეტილებასაც მიიღებენ იმის მომხრეები იქნებიან. საფიქრებელია, რომ რესპონდენტები ერიდებოდნენ საკუთარი პოზიციის დაფიქსირებას. მეორე ნაწილი კი ნეგატიურად არის გაწყობილი.

(რესპონდენტი #15 / 55 წლის / აბასთუმანი / 2011 წელი)

“მესხების შესახებ შევიტყვე ჩემი მშობლებისგან , როცა გავიზარდე მათ შესახებ მიყვებოდნენ. მე ისინი არც ერთხელ არ მინახავს, მაგრამ არაფერი უარყოფითი მათ შესახებ არ ვიცი.

ახალციხეში ახლაც ცხოვრობს რამდენიმე ოჯახი იცნობთ მათ?

არა ჩვენ მათთან არ ვკონტაქტობთ, მაგრამ აქაურების აზრი ვიცი და ისინი ფიქრობენ, რომ კომპაქტურად არ უნდა ჩასახლდნენ, რამდენიმე ოჯახი სხვადასხვა ადგილებში, რომ ბევრი ერთმანეთთან საერთო არ ჰქონდეთ არაფერი იმიტომ რომ ვინ იცის. . .

საშიშროებას ხედავთ?

არა უბრალოდ შემდეგში რომ არ გაჩნდეს რაიმე სახის პრობლემა.

. . . მე როგორც სომეხი ხო, აი ერთი სიტყვა, რომ ისინი თურქები არიან მხოლოდ ამ სიტყვაზეც კი მაჟრიალებს. უხერხულია ჩემთვის ამ თემაზე ლაპარაკი, მაგრამ რაც მართალია, მართალია. აი მაგალითად აჭარლებიც მუსულმანები არიან, მაგრამ არ არის არავითარი პრობლემა. ჩვენი დამოკიდებულება რწმენას არ უკავშირდება.

. . . იცით რა არის ასეთი გაგება, დიდი მუსულმანური სახელმწიფო, მათ ამ გაგებით არ უნდა გაავსონ ეს ტერიტორია, თუ ისინი იქ კარგად მოეწყვნენ, თავიანთი მუსულმანების გვერდით და მათ ენაც ერთი აქვთ და სარწმუნეობაც და ერთმანეთს უკეთესად უგებენ, რათ უნდათ რომ სადმე წავიდნენ. ახლა ხომ ისინი კაზახსტანში არ ცხოვრობენ თავისიანების გვერდით არიან. ნებისმიერ სომეხს რომ კითხოთ, ნებისმიერ მათგანს მსგავსი დამოკიდებულება ექნება.

თუ ეს ხალხი ბრუნდება შუა აზიიდან, მაშინ გასაგებია და თუ ბრუნდება აზერბაიჯანიდან, მაშინ მათ შორს მიმავალი გეგმები აქვთ. მე ეს ამბავი არ მომწონს და გარწმუნებთ, რომ არც ერთ სომეხს არ მოეწონება. სომხეთს მხოლოდ ერთი სახმელეთო გასასვლელი აქვს საქართველოზე და მათ სურთ რომ ეს გზა დაიკავონ“.

ამ შემთხვევაში ნათელია, რომ სუსანა დეპორტირებულ მესხებს აღიქვამს, როგორც თურქებს. მას აქვს ორმაგი შიში , ერთი მხრივ, როგორც ეთნიკურ სომეხს, ხოლო მეორე მხრივ, როგორც საქართველოს მოქალაქეს. მიუხედავად იმისა, რომ აქ მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებზე ცუდი არაფერი სმენია, მაინც თვლის, რომ მათ დიდი სამომავლო გეგმები აქვთ და შესაძლოა საფრთხე შეუქმნან, როგორც საქართველოს ტერიტორიებს, ასევე სომხეთის ერთადერთ სახმელეთო გასასვლელს. ინტერვიუ მეტ-ნაკლებად ობიექტურად ასახავს სომხების დამოკიდებულებას დეპორტირებული მესხების მიმართ. ამ შემთხვევაშიც დიდ როლს თამაშობს ისტორიული მეხსიერება, განსაკუთრებით რესპონდენტთა ამ ნაწილის ეთნიკური კუთვნილების გათვალისწინებით.

დ)ადგილობრივი მოსახლეობა, ვისაც უშუალო შეხება ჰქონია დეპორტირებულ მესხებთან

ცალკე გამოვყავი ადგილობრივი მოსახლეობის ის ჯგუფი, რომელსაც დეპორტირებულ მესხებთან უშუალო ურთიერთობის გარკვეული გამოცდილება აქვთ. მაინტერესებდა შეიმჩნეოდა თუ არა სხვა კატეგორიის რესპონდენტებისგან განსხვავებული დამოკიდებულება მათ სოფელში მცხოვრები რეპატრირებული მესხების და/ან , საერთოდ , დეპორტირებული მესხების მიმართ. სოფლებში - კლდე და მუგარეთი - დეპორტირებული მესხების მიმართ, რომლებიც ამ ორ სოფელში თითქმის უკვე 5 წელია უკვე ჩამოსახლებულები არიან, ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან რადიკალურად განსხვავებული დამოკიდებულებაა .

კლდესა და მუგარეთში ცხოვრობს თითო-თითო დეპორტირებული მესხის ოჯახი. ორივე სოფელში მოსახლეობა თვლის, რომ ორივე ოჯახი ქართული სულისკვეთების მქონეა. ადგილობრივი მოსახლეობისთვის განმსაზღვრელია ის, რომ მესხები თავიდანვე იმ განწყობით იყვნენ ჩამოსულები, რომ ექართველათ. პირველივე დღიდან მონაწილეობას იღებდნენ ყველა იმ საჭირბოროტო საკითხის მოგვარებაში, რაც სოფელში წყდებოდა. ბავშვები იმთავითვე ქართულ სკოლებში მიიყვანეს და მშობლებმაც უკანასკნელი ხუთი

წლის განმავლობაში იმდენი მოახერხეს, რომ ენა იციან. ისინი არა მხოლოდ პატივს სცემენ, არამედ სულით-ხორცამდე გათავისებული აქვთ ქართული ადათ-წესები და ცდილობენ ყოველთვის ისე მოიქცნენ, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობა. სოფელ კლდეში მცხოვრები დეპორტირებული მესხის ოჯახი გაქრისტიანებულია, რის გამოც დიდ პატივისცემასა და ნდობას იმსახურებენ ადგილობრივი მოსახლეობისგან. მუგარეთში, მართალია მუსლიმები არიან, მაგრამ იმდენად კარგად არიან სოფლის ყოფა-ცხოვრებას მორგებულები, რომ აღნიშნული ფაქტი ადგილობრივი მოსახლეობისთვის დისკომფორტს არ წარმოადგენს. კლდეში მცხოვრებმა მოსახლეობამ ისიც აღნიშნა, რომ ამ ოჯახის გარდა სოფელში კიდევ ჩამოსახლდნენ დეპორტირებული მესხები, თუმცა ის ოჯახი სოფელმა არ მიიღო და უკან გაბრუნდნენ. ამის მიზეზად კი მოსახლეობის უმრავლესობა ასახელებს მათი მხრიდან ჩაკეტილობასა და იზოლირებულად ცხოვრების მცდელობას, რაც ადგილობრივებმა არ აპატიეს და იძულებული გახადეს უკან გაბრუნებულიყვნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე დეპორტირებულ მესხ ოჯახთან ამ სოფლების მცხოვრებლებს პრობლემა არ აქვთ და თვლიან, რომ ისინი უკვე ქართველები არიან, მაინც ეწინააღმდეგებიან სხვა მესხების ჩამოსახლებას. ამის მიზეზად კი ისევ იმ ისტორიებს ასახელებენ, რაც მათ შესახებ სმენიათ უფროსი თაობისგან, თუმცა იმასაც დასძენენ, რომ თუ სხვა მესხური ოჯახებიც ამ ორი ოჯახის მსგავსნი იქნებიან პრობლემა არ შეექმნებათ, მაგრამ შიშობენ, რომ თუ ისინი ბევრნი იქნებიან ნაკლებად მოისურვებენ ქართულ ყაიდაზე გადმოსვლას და თავიანთ ნაჭუჭში ჩაიკეტებიან.

(რესპონდენტი/ სოფ. კლდე / 47 წლის/ 2011 წელი)

„ეს ოჯახი აქ ვინც არის ნამდვილად ქართველები არიან. შვილიც ეგეთი ყავს, კარგი გაზრდილი შვილი და ნამდვილად რომ ქართველი. ბავშვიც მონათლა და სკოლაშიც დაყავს. ქართულიც კარგად იცის. უთიაშვილია გვარად და კარგი ხალხია და ახლა ერთმა ოჯახმა 400 კომლიან სოფელში რა უნდა ქნას, როგორც ჩვენ ვართ ისე არიან. არაფერი განსხვავება არ არის. . .“

თქვენი აზრით, რა მახასიათებლები უნდა ჰქონდეს ადამიანს იმისთვის, რომ ქართველად ჩათვალოთ?

“თუ გინდა სხვა რჯული იყოს. უნდა ქონდეს ქართველის ხასიათი. სუფრა უნდა უყვარდეს. სიყვარული გაგება სიკეთე. თვისება -უნდა იყოს იმისთანა წარმომადგენელი რომ უყვარდეს საქართველო და იყოს ქართველი და უნდა უყვარდეს საქართველო. .. “

საველე კვლევის მონაცემების მიხედვით ადგილობრივი, ეთნიკურად ქართველი მოსახლეობის დამოკიდებულება კულტურული საზღვრების მიმართ რელიგიასა და ენასთან ერთად მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია მათ მიერ ქართული ხასიათის აღქმის სპეციფიკით. ადგილობრივი მოსახლეობა ქართული ხასიათის და, შესაბამისად, კულტურის მნიშვნელოვან შემადგენელ კომპონენტებად მიიჩნევს სუფრას, ღვინის სმისა და სადღეგრძელოს ტრადიციას. საველე მასალაში სუფრის, ღვინის სმისა და სადღეგრძელოს ტრადიცია წარმოდგენილია იმ კულტურულ ნიშნებს შორის, რომლებსაც ზოგიერთი ადგილობრივი რესპონდენტი ქართველობისა და ქართული ხასიათის გამოხატულებად მიიჩნევს. ამ ნიშნების მნიშვნელობა განისაზღვრება არა მხოლოდ მათი არსებობით ან არარსებობით, არამედ იმითაც, თუ როგორ იყენებენ რესპონდენტები მათ ადამიანთა კულტურული სიახლოვისა და ეთნიკური კუთვნილების შესაფასებლად. შესაბამისად, ეს ტრადიციები განსახილველია როგორც კონკრეტულ სოციალურ გარემოში კულტურული საზღვრის შესაძლო მარკერები და არა როგორც ქართველობის უნივერსალური ან აუცილებელი კრიტერიუმები. (იხ, ინტერვიუ #1 , #2). სუფრა, ღვინო და სადღეგრძელო ქართული ტრადიციული კულტურის უცხოელი მკვლევრების მიერაც ქართული იდენტობის ერთ-ერთ შემადგენელ კომპონენტად არის გააზრებული. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ ფლორიან მიულფრიდის (Florian Muhlfried) სტატია „იდენტობის აღნიშვნა პოსტ საბჭოთა საქართველოში “celebrating identities in Post-Soviet Georgia“ სადაც იგი სუფრას, ღვინოს და თამადის ფენომენს ქართველების იდენტობის ერთ-ერთ გამოვლინებად მიიჩნევს (Muhlfried/მიულფრიდი, 2007 გვ.286). ღვინის სმისა და ზოგადად, ღვინისადმი ქართველების განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე საუბრობს მატიას პელკმანსი პუბლიკაციაში “ იდენტობის, რელიგიისა და თანამედროვეობის საზღვრების დაცვა საქართველოს რესპუბლიკაში“ (Defending the Border/ Identity, Religion, and Modernity in the Republic of Georgia) და ღვინის სმის ტრადიციას ქართველობის გამომხატველ სიმბოლოდ მიიჩნევს (Pelkmans/პელკმანსი, 2006, გვ. 129).

კლდესა და მუგარეთში მცხოვრებ დეპორტირებულ მესხებს ადგილობრივი მოსახლეობა ქართველად მიიჩნევს. მზად არიან სოფელში მიიღონ კიდევ რამდენიმე ოჯახი იმ შემთხვევაში, თუ ისინიც მათნაირები იქნებიან (ისევე იქართველებენ როგორც ისინი). სხვა შემთხვევაში დეპორტირებული მოსახლეობის სოფელში მიღების მკვეთრად წინააღმდეგნი არიან, რაც იმითაც რომ რამდენიმე წლის წინ, როგორც კლდიდან ასევე მუგარეთიდან დეპორტირებული მესხების თითო ოჯახი აიძულეს სოფელი დაეტოვებინათ. ასევე ეს შემთხვევები აჩვენებს განსხვავებას კონკრეტული ოჯახის სოციალური მიღებისა და დეპორტირებული მესხების ჯგუფისადმი დამოკიდებულებას შორის. ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ ცალკეული ოჯახების ქართველად აღიარება დაკავშირებულია არა მხოლოდ მათ წარმოშობასთან, არამედ ყოველდღიურ ურთიერთობასთან, ენის ცოდნასთან, სოფლის ცხოვრებაში მონაწილეობასა და კულტურული პრაქტიკების შეფასებასთან. ამ ნიშნების საფუძველზე ადგილობრივები კონკრეტული ოჯახების შესახებ მსჯელობენ, თუმცა ამავე დროს ინარჩუნებენ ეჭვს უფრო ფართო ჯგუფის ჩამოსახლების მიმართ. ამგვარად, ინდივიდუალურ დონეზე ჩამოყალიბებული ნდობა ავტომატურად არ ვრცელდება ჯგუფზე, რომლის წევრებიც ადგილობრივ მოსახლეობას პირადად არ იცნობს.

ეს შემთხვევები ბართის მიდგომის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, რადგან გვიჩვენებს, რომ კულტურული ნიშნების მნიშვნელობა წინასწარ განსაზღვრული არ არის. ისინი ეთნიკური კუთვნილების კრიტერიუმებად იქცევა კონკრეტული სოციალური ურთიერთობებისა და შეფასებების პროცესში. ვიმერის სოციალური ჩაკეტილობის ცნება კი საშუალებას იძლევა გაანალიზდეს, როგორ შეიძლება კონკრეტული ოჯახის მიღება თანაარსებობდეს უფრო ფართო ჯგუფის მიმართ შეზღუდვისა და გამიჯვნის სურვილთან.

ჩატარებული საველე კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ:

კვლევის ფარგლებში გაანალიზებული შემთხვევები მიუთითებს, რომ დეპორტირებული მესხების ეთნიკური კუთვნილების აღქმა და ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ მათი მიღება ერთგვაროვანი პროცესი არ არის. სოციალური და კულტურული საზღვრები ყალიბდება ისტორიული მეხსიერების, რელიგიის, ენის, ყოველდღიური პრაქტიკების, მატერიალური ინტერესებისა და ჯგუფის შესახებ არსებული წარმოდგენების ურთიერთქმედების შედეგად.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განსხვავება კონკრეტული ოჯახის მიმართ დამოკიდებულებასა და უფრო ფართო ჯგუფის მიმართ დამოკიდებულებას შორის: უშუალო ურთიერთობამ შესაძლოა კონკრეტული ოჯახის მიღებას შეუწყოს ხელი, თუმცა ეს ყოველთვის არ იწვევს მთელი ჯგუფის მიმართ არსებული უნდობლობის შემცირებას. ამგვარად, განხილული საველე მასალა აჩვენებს, რომ ეთნიკური საზღვრები მხოლოდ წინასწარ არსებულ კულტურულ განსხვავებებს კი არ ასახავს, არამედ იმ სოციალურ პროცესებშიც მონაწილეობს, რომელთა მეშვეობითაც განისაზღვრება ჯგუფის წევრობა და სხვა ჯგუფებთან ურთიერთობის შესაძლებლობები.

სამცხე-ჯავახეთის სოფლების ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება დეპორტირებულების მიმართ, მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია და შეიძლება ძირითად კატეგორიებად დაჯგუფდეს. მასთან კორელაციაშია სოციალური და/ან კულტურული საზღვრების განმაპირობებელი ფაქტორებიც:

1. მკვიდრი ადგილობრივი მოსახლეობა, რომლებიც ისტორიული მეხსიერების მატარებლები არიან. ისინი ნეგატიურად არიან განწყობილები დეპორტირებულების მიმართ, თვლიან, რომ მათი დიდი ნაწილი იმთავითვე თურქი იყო და, შესაბამისად ახლაც თურქები არიან; სოციალური საზღვრების როლს მათთვის ძირითადად ისტორიული მეხსიერება და რელიგია ასრულებს;

2. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩასახლებული მოსახლეობა, რომლებიც არ ეწინააღმდეგებიან მათ სოფლებში დეპორტირებული მესხების დასახლებას იმ შემთხვევაში, თუ ეს მათ ქონებას არ შეეხება; ამასთანავე სოციალური საზღვრებს ამ შემთხვევაშიც ქმნის რელიგია და ლოკაცია- დეპორტირებული მესხების კომპაქტური, განცალკევებულად ცხოვრების გამო , არა აქვთ რამენაირი შეხება მათთან. მათთან დასტურდება დეპორტირებულების სამომავლო გეგმების გარკვეული შიშიც(სახლ-კარის წართმევის მოლოდინი);

3. ეთნიკური უმცირესობები (სომხები) , რომელთაც ძირითადად მოჭარბებული შიში აქვთ შორს მიმავალი გეგმების შესახებ. საზღვრების როლს აქაც ძირითადად რელიგია წარმოადგენს.

4. თვითონ დეპორტირებულ მესხებში შიდა ჯგუფურ დონეზე სუსტ, თუმცა მაინც საზღვრის როლს ასრულებს ოჯახის პოზიცია ეთნიკური წარმომავლობის საკითხთან მიმართებით, მაგრამ საერთო ისტორიული მეხსიერება, ტრავმა, რელიგია და ენა უფრო ძლიერი გამაერთიანებელი ფაქტორებია; აქედან გამომდინარე, მათთვის ჯგუფის წევრობა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ეთნიკური კუთვნილება;

5. ეთნიკურად ქართველ ადგილობრივ მოსახლეობასა და დეპორტირებულ მესხებს შორის თავისებურ კულტურული საზღვარს ქმნის მათ მიერ ქართული ხასიათის და, შესაბამისად, ქართული კულტურის მნიშვნელოვან კომპონენტებად მიჩნეული სუფრის, ღვინის სმისა და სადღეგრძელოს ტრადიციის არარსებობა დეპორტირებულ მესხებში .

დასკვნა

კვლევით ნაშრომზე მუშაობის პროცესში განხორციელებული საველე კვლევით მოპოვებული მონაცემების ანალიზმა და შესაბამის თეორიულ პოზიციებთან შეჯერებამ დაადასტურა ნაშრომის ფორმატში ფორმულირებული ძირითადი ჰიპოთეზების მართებულობა. კერძოდ:

მოპოვებული საველე მასალა(დეპორტირებული მესხების "ცხოვრების ისტორიები") აჩვენებს, რომ ჯგუფის ისტორია, მისი ისტორიული მეხსიერება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ეთნიკური იდენტობის ფორმირების პროცესის, მისი შენარჩუნების, დაცვის თუ ცვლილების თვალსაზრისით. დეპორტირებული მოსახლეობის ისტორიული მეხსიერება ძირითადად შემოიფარგლება დეპორტაციის აქტით, რომელიც ჯგუფის წევრებს შორის გამაერთიანებლის ფუნქციას ასრულებს, თუმცა სხვადასხვა კატეგორიის ემოციასთან არის დაკავშირებული. პირველი თაობის დეპორტირებულები ძალიან მცირე რაოდენობით არიან და მათთვის ეს ბავშვობის რეალურ ტრავმასთან ასოცირდება; მეორე თაობის დეპორტირებულებისთვის (ვინც უკვე დეპორტაციაში დაიბადა) ჯგუფის ისტორია ატარებს ტრავმის ხასიათს და გარკვეულ ემოციურ ბმაშია კოლექტიურ და არა ინდივიდუალურ მეხსიერებასთან , თუმცა მესამე თაობის ჯგუფის წევრებისთვის ეს არის ემოციებისგან დაცლილი, გაცნობიერებული, მაგრამ ბუნდოვანი ცოდნა იმისა, რომ რაღაც ცუდი და მძიმე მოხდა. რაც ადასტურებს ვანგის მოსაზრებას, რომ არ არის აუცილებელი ტრავმა მიიღოს ან განიცადოს ჯგუფის ყველა წევრმა, თუმცა მნიშვნელოვანია დადგინდეს რაღაც მოვლენა, რომელიც შემდგომში განისაზღვრება სოციალური ტრავმის მიზეზად და დროის რაღაც მონაკვეთში, ფართოდ გაიზიარებენ ჯგუფის წევრები (ჯანგ ვანგი, 2018, გვ. 57-73).

დადასტურდა, რომ დეპორტირებული მესხების მიერ მიღებულ და დაჯერებულ ისტორიულ ნარატივს მნიშვნელოვანი როლი აკისრია იდენტობის შენარჩუნების პროცესში და მათ მიერ ინტერპრეტირებული ისტორია განმსაზღვრელია საკუთარი თავისა თუ ჯგუფის წევრების ეთნიკური მიკუთვნებულობის აღქმისას. მიუხედავად იმისა, რომ დეპორტირებული მესხების ისტორია მრავალმხრივ ინტერპრეტირებულია, როგორც სამეცნიერო საზოგადოების, ისე ჯგუფის წევრების მიერ, ამ ისტორიულ ნარატივებში მაინც არსებობს ისეთი კომპონენტები/ მოვლენები, რომელიც დეპორტირებული მესხებისთვის

გამაერთიანებლის როლს ასრულებს. შესაბამისად, დეპორტირებული მესხებისთვის, მათ მიერ ინტერპრეტირებული და დაჯერებული ისტორია, ისტორიულ მეხსიერებასთან ერთად წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბებისა და შენარჩუნების პროცესში. მათთვის შიდა ჯგუფურ დონეზე სუსტ, თუმცა მაინც საზღვრის როლს ასრულებს ოჯახის პოზიცია ეთნიკური წარმომავლობის საკითხთან მიმართებით, თუმცა საერთო ისტორიული მეხსიერება, ტრავმა, რელიგია და ენა უფრო ძლიერი გამაერთიანებელი ფაქტორებია; აქედან გამომდინარე, მათთვის ჯგუფის წევრობა უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე ეთნიკური კუთვნილება;

ჯგუფური იდენტობის შენარჩუნების ერთ-ერთ მექანიზმს წარმოადგენს გარკვეული განცალკევებულობა დანარჩენი მოსახლეობისგან (მესხები სხვადასხვა სოფლებში, მაგრამ ძირითადად კომპაქტურად ცხოვრობენ) და ერთგვარი სოციალური და კულტურული საზღვრების არსებობა მათთან. ასეთი საზღვრების ფუნქციას, უმეტესწილად, ასრულებს რელიგია და ქორწინების ტრადიცია. თავისებურ კულტურული საზღვარს ეთნიკურად ქართველ ადგილობრივ მოსახლეობასა და დეპორტირებულ მესხებს შორის ქმნის მათ მიერ ქართული ხასიათის და, შესაბამისად, ქართული კულტურის მნიშვნელოვან კომპონენტებად მიჩნეული სუფრის, ღვინის სმისა და სადღეგრძელოს ტრადიციის არარსებობა დეპორტირებულ მესხებში .

ქალის/დედის როლი ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი ფაქტორია დეპორტირებულ მესხებში იდენტობის ფორმირების პროცესში და სამი ძირითადი მარკერით იდენტიფიცირდება:

პირველი-ქალი ასრულებს ეთნიკურ ჯგუფებს შორის რეპროდუქტორის ფუნქციას, რაც გამყარებულია დეპორტირებულ მესხებში არსებული და დღემდე შენარჩუნებული ქორწინების ტრადიციით. მესხი მამაკაცები მესხ ქალებზე ქორწინდებიან და ამ გზით ხდება არა მხოლოდ ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებული საზღვრების რეპროდუქცია, არამედ სწორედ დედის ეთნიკური პოზიცია, ხშირად გადამწყვეტი ხდება ოჯახის წევრების იდენტობის ფორმირებისთვის. შესაბამისად, ქალი ზოგჯერ შიდა ჯგუფურ დონეზეც ქმნის გარკვეულ საზღვარს.

მეორე- ქალი, როგორც კულტურის გადამცემი მონაწილეობს კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის რეპროდუქციაში. საველე კვლევებით მოპოვებული მასალის მნიშვნელოვან

ნაწილში დასტურდება ქალის/ დედის/ ბებიის იდენტობის მნიშვნელობა შვილების ეთნიკური ორიენტაციის ფორმირების პროცესში , რაც, თავის მხრივ, კოლექტივის ცენტრალური იდეოლოგიის ფორმირების საფუძველს ქმნის;

მესამე- მისი როლი ეთნიკური/ეროვნული კატეგორიების გარდაქმნასა და რეპროდუქციაში დასტურდება, როგორც იმ მასალით, სადაც იკვეთება მისი გავლენა ოჯახის წევრების იდენტობის განსაზღვრაში, არამედ იმ ოჯახის მაგალითითაც, სადაც ეთნიკური იდენტიფიკაციის ცვლილება ქალის/დედის გავლენით მოხდა.

წარსულის ნეგატიური მოვლენები შეიძლება წარმოადგენდეს გამაერთიანებელი ფუნქციის მქონე მექანიზმს ჯგუფის იდენტობის თვალსაზრისით. ამას ადასტურებს, ერთი მხრივ, დეპორტაციის პროცესთან ასოცირებული საერთო ტრავმის მნიშვნელობა სხვადასხვა თაობის დეპორტირებულ მესხებში, რომელსაც კოლექტიური მეხსიერების მაიდენტიფიცირებლის კონტექსტში განვიხილავ, რამდენადაც ის ჯგუფის წევრებს შორის უსამართლობის კოლექტიურ განცდას იწვევს და, მეორე მხრივ, დეპორტირებულ მესხებში დადასტურებული ისტორიული სამშობლოს მონახულების ტრადიცია, რომელიც შეიძლება განვიხილოთ როგორც ტრავმის გაცოცხლების ერთ-ერთი მექანიზმი;

დეპორტირებული მესხების დამოკიდებულება ისტორიული სამშობლოსადმი თავსდება ადგილისა და სივრცის თეორიების ჩარჩოში და შეიძლება ალტმანის ადგილთან მიჯაჭვულობის კონცეფციის საფუძველზე აიხსნას. კერძოდ, დეპორტირებულ და საქართველოში რეპატრირებულ მესხებს, მიუხედავად თვითიდენტიფიცირების თვალსაზრისით არსებული აშკარა სხვაობებისა, აერთიანებთ ერთი მნიშვნელოვანი საერთო მახასიათებელი- ეს არის მიჯაჭვულობის გრძნობა ისტორიულ სამშობლოსთან და მკაფიოდ გამოხატული ~ ემოციური დამოკიდებულება სამცხე-ჯავახეთის მიმართ. საველე კვლევის მასალაში ჩანს, რომ რეპატრირებული მოსახლეობის ყველა ჯგუფში (დეპორტირებული მესხები/ახისკელი თურქები) სამცხე- ჯავახეთი იდენტიფიცირდება მთელ სამყაროსთან, რითაც დასტურდება სარტრის მოსაზრება რომ "ემოციები არის სამყაროს აღქმის გზა" (Sartre, 1962);

შეიძლება გამოიყოს ცალკეული მარკერები, რომლებიც განსაზღვრავენ გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობას. კვლევის შედეგებმა გამოავლინა ოთხი

ძირითადი მახასიათებელი: კონკრეტული ემოციები, რომელიც დაკავშირებულია სამცხე-ჯავახეთთან, წარმოსახვა, მეხსიერება, ფესვები. თითოეული მათგანი რეალურად მუშაობს გეოგრაფიულ არეალთან დეპორტირებულები მესხების კავშირების და, შესაბამისად, ამ ადგილთან საკუთარი თავის იდენტიფიცირების შესანარჩუნებლად და/ან გასაძლიერებლად. სწორედ ამასთან კავშირში და ამ გრძნობით განპირობებულად შეიძლება განვიხილოთ წარმოსახვები, მეხსიერება და სენტიმენტალური გრძნობები, როგორც ფესვებისადმი, ასევე, ზოგადად , მამა-პაპისეული სახლ-კარის მიმართ ანუ ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც, საბოლოოდ ქმნიან საფუძველს გეოგრაფიულ არეალთან მიჯაჭვულობის მყარი განცდის ჩამოსაყალიბებლად, გეოგრაფიული არეალისადმი მიკუთვნებულობის გრძნობა კი, თავის მხრივ, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ეთნიკური იდენტობის ფორმირებისა და შენარჩუნების პროცესში;

დეპორტირებული მესხები სივრცეს გამოცდიან ყოველდღიურ ცხოვრებაში, თუმცა ინტენსივობის სხვადასხვა ხარისხით; სივრცე/ადგილი რეალური ან წარმოსახვითი მეხსიერების შესაბამისად განსხვავებულია სხვადასხვა ასაკისა და გამოცდილების ჯგუფებისთვის და შესაძლებელია მისი კატეგორიზება: სახლი, სადაც ოჯახის წევრებთან ერთად ცხოვრობენ; წინაპრების მიერ ნაცხოვრები ადგილები; სამშობლო - სამცხე-ჯავახეთი-ულამაზესი ადგილი, მდიდარი ბუნებითა და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით. იდენტიფიცირებულია მასთან დაკავშირებული ემოციებიც. ხანდაზმული რესპონდენტების ჯგუფში უფრო გამოკვეთილია სიყვარული ადგილის მიმართ, განცდა, რომ ეს ჩემი ადგილია სამყაროში და ამბივალენტურობა- დადებითი და უარყოფითი (ტკივილიანი) ემოციების თანხვედრა; საშუალო ასაკის ჯგუფში ამ ორ ფორმასთან ერთად აშკარად გამოხატულია იდეალიზება- იდენტიფიკაცია აბსტრაქტულ , წარმოსახვით გარემოსთან ; ახალგაზრდების ჯგუფში შესუსტებულია გეოგრაფიული არეალისადმი ემოციური დამოკიდებულება შესამჩნევად შესუსტებულია და მათი ემოციები უფრო ოჯახურ ისტორიებში ცოცხლობენ;

კვლევის ძირითადი დასკვნაა, რომ დეპორტირებული მესხების იდენტობა ერთი ფაქტორით არ აიხსნება. ის ფორმირდება და შენარჩუნდება რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული მექანიზმის მეშვეობით. გაზიარებული ტრავმა ქმნის ჯგუფის შემაკავშირებელ ბირთვს ეთნიკური წარმომავლობის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად. ადგილისადმი

მიჯაჭვულობა ამ ბირთვს სივრცობრივ და ემოციურ საფუძველს აძლევს, თუმცა თაობების მიხედვით სუსტდება და უფრო ოჯახურ ისტორიებში გადადის. დედა/ქალი იდენტობას თაობიდან თაობას გადასცემს და ქორწინების ნორმით ჯგუფის საზღვარს აწარმოებს. რელიგია, ქორწინებისა და სუფრის ტრადიციის განსხვავებები კი გარე საზღვრებს ქმნის ადგილობრივ მოსახლეობასთან.

კვლევის სიახლე ისაა, რომ ინდივიდუალური, კოლექტიური და ისტორიული მეხსიერება, გენდერი, ადგილი, სოციალური და კულტურული საზღვრები ერთ ანალიტიკურ სურათში განიხილება და თითოეული თაობების მიხედვითაა დიფერენცირებული. ამასთან, ნაშრომი 2011 და 2019–2020 წლების მასალის შეჯერებით იძლევა დროში შედარების შესაძლებლობას, რაც დეპორტირებულ მესხებზე ქართულ ენაზე არსებულ კვლევებში იშვიათია.

კვლევა თვისებრივია და სტატისტიკურ რეპრეზენტატულობას არ ისახავს მიზნად. მასალა ძირითადად ახალციხის, აბასთუმნისა და მუგარეთის ირგვლივაა თავმოყრილი, ხოლო თაობების ქვეჯგუფები მცირერიცხოვანია.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია: 1. რეპატრიაციისა და ინტეგრაციის პოლიტიკაში ეთნიკური მიკუთვნებულობა წინასწარ მოთხოვნა არ გახდეს პირობა, რადგან თვითიდენტიფიკაცია ჯგუფის შიგნით განსხვავებულია და დროში ცვალებადია; 2.საჭიროა დოკუმენტებისა და საკუთრების საკითხების მოგვარების გამარტივება, რადგან სამართლებრივი გაურკვევლობა უსაფრთხოების განცდას ასუსტებს; 3. საჭიროა ადგილობრივ თემებთან ინფორმაციული დიალოგი ეხებოდეს საკუთრებასთან დაკავშირებულ შიშებს.

შემდგომი კვლევისთვის საინტერესოა ახალგაზრდა თაობის იდენტობის გრძელვადიანი დინამიკა; ქალისა და მამაკაცის როლების შედარება ერთსა და იმავე ოჯახებში; ასევე შედარება სხვა რეგიონებთან და ქვეყნებთან

ბიბლიოგრაფია:

ანდერსონი, ბ. (2003). *წარმოსახვითი საზოგადოებანი*, ენა და კულტურა

ბერიძე, მ. (2013). *მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელობა*, ახალციხე.

ბერიძე, მ. (2005). *პირდაპირი რეპორტაჟები წარსულიდან*, დიოგენე

გოგსაძე, გ. - *სივრცე, პოლიტიკა, იდენტობა, თბილსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*, გვ. 12

გოზალიშვილი უმალოვ, ხ. (2005). *მესხთა ტრაგედია*, თბ. კავკასიური სახლი

დარჩიაშვილი, მ. (2018). *მესხების ეკონომიკური და კულტურული პრაქტიკები ყოველდღიურობაში: ნასაკირალის მაგალითი,* დისერტაცია

ვაჩნაძე, ნ. (2005). *დეპორტირებული მესხი ქალის -ნაზირას წიგნი,* თბილისი, კავკასიური სახლი

კაჭკაჭიშვილი, ი. (2014). *(შემდგენელი) სოციალური სივრცე და ურბანული განვითარება,* თბილისი

კირვალიძე, ა. (2014). *ინდივიდუალისტურ და კოლექტივისტურ პარადიგმათა ლიმიტაციები მეხსიერების კვლევაში ინტეგრაციული მეთოდოლოგიური ალტერნატივა,* დისერტაცია

ლომსაძე, შ. (2000). *მესხები და მესხეთი, თბილისი,* „ღია საზოგადოება - საქართველო“.

მოდებაძე, ვ. (2010). *მესხების პრობლემის ანალიზი,* თბილისი, კალმოსანი

როგორ ვიცხოვრეთ ერთად XX საუკუნეში საქართველში, (2011). გვ. 71

ტრიერი, ტ., & თარხან-მოურავი, გ., & კილიმნიკი, ფ. (2011). *მესხები: გზა შინისაკენ . . .,* თბილისი, ECMI.

ტურნონი, ს. (2013). *დეპორტირებული მესხები - წარსული და დღევანდელობა (კონფერენციის მასალები),* თბილისი, გვ. 136-153

ფირცხალავა, ე. (2013). *დეპორტირებული მესხები - წარსული და დღევანდელობა,* თბილისი

ფოცხვერია, ჯ. (2008). *შავი სათვალე ეკეთა / ჩეკისტის ჩანაწერები,* თბილისი, ახალი საქართველო

ფრონელი, ა. (2018). *დიდებული მესხეთი, თბილისი,* სეზან ფაბლიშინგი.

ფუტკარაძე, ტ. (2005). *მესხეთიდან დეპორტირებულთა თვითაღქმა,* არტანუჯი

ღონღაძე, ნ. (2013). *დეპორტირებული მესხები - წარსული და დღევანდელობა (კონფერენციის მასალები),* თბილისი, გვ. 309-322

ჩიქოვანი, ნ. ჩხაიძე, ი, კაკიტელაშვილი ქ., მაცაბერიძე, დ. (2014). *იდენტობის ნარატივები საქართველოში, მრავალეთნიკური ქართველი ერის სათავეებთან(1860-1918)*

ჩხეიძე, ო. (2007). *ჩვენი მესხები,* თბილისი, კავკასიური სახლი

Бараташвили , К. (1988). Мы, Месхи

Бромлей Ю.В. (1989). *Очерки теории этноса*, Наука

Гумилев Л.Н. (2008). *От Руси до России. Очерки этнической истории*, Айрис-пресс

Осипов, А.Г.(2004). *Опубликовано: Ферганская долина: этничность, этнические процессы, этнические конфликты*, Наука

Замятина, Н., & Митин, И. И. (2007). Большая Российская энциклопедия, გვ. 151

Altman I., Setham L., (1992). *Place Attachment* (1-20)

Altman, I. & Low, M.S. (1992). *Place Attachment*, New York and London, Plenum Press, pp. 1-12

Apadurai, A. (1988). *Putting Hierarchy in Its Place*, Wiley, p. 36

Assmann, A. (2006). *Memory, Individual and Collective in: Robert E. Goodin and Charles Tilly* (eds.): The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis (Oxford: OUP, 2006), pp. 210–224

Barth, F. (1998). *Ethnic Groups and Boundaries*, გვ.10-12

Belk, W.R. (1992). *Place Attachment,* New York and London, Plenum Press, pp. 45-47

Bentley, G. C. (2014). *Ethnicity and Practice*, Cambridge University Press, p.27

Brubaker, R. (2016). *Ethnicity without groups*, Cambridge University Press, pp. 163-189

Buttimer A. (1976). *Grasping the dynamism of lifeworld*, Annals of the Association of American Geographers. Vol. 66. № 2, 277- 292

Cetinkaya, K., & Kodan, S. (2012). *Ahiska Turks in Philadelphia: Keeping Cultural Identity an Religion in a Multicultural Environment,* pp. 398-403

Chawla, L.(1992). *Place Attachment*, New York and London, Plenum Press, pp. 69-73

Cohen, P.A. (2014). *Culture as Identity: An Anthropologist's View*, the Johns Hopkins University Press, pp. 195-209

Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press

Drozdzewski, D., & Nardi, S.D. & Waterton, E. (2016). *Geographies of memory, place and identity: intersections in remembering war and conflict, geography compass*, pp. 447-456

Edgell, P. & Gerteis, J. & Hartmann, D. (2006). *Atheists As "Other": Moral Boundaries and Cultural Membership in American Society, American sociological review*, pp. 211-223

Eller, J.D. & Coughlan, M. R. (1993). *The Poverty of Primordialism: the demystification of ethnic attachments,* Routledge

Eyerman, R. (2019). *Memory, Trauma, and Identity*, Switzerland.

Foucault, M. (1980). *POWER/KNOWLEDGE Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, New York, Pantheon Books.

Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism (New Perspectives on the Past),* Cornell University Press

Gellner, E. (1994). *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals,* London

Gupta, A. & Ferguson, J. (1992). *Space, Identity, and the Politics of Difference,* Blackwell

Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, Chicago press, P. 24

Hale, E. H. (2004). *Explaining Ethnicity*, Sage, P. 461; 463

Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity,* Blackwell

Hirsch, M. (2008). The Generation of Post memory, Duke University Press, PP. 103; 125

Hobsbawm, E, (1990). *Nations and Nationalism,* Cambridge University Press

Hobsbawm, E. & Ranger, T. (1983). *The invention of tradition*, Cambridge University Press

Hutchinson, J. & Smith D. A. (1996). *Ethnicity,* Oxford University Press, pp. 45-46

Jacobson, J. (1997). *Religion and ethnicity: dual and alternative sources of identity among young British Pakistanis,* Routledge

Jaspers, K. (1971). *Philosophy of Existance*, University of Pennsylvania Press

Keskin, S. (2019). *The repatriation process of Meskhetian/Ahiska Turks to their homeland in Georgia: challenges and prospects*

Kuznetsov, I. (2007). *Constructing Identity and Social Networks: Meskhetian Turks in the Russian Federation,* pp. 197-236.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*, Blackwell

Leupold, D. (2020). *Embattled Dreamlands The Politics of Contesting Armenian, Kurdish and Turkish Memory,* New York and London, p. 160

Lotman, J. (2019). *Culture, Memory and History (essays in cultural semiotics),* Switzerland.

Malkki, L. (2009). *National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees*, pp. 1-21

Martin, T. (1998).*The origins of Soviet ethnic cleansing, Journal of Modern History 70, no. 4,* pp. 813-861.

Min-ha, T.T. (1989). *Woman, Native, Other*, Indiana University Press

Mirkhanova,M. (2016). *People in exile: The oral history of Meskhetian Turks (Akhyskha Turkleri), Journal of Muslim Minority Affairs*.

Mosse, L.G. (1985). *Nationalism and Sexuality*, New York

Muhlfried, F. (2007). *Celebrating Identities in Post-Soviet Georgia* - სტატია კრებულში- Darieva, T. & Kashuba, W. (2007). Representations on the Margins of Europe

Okamura, Y. J. (2010). *Situational ethnicity*, London, p. 463

Pelkmans M, (2006). *Defending the Border/ Identity, Religion, and Modernity in the Republic of Georgia*, Cornell University Press

Pohl, J. O. (1999). *Ethnic Cleansing in the USSR, 1937–1949,* GREENWOOD PRESS.

Racoppi, L. & O'Sullivan See, K. (2000). *Women, States and Nationalism*, London and New York

Ranchod-Nilsson, S. & Tetreault, M.A. (2000). *Women, States and Nationalism*, London and New York

Relph E., (1976). *place and placelessness*, London, p. 45 p.141

Riley, B.R. (1992), Place Attachment, New York and London, Plenum Press, pp. 15-18

Samuels, D. Ley. M. S. Chi. (1978). *Humanistic geography: prospects and problems*

Sartre., (1962). *Sketch for a theory of the Emotions Translated by Philip Mairet with a preface by Mary Warnock.* London: Methuen. p. 94.

Schwartz, B. (2012). *The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory*, Oxford Univeristy Press, P. 395

Seamon, D. & Sowers, J. (2008). *Place and Placelessness, Edward Relph, London*, pp. 43-51

Smith, A. & Gazin-Schwartz, A. (2008). *Landscapes of Clearance Archaeological and Anthropological Perspectives*, California, pp. 15-19;

Soja, E.W. (1990). *Postmodern Geographies*, Verso

Spelman, V. E. (1988). *Inessential Woman*, Boston

Sumbadze , N. (2002). *The Problem of Muslim population of southern Georgia: prospects of deportation and the local resistance,* - International Policy Fellowships Policy Paper

Swerdlow, S. (2004). *Reflections on Transnational Minorities and Human Rights: Meskhetians and Hemshins in Georgia and Krasnodar*, pp. 6-24.

Tuan Yi-Fu (1977). *space and place,* Minnesota Press (149-161)

Uehling, G.L. (2004). *The Crimean Tatars' Deportation and Return*, Palgrave Macmillan, pp. 223-229).

Van den Berghe, L. P. (1981). *The Ethnic Phenomenon*, London

Walicki, A. (2012). *Ernest Gellner and the "Constructivist" Theory of Nation*, Harvard Ukrainian Research Institute

Wang, C.C. (2017). *Primordialism, Instrumentalism, Constructivism: Factors Influencing Taiwanese People's Regime Acceptance of Mainland China's Government*, Routledge

Wang, Z. (2018). *Memory Politics, Identity and Conflict,* Switzerland.

Weber, M. (1968). *Economy and Society*, University of California Press, pp. 387-393

Wimmer, A. (2008). *The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory*, The Univerity of Chicago, pp. 976-984

Yalçin-Heckmann, L. (2011). Smith, Angele and Amy Gazin-Schwartz ` (eds.). 2008. Landscapes of clearance: archaeological and anthropological, European Association of Social Anthropologists, p. 357

Yvas-Davis, N. & Anthias, F., (1989). *Woman – Nation – State*, Palgrave Macmillan

AYDINGÜN, A. & AYDINGÜN, I. (2014). *AHISKA TÜRKLERİ ULUSÖTESİ BİR TOPLULUK ULUSÖTESİ AİLELER,* ANKARA

Postmodern History, https://www.allaboutworldview.org/postmodern-history.htm, AllAboutWorldview.org, December 01, 2021

ჩვენ და დეპორტირებული მესხები (1989 -1990), https://lessonsgeo.wordpress.com/1990/02/01/%e1%83%a9%e1%83%95%e1%83%94%e1%83%9c-%e1%83%93%e1%83%90-%e1%83%93%e1%83%94%e1%83%9e%e1%83%9d%e1%83%a0%e1%83%a2%e1%83%98%e1%83%a0%e1%83%94%e1%83%91%e1%83%a3%e1%83%9a%e1%83%98-%e1%83%9b%e1%83%94/, დამოუკიდებლობის გაკვეთილები, December 01, 2021

დიგიტალური ქართველოლოგია, http://tandaschwili.com/thema-3/%e1%83%9b%e1%83%94%e1%83%ae%e1%83%a1%e1%83%98%e1%83%94%e1%83%a0%e1%83%94%e1%83%91%e1%83%90-%e1%83%93%e1%83%90-%e1%83%9b%e1%83%98%e1%83%a1%e1%83%98-

%e1%83%a4%e1%83%9d%e1%83%a0%e1%83%9b%e1%83%94 , Digital Kartvelology, December 01, 2021

Approaches to Human Geography: Essay: Branches: Geography, https://www.geographynotes.com/human-geography/approaches-to-human-geography-essay-branches-geography/3595 , Geography Notes, December 01, 2021

Grass, https://grass.org.ge/, Grass, December 01, 2021

დანართი

ამონარიდები ინტერვიუებიდან

#1. ქალი / 61 წლის / აბასთუმანი / 2011 წელი

„მაგენმა რა ქორწილი იციან, ჩვენთან რომ პურმარილი და ქორწილია ისეთი არა.

-აქ მოსახლეობაში თუ ქორწინდებიან ქართველებთან?

-არა, ჯერ-ჯეროობით არა და არც დაქორწინდებიან

-თქვენ თუ გაატანდით თქვენს შვილს?

- არაა ისეთი ბიჭები, შეიძლება გამეტანებია, მარა არ არიან ისეთი ბიჭები. ჩემზე არაა დამოკიდებული. შენ რომ ბიჭი არ შეგიყვარებს გაყვები იმას? არა, ასეა ისიც, თუ არ შეუყვარდა როგორ წაყვება

-თუ შეუყვარდა?

- რა ვიცი . . . .

. . . ბიჭებს გაუვლიათ ჭიშკართან მიულოციათ ბიჭებს ახალი წელი, იმასაც დაუძახია გილოცავთო. ბიჭებმა თქვეს სახლში არ შეგვიპატიჟესო, გავიარეთ და წავედითო, მობრძანდით დამილოცეთ ოჯახიო არ უთქვამს. მარა თუ არ სვამენ ნეტა რითი უნდა დაელოცა. . . „

#2. ქალი/ / 59 წლის / აბასთუმანი / 2011 წელი

- სოფელში ამ ხალხს, რა ტერმინით მოიხსენიებენ?
- თათრები
- თქვენი აზრით ვინ არიან, თვითონ თავს ქართველებად თვლიან?
- არა, არანაირად. არანაირად არ ქართველობენ. თურქები არა, თურქი მესხები არიან. . .

- აქაურებზე ქორწინდებიან?
- ჯერ არა. ადრე მოხდა 10-15 წლის წინ ადგილობრივს შეუყვარდა თურქი. ისე მოხდა რომ ეს ოჯახი წავიდა აქედან საერთოდ.
- თქვენ თუ გაატანდით ქალს?
- არა არ გავატანდი, გამორიცხულია, ბავშვი რომ გაჩნდება იმათ თავიანთი ადათ-წესები აქვთ, ჩვენ ჩვენი გვაქვს. რომ გაყვეს მუსლიმი უნდა გახდეს. არა გამორიცხულია. . .
- ქორწილი მქონდა ბიჭის, სამი ოჯახი დავპატიჟე. ახალგაზრდები ქართველებთან ერთად სვამდნენ. ჭამეს დალიეს ილხინეს წავიდნენ. მაგათთანაც ვყოფილვარ. ქართველებს ღვინო დაგვიდგეს, პურმარილი ჩვეულებრივი გააკეთეს. მოხუცები თვითონ ჩაის სვამდნენ

#3. ქალი / 17 წლის / 2011 წელი

. . . სკოლაში ვართ მესხები და აჭარლები. ჩვენი გოგოები სულ გათხოვდნენ იქ იანეთში. . . ჩვენ მარტო მესხებზე ვთხოვდებით.

-აჭარელს თუ გაყვებოდი?

- არა, მესხი უნდა შემიყვარდეს, არც იმერელს არც რაჭველს. მხოლოდ მესხს. ხდება ხოლმე ხანდახან, მაგრამ ძალიან იშვიათად, მაგრამ ჩემთვის ძალიან მიუღებელია. მესხი მესხს უნდა გაყვეს

#4. ინტერვიუ ჩაწერილია ახალციხეში 2011 წელს, საუბარი მიდის ორ მამაკაცს შორის, ვინმე ხახოვსკისა და ლაზიშვილს შორის. სახელები არ ისმის

. . . ხახოვსკი: რა მნიშვნელობა აქვს უზბეკი, თურქი თუ ვინ ფესვები ხომ აქედან გვაქვს.

ლაზიშვილი: პრობლემა არ გვქონია არაფერი

ხახოვსკი: როგორ არ გვქონია, ჩამოვედით თათრებს გვეძახდნენ. აჭარლებს რატომ არ ეძახიან თათრებს? თათარი რა არის? შენ ახლა ხარ ლაზიშვილი ამბობ ვარ ქართველი. ჩემი გვარია ხახოვსკი. მე ხომ ვერ ვიტყვი ხახოვი ვარ არა? ეგ ხომ შეუძლებელია. დედა ცოცხალია, რა გითხრა დედაშენმა, ვინ ხარო? ქართველი?

ლაზიშვილი: კი ქართველი

ხახოვსკი: რა გვარია დედაშენი?

ლაზიშვილი: ისიც ლაზიშვილი

(ელოდებოდა რომ სხვა გვარი იქნებოდა და გააგრძელებდა თავის მსჯელობას მაგრამ ვეღარ გააგრძელა და გაჩუმდა)
ხახოვსკი: ოჯახში როცა საიდუმლოს ამბობდნენ ისინი ქართულად ლაპარაკობდნენ, შაკიკზე ლოცვებს ქართულად კითხულობდნენ . . .

#5. კაცი /62 წლის /ახალციხე /ადგილობრივი/ 2011 წელი
. . . ესენი იყვენენ თურქები, ჩვენ წინააღმდეგები ვართ, ახლა მაგათი ჩამოსახლება უნდათ. ისინი თათრებზე უარესები იყვნენ. ისინი ხალხს კლავდნენ. თათრებზე უარესები იყვნენ. მიიღეს მუსულმანობა. რას აკეთებდნენ და ხოცავდნენ ხალხს. გამუსულმანებული ქართველები მოუძღოდნენ მათ და ქართველებს ხოცავდნენ. ახლა ამბობენ, რომ აქ უნდა ჩამოსახლება. . .აი, სომხები ძალიან წინააღმდეგები არიან. სომხებს უფრო ხოცავდნენ და იმიტომ. ქართველი მუსულმანები ძალადობნენ ქალებზე და ა.შ. მიწის დამუშავებაც კი არ შეეძლოთ. ჩემი ოჯახიდან არავინ დაუზიანებიათ. ჩემ გარშემო არა, მაგრამ ხალხი ამბობს. სოფლებში აი იქით ჭობარეთი, ხიზაბავრა, ქუცა, ზარო. . . იქ ლაპარაკობენ. ხიზაბავრაში იმხელა სოროები არი, აი მიწისქვეშ. თურქებისა ეშინოდათ. აი კათოლიკე ქართველები და მუსულმანი ქართველები ეხმარებოდნენ ერეკლეს. მე იმდენი არაფერი არ ვიცი, მე სულ კაი ცხოვრებას მოვესწარი. . .

#6. ქალი / 50 წლის / ახალციხე / ადგილობრივი / 2011 წელი
. . . ახლა უკვე ჩამოდიან. სახლებს ყიდულობენ. როზას ვიცნობ. კარგი ქალია . ჩამოვიდნენ არ არის პრობლემა. ადრე წინააღმდეგები ვიყავით. საიდანაც გაასახლეს იქ სხვები ცხოვრობენ ახლა. ახალი რაღაც რა ხდება რთულია. კი ორ ოჯახს ვიცნობ. კონტაქტური ხალხი არიან. შვილები ქართულ სკოლაში მიიყვანეს. თვითონაც ლაპარაკობენ ქართულად. მთავარია მასიურად არ ჩამოვიდნენ. მათი ბაბუები უკვე მუსულმანები იყვნენ. არავის უშლიან ხელს. ქართული იციან. ფერღანიდან ჩამოვიდა. ისეთი კარგი ადამიანი, იქ სკოლის დირექტორი იყო. ისეთი კარგი ხალხია. ორი ბიჭი ყავს. აი ქვემოთ ცხოვრობენ. ჩვენ მათ ძალიან დიდ პატივს ვცემთ. ადიგენიდან იყო კაცი, გარდაიცვალა და იქ წაასვენეს და იქ დაკრძალეს. მასობრივად არ ჩამოვიდნენ. მთავარია მასობრივად არ ჩამოვიდნენ. მესხები ძალიან რბილი ხალხია. ისინი ყველას უშვებენ აქ. თუ ისინი მიიღებენ ქრისტიანობას ჩამოვიდნენ. ჩამოდიან

კი იცვლიან კიდეც რელიგიას. აი მაგალითად დეიდაჩემმა გააგდო თავისი მეზობელი. არ შეიცვალეს რელიგია და იმიტომ. აქ ძალიან ბერვი რელიგიაა აქ . ყველას ვიღებთ. . . მუსულმანები პრობლემაა აი ისტორია, მხოლოდ ესაა პრობლემა. . .

#7. ქალი /მესხი ადგილობრივი/ 2011 წელი/უდე / ასაკი არ თქვა
თათრები გვაყვდა სულა, ცეცხლი წეეკიდოს უდესაო, გავერანდეს უდეო, აქ ცხოვრობდნენ აქ სულ თათრები გვყავდა. თათრებისა გვეშინოდა. გვემუქრებოდნენ. . . ძალიან კარგად ვიყავით იქ მასწავლებელი ცხოვრობდა თათარი იყო ეგეცა. მამაჩემი ნალბანდი იყო და ჩვენთან ძალიან კარგი ურთიერთობა ჰქონდა. ის ლატიფშაჰი გადაასახლეს ცოლი აქ დატოვეს. მერე ცოლმა ჩააკითხა იქა და იქ რომ წავიდა დახვდა იმას ცოლი მოუყვანია იქა. მერე ცოლმა ჩააკითხა და ნახა რომ ცოლი მოიყვანა. . . ცუდი ხალხი იყო. ხო არ იყვნენ კაი ხალხი. მამაჩემისგან დედაჩემისგან გამიგია. ბევრი მოხუცები დარჩნენ აქა და მოხუცები კლავდნენ აქ ხალხსა. პადვლები ჰქონდათ აქა და კლავდნენ და იმ პადვლებში ყრიდნენ ხალხსა. მამაჩემმა თათრული იცოდა. დედაჩემიც უდელი იყო. ისეთი კარგი მშობლები მყავდა.

#8. ქალი / 51 წლის /უდე / 2011 წელი /
ზესტაფონის რაიონში ვარ დაბადებული. 1978 წელს ჩამოვედი აქა. მე არ მოვსწრებივარ მაგათ და გადმოცემით ვიცით რომ ყანაში ქალი რძალი ვერ წავიდოდნენო ასე გამიგია. ეშინოდათ. ჩამოსულან აქა. ახლა ძველებმა ვინც ნახეს კარგად შეხვდნენ. მაგრამ აქ რომ ჩამოვიდნენ რათ გვინდა ახლა. რათ გვინდა ახლა აქ თათრები კაცო.

#9. ქალი/ 76 წლის / არალი / 2011 წელი / ადგილობრივი
არალში თათრები არ გვყავდა. იქ ზემოთ იყვნენე თათრები. ძალიან კარგი ხალხი იყვნენ. მე ექვსი წლისა ვიყავი მაგენი რომ გადაასახლეს. მანდ ცხოვრობდა ჩემი და. ჩემმა დამ თათრული ისწავლა, მერე სომხური ისწავლა, მერე რუსული ისწავლა. ჩემმა ქმარმა თათრულიც იცის, სომხურიც, გერმანულიც. მე მახსოვს, ეგენი რომ გაასახლეს, სულ წივილ-კივილი იყო უბედურება იყო. თათრის გოგომ ჩამოიარა და თამარ ბაჯი ადიო და იქ დიდი კუკლებიაო და ის წამომიღე. ვმეგობრობდით ჩვენ. ავედი წამოვიღიე მისი კუკლები. ის კუკლები მე დამიტოვა. თვითონ გაასახლეს. გვცემეს ერთხელ. ბიჭები გვცემდნენ ხოლმე

თავები დაგვიტეხეს. მერე თავჯდომარემ გამოიძახა და იმან უთხრა რომ ეს ერთი ქართველები გვყავსო და ამათ ხელი არ ახლოთო უთხრა და ასე. . . თვითონ ქართულად არ ლაპარაკობდნენ. თათრულად. ჩემი და ამბობდა ძაან პატივს მცემდნენო. ახლა იმერლები არიანო ისეთ პატივს არ მცემენო ამბობდა. როგორც ისენი დიდ პატივს მცემდნენო. ახლა ზოგი გლახათ იხსენიებს, ზოგი კარგად. ცუდსაც ყვებიან. თათრები შემოვარდნენ და არალი ააწიოკეს. შემოვარდნენ არ ვიცით ვინები იყვნენ აქაურები იყვნენ იქაურები არ ვიცით. შემოვარდნენ დააწიოკეს არალი და გაიქცნენ აქაურები ახალციხეში. მე არ მახსოვს. დედაჩემი იტყოდა ხოლმე რომ ბიძაჩემიო ყანას თხრიდაო და წამოვიდა თათრების ტყვიაო. . . დეიდას ქმარ მოხვდა დყვია და რო ცაწყნარდა მერე მოველით და მკვდარი იყო. ახლა ყველა ამბობს ჩამოვიდნენ ცჩმოვიდნენო. მაგენი ძველ ზნეს მაინც გამოიღებენ, რა იცი. . .

#10. კაცი/ 79 წლის / არალი / 2011 წელი / ადგილობრივი

უდე არალის გარდა და ვალის გარდა ეს მთლიანად ეს რაიონი იყო მთლიანად თათრები. სტალინმა რომ გამოსცა ბრძანება, რამის 12 საათზე შემოვიდნენ სტუდერებით, შემოდგომა იყო ისეთი ტალახები იყო სხვა მანქანები ვერ იმოძრავებდა. მტლიანათა ჩვენი სკოლა რომ არის. იქა ქვემოთ კალოს ვლეწამდიტ ხოდა. მტლიანათა წყისე ზაზალო ჩამოიყვანეს სულ ყველა თავისი ვეშით. ესენი რომ გაასახლეს იმერლები ჩამოასახლეს, რაც რო იმათ ქონება დარჩათ. ძროხა დარჩათ რარაცა რაც რომ ქონება ჰქონდათ ჩაბარდა მტავრობას. წაიყვანეს ხორცკომბინატში ხორცის დამზადებაში იქ ჩააბარეს. მერე იმერლებს მისცეს ამათი დატოვებული სახლები. ახლა ასეთი სახლები კი არ იყო. მიწყური სახლები იყო. ზოგი წავიდა აქედან. მერე ჩამოვიდნენ აჭარლები . . . ზოგი კარგი ხალხი იყო ზოგი ცუდი. . . ასეთი იყო. ურთიერთობები მეზობლებში, ზაზალოს და ღორძეს ვეძახით ესენი კარგი ხალხი იყო. ჩვენთან მეგობრობდნენ . წყისი იყო ქურთებისა. ქართული ზოგმა იცოდა. ქართული გავრები ჰქონდნენ მაგრამ თათრები იყვნენ. თათრები ვართო იძახდნენ. მეჩეთებიც ჰქონდათ. ყველა სოფელს ტავისი მეჩეთი ჰქონდა. ესენი რომ გაასახლეს მერე დაანგრიეს და გააფუჭეს. იმიტომ რომა ჩამოსახლებული იყვნენ იმერლები. ზოგმა კუთხის ქვა წაირო ზოგმა რა და დაანგრიეს და ეკლესიები ააშენეს. მერე აჭარლებმა ისევ მეჩეთები ააშენეს. მიწური სახლები კიდეა შემორჩენილი. ახლა ბოსლებადააა გადაკეთებული. აქ არალს თავს ლაზები დაესხნენ. იცი ლაზები აი ეგენი დაესხნენ თავს. ძარცვავდნენ რა, ზოგი ქალიშვილ წაიყვანდა და ასე. . .

აქაური თათრები მხარს უჭერდნენ. ზოგიერთთან კარგი ურტიერთობა გვქონდა. თათრებს არ ესხმოდნენ თავს მარტო ჩვენ გვესხმოდნენ.

#11. კაცი /55 წლის/ ახალციხე / 2011 წელი

„. . . ჩვენ ახლა ვფიქრობთ რომ ვართ მესხები. ხო ადრე გვერეოდა ხოლმე ხანდახან ვინ ვართ. ახლა უკვე დიდი ხანია ვთვლით რომ ვართ ქართველები. ჩემი მშობლები ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე სახლში, როცა ჩვენგან ფარულად რაღაცის თქმა უნდოდათ ქართულად ლაპარაკობდნენ ხოლმე. ჩვენთან სახლში მაგალითად, როცა მოხუცებთან ვსაუბრობ, განსაკუთრებით ბებიასთან ხანდახან ისეთ რამეს ამბობს ხოლმე. მაგალითად მღეროდა ხოლმე ქართულად ან მაგალითად ავად იყო ვიღაცა შელოცვა ხდებოდა ქართულად. ლოცულობდნენ ქართულად. აი სუფრასთან რომ ვიჯექით ხოლმე მაწონი მომაწოდე იტყოდა, წყალი მომაწოდე და ასე ვისწავლეთ ქართული. ჩემი დედას ენა ქართულია და ცოტა ცოტა ვიცი, მაგრამ ზედაპირული მარტივი ლაპარაკი ვიცი. მაგ. როგორ ბრძანდები, სადაური ხარ? სად მიდიხარ? „უიმეე“ ეს სიტყვა დღემდე გვაქვს. „ნეტავ შენ“ ჩვენ გადავიყვანეთ „ნეტაი სანა“. დღეს რა მოვამზადოთ? ჭადი/წყალი/ღომი - ეს სიტყვები რომ თქვას ადამიანმა ქართული სისხლი უნდა ჰქონდეს. ეს არის გენეტიკა. ეს გენი შენახული გვაქვს. . . „ანკო“ არის ასეთი სიტყვა ეს არის უძველესი მესხური სიტყვა, რომელზეც შოთა რუსთაველი და თამარა დედოფალი ლაპარაკობდნენ. აი მე მაგალითად სადღაც 30 წლის წინ წავიკითხე ჩვენი ისტორია, სადაც ეწერა 300 წლის წინ თურქებმა დაიპყრეს მესხეთი და ძალით მიაღებინეს ხალხს ისლამი და მერე დავიწყეთ აქ თურქულად ლაპარაკი. ჩვენ ასე ვამბობთ აქ რომ ვართ ქართველები. . . . „

#12. კაცი/38 წლის/ ახალციხე /2019 წელი

„. . . ჩვენ ზოგი გვეძახის მაჰმადიან მესხს, ზოგი ამბობს თურქი მესხი. . . მე მირჩევნია დამიძახონ მესხი, ჩვენ ვართ მაჰმადიანი მესხები, სხვადასხვა რაღაცებს გვეძახიან. საქართველოში 25 წელია ვცხოვრობ, ვისწავლე ქართული, დავამთავრე სპორტის აკადემია. 16 წელი თბილისში ვიცხოვრე. 2010 წელს გადმოვედი ახალციხეში. ჩემი მშობლები 2008 წელს გადმოვიდნენ ახალციხეში. მანამდე ცხოვრობდნენ საათლის რაიონის სოფ. ადიგენში. აქედან რომ გაასახლეს ჩემი ხალხი, უზბეკეთში, ყირგიზეთში, ყაზახეთში. მერე იქიდან

ნაწილი გადავიდნენ აზერბაიჯანში 56 წელს. იქ უდაბნო იყო არც სახლები იყო არც არაფერი. მერე ააშენეს სოფელი. სახლები აარშენეს, გზა, ბაღი. მერე იქ იმ ადგილს დაარქვეს ადიგენი. მანდაც არიან ჩვენი ხახლი და ცხოვრობენ მანდ. . . მეუღლე უმუშევარია, მე ვმუშაობ. დედაჩემი პენსიონერია. მე კერძო ფირმაში ვმუშაობ ახალციხეში. თარჯიმანი ვარ. ქართული მეც ვიცი და ჩემმა შვილებმაც იციან. მე უკვე იმდენი ხანია აქ ვარ რომ მისვლა მოსვლა აქ გვაქვს ყველასთან. არავისთან არანაირი პრეტენზია არ მაქვს. გინდა სომეხი იყოს გინდა ქართველი. ჭირი ბედნიერება ერთად ვატარებ ყველაფერს. 1997 წლიდან ვარ მოქალაქე. ჩვენც აქედან წავედით ადიგენის რაიონიდან სოფ. ზანავიდან. ერთი კაცი ცხოვრობს ვალეში იმასთან უნდა წახვიდე. ჩვენ შორის იმან ყველაზე მეტი იცის. თბილისიდან იმიტომ წამოვედი აქ რომ დედაჩემს წნევა აქვს, შაქარი აქვს და მაგიტომ წამოვედი აქ. ერთი ძმა მყავს თბილისშია ის“

#13. კაცი / 53 წლის/ აბასთუმანი / 2019 წელი

„რაც მსმენია, არის ის რომ გაგვასახლეს შუა აზიაში. 1958 წელს დედაჩემი გადმოვიდა აზერბაიჯანში. ჩვენ აზერბაიჯანში გადმოვედით. მერე 1985 წლამდე დედასთან ერთად ვცხოვრობდი აზერბაიჯანში. მერე ყაბარდო-ბალყარეთში გადავედი. როცა თვალი გავახილე და დავიბადე დედაჩემი ყოველთვის ამბობდა „როდინა“ „როდინა“ „როდინა“. 2015 წელს გადმოვედი უკვე საქართველოში საცხოვრებლად. ჩვენ დოკუმენტები წესრიგში არ გვაქვს. მე ვარ რუსეთის მოქალაქე. ადრე 5 წელი უნდა მეცხოვრა აქ რომ ამეღო საბუთი. ახლა 10 წელი უნდა ვიცხოვრო რომ მოქალაქეობა მომცენ. მე მათ ვუთხარი აქედან რომ არ გავესახლებინე ეს ხომ ჩემი სამშობლო იყო. ახლა მე ხომ არ ვარ დამნაშავე აქედან რომ გამასახლეს. ახლა ერთ სიტყვას რომ ვისწავლი, მერე დღეს მავიწყდება. ახლა მე არაფრის სწავლა აღარ შემიძლია. ეს 10 წელი ჩვენ არ უნდა შეგვეხოს. ჩვენ აქედან ფესვებიანად გაგვასახლეს. ჩვენ ისეთივე მოქალაქეები ვართ როგორც თქვენ. ეს კანონი ჩვენ არ უნდა გვეხებოდეს.

#14

1982 წელს ჩამოვედი. აქ დავქორწინდი. ახალგაზრდა ვიყავი 24 წლის რომ ჩამოვედი. . . მამაჩემი ადიგენის რაიონიდან არის, ღაღვიდან. აქ ჩვენ სოფელი მოგვცეს. აქ იყო ტყე. ჩვენ მესხეთში გვინდოდა, მაგრამ იქ არ მოგცეს. ეს ადგილი იცოდნენ ჩვენებმა (ნასაკირალს გულისხმობს). და ასე ჩამოვედით და დავრჩით. . . მე ბევრჯერ მივდივარ ხოლმე იქით.

ხშირად ვნახულობ ხოლმე. ჩვენ ხომ სუფთა ქართველები ვართ. რომ მივიღეთ მუსულმანობა ეს ხომ ჩვენი ბრალი არ არის. ეს ისტორიაა. ხალხი ხომ არ არის დამნაშავე. ჩვენი სისხლი და ხორცი ქართველები არიან. მესხს უყვარს საქართველო დამთავრდა ჩვენ ხომ აქ დავიბადეთ. ჩვენი ფესვები იქიდანაა. ყველაზე საუკეთესო ადგილი ახალციხეა. იქ გვინდა ცხოვრება. სახლს ვერ ვყიდულობთ იქ. ძვირია. აქ სახლი არ იყიდება. მათ იციან რომ მესხები ჩამოდიან და სახლებს ყიდულობენ და ფასები აწიეს. მე პირველად 1987 წელს პირველად მოვინახულე. როცა აწყურში გახსნეს გზა. ჩვენ სოფელში საერთოდ აღარაფერი არ არის. საერთოდ სიცარიელეა. სასაფლაოც კი არ არის. . . აბა წარმოიდგინე, შენ გამოგაგდონ სახლიდან, როგორია? . . .

#15 ქალი / 50 წლის/ 2011 წელი

მე ვალედან ვარ, ქართველების ოჯახი ცხოვრობს ჩემ სახლში. მივედი მინდოდა სახლი მენახა. 2003-2004 წელს ვიყავი. გამოგვაგდეს იქიდან. იმ ოჯახმა, ვინც ჩემ სახლში ცხოვრობს ახლა. აიღო ჯოხი და გამოგვაგდეს. უბრალოდ ექსკურსიაზე წავედით და რა ვიცი. . . იქ მოხუცებული იყო და იმას შეეშინდა ჩვენთან ლაპარაკი. ბოლოს თქვა ფუნდამენტი თქვენი გაკეთებულია, ბაბუაშენის გაკეთებულია, მაგრამ დანარჩენი სახლი მე გავაკეთეო. ეს ხომ ჩვენ სახლი იყო. სურათი გადავუღე სახლს და პოლიცას გამოვიძახებო თქვეს. სურათი მინდოდა, ბაბუაჩემისთვის მინდოდა მეჩვენებინა. იმან პოლიცია გამოძახა. ზარი შემოგვივიდა ჩამშვებები დადიან აქო და იქ პოლიციაში გამოგვკითხეს, ნუ ბოლოს ბოდიში მოგვიხადეს. არ გაბრაზდეთო გვითხრეს და გამლოგვიშვეს. მე მეორეჯერაც ვიყავი იქ მისული. სახლის ნახვა მინდოდა. კიდე გამოგვაგდო. ნუ უბრალოდ სახლის ნახვა მინდა. ეშინიათ რომ სახლს წავართმევ. არადა სახლის ნახვა მინდა. ახლა აღარ მაქვს სურვილი უკვე იქ რომ ჩავიდე. გამომაგდეს ორჯერ. მე როცა პირველად ვიყავი ვალეში და ვნახე ის ადგილები, ვიტერე. სულ ცრემლები მომდიოდა. მიწა მიწაა. ყველგან საქართველოა, მაგრამ იქ მინდა ვალეში. წარმოვიდგინე იქ მამაჩემი, ბაბუაჩემი. . .